

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

*საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание*

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№24

**თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2015**

UDC (უკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი ინდირა ძაგანია
Editor-in-chief Indira Dzagania
Главный редактор Индира Дзагания

რედაქტორები
ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა
ირმა ზაქარაია

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava
Irma Zakaraia

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
Ольга Петриа́швили
Ма́рина Турава
Ирина Джобава
Ирма Зака́рия

**კომპიუტერული
რედაქტირება**

რობერტ მესხი

**Computer
Editing**
Robert Meskhi

**Компьютерное
редактирование**
Роберт Месхи

**პასუხისმგებელი
მდივანი**

ლიანა გვასალია

**Executive
Secretary**
Liana Gvasalia

**Ответственный
секретарь**
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი აფაქიძე (საქართველო), დელვინ ჰარნიში (აშშ), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ქემალ აბდულა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), მარია კორნელია ბარლიბა (რუმინეთი), დორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), გიორგი პოპა (მოლდავეთი), ილონა მანელიდი (საბერძნეთი), ილიას უსთუნური (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ახმედოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), ირენა კუდლინსკა (პოლონეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოტსერე (ლატვია), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), მერი მადარშახი (საფრანგეთი), რობერტო რიჩი (იტალია), იორდან ლუცკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი), ირინა ანდრიუშენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი), რიტსუკო ინოუე (იაპონია), ალა საინენკო (მოლდავეთი), მანუელ ფილიპე დე კოსტა (პორტუგალია), რომან დიაკონი (ლატვია), რეგინა კარველინე (ლიტვა), ალექსანდრე გრუშა (ბელორუსია).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Delwyn Harnisch (USA), Billal Dindar (Turkey), Kamal Abdulla (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Maria Cornelia Barliba (Romania), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Gheorghe Popa (Moldova), Iлона Manelidu (Greece), Ilyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhiaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Irena Kudlinska (Poland), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Mehri Madarshahi (France), Roberto Righi (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan), Irina Andriushenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece), Ritsuko Inoue (Japan), Ala Sainenco (Moldova), Manuel Filipe da Costa (Portugal), Roman Dyakon (Latvia), Regina Karveliēne (Lithuania), Alexander Grusha (Belarus).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Делвин Гарнишч (США), Билял Диндар (Турция), Кямал Абдулла (Азербайджан), Эндриу Харрис (Великобритания), Мария Корнелия Барлиба (Румыния), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Георгий Попа (Молдова), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахая (Грузия), Михаил Богущкий (Польша), Ирэна Кудлинска (Польша), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Жанна Толысбаева (Казахстан), Мери Мадаршахи (Франция), Роберто Ричи (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан), Ирина Андриушченко (Украина), Мария Димаси (Греция), Ритсуко Иноуэ (Япония), Алла Сайненко (Молдова), Мануэль Филипе де Коста (Португалия), Роман Дьякон (Латвия), Регина Карвелине (Литва), Александр Груша (Белоруссия).

EAN 9771512 43 6007

ირინა ყრუაშვილი
(საქართველო)

სუბსტანტიური უცხოური (ნასესხები) სუფიქსები გერმანულ ენაში

გერმანული ენის სიტყვაწარმოებითი სისტემა საშუალებას აძლევს უცხოურ მორფემებს, ადვილად დამკვიდრდნენ ენაში. ამის საუკეთესო მაგალითია ისეთი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები, რომელთა ერთ-ერთი უშუალო შემადგენელი კონსტიტუენტი უცხოური ელემენტია. გერმანულ ენაში ამგვარი სიტყვების არსებობა მიუთითებს იმაზე, რომ ხდება გერმანული ენის ინტერნაციონალიზაცია. უცხოური ელემენტების გამოყენებით მიღებული სიტყვების რიცხვი ბოლო დროს საკმაოდ გაიზარდა. თუ ადრე ისინი მხოლოდ ტექნიკურ და სამეცნიერო ლექსიკაში გვხვდებოდა, დღესდღეობით მათ აქტიურად იყენებენ ზეპირ მეტყველებასა თუ რეკლამებში, ეკონომიკისა თუ კულტურის სფეროში, ხელოვნებასა თუ პოლიტიკაში, პრესისა თუ ტელევიზიის ენაში. მე-20 საუკუნის II ნახევრიდან შეიმჩნევა უცხოური ელემენტების მასიური შემოჭრა გერმანული ენის სიტყვაწარმოებაში. გერმანულ ენაში მოხდა უცხოური აფიქსების იზოლაცია და საგრძნობლად ამაღლდა მათი პროდუქტიული მოხმარება.

უცხოურ ელემენტებში იგულისხმება ძირეული და სიტყვაწარმოებითი მორფემები, რომლებიც ფონემური სტრუქტურის, წარმოთქმის და მართლწერის თვალსაზრისით მეტ-ნაკლებად განსხვავდებიან ენაში უკვე არსებული კანონზომიერებებისაგან (შდრ. 4, 128). გერმანულ ენაში პროდუქტიული, უცხოური სიტყვაწარმოებითი ელემენტები ძირითადად ლათინური, ბერძნული ან ფრანგული წარმოშობისაა. ისინი მიღებულია ამავე წარმოშობის ნასესხები სიტყვების მორფემატიზირების შედეგად. სიტყვების შესხებასთან ერთად ხდება აგრეთვე სიტყვაწარმოებითი ნიმუშებისა და საშუალებების გადმოღება გერმანულ ენაში და ამ ნიმუშების მიხედვით შემდგომში გერმანულში ახალი სიტყვები წარმოიქმნება. თუმცა უცხოური ელემენტებით სიტყვაწარმოება ძირითადად მაინც გერმანულ ენაში დამკვიდრებული სიტყვაწარმოებითი სტრუქტურებისა და კანონზომიერებების საფუძველზე ხორციელდება (შდრ. 2, 690).

უცხოური სუფიქსები განსაკუთრებულ როლს თამაშობენ, როდესაც საუბარია ამა თუ იმ მარკის ან საქონლის სახელწოდებაზე, მაგალითად, -ol სიტხეების აღმნიშვნელ სახელებთან, როგორებიცაა Odol, Lysol, Minol; -tex, რომელიც მომდინარეობს სრული ფორმიდან Textil(ien) და გამოიყენება მასალის/ნივთიერების აღმნიშვნელ სახელებთან: Beltex, Bimtex, Novatex, Wiratex; -tron, რომელიც მომდინარეობს სიტყვიდან Elektron და დაერთვის სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებს, რომლებიც მიუთითებენ ამა თუ იმ მარკის კომპიუტერულ ტექნიკაზე: Cellatron, Robotron და ა. შ. (3, 68). აგრეთვე ტერმინოლოგიურ სისტემებში ინტენსიურად გამოიყენება მსგავსი ელემენტები, მაგალითად, ლინგვისტიკაში ელემენტი -em (Phonem, Pragmem); მედიცინაში ელემენტი -itis (Bronchitis).

გერმანულ ენაში უცხოური ელემენტების შესწავლა ორი დისციპლინის კვლე-

ვის საგანს წარმოადგენს. ერთი მხრივ, ამ პრობლემატიკით დაკავებულია ლექსიკოლოგია, კერძოდ, მისი ის ნაწილი, რომელიც იკვლევს გერმანულ ენაში ახალი სიტყვების ასიმილაციასა და სესხებას, მეორე მხრივ კი, ის შეადგენს სიტყვაწარმოების შესწავლის ობიექტს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დღეს უკვე თითქმის ყველა სფეროში გვხვდება სიტყვები, რომლებიც წარმოადგენენ გერმანული და ნასესხები ელემენტების „ნაზავს“, ანუ შესაძლებელია უცხოური და გერმანული ელემენტების კომბინირება ისე, რომ მივიღოთ ჰიბრიდული წარმონაქმნი. გერმანულ ენაში ჰიბრიდიზაციის შემთხვევები უმეტესად გვხვდება სუბსტანტიურ სფეროში, კერძოდ კი, სუბსტანტიურ დერივატებთან. ამასთან, საყურადღებოა ორი მომენტი: 1) უცხოური ბაზისი და გერმანული სუფიქსი; 2) გერმანული ბაზისი და უცხოური სუფიქსი. როდესაც გერმანული სუფიქსი დაერთვის უცხოურ სიტყვას, ხდება ამ სიტყვის ენაში ინტეგრაცია, ხოლო როდესაც ბაზისი გერმანული სიტყვაა და სუფიქსი უცხოური, მაშინ პირიქით, ეს ახალი სიტყვა იძენს უცხოური სიტყვის შეფერილობას, სწორედ უცხოური სუფიქსის ზეგავლენით ხორციელდება გერმანული საბაზისო ლექსემის „გაუცხოურება“.

ჩვენი განხილვის საგანს სწორედ სუბსტანტიური უცხოური სუფიქსები წარმოადგენს. ცალ-ცალკე განვიხილოთ თითოეული მათგანი.

-age სუფიქსი ნასესხებია ფრანგული ენიდან და გვხვდება უსულო არსებით სახელებთან. მხოლოდ რამდენიმე სუბსტანტიური დერივატი გვხვდება ამ სუფიქსით. ისინი შეიძლება ნაწარმოები იყოს როგორც არსებითი სახელისაგან (Bandage – არსებითი სახელისაგან Band, Kartonage, Trikotage), ასევე ზმნისაგან (Stellage – ზმნისაგან stellen, Massage – massieren, ასეთივეა Passage, Sabotage, Spionage).

-alien სუფიქსი (ლათ. -ālia) აწარმოებს არსებით სახელებს, რომლებიც მხოლოდ მრავლობით რიცხვში გვხვდება და აძლევს მათ კრებითი სახელის მნიშვნელობას: მაგალითად, Archivalien, Formalien, Musikalien, Naturalien, Personalien და სხვ. ამასთან არსებით სახელებს გადაჰკრავს ხუმრობის ეფექტი: Fressalien, Schmieralien.

-(i)ade სუფიქსი შემოსულია ბერძნულიდან. იგი გვხვდება მხოლოდ მდებარეობითი სქესის სახელებთან. გამოხატავს ადამიანის მოქმედებას, მდგომარეობას (უარყოფითი შეფერილობით): Hanswurstiade (სიტყვიდან Hanswurst), Münchhausiade (სიტყვიდან Münchhausen). -(i)ade სუფიქსი დაერთვის ზმნებს, რომლებიც ბოლოვდებიან -ieren სუფიქსზე და დერივატები საგნის აღწერილობას, დახასიათებას აღნიშნავენ, მაგალითად, Marinade (“Was zum Marinieren dient”) – marinieren, Promenade (“Wo man promenieren kann”). ეს სუფიქსი ძირითადად გვხვდება საკუთარ არსებით სახელებთან და ქმნის სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებს, რომლებიც სპორტულ ან სახელწოდებო ღონისძიებებში შეჯიბრს გამოხატავენ. მაგალითად, Pamir-Alpiniade, Asiade, Schubertiade, Kaspariade, Spartakiade, Universiade. გვაქვს ასევე არსებითი სახელები, რომლებიც მოქმედებას ან მდგომარეობას გამოხატავენ: Chapliniade (Horizont 19/80). -(i)ade სუფიქსი ხშირად აწარმოებს ფილმის, თეატრალური წარმოდგენის ან წიგნის დასახელებას: Boccacciade, historische Galoppiade, Köpenickiade.

უარყოფით თვისებას გამოხატავს ბერძნული -ikus სუფიქსით მიღებული სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები. ეს ტრადიცია სათავეს იღებს მე-20 საუკუნის სტუდენტური ჟარგონიდან: Luftikus – “Ein Luftikus ist eine Person, die leichtlebig, windig wie Luft ist” (1, 105), Pfiffikus, Schuftikus, Schwachmatikus, Schreibikus.

-ist (ბერძნ. -istēs, ლათ. -ista) დაერთვის არსებით სახელებს და აწარმოებს დენომინალურ, პიროვნების აღმნიშვნელ სახელებს, რომლებიც გამოხატავენ რაიმე

საქმიანობით დაკავებას: Hornist, Flötist, Lagerist, Blumist. -ist სუფიქსი გვხვდება შესაბამის ჯგუფებში, რომელთაც აქვთ -ismus სუფიქსზე დაბოლოებული შესატყვისი დერივატი. მაგალითად, Terrorist – Terrorismus. მაგრამ ყოველთვის არ არის მსგავსი კონსტრუქციების წარმოება შესაძლებელი, მაგალითად, არ შეიძლება Dogmatist, სამაგიეროდ გვაქვს Dogmatiker, Patriotist – Patriot და სხვ. ზოგჯერ -ist სუფიქსით მიღებული დერივატები წარმოადგენენ იმ პიროვნების აღმნიშვნელ არსებით სახელებს, რომლებიც რაიმე მუსიკალურ საკრავზე უკრავენ. მაგალითად, Cellist, Pianist, Harfenist, Violinist, Lautenist. იშვიათად -ist სუფიქსი დაერთვის ზმნას: Komponist (ზმნიდან komponieren), Publizist (ზმნიდან publizieren).

-ität (ლათ. -itās, -itātis) სუფიქსით ნაწარმოები დეადიექტიური დერივატები ქმნიან დიდ ჯგუფს და გამოხატავენ თვისებას ან მდგომარეობას. -ität დაერთვის ზედსართავ სახელებს, რომლებიც ბოლოვდებიან -abel, -ibel-ზე (Respektabilität, Disponibilität), ასევე -al, -il სუფიქსზე დაბოლოებულ ზედსართავ სახელებს (Banalität, Stabilität), გვხვდება -ell-ზე დაბოლოებულ ზედსართავთანაც (მაგრამ -ell დერივატში იცვლება -all-ით: individuell – Individualität, aktuell – Aktualität, provinziell – Provinzialität, sexuell – Sexualität). -ität ასევე დაერთვის -(i)os, -iös და -iv-ზე დაბოლოებულ სიტყვებს (Burschikosität, Religiösität, Naivität, Objektivität). საგანთა აღმნიშვნელი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები შედარებით ნაკლებადაა გავრცელებული: Extremität, Lokalität, Rarität, Spezialität. დესუბსტანტიური დერივატები მხოლოდ გამონაკლისის სახით გვხვდება: Moralität, Quantität. -ität სუფიქსი კონკურენციას უწევს -heit, -(ig)keit სუფიქსებს, ძალიან ხშირად ორივე სუფიქსი დაერთვის ერთსა და იმავე ბაზისს (Absurdität – Absurdheit, Naivität – Naivheit). ამავდროულად ამგვარი წარმონაქმნები უპირისპირდება ანალოგიური მნიშვნელობის გერმანულ სიტყვებს: Illegalität – Ungesetzlichkeit, Stabilität – Festigkeit, Effektivität – Wirksamkeit. -ität ფორმა -i- ხმოვნის გარეშე მხოლოდ შემდეგ კონსტრუქციებში გვხვდება: Fakultät, Majestät, Pietät, Pubertät. მათი ანალიზი ენის სინქრონულ დონეზე ვერ ხერხდება.

-itis სუფიქსი გვხვდება სამედიცინო ტერმინოლოგიაში, მაგალითად, Bronchitis. ის გამოხატავს ავადმყოფობას, ანთებით პროცესს, დაავადების გამწვავებას. სამედიცინო ტერმინოლოგიის ანალოგიურად მოცემული სუფიქსი არსებით სახელს რაღაცისადმი მიდრეკილების მნიშვნელობას ანიჭებს: Telefonitis (მიდრეკილება ტელეფონით საუბრისადმი), Computeritis (კომპიუტერისადმი მიდრეკილება), Dichteritis (გრაფომანია), Berateritis (ვინმესთვის რჩევის მიცემის მიდრეკილება), Rederitis (გადაჭარბებული საუბრისადმი მიდრეკილება).

უახლეს ტენდენციას წარმოადგენს არსებითი სახელების წარმოება -ical სუფიქსის საშუალებით. აქ ჩვენ საქმე გვაქვს სიტყვაწარმოებითი ელემენტის დისტრიბუციის ცვლილებასთან, ვინაიდან ინგლისური ენიდან ნასესხები ეს სუფიქსი აღნიშნულ ენაში ზედსართავ დერივატებს აწარმოებს. ამ დროისათვის -ical სუფიქსით ნაწარმოები ჰიბრიდული არსებითი სახელები ლექსიკონებში დაფიქსირებული არ არის, მაგრამ გვხვდება ზეპირ მეტყველებასა და პუბლიცისტიკაში: Rührical (რადაც აღმაშფოთებელი), Märchical (თანამედროვე თეატრალური დადგმა, ზღაპრული სიუჟეტის გადამუშავება). როგორც ვხედავთ, ძალიან ხშირად, უცხოურმა სუფიქსებმა გერმანულ ბაზისთან მიერთებისას, შეიძლება დაკარგონ თავიანთი სტილისტიკური შეფერილობა. ნაწარმოები არსებითი სახელები მეტყველებაში გამოიყენება როგორც სახუმარო სიტყვები, რადგან გერმანულ ბაზისთან მიერთებისას ვღებულობთ კომიკურ ეფექტს.

-ante/-ente სუფიქსი დაერთვის -ieren სუფიქსზე დაბოლოებულ ზმნებს და ქმნის

მოქმედების აღმნიშვნელ არსებით სახელებს: მაგალითად, Determinante, Konstituente, Tangente და სხვ.

-anz/-enz სუფიქსი (ლათ. -antia, -entia, ფრანგ. -ance, -ence) -ieren-ზე დაბოლოებული ზმნებს დაერთვის და წარმოქმნის დერივატებს ფართო სემანტიკური სპექტრით: Konkurrenz, Existenz, Konferenz, Korrespondenz, Residenz, Tendenz. -anz/-enz სუფიქსით ზედსართავი სახელისაგან ნაწარმოები დერივატების ჯგუფი ქმნის დეადიექტიურ დერივატებს, რომლებიც თვისებას ან მდგომარეობას აღნიშნავენ: Arroganz, Effizienz, Kompetenz, Konsequenz. Ambulanz საგნის აღმნიშვნელი დერივატია (7, 272).

-erie (ფრანგ. -erie) სუფიქსი აწარმოებს დესუბსტანტიურ დერივატებს, რომლებიც ადამიანის საქციელზე მიუთითებენ: Clownerie, Scharlatanerie. მსგავსი მნიშვნელობით გვხვდება -erie სუფიქსი ზედსართავულ ბაზისზე დართვით მიღებულ დერივატებთან: Bigotterie, Galanterie, Koketterie. აღნიშნული სუფიქსის სუბსტანტიურ ბაზისზე დართვით მიღებული სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები კრებით სახელებს გამოხატავენ: Hotellerie, Maschinerie, Drogerie, Parfümerie, Szenerie.

-esse (ფრანგ. -esse, იტალ. -ezza) სუფიქსი აწარმოებს დეადიექტიურ, საგნის თვისების აღმნიშვნელ დერივატებს და კონკურენციას უწევს -heit სუფიქსს: Akkuratesse – Akkuratheit, Delikatesse, Nob(e)lesse.

-ie (ლათ. -ia, ფრანგ. -ie) სუფიქსი დაერთვის პიროვნების აღმნიშვნელ არსებით სახელებს და აწარმოებს კრებითი მნიშვნელობის მქონე სუბსტანტიურ დერივატებს: Aristokratie, Bourgeoisie, Bürokratie. ასევე იგი აწარმოებს დერივატებს, რომლებიც მეცნიერების ამა თუ იმ დარგს აღნიშნავენ: Ökonomie, Philosophie. გვაქვს ასევე სახელმწიფოს მართვის ფორმის აღმნიშვნელი დერივატები: Demokratie, Monarchie.

-iere (ფრანგ. -iere) სუფიქსით ნაწარმოები დერივატები სემანტიკურად ერთმანეთს არ უკავშირდება. მოტივირებულია დერივატი Garderobiere, რომელიც მიღებულია არსებითი სახელისაგან Garderobe, ასევე Sauciere (არსებითი სახელისაგან Sauce). დანარჩენი დერივატების გაანალიზება კი ვერ ხერხდება: დერივატი Portiere არ უკავშირდება არსებით სახელს Portier, ასევე დერივატი Premiere არ უკავშირდება არსებით სახელს Premier(minister).

-ik (ბერძნ. -ica, ლათ. -ica, ფრანგ. -ique) სუფიქსი აბსტრაქტული არსებითი სახელებისგან აწარმოებს კრებით სახელებს, მათში ხშირად ინტერფიქსის სახით გამოიყენება -at-, მაგალითად, Motivik, Problematik, Symbolik, Thematik. შევხვდებით ასევე სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებს საბაზისო სიტყვის მცირეოდენი ცვლილებით: Gestik, Methodik, Rhythmik, Metaphorik, Programmatik, Dramatik. -ik აწარმოებს აგრეთვე დერივატებს -ist სუფიქსზე დაბოლოებული პიროვნების აღმნიშვნელი სახელებისაგან: Germanistik, Publizistik, Realistik. ეს სუფიქსი კონკურენციას უწევს -ismus სუფიქსს: Realismus. ერთმანეთის პარალელურად გვხვდება -ik სუფიქსიანი არსებითი სახელები და -isch სუფიქსიანი ზედსართავი სახელები: Drastik – drastisch, Logik – logisch, Politik – politisch, Hektik – hektisch, Polemik – polemisch, Spezifik – spezifisch, Kritik – kritisch, Komik – komisch. გვხვდება აგრეთვე Inform-at-ik/-ation/-ieren.

-ion (ლათ. iō) სუფიქსი -at- ინტერფიქსთან ერთად დაერთვის -ieren სუფიქსზე დაბოლოებულ ზმნებს. ხშირად ბაზისი ზმნასა და დერივატთან ორი განსხვავებული ვარიანტის სახით არის წარმოდგენილი: Funktion ← fungieren, Explosion ← explodieren, ასეთივეა Kollision, Division. -at-ion გვხვდება შემდეგ დერივატებში: Deklamation, Delegation, Demonstration, Gestikulation, Variation, Kombination, Konzentration. გერმანულ სიტყვაწარმოებაში გვხვდება შემთხვევები, როდესაც -ion და -ung სუ-

ფიქსებს შორის სემანტიკური განსხვავება სინტაქსურ დიფერენციაციას უკავშირდება: Präzision des Ausdrucks, მაგრამ Präzisierung der Aufgabe. დერივატების განსაკუთრებულ ჯგუფს ქმნიან -ion სუფიქსით ნაწარმოები სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები, რომლებიც სინქრონულ დონეზე ზმნაზე არ დაიყვანება, მაგრამ რომლებიც თავის მხრივ -ieren-ზე დაბოლოებული ზმნების ბაზისს წარმოადგენენ: Fusion – fusionieren – Fusionierung, Revolution, Subvention. აღნიშნული სუფიქსით ნაწარმოები დესუბსტანტიური დერივატები გამოხატავენ პროცესს ან მოვლენას: Exkursion, Sekretion. დეადიექტიური დერივატები გამოხატავენ ადამიანის თვისებას ან მდგომარეობას: diskret – Diskretion, Desparation, Devotion. ეს დერივატები კონკურენციას უწევენ -heit სუფიქსზე დაბოლოებულ სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებს (შდრ. Diskretheit).

-ose (ბერძნ. -iōsis) სუფიქსი აწარმოებს სამედიცინო ტერმინოლოგიის აღმნიშვნელ სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებს. ამ სუფიქსით ნაწარმოები დერივატები საკმაოდ გავრცელებულია თანამედროვე გერმანულ ენაში: Furunkel – Furunkulose, Tuberkel – Tuberkulose, Psyche – Psychose. სამედიცინო ლექსიკას არ მიეკუთვნება აღნიშნულ სუფიქსზე დაბოლოებული სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქცია Zellulose, რომელიც თანაარსებობს გერმანულ Zellstoff-თან ერთად.

-ur (ლათ. -ūra), -üre (ფრანგ. -ure) სუფიქსი -at- ინტერფიქსთან ერთად დაერთვის ზმნებს და აწარმოებს სუბსტანტიურ დერივატებს. მაგალითად, broschieren – Broschur, Broschüre, frisieren – Frisur, Glasur, Lasur, Reparatur. დესუბსტანტიური სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები კრებით სახელებს აღნიშნავენ: Klaviatur, Lineatur, Muskulatur, Tabulatur, Tastatur.

-an (ლათ. -ānus) სუფიქსი გვხვდება პიროვნების აღმნიშვნელ მხოლოდ ზოგიერთ სახელთან, რომელთა გაანალიზება შეიძლება, საბაზისო სიტყვა არსებითი სახელია: Kastellan – დარაჯი ციხე-სიმაგრეში, სიტყვიდან Kastell “Burg, Schloss“, მსგავსად არის ნაწარმოები შემდეგი დერივატები: Kapellan სიტყვიდან Kapelle, Galan სიტყვიდან Gala “Festkleidung”. სიტყვების Dekan და Kumpan ანალიზი გერმანულ ენაში სინქრონულ დონეზე ვერ ხერხდება.

-and (ლათ. გერუნდივი -nd-us) სუფიქსი აწარმოებს აკადემიური განათლების სფეროში სუბსტანტიურ დერივატებს: Diplomand “ein zu Diplomierender”, Habilitand “ein zu Habilitierender”, Doktorand, Examinand. საეკლესიო ლექსიკაში გვხვდება დერივატი Konfirmand.

-ant ან -ent (ლათ. -ans, -antis, -ens, -entis) სუფიქსი დაერთვის -ieren სუფიქსზე დაბოლოებულ ზმნებს და ვლელულობთ მოქმედების აღმნიშვნელ სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებს: dirigieren → Dirigent, ასეთივეა: Dozent, Konsument, Konkurrent, Intrigant, Simulant, Querulant (querulieren “nörgeln”). აღნიშნული სუფიქსით ნაწარმოებ დერივატებს კონკურენციას უწევენ Partizip I-ის გაარსებითებული ფორმები: Gratulant – der Gratulierende, Korrespondent – der Korrespondierende. -ant ან -ent სუფიქსი იშვიათად დაერთვის სუბსტანტიურ ბაზისს: მაგალითად, Asylant, Diversant, Laborant, Musikant. -ant ან -ent სუფიქსით ნაწარმოები დერივატები, რომლებიც პიროვნების აღმნიშვნელ სიტყვებს არ წარმოადგენენ, გერმანულ ენაში მთლიანად იდიომატიზირებულია და მათი გაანალიზება ვერ ხერხდება, მაგალითად, Konsonant, Kontinent.

-är (ლათ. -ārius, ფრანგ. -aire) სუფიქსი დაერთვის სუბსტანტიურ ბაზისს და აწარმოებს პიროვნების აღმნიშვნელ დერივატებს: Aktionär (სიტყვიდან Aktie), Funktionär, Illusionär, Legionär, Pensionär, Revolutionär, Millionär.

-ast (ბერძნ. -astēs) სუფიქსი არსებით სახელზე დართვით აწარმოებს პიროვნე-

ბის აღმნიშვნელ დერივატებს: *Gymnasium – Gymnasiast*. აღნიშნული სუფიქსით ნაწარმოები დერივატების უმეტესობას საბაზისო სიტყვად კონფიქსი აქვს, ამასთან, ელემენტი *-as-* უმეტესად გვხვდება როგორც კონფიქსური საბაზისო სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, ამდენად, სუფიქსად ამ შემთხვევაში გვევლინება მხოლოდ *-t: phantas-ie/-t/-tik/-tisch/-terei/-ieren; enthusia/-stisch/-mus/-mieren*.

-eur (ფრანგ. *-eur*) სუფიქსი დაერთვის *-ieren* სუფიქსზე დაბოლოებულ ზმნებს და აწარმოებს მოქმედების აღმნიშვნელ სუბსტანტიურ დერივატებს: *Deserteur, Kontrolleur, Hypnotiseur*. იგი ასევე გვხვდება პროფესიის აღმნიშვნელ სახელებთან: *Friseur, Masseur, Monteur, Graveur* და სხვ.

-ier (ლათ. *-ārius*, ფრანგ. *-ier*) სუფიქსი, როგორც წესი, სუბსტანტიურ ბაზისზე დართვით აწარმოებს პიროვნების აღმნიშვნელ დერივატებს. ეს დერივატები წარმოითქმის სამგვარად: 1) ფრანგული ენისათვის დამახასიათებელი წარმოთქმის ფორმის შესაბამისად [iɛ:], როგორცაა დერივატები *Bankier, Hotelier, Rentier*; 2) ზოგიერთი დერივატი გამოითქმის როგორც [i:r] ან როგორც [jɛ:]: *Kanonier, Brigadier*; 3) როდესაც სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებში ძირითადი მახვილი *-ar* ინტერფიქსს დაერთვის, ზემოთ ნახსენები სუფიქსი იკითხება როგორც [á:riɛr]: *Parlamentarier, Proletarier, Vegetarier*.

-ismus, -asmus (ბერძნ. *-ismos*) სუფიქსი მე-18 საუკუნიდან დამკვიდრდა გერმანულ და სხვა ევროპულ ენებში. იგი ჩამოყალიბდა როგორც ერთ-ერთი მაღალპროდუქტიული სუფიქსი. მატერი თავის ლექსიკონში ამ სუფიქსით ნაწარმოებ 350 სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციას აფიქსირებს (5). აღსანიშნავია, რომ *-ismus, -asmus* სუფიქსი ძირითადად სამეცნიერო ტექსტებში და პრესაში გამოიყენება (შდრ. 7, 279). ხშირ შემთხვევაში ბაზისი არის პიროვნების აღნიშვნა: *Despotismus, Idiotismus, Barbarismus, Patriotismus, Pedantismus, Darwinismus, Epikurismus, Zarismus, Bonapartismus, Kalvinismus, Buddhismus*. განსხვავებული სემანტიკური კლასის არსებითი სახელები წარმოადგენს ბაზისს შემდეგ სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებში: *Fetischismus, Illusionismus, Kapitalismus, Protektionismus, Reformismus, Revisionismus, Terrorismus, Vulkanismus*. ხშირ შემთხვევაში საბაზისო სიტყვას კონფიქსი წარმოადგენს: *mechan-isch/-ik/-ismus/-istisch, optim-ist/-istisch/-ismus*. დეადიექტიური დერივატების უმრავლესობა ნაწარმოებია *-al* სუფიქსით დაბოლოებულ ზედსართავ სახელზე *-ismus* სუფიქსის დართვით: *Feudalismus, Idealismus, Klerikalismus, Liberalismus, Nationalismus*. *-ismus* სუფიქსი აგრეთვე გვხვდება *-iv* სუფიქსზე დაბოლოებულ ზედსართავ სახელებთან: *Aktivismus, Positivismus, Relativismus*. სხვა ბაზისი შედარებით იშვიათად გვხვდება, მაგალითად, *Absolutismus, Humanismus, Separatismus*.

-or (ლათ. *-or*) სუფიქსი დაერთვის ზმნურ ბაზისს და ინტერფიქს *-at-* ან *-it-* ის დახმარებით აწარმოებს მოქმედების აღმნიშვნელ სუბსტანტიურ დერივატებს: *Agitator, Illustrator, Mechanisator, Expeditior*, გვხვდება ხელსაწყოთა დასახელებებიც: *Generator, Isolator, Ventilator*. გამონაკლისს წარმოადგენს არსებითი სახელისაგან ნაწარმოები დერივატები *Aggressor* (სიტყვიდან *Aggression*) და *Inquisitor*.

-al (ლათ. *-ālis*) სუფიქსი გვხვდება დესუბსტანტიურ, კრებითობის აღმნიშვნელ, საშუალო და ასევე მამრობითი სქესის არსებით სახელებთან: *Personal, Material, Choral*.

-ar (ლათ. *-ārius, -ārium*) სუფიქსი დაერთვის არსებით სახელებს და წარმოქმნის პიროვნების აღმნიშვნელ დერივატებს: *Bibliothekar, Missionar*. იგი აწარმოებს ასევე კრებითობის აღმნიშვნელ საშუალო სქესის სახელებს: *Mobilier, Vokabular*. *-ar* სუფიქსის ზმნაზე დართვით მიიღება საგნის აღმნიშვნელი მამრობითი სქესის

Kommentar და საშუალო სქესის Formular.

-at (ლათ. -ātus) სუფიქსი აწარმოებს საშუალო სქესის, პიროვნების აღმნიშვნელ სუბსტანტიურ დერივატებს. როგორც წესი, ეს დერივატები მიანიშნებენ ადამიანის პროფესიაზე ან თანამდებობაზე, ასევე აღნიშნავენ ადგილს ან დაწესებულებას, მაგალითად, Konsulat, Rektorat. ზოგჯერ დაერთვის -i- ინტერფიქსი: Kommissariat, Notariat. ამავე სუფიქსით ნაწარმოები დევერბალური საშუალო სქესის არსებითი სახელები აღნიშნავენ პროცესს: Diktat, Telefonat, Testat. ზოგჯერ ისინი გამოხატავენ შედეგს: Filtrat, Konzentrat. კრებით სახელს წარმოადგენს Proletariat. გამონაკლისია დეადიექტიური დერივატი Internat. იშვიათად გვხვდება მამრობითი სქესის, პიროვნების აღმნიშვნელი დერივატები, მაგალითად, Stipendiat.

-it (ბერძნ. -itos, -itēs, ლათ. -itus) სუფიქსით ნაწარმოები დერივატები ყოველდღიურ ლექსიკაში იშვიათად გვხვდება. -it ძირითადად აწარმოებს პიროვნების აღმნიშვნელ სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებს: Bandit (სიტყვიდან Bande), Kosmopolit, Hussit, Jemenit, Jesuit. -it სუფიქსით ნაწარმოები საშუალო სქესის დერივატები გვხვდება მხოლოდ მინერალების დასახელებებში: Balkanit (აღმოჩენილია ბალკანეთში). საყოველთაო ლექსიკაში გამოიყენება დერივატი Kolorit (სიტყვიდან kolorieren).

-a-ment, -e-ment (ლათ. -mentum, ფრანგ. -ment) სუფიქსი დაერთვის -ieren სუფიქსზე დაბოლოებულ ზმნებს: Fundament (ზმნიდან fundieren), Postament, Traktament. ამ სუფიქსით ნაწარმოები დერივატები აღნიშნავენ პროცესს ან შედეგს: Abonnement (სიტყვიდან abonieren), Avancement, Arrangement, Bombardement, Engagement, Rasonnement. დერივატი Raffinement დეადიექტიურია, იგი ნაწარმოებია პარტიციპისაგან raffiniert, რომელიც თავის მხრივ მომდინარეობს ზმნიდან raffinieren.

-ar-ium სუფიქსი ლათინური წარმოშობისაა. იგი აწარმოებს ხელოვნურად გაშენებული ადგილის აღმნიშვნელ დესუბსტანტიურ დერივატებს: Delphinarium, Insektarium, Planetarium, Rosarium, Troparium.

-ing სუფიქსი გერმანულში შემოვიდა ინგლისურ სიტყვებთან ერთად: Camping – Camper – campen, Training – trainieren, Shopping – Shop.

გერმანულ ენაში დაფიქსირებულია ერთადერთი უცხოური სუფიქსი, რომელიც ზმნიდან აწარმოებს როგორც მდებარეობითი, ასევე საშუალო სქესის სუბსტანტიურ დერივატებს. ეს სუფიქსია -ee (ფრანგ. -é, -ée). საშუალო სქესის სახელებია: Gelee, Haschee, Renommee, Resümee. მდებარეობითი სქესის დერივატებია: Armee, Odyssee, Livree, Tournée. ამ უკანასკნელთა გაანალიზება გერმანულ ენაში ვერ ხერხდება.

როგორც ვხედავთ, უცხოურ სუფიქსებს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავთ გერმანული ენის სიტყვაწარმოებით სისტემაში. მათ დიდი წვლილი შეაქვთ თანამედროვე გერმანული ენის განვითარების ზოგადი ტენდენციების რეალიზებაში. გერმანულ ენაში უხვად მოიპოვება სუბსტანტიური სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები, რომლებშიც უცხოური სუფიქსებია გამოყენებული. ამგვარი წარმონაქმნები დღეს უკვე მრავლად გვხვდება არა მხოლოდ სპეციალურ ტერმინოლოგიურ ლექსიკაში, არამედ ასევე ყოველდღიურ სასაუბრო მეტყველებაში, პრესასა და პუბლიცისტიკაში.

ლიტერატურა:

1. Donalies E. Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick. Tübingen. 2005.
2. Duden in 12 Bänden. Die Grammatik. Bd. 4, 7. völlig neu erarb. und erw. Aufl. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich. 2006.
3. Fleischer W., Barz I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Unter Mitarbeit vom M. Schröder. Tübingen. 1995.
4. Lohde M. Wortbildung des modernen Deutschen. Ein Lehr- und Übungsbuch. Tübingen. 2006.
5. Mater E. Rückläufiges Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig. 1970.
6. Neues Grosses Wörterbuch. Fremdwörter. Köln. 2008.
7. Wellmann H. Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. 2. Hauptteil. Das Substantiv. Düsseldorf. 1975.

Irina Kruashvili ***Substantive Foreign (Acquired) Suffixes in German Language*** **Summary**

During the process of language development the contents, structure and significance of the morphemes do change. These historical changes are very interesting while the analyzing process of a morphemic composition of the lexic of modern German language. Here we can observe a generation of new suffixes on the basis of lending. Some of them do become added to a German base, for example, the acquired suffixes of the nouns -ist, -alien, -tion, etc.

To the acquired, that is, foreign suffixes do belong also such derivative elements that have entered the German language from the side of Latin, Greek, French languages, and have initiated the new word-formative constructions in German. The denomination of persons are formed by means of adding to a verb of the suffixes: -ant, -ent, -eur, -ator, and to a noun – of such of the suffixes: -ist, -ant, -ar, -är. The derivatives with the suffix -ismus have a substantive and adjective basis. They do express some ideologic direction, world-outlook, behavior kind, etc. The desubstantive collective nouns are formed by means of the suffixes: -ie, -erie, -ik, -atik, -atur, -ar, -ariat. The nominations of the processes are obtained while adding to a verb the suffixes: -age, -anz/-enz, -ion. In order to indicate some property, we do use the suffixes: -esse, -erie, -ion, -tät.

In the present article the substantive foreign (acquired) suffixes in the German language are discussed individually, and there are given also the corresponding examples.

Ирина Круашвили ***Субстантивные заимствованные суффиксы в немецком языке*** **Резюме**

В процессе развития языка происходят изменения в составе, структуре и значении морфем. Эти исторические изменения представляют большой интерес при анализе морфемного состава слов современного языка. И в настоящее время наблюдается появление новых суффиксов на основе заимствования. Некоторые из них могут соединяться с немецкими основами, напр., заимствованные суффиксы у существительных -ist, -tion, alien и др.

К заимствованным суффиксам относятся такие деривационные элементы, которые вошли в немецкий язык с латинского, греческого, французского и образуют в немецком языке новые, поддающиеся анализу словообразовательные конструкции. Наименования лиц

образуются от глагола с помощью суффиксов -ant, -ent, -eur, -ator, наименования лиц от существительных образуются с помощью суффиксов -ist, -ant, -ar, -är. Дериваты на -ismus имеют субстантивные и адъективные производящие основы. Они обозначают идеологические направления, мировоззрения, виды поведения и т. п. Отсубстантивные собирательные имена образуются с помощью суффиксов -ie, -erie, -ik, -atik, -atur, -ar, -ariat. Наименования процесса образуются от глагола с помощью суффиксов -age, -anz/-enz, -ion. Наименования качеств и поведения образуются с помощью суффиксов -esse, -erie, -ion, -tät.

В статье в отдельности рассмотрены субстантивные заимствованные суффиксы в немецком языке и приведены соответствующие примеры.

Lilia Trinca
(Moldova)

SPATIAL COORDINATES OF TIME IN ROMANIAN

The worldview includes representations of space and time, memory of the past, as well as the present and future condition of the human being - all creating a set of mental frames which include and determine the individual and the human communities. The temporal experience is one of the relevant key issues likely to develop the basic mental frameworks of a society or of civilization. Space and time - the parameters which determine the world's existence, these two basic ways of hypostasis of human experience - represent a sensitive coverage of social and natural universe and have received universal recognition. They are two "sides" of a society's way of thinking and of living.

Time is a category with a fundamental role in processing and conceptualizing reality. Or, from the cognitive point of view, the reality is not limited only to what exists physically; the "conceptual worlds" built through mental operations are equally real. This construction of the "conceptual world" implies that we impose an organization to our primary experience and to the cognitive structures which have already been processed through the progressive and interactive interpretative procedures. Or, the semantic structures are considered conceptualizations modeled in accordance with the rules imposed by linguistic convention.

Unlike space, time has only one dimension - duration - and so it is irreversible, forever running in one direction, from past through present to future. Over the years, anthropologists, ethnologists, historians have noted that time is not uniform, it does not flow at the same rate for everyone. In every epoch, within every human group time is valued differently according to the level of the specific mental structure and needs. As claimed by Norbert Elias "the notion of time is a social construction, applied to a sum of experiences accumulated over the centuries by members of the same group, every culture being, first of all, a certain experience of time" [apud (5, 22)].

The different conceptualization of the category of time within different languages was the subject of some investigations which, starting from a very rich factual material, sought to emphasize the principles presiding time organization and movement. In addition to the coded information, time contains a heuristic component, designed to "trigger" the action of searching a point which is necessary for the semantic interpretation of temporal movement.

The verbal time is not an instrument used to locate the events in the "objective" time. To be described, one requires specific concepts. It has become axiomatic that *time* is one of those words, whose meaning appears obvious in common use. However, when we try to define it we are faced with a real challenge. In this context, St. Augustine pointed out the following: "What is time? If no one asks me, I know, and if I want to explain it to someone who asks me, I do not know". In fact, when we refer to "time", we can represent it because we mean events, facts which are really ordered in time, in sequence. Regarding the organization of time through language, an essential feature is the establishment of the orientation axis through the act of speaking - a personal act (which occurs within the being), that requires prior observation or perception of events. In this orientation axis, the observer is placed immediately in the center of events through the verbalization act. The temporal orientation axis with a universal value places the ego in the center between two events, making it the present point. Every event is either past or present or future in relation to the universal axis orientation and the tenses do not designate chronological time or "absolute" time, but relative time, seen from the perspective of the speaker and of the time of speaking.

Fundamental axes according to which the language system is organized represent either an infinite straight line or a circle, and man can contemplate time in two directions: 1) looking back,

alias evoking events or 2) projecting thoughts beforehand and anticipating events in such a way. The "distribution" of events involved in the act of observation becomes public through the act of speaking. We note, in this context, the universal character of the "moment of speaking" and the specific character of languages in terms of how the events are placed in relation to it.

Wearing a wristwatch, the western people of the XXIst century use time as a functional element. They consider it a useful tool to measure and quantify their actions, ensuring them maximum efficiency every day. Such a way of considering time, very familiar, since it is practiced spontaneously, is a relatively recent phenomenon. Or, for millennia, the measure of time did not seem to depend on people, but on stars, and as such it was the attribute of church.

We may speak about a paradox: the more a man is convinced that he is the master of time, the more he is convinced that he has tamed it and has integrated it as something evident, the less certain its direction seems to be. What are then the appropriate algebraic symbols to render time?

Time representations constitute the source of different cultural, scientific or religious metaphors. In the ancient world time was evoked as winged beings, having a nimble flight. The linear image of the wire stretched in history between past and future is also known, as well as the allegory of the balance, in which, on the one hand, the past is placed, and on the other hand - the future. Both are maintained in the equilibrium by present¹.

The linguist E. Coşeriu reveals three models for the time that elapses, which is conceived as infinite linearity. Each model claims to correspond to time objectivity from the linguistic point of view:

1) the objective time, presented as a single static line, along which we, the observers, move, or rather, the speaker moves (the moment of speaking), i.e. from past to future (usually in the mentality of the Indo-European people - "from left to right" - time is passing over the landscape motion (moving Ego);

2) the "background" time is represented as a moving line, which comes from the future, goes before us or beside us in the present moment (or at the moment of speaking) and then is lost in the past - time passing motion of an object (moving Time);

3) two lines in a contrary movement: a line of "empty" time, moving from future to past and a line which carries things and events and moves from past to future. [cf. (3, 344)].

The first model is considered the most acceptable: realistic in terms of being intuitive, and immobile - a simple dimension of space. E. Coşeriu has another opinion, according to which "in our languages – the Romance languages (emphasis mine – L.T.) - at least, time is rather a line that moves from future to past: the future is, precisely, time that "is coming towards us" (cf. It. *avvenire*, Fr. *avenir*, sp. *porvenir*, Rom. *viitor*, and It. *l'anno che viene*, *anno venturo*, Sp. *años venideros*, Rom. *anul care vine* etc.) and if we move, we do it in the opposite direction to time: we have our past and our history *back*, and our future *before* us" (2, 216). The presence of the speaker causes "space" division of time: the past - *in the back*, and the future - *ahead, in front*. The speaker moves "together" with past and future divisions. The temporal and the spatial deixis are continuously defined by the person deixis. In other words, they are conditioned by the role of the participants in enunciation.

The notion of time is quantitative (time can be counted and measured), which arises from spatial representation of time, as mentioned by Pierre Chaunu: "We were tempted to shape time according to a spatial model" [apud (9, 59)]. "Time, mentions E.Coşeriu, is understood, in fact, as a

¹ There are of course other models of time. V. Plunghian, for example, identifies: 1) the time-traveller (time passes, flies, does not stand still); 2) the time aggressor (time does not forgive, it does not spare anyone); 3) the time-container (during the discussion, to fill the time with useless discussions, that night, that year, etc.); 4) the time-treasure (to lose time/to value time/ to gain time/to spend time); 5) the time-measure [little time is left, to shorten the time] (11, 158-169).

way of being of space - as a transparent and empty space in which the events occur - or as a dimension of space which has an infinite plan at its basis" (3, 342). From the anthropological perspective, deixis represents a proof of creating a "universe" structured according to the speaker, a universe created through language. The components of the deictic context demonstrate an ego-centered organization, which assumes a zero point having a spatial coordinate – *here* (the speaker's place at the moment of speaking) and a time coordinate – *now* (the moment of speaking).

The role of the spatial axes, especially of the *front/back* orientation, in the semantics of temporal expressions was noted by Fillmore (4, 32). According to the hypothesis of Fillmore, the existing notions of spatial orientation have a universal character in most languages. The lexical units reflect either a *u n i d i r e c t i o n a l* organization – horizontally: the order of events reflects the succession *earlier – later* or a *b i d i r e c t i o n a l* one – horizontally and vertically.

Thus, one can easily notice that in the statement *Success lay behind them, failure lay ahead of them*, the prepositions do not identify spaces, but periods of time before and after the moment of speaking. The situations of overlay, *alias* common phrases, used to encode temporal and spatial information, such as *after, over, before, behind, between, from .. till ...* etc. and interferences are very common. This fact proves a "modeling" of temporal reference according to the spatial reference "in a more general process of modeling the abstract according to the concrete" (7, 326).

The temporal information is often substituted for spatial information and vice versa: Cf. *Am simțit zgomotul acela acum doi kilometri* (literally I felt that noise two kilometers now – I heard that noise from a distance of two kilometers); *Casa unde locuiesc se află la câteva minute de aici* (literally The house where I live is some minutes from here – The house I live in is a few minutes' walk from here).

A place deixis may substitute a time deixis: *Insista că nu l-a sunat, aici l-am prins* (literally He insisted he had not called him, here I caught him)².

One cannot deny the role of "localization" which the deictic expressions of temporality (tenses, adverbs) have. "Unlike the spatial localization, the temporal one is operable only on one axis - on the axis of sequence of events. In such a way one can explain the importance of *front / back* orientation for temporal expressions. This orientation assumes, in addition, the appearance of the speaker, in the case of deictic expressions.

Using the same prepositions to express temporal and spatial information often involves ambiguity in interpretation. The idea of time spatialization may be rendered using spatial prepositions. Cf. *Am adormit spre diminează/către seară* (I fell asleep **towards** morning/evening); Rus. *Мы разошлись под утро* (literally: *We parted under morning. We parted towards morning.*). *Ближе к вечеру ветер переменился* (literally: **Close to** evening the wind changed its direction. *Later in the afternoon the wind changed its direction.*).

A high degree of ambiguity in Romanian is determined, especially, by the temporal or spatial use of the preposition/ prepositional collocation *înaintea / înainte de/cu...* (before). With a temporal meaning, the preposition means "prior to the moment of speaking" (and also to other temporal reference), which would correspond, spatially to the segment that remained *behind / back*. Consequently, the temporal preposition *înainte cu...* (lit. ahead with) *before ...* can be substituted with *în urmă cu...* (lit. back with) ... *ago*. Cf. *Înainte /în urmă /cu doi ani* (two years before/ago). Such a substitution is not possible when using this preposition as one indicating space. Or, spacially, *înaintea* (*before*) indicates the segment situated in front of us (corresponding to temporal posterity). Cf. *Mulți ani înainte!*; *Look forward to seeing you*; *Впереди нас ждет счастливое будущее*.

² E. Coșeriu provides some examples of spatialization of time. Cf. Fr. **le temps où**, Germ. **die Zeit wo**; It. **il tempo in cui** „the time in which”, **l'epoca in cui** „the epoch in which”. The interrogative-relative adverb **when** has the meaning “the moment in which”, “every time when” Cf. It. **quando lo vidi** „when I saw him”, **quando lo vedo** „when I see him” etc. (3, 342).

As a result, a sentence like *A mers înaintea mea* (He went before me), may be interpreted "in front of me" (cf. It. *davanti a me*) or "before I went" (cf. It. *prima di me*). This example confirms the fact that the Romanian preposition *înainte* (before) used temporally refers to the order of a course of events, i.e. precedence in a sequence³.

Since sequence is a feature of events happening in a period of time, it is natural for the order and the time (sequence) to seek a common means of expression. In Romanian the preposition *înainte* (before) may also be used in cases when the events are not related to each other, but to the speaker and to the moment of speaking. For instance, *cu o săptămână înainte* (a week before) can be interpreted as "a week ago" or "a week before" - before a reference, different from the speaker. Therefore the question of how to connect the spatial meaning with the temporal meaning (of succession) remains open. Naturally, we can assume that what is *before* "something" from the point of space occupies this place because from the point of view of time it had got there *earlier* than that "something". But this interpretation is just a speculation. We must mention that language can render the movement of time as movement in space very suggestively. *Anul ce urmează* (the year to follow) and *anul ce vine* (the coming year) designate the same period in two ways, by "metaphors of movement". They "allow us to think about the world as moving in time or about the world as being non-moving and the time going through it" (4, 46).

In order to identify the temporal pattern and the timeline of Romanian people, we carried out an experiment involving 242 young people aged 18-25, having Romanian as their mother tongue. The respondents were asked to answer some questions. For 136 of them the first question was: *Ședința de miercuria viitoare a fost transferată cu două zile înainte. În ce zi a săptămânii va avea loc ea?* (The meeting scheduled for next Wednesday was transferred two days before. What day of the week will it take place?). 106 respondents had a slightly different question (it referred to last week): *Săptămîna trecută ședința planificată pentru miercuri a fost transferată cu două zile înainte. Când a avut loc ședința?* (Last week's meeting, scheduled for Wednesday, was transferred two days before. When did the meeting take place?). We avoided including these questions in the same survey, considering that the respondents could be influenced by the answer to the previous question. We admitted thus the possibility of changing the vector of temporal movement in the present and in the past.

The respondents were students from two universities – Alecu Russo State University of Balti (the Republic of Moldova) and Alexandru Ioan Cuza University of Iasi (Romania). It should be noted that the determining factor for choosing students as respondents in the experiment was that linguistic identity is already formed at the age of 17-25 and the responses reflect the linguistic and cultural competence relevant to the Romanian mentality.

Regarding the current week, 106 Romanian respondents (77.3%) opted for *Monday* as a day of the meeting and only 24 of them (which is 22.6% of the total) chose *Friday*⁴. It follows that most Romanians adopt the non-egocentric model of temporal movement (*moving Time*) and only 22.6% adopt the model *moving Ego*.

For the second survey (referring to last week) the situation is similar: 83 (78.3%) opted for *Monday* and 19 (17.9%) for *Friday*⁵ (see Fig. 1).

³ The statement in question is found in the works of the ancient philosopher Aristotle: "One thing is said to be ahead of others, when their existence string cannot be reversed, in this regard, one is before two" (1, 184).

⁴ We did not take into consideration responses such as on Sunday (2), on Thursday (2) on Monday or Friday - it depends (2).

⁵ We did not take into consideration responses such as it will not take place, next Wednesday, I don't understand, it will definitely take place etc.

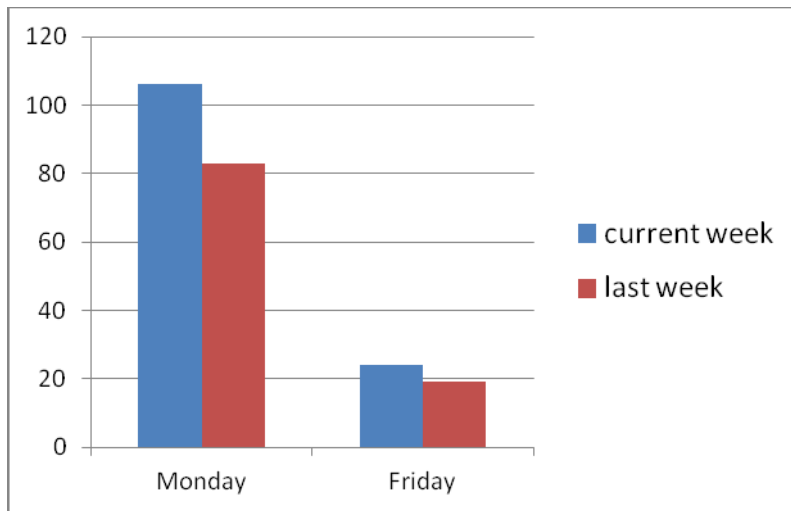

Fig.1

We would like to emphasize that no matter who or what moves in relation to events - the Ego or the events in time in relation to the static ego: in both cases Friday will be closer to the observer.

Similar experiments were conducted with Russian and English speakers. It is noteworthy that according to the results, the English have a similar perception of time as the Romanians (*moving Time*), while the Russians prefer the egocentric model (*moving Ego*). [see (12, 82)].

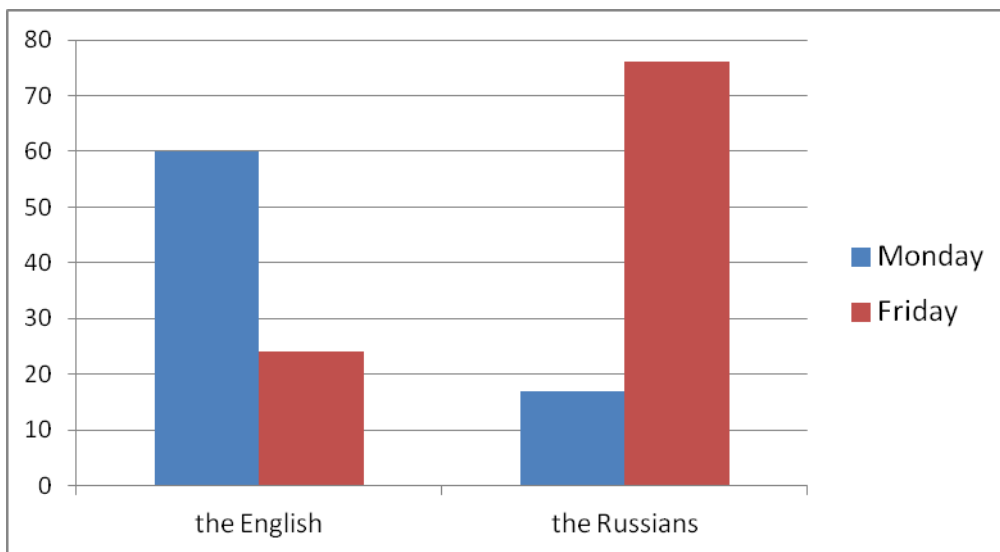

Fig. 2

The next two questions from the questionnaire were the following:

2) *We often say that time runs or flies. In which direction does time move? Reply verbally and indicate by an arrow.*

3) *Winter holidays are coming. From what direction, do you think, are they coming? Reply verbally and indicate by an arrow.*

The answers to these questions can bring light to the issue of the temporal movement vector in Romanian. As has been mentioned earlier in this paper, different peoples associate time with various spatial coordinates. Most peoples consider that time moves on a horizontal axis, which is biologically determined. Thus, man moves to reach his goal along the horizontal axis. Such a linear view was determined by Christianity too, according to which time or life is a journey that we make in order to get salvation.

With regard to the answers given by the respondents regarding the direction of time movement (they were asked to indicate the direction by an arrow as well), we would like to mention their highly heterogeneous character. Most respondents - 160 (65.8%) - interpret time as unidirectional, moving *from left to right* (with explanations like "before", "from beginning to end", "from present to future", "to infinity", "to death" etc.). The reverse direction - *from right to left* - was indicated by 22 respondents (9, 05%). Others mentioned that time is an illusion, so it does not move (8), time moves in all directions simultaneously (depending on where you are wasting it) (13), time does not move, we are those who move (the template Ego moving) (9), time flies, but it does not have a constant direction (indicated by the arrow moving from left to right as well as from right to left) (5). Several respondents said that time flies (zoomorphic metaphor)⁶, indicating the direction from left to right upwards (26) (see Fig. 3). Lack of consistency in the responses to the questionnaire show that time is largely perceived as abstraction, its perception and the perception of its duration being subjective. The interpretation of time certainly has an egocentric character as well. The answers to these questions confirm the hypothesis that Romanian people adopt the model *Time moving*.

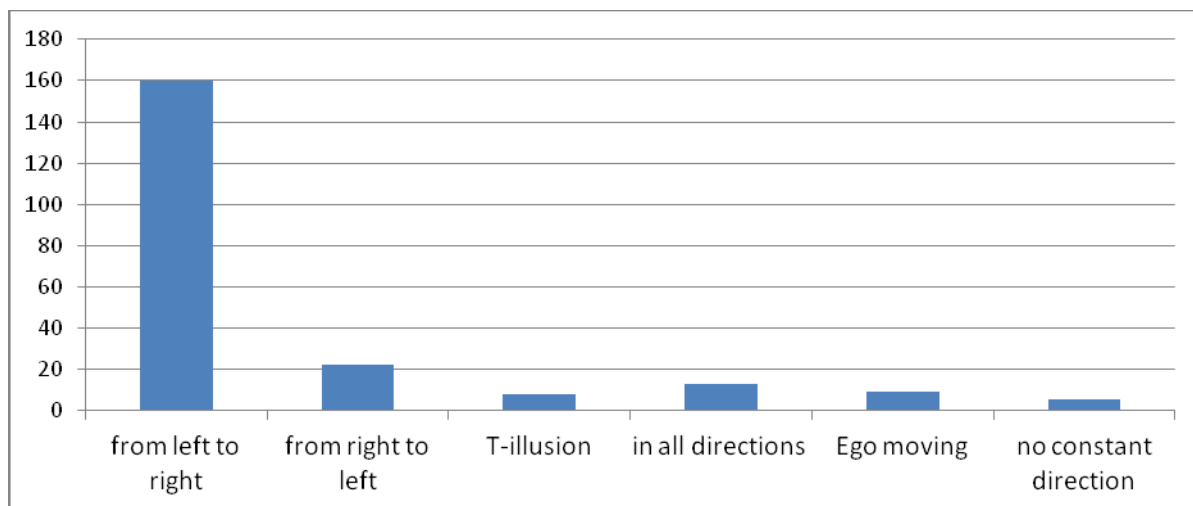

Fig. 3

The answers to the question about the direction of the coming winter holiday season also

⁶ Although time acquires zoo-anthropomorphic qualities, in Romanian the time movement is not compared with the movement of animals, birds, etc., encountered, for example, in Russian: *время летит птицей* (time flies like a bird); *годы летят как птицы* (years fly like birds); *время ползет как черепаха* (time crawls like a turtle); *время летит как стрела; как молния* (time flies like an arrow/like lightning) etc. We should mention that in Russian the range of time movement is greater: *тащиться* (trudge), *лететь* (fly), *бежать* (run), *течь* (flow), *протекать* (flow), *идти* (go), *приходить* (come), *проходить* (go by), *уходить* (go away) etc.

have a heterogeneous character. Here respondents' opinions were divided. 90 (37.2%) of them indicated by the arrow the direction of the coming holidays as being from left to right, while 80 (33%) indicated the opposite direction: from right to left. All respondents indicated, however, that the holidays come from the future. It follows that these groups have used different points of reference for time movement: the first group - the speaker, and the other group - the time of speaking. 52 respondents (21.4%) believe that the holidays come down from heaven or from the North Pole, representing this movement by an arrow moving downwards. We believe that such a response is motivated by the religious education. It should be mentioned that there are peoples for whom time moves on the vertical line, for instance, in Japanese, Chinese etc. Cf. *shanyue* (literally "high month") "last month"; *xiayue* (literally "low month"), which means "next month", *shang-ban-tian* (literally "the high part of the day") "morning"; *xia-ban-tian* (literally "the low part of the day") means "day" etc. In these languages, events that took place earlier are placed above those that took place later. Such a conceptualization of time movement may be associated with a slope. Being at the top of the slope, we move down the slope (downhill), under the influence of the force of gravity. The movement occurs in a certain period of time in which the extreme (temporal) points are "up / down" - "early / late". Associating the time image with the symbol of a mountain in Japanese has its foundation in culture. In Japanese culture the mountain is an indispensable element of mythology, which is strongly influenced by religion. The image of Buddha descending from the mountains is relevant, symbolizing the opening of future prospects. The vertical model of time from the mentality of Chinese people is associated with the *Cháng Jiāng* - the longest river on the Eurasian continent.

We point out that Romanian and English contain remnants of the vision of vertical movement of time. Cf. Rom. *descendent* "person who descends from ..., who comes from ...; descendant"; *ascendent* "line that climbs upward" \diamond *Linie ascendentă* (ascending line) = "bloodline which goes up from son to parents, from grandchildren to grandparents etc. ; a relative in direct line that belongs to a previous generation". Nevertheless, in Romanian we cannot say *Evenimentul va avea loc în jos, în viitor* (*The event will take place downwards, in future*), but only *Evenimentul va avea loc în viitor* (*The event will take place in future*). Here we could also mention the Romanian proverb *Veacul ca un râu, mereu curge la vale, da îndărăt niciodată* (*The century, like a river, always flows downhill, and never back*). In English there are also cases that reflect an anthropocentric vision of temporal vertical movement, when the ego is placed over past and future. Cf. *The new year is coming up. This year went down in family history*. Sometimes, however, the future is above the ego. Cf. *That's up in the future*. (8, 226). Hence, the ego in the position of observer of events can be placed not only at the same level with the temporal event (horizontal axis), but also above or below the time (both future and past).

Although time is an overarching concept and is vital for human experience, it is still subjected to totally different concepts in character and essence. It should be noted that time is measured and used differently on different continents and in different countries, this fact generating significant frictions between peoples. For example, the American concept of time is the most expensive. Being people of action, Americans conceive time as an undeniable value that must be valued continuously, because, in a society based on profit time is money. It has become axiomatic that the Anglo-Saxons, Germans, Scandinavians are linear-active, monochronic⁷ and dominated by time. This means that in the course of their work, they do not disperse their attention and prefer to focus on one thing only, assigning it the preset time. They are very punctual and establish a correlation between worktime and success. Southern Europeans (Italians, Spaniards), Arabs are considered multi-active. They organize their activities totally differently from the linear-active ones.

⁷ See the classification of world cultures in relation to attitudes towards time in 1) linear-active; 2) multi-active; 3) reactive (6, 38).

They do not focus on schedules and do not consider punctuality a quality. Relationship with humans and feelings are considered more valuable than time. To determine the place of Romanian people in this context, our survey contained several questions that aimed at revealing the attitude of Romanian people towards time.

One of the questions was *You have been invited to somebody's home. How many minutes being late is considered bon ton?* Of the 242 respondents, only 33 (which is only 13.6%) responded that being late is not good, and it is important to be punctual. Most believe, however, that one may be late for a private meeting (starting from 1-2 minutes to 30 minutes) (see Fig. 4).

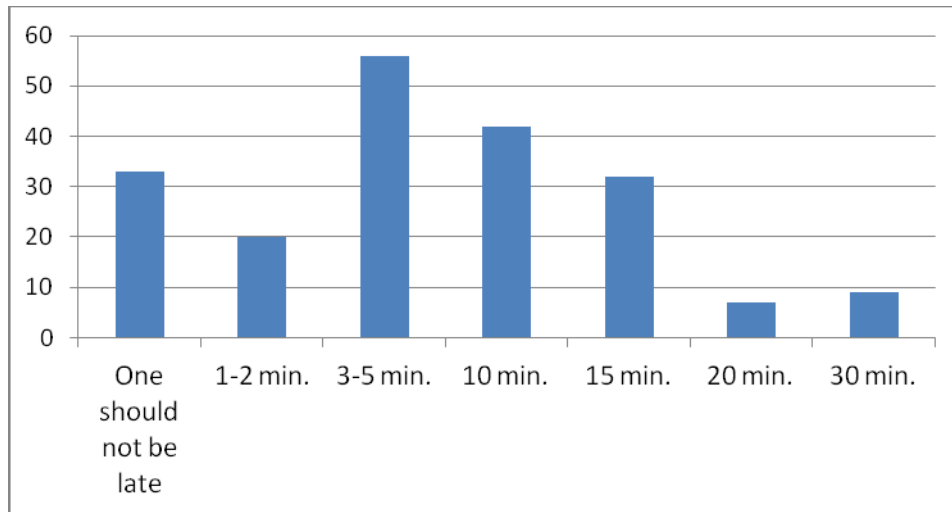

Fig. 4

When asked *How many minutes earlier is it okay to come to an informal meeting?* only 22 respondents (which is 9%) believe that one should come in time, the others can afford to come earlier: starting from one-two minutes to 10 minutes (203 respondents, i.e. 83.8%) or even up to half an hour (39, i.e. 16.11%) (see Fig. 5).

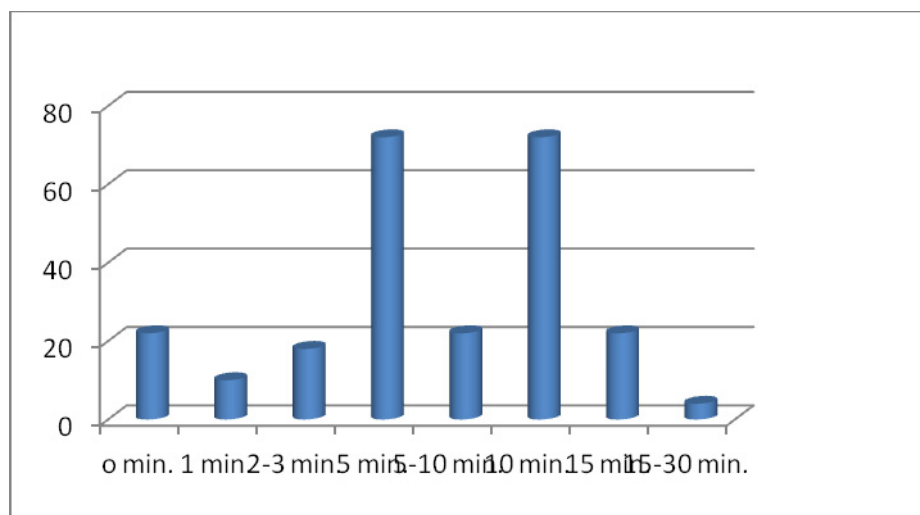

Fig. 5

When asked *How many minutes may one be late for a formal meeting?* about half of respondents (111, which constitutes 45.8%) responded that it is better to be punctual, the others (131, 54.1%) admit coming a few minutes late or even half an hour. Some respondents underlined that in such cases one should offer explanations for being late (see Fig. 6).

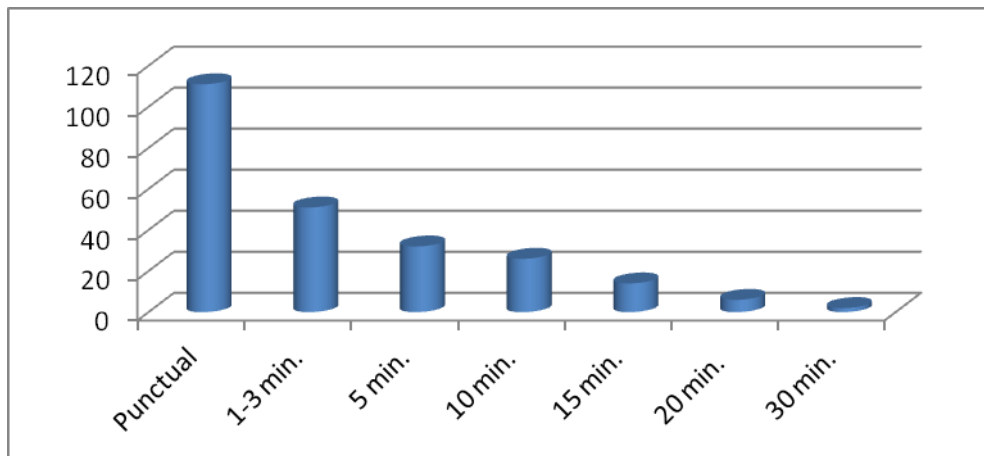

Fig. 6

When asked *How many minutes earlier can you come to an official meeting?*, only 18 respondents (7.4%) answered "We must be punctual", the others (224 respondents, i.e. 92.5%) admit coming a few minutes earlier or even half an hour earlier (see Fig. 7).

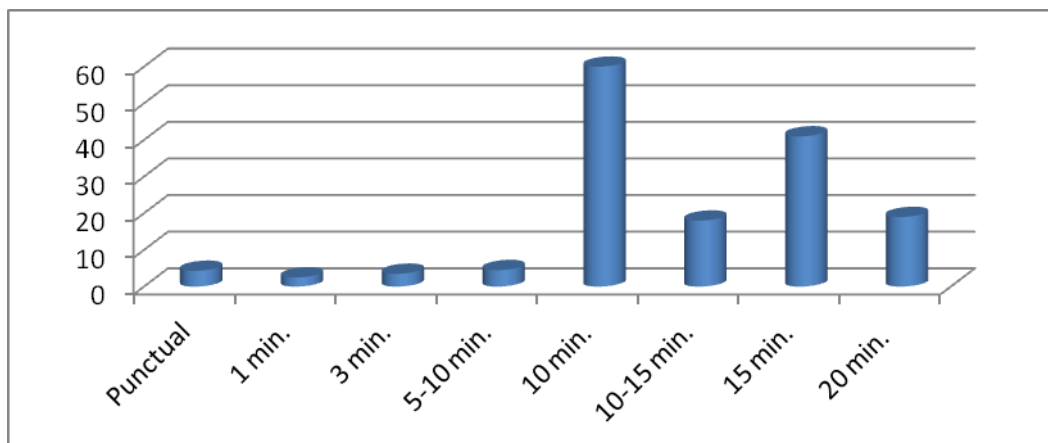

Fig.7

In conclusion, we believe that time has no independent existence, being entirely subordinated to consciousness. Having no objective existence, it is lived and perceived subjectively as a category which is interpreted and applied in very different ways, depending on civilizations and societies, social development stage, strata of the same society and even by individuals. Thus, for example, the Swiss made precision a national symbol, represented by the watch industry, the optical instruments and the banking system. There are cultures in which time is not perceived linearly; nor is it reported to personalities/events, but it is cyclical. Cycle time loses the preciousness of linear time, because it is perceived as possible to find an "unlimited stock" of it even at the next turning.

Oriental peoples argue that when God created time, He created it in abundance⁸. The Russian linguist V. Dmitriuk, applying the associative experiment for speakers of Russian, English and Kazakh, comes to the following conclusion regarding the perception of time by these peoples. In the mentality of the Kazakhs time is cyclical, in the British mentality it is linear, while in the Russian mentality it is cyclic-linear [cf. (10)].

The study we have carried out confirms that the Romanians have their own vision of perceiving time. They see time as a straight road that starts from their feet and goes up to the horizon, and their life is a "journey" that has death as its final point. The part that we have covered and have left behind represents our past and the one that lies before us and is yet untouched, is the future⁹. Most Romanians adopt the non-egocentric model of temporal movement (moving Time). For them time moves on a horizontal axis from left to right (although the bidirectional movement is also possible: from left to right and also from right to left). Romanian contains some remnants of the vision of vertical movement of time. As for their attitude towards the value of time, Romanian people are pluri-active, i.e. time is regarded by them as goods that can be manipulated, shaped, dilated or one you can do without, no matter what the clock shows. Statements like "I have no time. I must dash so as not to be late", used by Americans, which denote an obeying attitude to time and schedules, raise, most often, the contempt of Romanian people.

Literature:

1. Aristoteles, Organon vol. 1: Categorii. Despre interpretare. Analitica prima, 1997.
2. Coseriu Tempo e linguaggio // Undici conferenze sul tempo. Franco Angeli Editore, Pisa, 1988.
3. Coșeriu E. Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală, Iași, Editura Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.
4. Fillmore Ch. J. Lecture on Deixis, CSLI (Center for the Study of Language and information), Stanford, 1997.
5. Goldberg S. A. Clepsidra. Eseu despre pluralitatea timpurilor în iudaism, traducerea A. Beniamin, București, Editura Hasefer, 2002.
6. Lewis R. D. Să cunoaștem mai bine popoarele lumii. Cum să te descurci cu succes în diferite tipuri de cultură, traducere M.Nițu, Iași, Editura Niculescu, 2005.
7. Lyons J. Linguistic Semantics An Introduction, Cambridge, C.U.P. 1995.
8. Radden G. The metaphor «Time as Space across languages // N. Baumgarten, C. Bottger, M. Motz & J. Probst, (eds.), Übersetzen, Interkulturelle Kommunikation, Spracherwerb und Sprach-vermittlung — das Leben mit mehreren Sprachen. Festschrift für Juliane House zum 60. Geburtstag, Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht [Online]. Mei, 2003. Jahrgang 8. №2/3. Verfügbar // <http://www.ualberta.ca/~german/ejournal/Radden.pdf>.
9. Sim D. Pasul și ceasul. Aspecte ale percepției spațiului și timpului în comunitățile rurale din Crișana secolelor XVIII-XIX, Oradea, Editura Durans, 2007.
10. Дмитрюк С. В. Этнокультурная специфика образа времени в языковом сознании

⁸ *The Thai attitude towards time is typically expressed through the metaphor of the pool around which they slow go. The given metaphor is valid for the attitude of all Asians, who, instead of solving the problem immediately, go around it for a few days / weeks, etc.*

⁹ *There are peoples (for example, Malagasy living in Madagascar) who have an opposite perception, imagining the future overflowing behind them or coming from the back and then becoming history that stretches before them. The past stretches before their eyes, because it is visible, known and influential: they can see it and enjoy it. Such a time perception involves their vision of the world, due to which they spend a lot of time consulting their ancestors, exhuming their bones and celebrating with them.*

- русских, казахов и англичан: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. М. 2001.
11. Плунгян В. Время и времена: к вопросу о категории числа // Логический анализ языка: язык и время. М.: Индрик, 1997.
 12. Чугунова С. А. Экспериментальное исследование концептуализации времени с позиции корпорального подхода // <http://iling-ran.ru/library/voprosy/10.pdf>

ლილია ტრინკა
ლინგვისტური დრო და მისი სივრცითი კოორდინატები რუმინულ ენაში
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ტემპორალური აზროვნებისა და დროის კონცეპტუალიზაციის პრობლემისადმი სხვადასხვაგვარი მიდგომა. განვითარებულია იდეა, რომ დროის კონცეპტები განპირობებულია ლინგვისტურად და კულტურის თვალსაზრისით. სტატიაში საუბარია ექსპერიმენტზე, რომლის მიზანიც იყო რუმინულ ენაზე მოსაუბრეთა შორის დროის ვიზუალიზაციის შედარება, ასევე მიღებული შედეგების შეპირისპირება სხვა ენების დროის სისტემებთან.

Лилия Тринка
Лингвистическое время и его пространственные координаты в румынском языке
Резюме

В статье рассматриваются различные подходы к проблеме темпорального мышления и концептуализации времени; защищается идея о том, что концепты движущегося времени обусловлены лингвистически и с точки зрения культуры. В статье описывается эксперимент, целью которого было сравнение визуализации времени румыно-говорящими, а также сопоставление полученных результатов с временной системой других языков.

THE PHENOMENON OF EUPHEMISM IN LANGUAGE

One of the most common phenomena in the language is a phenomenon of euphemisms. Euphemism, being lexical and stylistic means of a language, plays a significant role in different layers of human activity. It includes the language of politics, economics, culture, sports, etc. Thus, it can be assumed that euphemisms are used not only in the written form, but in most cases in the spoken language (vernacular). Being used in the speech they lose their official tone and take the form of jargon or taboo. Therefore, the aim of this article is to study the linguistic phenomena of euphemisms in the language, the role of euphemisms in the speech and taboos.

The word "euphemism" comes from the Greek to her - "well", phemi - "I say", and has been used since the times of the ancient Greeks to describe the stylistic figure, playing the role of verbal softening a rough or obscene language.

In the linguistic literature there are many definitions of "euphemism". They reflect the different functions of the phenomenon. For a clearer understanding of euphemisms, the researched definitions have been analyzed and divided into three big groups. All kinds of functions that euphemisms fulfill act as a criterion reflected in these definitions.

The first group includes the definition in which the sole function of euphemisms is considered rude and obnoxious mitigation:

X. Fowler (1957): "a euphemism - it's soft, vague or periphrastic expression aims at replacing rough accuracy to unpleasant truth" (11, 470);

Charles Caney (1960): "euphemism - is a way by which an unpleasant, offensive or fearsome word is replaced by indirect or softer term" (12, 5);

I. R. Galperin (1981): "a euphemism - a word or phrase that is used to replace an unpleasant word or expression at a relatively more acceptable" (2, 173);

A. Spears (1982): "a euphemism - replacing the rough expression on softer and acceptable" (19, 11).

In the definitions of the second group except for the basic functions of mitigation the importance of social motives are emphasized:

E. Partridge (1964): euphemisms - is an expression that "are designed to minimize the unpleasant impression on the listener or the possible unpleasant consequences for the speaker if the latter wants to make a favorable impression" (16);

Katsev A. (1989): "euphemisms have the effect of contributing to mitigate indirect substitutes names terrible, shameful or odious, brings to life the moral or religious grounds" (4, 5);

Allan K. and K. Berridzh (1991): "an expression used as an alternative expression does not prefer to avoid possible loss of face: either the speaker or audience, or any third party" (10, 42);

L. Krysin (1996): "euphemistic substitute is used in an effort to avoid conflicts and communication failures in order not to create a communicative discomfort to an interlocutor's feeling" (5, 391);

Tyurin (1998): "euphemisms - it's soft and permitted, and sometimes more acceptable for whatever reasons, the words or expressions are used instead of thematically stigmatic or socially incorrect antecedent instead of words or expression representing the speaker prohibited, indecent, unacceptable from the point of view adopted by the social norms of morality, or even just plain rude and tactless" (8, 7).

In the definitions of the third group, one of the basic functions recognizes the validity of masking:

J. Lawrence (1973): "a euphemism is that form of words, which (for various reasons) expresses an idea in a relaxed or veiled or more respectful manner. And this is sometimes apparent only for softening " (13, 81);

J. C. Niemann and Silver (1990): "eufemism - is the use of non-offensive or pleasant term instead of a direct, offensive, thus masking the truth" (15, 15).

In summary, we can conclude that a euphemism has three functions:

1. To soften something rough and unpleasant for a speaker.

Thus there is an assessment of the subject of speech as such, a direct indication that they perceived as rude, sharpness, indecency.

2. Mitigation of rude and obnoxious to an interlocutor.

Manifested as a dependence on the context of use of euphemism and conditions of speech, what social conditioning ideas about might be a euphemism.

3. Masking reality.

Thus, there is a selection of such signs by a speaker, which do not just soften those or other inappropriate words or phrases, and camouflage, veil essence of the phenomenon.

We believe in the definition that all the functions of a euphemism must be taken into account. That is, you can give a new improved definition, which reflects a broad understanding of a euphemism studied in this paper: Euphemism is a replacement of any unauthorized or unwanted words or expressions to more correct in order to avoid the direct name of all that can cause negative feelings to a speaker and an interlocutor, and also to mask certain facts of reality.

Problem of euphemisms has repeatedly been considered in the domestic and foreign linguists on the materials of different languages (12; 4; 5; 7) and others.

For the English language euphemisms are considered traditional area of research, starting from the 60s of the XX century [see., Eg, Lawrence; Partridge; Spears; Neaman, Silver; Oaks; Allan; Burridge; McGill], and others. The collected lexical material at this stage has been presented in a special dictionary [Spears; Neaman, Silver; Holder]. In the English lexicography euphemisms are also included in the Dictionary.

In the domestic linguistics the problems of euphemisms have long been neglected because of the established beliefs in the Soviet era about the "typical socialist era exposing euphemisms and direct expression of preference for them" (6, 114). Euphemisms are not included in the Dictionary of Russian language.

Currently, the gap has been filling up. Of great interest to the problem euphemisms has been paid in recent years. A lot of dissertations [Pavlova; Rodchenko; Tyurin] and other publications on this subject [see. For example, Bolotnova; Evseeva; Kikvidze; Kochetkova; Kuzhim; Mankovskaya; Pavlova; Sheigal; Dubov] have been appeared.

Euphemistically exchange among methods and means of implementing a deliberate failure is the so-called requirements of speech. The list of such requirements (virtues to be pursued and the disadvantages to be avoided) was formed in the days of antiquity. The main qualities of speech are recognized correctly, unequivocally, consistency, clarity, precision, harmony, beauty, diversity, clarity, conciseness, relevance, credibility (7).

A major role in the formulation and systematization of rules of communication belongs to those skilled known in the theory of speech acts of P. Grice (3) and George. Leach (1). They formulated the postulates and principles of speech communication.

The basic principle, called by Grice "principle of cooperation" is a requirement to contribute to a voice message received appropriate goals and direction of the conversation. The principle postulates four categories: 1) category of number (statement must give full information), 2) the category of quality (the information must not be false), 3) the category of relations, which is associated with only a postulate of relevance (the statement must concern a matter of fact) 4) the category of the process (statement should be concise and unambiguous) (3, 222-223).

An equally important principle governing relations with verbal communication is the principle of comity formulated by J. Leach.

This principle is instantiated in six postulates (1, 27):

- 1) the postulate of measure (observes the interests of another);
- 2) the postulate of generosity (observes minimum amenities for themselves);
- 3) the postulate of approval (minimizes the number of negative evaluations);
- 4) the postulate of modesty (maximum and minimum decry themselves, praises themselves);
- 5) the postulate of consent (seeks to maximize agreement between self and others);
- 6) the postulate of like (exercise maximum sympathy for the people).

Failure of these requirements by a speaker violates the rules of communication leading to misunderstanding, illogical ambiguity and other shortcomings of speech. The reasons may be reprehensible for communicative goals (deceit, slander, libel, slander, et al.), excessive politeness, fear of sanctions for truthful but negative information, and so on. At the same time, non-compliance to the speech may be communicatively-justified if the only way is to achieve the objective of communication.

The phenomenon of euphemisms relating to language universals is an integral component of the process of communication and serves as one of the principal means of conflict-free and successful communication.

The roots of modern euphemisms back to ancient times. The concept "euphemis" is inextricably linked with the phenomenon of taboo that examines ethnography. Thus, "Taboo" is a word of Polynesian origin denoting a ban on a certain behavior, the violation of which was usually associated with punishment (19). Ancient taboos were associated with the various sides of everyday life: eating, disease, births, weddings, funerals, agricultural labor and other human activities.

In summary, it must be concluded that the phenomenon of euphemisms is linked to its use in the language, in particular in the spoken language and the taboos.

Literature:

1. Arutyunova N. D. Paducheva E.V. Origins, Problem Categories and Pragmatics. // New in Foreign Linguistics. Vol. 16. Linguistic Pragmatics. 1985.
2. Galperin I. R. Problems of Linguistic Stylistics // New in Linguistics. 1980. Vol. 9.
3. Grice G.P. Logic and Speech Communication // New in Foreign Linguistics. Vol. 16. linguistic Pragmatics. 1985.
4. Katsev A. M. Linguistic Taboos and Euphemism. L. LGPI, 1989.
5. Krysin L. P. Euphemisms in Modern Russian Speech / the Russian Language at the end of the XX century (1985-1995), M. 1996.
6. Larin B. A. History of the Russian Language and General Linguistics. Selected Works. M. Education, 1977.
7. Moskvina V. P. Ways of Euphemistic Encryption in Modern Russian // Linguistic Personality: Sociolinguistic issues. Volgograd, Saratov, 1998.
8. Tyurin E. E. Semantic Status of Euphemisms and Their Place in the Nominative Means of Language (on the basis of Modern English): Author. cand. Philology. Sciences. Nizhny Novgorod, 1998.
9. Allan K. Linguistic Meaning. London, New York: Routledge & Kegan Paul, 1986.
10. Burridge K. Political Correctness: Euphemism with Attitude // English Today. 1996. Vol. 12, No3.
11. Holder R.W. A Dictionary of Euphemisms. London: Oxford University Press, 1995.

12. Kany C. E. American-Spanish Euphemisms. Berkely, Los Angeles: University of California, 1960.
12. Keane J. The Media and Democracy. Cambridge: Polity Press, 1993.
13. Lawrence J. Unmentionables and other euphemisms. London: Gentry Books, 1973.
14. McGill S. Double-standard English // English Today. 1998. Vol. 14, Nol.
15. Neaman J. S. Silver C. G. Kind words: a thesaurus of euphemisms. New York: Facts On File, 1990.
15. Oaks D. D. "Good heavens!" An old English euphemism? // General linguistics. University Park, 1993. Vol. 33, #1/2.
16. Partridge E. Slang today and yesterday. London, Boston, Henley: Routledge & Kegan Paul, 1979.
19. Spears A. Richard. Slang and euphemism: a dictionary of oaths, curses, insults, sexual slang, metaphor, etc. New York: New American Library, 1982.

ზემფირა ახმადოვა
ევფემიზმის ფენომენი ენაში
რეზიუმე

წარმოდგენილი სტატია ეხება ლინგვისტურ ლიტერატურაში ევფემიზმების კვლევის საკითხს. მოცემულია რამდენიმე განსაზღვრება და შეხედულება ევფემიზმზე, განხილულია ენაში ევფემიზმის ლინგვისტური და სტილისტური ფუნქცია. გარდა ამისა, ევფემიზმი შედარებულია ტაბუსთან.

Земфира Ахмадова
Феномен эвфемизма в языке
Резюме

Данная статья посвящена исследованию вопроса о явлении эвфемии и эвфемизмов в лингвистической литературе. Приводится несколько определений и точек зрения об эвфемизмах и явлении эвфемии в языке разных ученых. Также в полной мере предьявлен анализ лингвистических и стилистических функции эвфемизмов в языке. Ведется сравнение эвфемизмов с табу.

მერი მახარაძე (საქართველო)

ავტორ-ფელეტონისტის როლი ფელეტონში

მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებათა სისტემაში ფელეტონისტს კომუნიკატორს უწოდებენ. კომუნიკატორი იძლევა ინფორმაციას, ასწავლის და ართობს. ხოლო რეციპიენტი, იგივე მკითხველი, აღიქვამს, სწავლობს, ერთობა და იღებს გადაწყვეტილებას. კომუნიკაციის პროცესი ხშირად განპირობებულია იმით, თუ როგორ ესმის კომუნიკატორს თავისი სოციალური დანიშნულება, რა პრინციპებით ხელმძღვანელობს თავის პროფესიულ საქმიანობაში, რა მსოფლხედვა გააჩნია მას.

ავტორ-ფელეტონისტის სახე უმნიშვნელოვანესია ფელეტონში, სწორედ მას უკავშირდება ნაწარმოების სტილური საშუალებები. სწორედ ის არის ის შინაგანი ღერძი, რომლის გარშემო თავს იყრის ყველა სტილისტური სისტემა.

ფელეტონის ავტორს არ შეიძლება მოხრობელი ეწოდოს, იგი ანალიტიკოსია, რომლის ძირითადი დანიშნულებაა გადმოცემულ შინაარსს რეალურობა შესძინოს. ის უფლებას იტოვებს დააკვირდეს მოვლენებს, ეპიზოდებს, მოახდინოს მათი ინტერპრეტაცია და შეფასება, ზოგჯერ წარმოგვიდგინოს ისინი დრამატიზებულიად, ფილოსოფიურად განსაჯოს ეს მოვლენები და საბოლოოდ შექმნას საშუალება აუდიტორიას ჩამოუყალიბდეს უნარი ფაქტისადმი საკუთარი თამამი მოსაზრების გამოთქმის (1, 139).

წარსულში, კერძოდ 1800 წელს, როცა საფრანგეთში პირველი ფელეტონები გამოჩნდა, ფელეტონისტების როლი ამგვარად განისაზღვრებოდა: ისინი დადიოდნენ ქუჩებში, აკვირდებოდნენ რა ხდებოდა და რას ამბობდნენ საზოგადოებაში და შემდეგ ეს ყველაფერი გახეთის ფურცლებზე გადაჰქონდათ ('Early feuilletonists 'wandered about the city and relayed what they saw and heard in the street', becoming the reader's 'expert tour guide and a friendly companion. The writer of the feuilleton presented himself as a man on the street and simulated easy conversation with the reader about common concerns'). სწორედ აქედან უნდა მოდიოდეს ფელეტონის მეორე სახელი 'Talk of the Town'. ფელეტონისტი მიმართავდა კოლოკვიალურ სტილს მკითხველთან სასაუბროდ, რაც ფელეტონის ენას ადვილად აღსაქმელს ხდიდა მკითხველისთვის.

თემა, რომელსაც ფელეტონისტი განიხილავს, საჭირობოროტოა. ავტორ-ფელეტონისტი საზოგადოების ყურადღებას ამახვილებს მის მიერ შერჩეულ ფაქტზე, ირჩევს მას თემად და ერთგვარად გადაამოწმებს კიდევ საზოგადოების აზრს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, ანუ ფელეტონში კარგად ჩანს ფელეტონისტის შემფასებლური ტონი. თუკი ფელეტონისტი ფელეტონში პათოსს აჭარბებს, ეს შესაძლებელია მას ეპატოსს, რადგანაც იგი თავისუფალი ადამიანია და თავის მოქალაქეობრივ საქმეს აკეთებს. ფელეტონის ავტორმა იცის მკითხველს რაზე ექნება რეაქცია.

როგორც ს. ტაბაღუა ამბობს თავის დისერტაციაში: „მედია ჟანრი Glosse როგორც ლიტერტურული ფენომენი“: „კომუნიკატორის მიზნები ინფორმატული, გაფლენითი და დირექტიული ხასიათისაა. მათი მთავარი მიზანია რეციპიენტის სულსა და გონებაში შექმნას შესაბამისი ორიენტაცია, ან შეცვალოს არსებული ორიენტაცია ამა თუ იმ პირსა თუ მოვლენაზე“ (1, 148).

ფელეტონის დაწერა მარტივი როდია. იგი ავტორ-ფელეტონისტისგან ძალისხმევას და ნიჭიერებას მოითხოვს. ის, თუ რამდენად რთულია ფელეტონზე მუშაო-

ბა, კარგად ჩანს მ. კოლცოვის ციტატაში: «Нужно этот жанр беречь и культивировать, несмотря на то, что жанр фельетона как синтетический жанр – жанр необычайно трудный, требующий непрерывной работы над собой, непрерывной работы в разных областях, жанр, пожалуй, единственный, в котором никак не обойдешься техминимумом, а где все время нужен техмаксимум. И этот техмаксимум всегда нужно выполнять» (4).

რუსი პროფესორი დ. ზასლოვსკი თავის სალექციო კურსში სახელწოდებით «Фелетон в газете» მიუთითებს იმ აუცილებელ პირობებზე, რაც ავტორ-ფელეტონისტის მიერ უნდა იქნეს გათვალისწინებული. მისი აზრით, ფელეტონისტის უპირველესი მოვალეობაა სწორად შეარჩიოს ფაქტი, რომელზედაც იგი შემდგომ ფელეტონის დაწერას აპირებს. ფელეტონისტმა კუროზულობიდან გამომდინარე არ უნდა აარჩიოს ფაქტი. მის მიერ შერჩეული ფაქტი უნდა იყოს ზუსტი. თუმცა ფელეტონისტს აქვს უფლება ფელეტონს გამოგონილი ამბები და გამრეებიც დაუმატოს. მეორე აუცილებელი პირობაა ფელეტონისტის მიერ თემის და იდეის წვდომა. ფელეტონისტს თუკი ხელში აქვს მხოლოდ ფაქტი, მაგრამ არ აქვს მკვეთრად გამოხატული იდეა, თემა, თუკი მან არ იცის რატომ უნდა დაწეროს ფელეტონი მოცემულ ფაქტზე, რაზე უნდა გაამახვილოს ყურადღება და რა დასკვნებამდე უნდა მივიდეს, ფელეტონი არ ივარგებს. დ. ზასლოვსკი ასევე ყურადღებას ამახვილებს ფელეტონის მხატვრულ სახეზე, სტილსა და ფელეტონის ენაზე. მნიშვნელოვანია ფელეტონის ენობრივი გაფორმება, მისი მხატვრული ხერხებით გადამაზება. იუმორის გარეშე ფელეტონის არსებობა, ფაქტობრივად, გამორიცხულია. ფელეტონისტის ხელოვნება იმაში უნდა გამოჩნდეს, რომ მან მოახერხოს ფაქტის მთელი სიზუსტის დახატვა და მისი ლაკონური ფორმითა და მარტივი ენით გადმოცემა (3, 23-26).

ფელეტონისტს უდიდესი პასუხისმგებლობა აკისრია, ერთი მხრივ, იმათ წინაშე, ვისაც აკრიტიკებს, მეორე მხრივ, მკითხველის წინაშე. ფელეტონის დაწერამდე ფელეტონისტმა უნდა გააცნობიეროს, რა უნდა ამ ფელეტონით თქვას და სატირული ანალიზი გაუკეთოს ამა თუ იმ ფაქტს. ფელეტონში სწორედ ფაქტების და მოვლენების ანალიზს ენიჭება უდიდესი მნიშვნელობა და არა სატირულ-იუმორისტულ ხერხებს. თუმცა ფელეტონში არანაკლები მნიშვნელობა ენიჭება ენას, რომელიც ზუსტი და გამომსახველი უნდა იყოს. ფელეტონისტის მიერ შერჩეული სტილი უშუალო და არაოფიციალური უნდა იყოს, რითაც ფელეტონის ავტორი ფელეტონს ბუნებრიობას შეუნარჩუნებს და მართალი გამოჩნდება მკითხველის თვალში.

ამავდროულად ფელეტონისტს უნდა ახსოვდეს რა ძალა და როლი აკისრია იუმორს ფელეტონში, მაგრამ არც ის უნდა დაავიწყდეს, რომ ყველა ნეგატიური მოვლენის დაცინვა არ ღირს. არის ისეთი საკითხები, რომლებზედაც სიცილი შეუფერებელია. ფელეტონის მიერ მკითხველისთვის მოგვრილი სიცილი განსხვავებულია – ეს არის ცრემლნარევი სიცილი. როგორც ქართველები ვიტყვი, „სასაცილოა, სატირალი რომ არ იყოს“.

მ. კოლცოვი თვლიდა, რომ შეუძლებელია ფელეტონის მკითხველმა პირველი ხაზიდან დაწყებული ბოლო ხაზამდე დამთავრებული იცინოს. თუკი მკითხველი ფელეტონის კითხვისას ერთხელ მაინც გაიცინებს, ასეთ ფელეტონს შეიძლება კარგი ფელეტონი ვუწოდოთ. თუკი ორჯერ მაინც გაიცინა, გამოდის, რომ ფელეტონი შესანიშნავი გამოსულა. ერთი რამ ცხადია, ფელეტონისტებად არ იბადებიან, ფელეტონისტები ხდებიან. მაგრამ ფელეტონისტად გახდომა დიდი შრომის ფასად და საქმისადმი დიდი სიყვარულის შედეგად მიიღწევა.

ლიტერატურა:

1. ტაბაღუა ს., მედია ჟანრი GLOSSE როგორც ლიტერტურული ფენომენი, ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი დისერტაცია, თბილისი, 2010.
2. ტაბაღუა ს., GLOSSE როგორც ინოვაციური ჟურნალისტური ჟანრი და მისი სინთეზური ხედვის ლოგიკურ-თეორიული ასპექტები, ჟურნალი „ინტელექტუალი“, 2009, №9.
3. Заславский Д. Фелетон в газете, М.1952.
4. Кольцов М. Писатель в газете. М. 1961.
5. Логачев С. А. Политический фельетон в семантико-прагматическом аспекте: на материале немецкой публицистики, Санкт-Петербург, 2009.
6. Истомина А. Е. Фельетон как жанр политического дискурса, Волгоград, 2008.

Mery Makharadze
The role of the writer in feuilleton
Summary

The article deals with the role of the writer in feuilleton. The role of the writer is crucial in feuilleton, he decides which stylistic devices to use. He not only writes, but analyses. It is not easy to write a feuilleton. The writer of the feuilleton must be exceptionally talented. He should draw readers' attention to the fact he is writing about. In feuilleton, the writer evaluates the facts and makes readers change their opinions about the facts. The main thing is the language he uses. It should be laconic, precise and full of stylistic devices and humour.

Мери Махарадзе
Роль писателя в фельетоне
Резюме

Статья посвящена автору фельетона. Роль писателя имеет решающее значение в фельетоне, он решает, какие стилистические приемы использовать, он не только пишет, но и анализирует, осмысливает факты. Автор фельетона должен быть исключительно талантливым. Он обращает внимание читателя на реальные факты, которые описывает. В фельетоне писатель оценивает факты и заставляет читателя переосмысливать их. Решающую роль в этом играет язык, который он использует. Фельетон должен быть написан лаконично с использованием точных и полных стилистических приемов и тонкого юмора.

მანანა ღამბაშიძე
(საქართველო)

**განსაზღვრებითი მიმართულების პრობლემატიკა
თანამედროვე ბერძნულ ენაში**

გერმანულ წინადადებაში ძირითადი ფუნქციები, როგორც ცნობილია, სრულდება არსებითი სახელების და ზმნების მიერ. მათ წარმოადგენს ქვემდებარე, შემასმენელი, სხვადასხვა ტიპის დამატება, გარემოებები, რომლებიც ქმნიან ორ ცენტრს – არსებითი სახელის და ზმნის ჯგუფებს. თითოეულ ამ წევრს აქვს თავისი სემანტიკა. მათ გარდა არსებობენ მთელი რიგი დამატებები (სიტყვები), რომლებიც მათ სემანტიკას აზუსტებენ, გადმოსცემენ რა დამატებით ინფორმაციას მათ შესახებ. არსებითი სახელებისთვის ასეთ ინფორმანტებს წარმოადგენენ განსაზღვრებები. ერთი მხრივ, განსაზღვრებები არიან დამოკიდებული წევრები (1, 585), მეორე მხრივ, ენაში ასრულებენ ძალიან მნიშვნელოვან როლს და გადმოსცემენ ხშირად უფრო ძირითად და არსებით შინაარსს, ვიდრე გრამატიკულად მთავარი სიტყვა.

დამოკიდებულ სიტყვას ყოველთვის აქვს უფრო კონკრეტული განსაზღვრული ლექსიკური მნიშვნელობა. მთავარი სიტყვა ივსება დამოკიდებული სიტყვით, რაც განაპირობებს წარმოქმნილი შესიტყვების ინფორმაციულობას.

განსაზღვრების ძირითად ფუნქციას წარმოადგენს არსებითი სახელის მიერ „აღნიშნული სიდიდე“ დაახასიათოს. ცალკეულ შემთხვევებში როგორ გადმოიცემა ეს განმარტებები, დამოკიდებულია განსაზღვრების ფორმაზე და მის მიმართებაზე სხვა განსაზღვრებებთან.

განსაზღვრებები ნომინალური [სახელს მიკუთვნებული (2, 709)] ჯგუფის უშუალო კონსტიტუენტებს წარმოადგენს და არსებით სახელთან თანწყობილია.

პ. აიზენბერგი გამოჰყოფს განსაზღვრებების ყველაზე მნიშვნელოვან ტიპებს: „ადიექტიური განსაზღვრება, შეუთანხმებადი ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრება, წინდებულებიანი განსაზღვრება, მიმართებითი განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება“ (3, 235). თავსა და ბირთვის შორის კი, უპირველესად, ადიექტიური განსაზღვრება თავსდება, რომელიც თავისი ფლექსიური ქცევით ორივესთან შეთანხმებადი. უშუალოდ ბირთვის მოჰყვება ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრება. მის მონათესავე კონსტრუქციად განიხილება დანართიც, რომელიც ასევე არსებითი სახელის განსაზღვრელია. სახელად განსაზღვრებებს მოჰყვება წინდებულებიანი განსაზღვრებები და ბოლოს მიმართებითი განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებები. განსაზღვრებები განლაგებული არიან არამარკირებადი თანმიმდევრობით სიმძიმის (წონის) მიხედვით. „ბეჭაგალის“ კანონის თანახმად, მიიმე ერთეულები მსუბუქს მოჰყვებიან (4).

შექმნილი ნომინალური ჯგუფი ასახავს ორ პრინციპულად განსხვავებულ სტრუქტურირებულ ველს. კერძოდ, პირველ რიგში, ფრაზის საწყისი ელემენტიდან ბირთვამდე ფლექსიის საშუალებით სინტაგმატიკურად მძლავრად სტრუქტურირებულ ველს, რომლის დროსაც თავსა და ბირთვის ხშირად ჩარჩოს ფუნქციასაც მიაწერენ (ნომინალური ჩარჩო, Nominalklammer). ბირთვის შემდეგ სფერო სინტაგმატიკურად ნაკლებად მჭიდროა. განსაზღვრებების თანმიმდევრობა და ფორმა პროტოტიპისთვის ერთმნიშვნელოვნად სინტაქტიზირებულია, მაგრამ მიუხედავად ამისა, იქ არსებობს სხვადასხვა ორაზროვანი და მიმართებითი პრობლემა. პოსტნუკლეარული განსაზღვრებების თვალსაჩინო თვისებაა ისიც, რომ ისინი მთელ რიგ შემთხვევებში არ საჭიროებენ არსებით სახელს, როგორც ბირთვის, არამედ ნაცვალსახელზე მიმართებიან.

შეუთანხმებადი ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრება:

keiner/mancher/welcher - dieser Herkunft

წინდებულიანი განსაზღვრება:

keine/manche/einige/viele/alle-aus Georgien

მიმართებითი განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება:

der/einer/keiner/mancher/jeder, der das tut“ (3, 236).

მიმართების ტიპის მიხედვით, განსაზღვრებები მოდიფიკატორებს წარმოადგენენ.

ნომინალური ფრაზის გრამატიკა ჩვენ განვიხილეთ სხვადასხვა ტიპის განსაზღვრებებზე და არტიკლსა და არსებით სახელს შორის კავშირის მიხედვით.

ნომინალური ფრაზის ტიპოლოგია ლიტერატურაში არ არის ისე დაწვრილებით შესწავლილი, როგორც წინადადებების და მას ხშირად წინადადების კვალდაკვალ ან მასზე დაყრდნობით განიხილავენ. პ. აიზენბერგი ნომინალური ფრაზის კონსტიტუირებულ შემადგენელ ნაწილად, ანუ ენობრივ ელემენტებად, რომლებიც უფრო დიდი, კომპლექსური ერთეულების ნაწილს წარმოადგენს, მიიჩნევს არტიკლს, როგორც სინტაქსურ თავს (Kopf) და არსებით სახელს, როგორც სინტაქსურ ბირთვის (Kern). „განსაზღვრებები კატეგორიალურად (სიტყვის ფლექსიური სხვადასხვაგვარობით) იმართებიან. განსხვავება კომპლემენტებსა და ადიუნქტებს შორის პრობლემატურია“ (3,410). „განსაზღვრებები სინტაქსური მოდიფიკატორებია“ (5,74ff). ბირთვის გარშემო ერთეულების თანმიმდევრობა ხორციელდება სიმძიმის იერარქიულობის მიხედვით, მზარდი წევრების კანონის შესაბამისად.

„როგორც სიგრძის, ასევე სტრუქტურის მიხედვით, არტიკლები პროტოტიპურად მსუბუქია, ვიდრე ადიუნქტიური განსაზღვრებები, ეს უკანასკნელი უფრო მსუბუქი, ვიდრე ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრებები და წინდებულიანი განსაზღვრებები. ყველაზე მძიმეა მიმართებითი განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებები“ (3, 410).

სიგრძის იერარქია ფუნქციონალურად ტექნიკურად შემუშავებულია. იქიდან გამომდინარე, რომ ერთეულები დროსა და სივრცეში წრფივია, მოკლე მეხსიერება თავისი შეხდულული სიმძლავრით შესძლებს ნომინალური ფრაზის უფრო მეტი შემადგენელი ნაწილები დაიმახსოვროს, თუ მას ჯერ მოკლე ნაწილს შესთავაზებენ. გერმანულ ენაში ეს ეფექტი მიიღწევა ერთეულების ფორმალური შეთანხმებით ნომინალური ფრაზის დასაწყისში. პრენუკლეარული არტიკლები და ზედსართავი სახელები შეთანხმებისა (Kongruenz) და მართვის (Rektion) მიმართებებით სინტაგმატიკურად მჭიდროდ არიან ერთმანეთთან და ბირთვთან დაკავშირებული.

როგორც ჰაეკინსი აღნიშნავს, სიმძიმის იერარქია განსაკუთრებით იმ ენებშია მოქმედი, რომლებიც პრეპოზიციას და არა პოსტპოზიციას ამჟღავნებენ. ამ თვალსაზრისს არ იზიარებს აიზენბერგი და აღნიშნავს: „ძნელად მოიძებნება ენები, რომლებსაც ადიუნქტიურ განსაზღვრებათა პრეპოზიცია გააჩნია და ამავე დროს არ აქვს ადიუნქტიური განსაზღვრების პოსტპოზიცია, ან მიმართებითი განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებების პოსტპოზიცია გააჩნია და არ აქვს მათი პრეპოზიცია“ (3, 411).

როგორც ზმნისთვის ზმნური ჩარჩო, ასევე გერმანულ ენაში ნომინალური ფრაზისთვის სახელადი ჩარჩო წარმოადგენს ტიპოლოგიურ მახასიათებელს. სახელადი ჩარჩო წარმოიშობა თავსა და ბირთვის შორის, პროტოტიპურად არტიკლსა და არსებით სახელს შორის. ბრუნვასა და რიცხვთან დაკავშირებით, მათ შორის წარმოიშობა შეთანხმებითი მიმართებები. აქედან გამომდინარე, უპრობლემოდ შეიძლება წარმოვიდგინოთ „შეთანხმების ჩარჩო“ („Kongruenzklammer“). მაგრამ გერმანულ ენაში ნომინალური ფრაზის შიგნით ასეთი ჩარჩო არ არსებობს, რადგან შე-

თანხმება ვრცელდება არტიკლსა და ბირთვის შორის მდგარ ზედსართავ სახელზეც, ანუ ზედსართავი სახელი ჩარჩოში კი არ თავსდება, არამედ წარმოიშობა „შეთანხმების ხაზი“ („Kongruenzlinie“), რომელიც ყველა სამივე ერთეულს მოიცავს. „უფრო მეტიც, ჩარჩო წარმოიქმნება არა არტიკლსა და არსებით სახელს, არამედ არტიკლსა და ზედსართავ სახელს შორის, როცა ზედსართავი სახელი ნომინალურ ფრაზაში მოცემულია“ (3, 411).

diese blasse Schwester
dieser blasse Mann,
dieses blasse Kind.

ჩარჩოში განთავსდება აქტანტები და გარემოებები, რომლებიც შესაძლოა ახლდნენ ზედსართავ სახელს. როცა არ არის მოცემული ზედსართავი სახელი, არტიკლი არსებითი სახელით იმართება, ხოლო როდესაც არტიკლი არ იკავებს თავის პოზიციას, ზედსართავი სახელი ცვალებადია და ამით თვითონ ის იღებს ჩარჩოს დამწყობი ელემენტის ნიშნებს. საბოლოო ჯამში დგინდება, რომ ნომინალურ ფრაზაში ბირთვის წინ სფეროში ჩარჩოს სხვადასხვა ეფექტები წარმოიშობა, რომლებსაც არ აქვთ მსგავსი სტატუსი.

ზედსართავი სახელი, ენაში მისი გამოყენების სიხშირით, არსებითი სახელის და ზმნის შემდეგ რიგით მე-3 მეტყველების ნაწილია, რომელიც ხასიათდება ნიშნის კატეგორიალური მნიშვნელობით, შედარებითი ხარისხის, გვარის, ბრუნვის, რიცხვის გრამატიკული კატეგორიებით (შეთანხმების ფორმა), სინტაქსური გამოყენებით განსაზღვრების ფუნქციაში (ატრიბუტის ფუნქცია) და პრედიკატული წევრის ფუნქციაში და სიტყვათმწარმოებელი მოდელების განვითარებული სისტემით.

ზედსართავი სახელები მთლიანი გერმანული ენის ლექსიკის მხოლოდ 15%-ს შეადგენს და ამით მნიშვნელოვნად ჩამორჩება არსებით სახელს. ადიექტიურ სიმპლიციათა რაოდენობაც მხოლოდ რამდენიმე ასეულით განისაზღვრება და ადიექტიური სიტყვათმწარმოების მოდელებიც სუბსტანტიურთან შედარებით არ გამოირჩევა დიდი მრავალფეროვნებით: ადიექტიური სიტყვათმწარმოების სპეციფიკა უპირველესად იმაზეა დამოკიდებული, „რომ ზედსართავი სახელის ტიპური როლი დეტერმინანტის როლია“ (6, 224).

ზედსართავი სახელი როგორც განსაზღვრება, როგორც წესი, დგას ნომინალური ბირთვის წინ და მასთან ერთად იცვლება. ფლექსიურია ზედსართავი სახელი ეგრეთწოდებულ დისტანციურ პოზიციაზეც:

.. es sei zwar **ein dunkler Tag** gewesen, aber doch
kein besonders **unfreundlicher** (7, 46).

უფლექსიოა ზედსართავი სახელი განსაზღვრების, პრედიკატივის, გარემოების ფუნქციაში.

განსაზღვრება: Die Wände mit **grüner Ölfarbe** gestrichen (8, 50).

პრედიკატივი: Die Wände **sind grün**.

გარემოება: Die Wände sind **grün gestrichen**.

აქედან გამომდინარე, განსაზღვრების ფუნქცია ერთადერთია, რომელშიც ზედსართავი სახელი ფლექსიით და უფლექსიოდ ფუნქციონირებს, სადაც უფლექსიო პოსტპოზიცია მისი მარკირებული ფორმაა.

თუ ზედსართავი სახელი ფლექსიურია, იგი მიჰყვება ყოველთვის იმავე ფლექსიურ ტიპს (ხარისხის თვალსაზრისით). ის განსხვავებები, რომლებიც შეიძლება წარმოიშვას, მორფოპროსოდური ბუნებისაა, ანუ დამოკიდებულია ფუძის ბგერით შემადგენლობაზე (ein heitrer/heiterer Tag).

ატრიბუტული გამოყენებისას ფლექსიური მარკერის არჩევანი დამოკიდებუ-

ლია სინტაქსურ კონტექსტზე. გადამწვევტ როლს ასრულებს ფრაზის დასაწყისში მდგომი არტიკლი. თუ არტიკლი ძლიერად იცვლება (პრონომინალური ფლექსია, როგორცაა dieser), ზედსართავი სახელი სუსტ ფორმებს ირჩევს:

dieses schauerliche Wippen.

dieser schauerliche Zusammenbruch.

diese schauerliche Verbindung.

diese schauerlichen Jahre.

თუ არტიკლს არ აქვს ფლექსიური დაბოლოება, ზედსართავი სახელი იღებს ძლიერ ფორმებს. ეს განსაკუთრებით შესამჩნევია არტიკლებთან ein, mein, dein, sein, მამრობითი სქესის სახელობით და საშუალო სქესის სახელობით და ბრალდებით ბრუნვაში (kein schauerliches Wippen, kein schauerlicher Zusammenbruch). ზედსართავი სახელის სხვა ფორმები სუსტია. ზედსართავი სახელის ფლექსიის ამ სახეს შერეულს უწოდებენ. თუ არ არსებობს არტიკლი, ზედსართავი სახელი ძლიერი ფლექსიის დაბოლოებას იღებს.

იდეა სამი ფლექსიური სახეობის ნაცვლად (ძლიერი, სუსტი, შერეული) მხოლოდ ორი გამოიყოს, არ არის ახალი. მაგალითად, დარსკი ფლექსიურ სახეობებად გამოჰყოფს: „იდეტერმინალურს“ და „დეტერმინალურს“ (9, 190-205). როგორც პ. აიზენბერგი აღნიშნავს, ამგვარი ტერმინების გამოყენებისას საჭიროა სიფრთხილე, რადგან ისინი ადვილად აღრევალია ცნებასთან „განსაზღვრა“ (Determination) (3, 239).

დასკვნის სახით აღვნიშნავ: სტატიაში ნომინალური ფრაზის სტრუქტურა განხილულია სხვადასხვა ტიპის განსაზღვრებაზე და არტიკლსა და არსებით სახელს შორის კავშირის მიხედვით. გერმანულ ენაში განსაზღვრების ყველაზე მნიშვნელოვანი ტიპები – ადიექტიური განსაზღვრება, შეუთანხმებადი ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრება (Genitivattribut), წინდებულიანი განსაზღვრება და განსაზღვრებითი მიმართებითი დამოკიდებული წინადადება, განლაგებული არიან არამარკირებადი თანმიმდევრობით – სიმძიმის (წონის) მიხედვით, „ბეჰაგელის კანონის“ შესაბამისად, რომლის თანახმად მძიმე ერთეულები მსუბუქს მოჰყვებიან. როგორც სიგრძის, ასევე სტრუქტურის მიხედვით არტიკლები პროტოტიპურად მსუბუქია, ვიდრე ადიექტიური განსაზღვრებები, ეს უკანასკნელი უფრო მსუბუქი, ვიდრე ნათესაობითი ბრუნვის განსაზღვრებები და წინდებულიანი განსაზღვრებები. ყველაზე მძიმეა განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებები. სიგრძის იერარქია ფუნქციურად ტექნიკურად შემუშავებულია. მოკლე მეხსიერება თავისი შეზღუდული სიმძლავრით შეძლებს ნომინალური ფრაზის უფრო მეტი შემადგენელი ნაწილი დაიმახსოვროს, თუ მას ჯერ მოკლე ნაწილს შესთავაზებენ. გერმანულ ენაში ეს ეფექტი მიიღწევა ერთეულების ფორმალური შეთანხმებით ნომინალური ფრაზის დასაწყისში.

ნომინალური ფრაზის ტოპოლოგია ლიტერატურაში არ არის ისე დაწვრილებით შესწავლილი, როგორც წინადადების და მას ხშირად წინადადების კვალდაკვალ ან მასზე დაყრდნობით განიხილავენ.

ლიტერატურა:

1. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Leipzig, VEB Verlag Enzyklopädie 1988.
2. Paul H. Deutsches Wörterbuch. Bedeutungsgeschichte und Aufbau unseres Wortschatzes. Tübingen, Max Niemeyer Verlag 2002.
3. Eisenberg P., Der Satz. Grundriss der deutschen Grammatik. Band 2. Stuttgart, Weimar, „Verlag J. B. Metzler“. 2006.

4. Behagel O. Deutsche Syntax. Eine geschichtliche Darstellung. Bd. IV. Heidelberg, Verlag C. Winter 1932.
5. Schmidt J. E. Die deutsche Substantivgruppe und die Attribuierungskomplikation. Tübingen-Niemeyer 1993.
6. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen, Max Niemeyer Verlag 1995.
7. Kaschnitz M. L. Erzählungen. M. Aris Press 2004.
8. Böll H. Mein trauriges Gesicht. Erzählungen. M. Radugaverlag 2003.
9. Darski J. Die Adjektivdeklinaton im Deutschen. Sprachwissenschaft, Bd 4, H. 2, 1979.

Manana Gambashidze

The problems of attributive relations in the modern German language

Summary

In the article the structure of the nominal phrase is examined in relation to the different types of attributes and according to the conjunction between the article and the noun. The most important types of attributes in German language are adjective attributes, uncoordinated attributives of genitive case, the prepositional attribute, relative subordinate clause.

They are settled by unmarked succession issued from heaviness (weight) in conformity with "The law of Behagel". By this law the heavy units follow simple units. Both from length and from structure, the articles are prototypely more simple (light) than the adjective attributes. These adjective attributes are more simple (light) than attributes of genitive case and attributes of prepositional case. The most heavy subordinate clauses are the attributive clauses.

The hierarchy of the length is functionally and technically worked out. The short memory by its limited heaviness will be able to memorize the great principal part of nominal phrase, if at the beginning they the short (small) part will be offered to it first.

In the literature the topology of the nominal phrase is not thoroughly examined as the topology of the clause and it is often examined in the wake of clause or based on it.

Манана Гамбашидзе

Проблематика атрибутивных отношений в современном немецком языке

Резюме

В статье рассматривается структура номинальной фразы относительно различных типов атрибутов и связи между союзом и именем существительным. Самые значительные типы атрибутов в немецком языке – адъективный атрибут, несогласованный атрибут родительного падежа, предложный атрибут и атрибутивное релятивное придаточное предложение. Они расположены в немаркированной последовательности, исходя из тяжести (веса), согласно «закону Бехагеля». По этому закону весомые (тяжелые) единицы следуют за менее весомыми (легкими) единицами.

Как по длине, так и по структуре артикли прототипно более легкие, чем адъективные атрибуты. Последние – более легкие, чем атрибуты родительного падежа и атрибуты предложного падежа. Самые тяжелые (весомые) – атрибутивные придаточные предложения. Иерархия длины функционально технически разработана. Короткая память своей органической мощностью (силой) сможет запомнить большую составную часть номинальной фразы, если ей сначала предложат короткую (малую) часть.

В литературе топология номинальной фразы не так скрупулезно изучена, как топология предложения и ее часто рассматривают вслед за предложением или основываясь на нем.

**Kemala Guliyeva
(Azerbaijan)**

LEXICAL AND PHRASEOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PHRASAL VERBS

Phrasal verbs are widely used not only in spoken English. Many of these verbs have become an integral part of the language of newspapers, law and economics. This is due to the fact that many phrasal verbs have changed over time, "his face," that is passed from one layer to other stylistic, acquired new meanings.

Some phrasal got more frequent use than "simple" ones. The use of phrasal verbs is typical for official - business style, namely, legal documents and articles. Thus, the purpose of this article is to review the phrasal verbs, their classification and analysis (V.M. Alpatov, V.M. Aristova, A.N. Baranov and others).

Jane Povey defines the phrasal verb as follows: "Phrasal verb is a combination of "simple" verb, which consists of only one word and adverbial postposition, which represents a single semantic and syntactic unit" (8, 5). Determination of the phrasal verb is much controversy among linguists. Jane Povey, reaffirming its determination identified the following characteristic features of the phrasal verb:

Phrasal verb can be replaced with a "simple" verb. It characterizes the phrasal verb as a semantic unity: call up – telephone, come by - obtain; put off – postpone, put up with – tolerate.

But this criterion is not common to all phrasal verbs, as the equivalent of many phrasal verbs is the phrases as: break down - stop functioning; make up - apply cosmetics, etc.

The following symptoms are idiomatic. Under the idiom we understand the combination of two or more words, the value of which does not coincide with the value of the components. Many phrasal verbs have a value that can not be derived from the values of its components, such as: bring up - educate, give up - stop doing, using, etc.

But this criterion is also not common to all the phrasal verbs, besides, it is difficult to determine whether the value of the verb is idiomatic. For example, verbs fall down and pull off, on the one hand, do not possess the idiomatic meaning: fall down - fall drop; pull off - shoot, pulling off. But these verbs have the following dictionary definitions: fall down - 1) bow (to someone in power); 2) fail, fail end; pull off - 1) to achieve, despite the difficulties; 2) win (a prize contest).

Thus, this feature is not essential to the phrasal verbs as sometimes verb value can be derived from its components. Some phrasal verbs have two or more values, some of which are idiomatic, others, on the contrary, are easily deduced from the composed components.

Many linguists consider the ability of phrasal verbs in the formation of passive constructions as one of its basic properties. Jane Povey determines the English term "passivization", for example: Payments are limited to 10% each month (8,34).

The following properties of phrasal verb are the ability to have adverbial postposition before and after the noun, the verb is used with the data. As the final position of the object is of greater semantic load, so if the addition is not new or important information, it is usually located in interposition, for example: Come him up or come up him but not his friend. He drove away the most awful street of London. She saw her house and went it by.) (8, 52-95).

Phrasal verbs are very diverse as to their compatibility, as well as on additional values that are in them, or that they acquire in the text. They can express the character of the action transition from one state to another, the impulse to action, etc., but in all cases the action invariably characterized by the values in the verb.

A very large and diverse group consists of phrasal verbs that express movement at the same

time as it is characterized. Verbs are the most commonly expressed not just movement, and the transition from one place to another. Therefore, most of them are used with postpositions, indicating the direction of movement (into, out, up, to): for example, stand up - get up, go out - get out, go out, go into - enter.

Considering syntactically indivisible combination of a verb and postposition in terms of introduced them postposition values. I. E. Anichkov distinguishes 5 types of these combinations:

- combination, which has its primary postposition specifically - spatial meaning, for example: go in, come out, take away, bring back;

- combination in which the postposition is an abstract value of a derivative, for example: let a person down = fail him; come in = find a place; bring out = expose.

- combination, which only emphasizes the postposition or reinforces the meaning of the verb, for example: fall down, rise up, turn over, circle round;

- combination values, which are not derived from the values of verbs and postpositions are not perceived as arising from them, and are not semantically decomposable, such as: come about = happen, fall out = quarrel, give up = abandon, drop off = fall asleep.

- combination, which brings lexically specific postposition (1, 32).

So postpositions can perform different functions and in varying degrees of independence and the number of postpositions, merging phrasal verbs, depends on the spatial activity of the subject or object of the action. That is there are a lot of verbs of motion and verbs of physical action (1, 23-25).

As already mentioned above, the phrasal verbs are widely use in legal documents. However, it should be noted that in legal documents phrasal verbs do not receive such an extension, for example, in the language of the media. The reason for this is that such verbs perform the desired function in the language, thanks to the short and at the same time great expressiveness. For example, in the journal "New speak", April 1, 2002 in the article "A troubling Money Trail" (1900 symbols) phrasal verbs 8 occurs. In the article "Who'll Tame Tigerand Wolf?" (2500 characters) - 7. So, we see that phrasal verbs are commonplace in the language of the media.

As for the legal documents, it is clear that phrasal verbs in them do not have the expressive color. Language of documents does not require brightness and expressiveness. Here the function phrasal verb - an expression of thought briefly, concisely, clearly (3).

The text of Article 5 of the European Convention on Human Rights: The protection of liberty and security of person (1800 characters) have the following phrasal verbs: bring before - to force (someone) to appear before (a court of law) - 3 units; appear for - to perform duties as a lawyer for (someone) in court - 1 unit.

Under Detention of witnesses (800 characters). (The Human rights watch global report on prisons). Just 2 phrasal verbs: depart from - to leave; testify against - to be a witness, usually in court, proving the guilt of someone.

We have reviewed several documents (see. reference), where the number of phrasal verbs is also small. Here are some examples: The motorist was fined for dangerous driving (= to make someone pay money as punishment for doing something wrong). A majority of the delegations argued that a political debate should be held on these subjects (to continue holding something).

From the above-given examples we can see that the interpretation of the values of a phrasal verb is not often confined to a single word, a phrase often or offer. The choice of data is due to the accuracy and brevity of phrasal verbs.

Before proceeding to the analysis of phrasal verbs us, we sampled from the following sources: Article 5 of the European Convention on Human Rights: The protection of liberty and security of person. Council of Europe Publishing (Dickenson Journal of International Law (№2, winter 1997, №1, fall 1996)

We will consider 76 phrasal verbs. In the beginning, it should be noted that only a few of

them are recorded in English - Russian legal dictionary or marked as legal term "Grid". / "Law", for example: bring up 1) arrest; to accuse; to bring to justice, etc.

Most of these verbs sells its dictionary meaning (i.e., without having to buy new directly in legal documents) and has no stylistic coloring: The central authorities must be equipped with a fax machine (= to have); An effective policy should focus upon a rule of law that delegitimizes terrorist activity (= to pay attention).

All of the above can be used as verbs in spoken and in formal business speech, despite the fact that they were discovered in legal documents. They are so firmly established in the language system that became operational in several of his style.

From the above we can conclude the following: phrasal verbs in legal documents only in some cases become narrow, special meaning, so the values of these phrasal verbs are very diverse.

Are important in the legal attitude opposition and disagreement between objects. At the hearings are usually natural or legal person acts against the other. Therefore, the use of verbs with a postposition against characteristic of legal documents: to testify against - to testify against; to protect against - to defend against.

Literature:

1. Anichkov I. E. Works on Linguistics. St. Petersburg: Nauka, 1997.
2. Alpatov V. M. About Anthropocentric and Systematic and Semantic Approach to Language. - Problems of Linguistics, 1993, №3.
3. Aristova V. M. Anglo-Russian Language Contacts. L. 1978.
4. Baranov A. N. Automation of Linguistic Research: The Case of The Text As a Linguistic Problem. Russian Studies Today, 1998, №12 Baranov A. N. Introduction to Applied Linguistics. M. 2000.
5. Baranov A. N. Parshin P. B. Linguistic Mechanisms of Varieties of Interpretation of Reality as a Means to Influence Consciousness. In the book : The Role of Language in the Media. M. 1986.
6. Baranov A. N. Parshin P. B. Variants and Invariants of Text Macrostructures (the Formation of Cognitive Theory of Text). In the book : Problems of language Variation. M. 1990.
7. Levitskaya T. R., Fiterman A. M. Adverbial Verbs, and Their Translation into Russian. // Notebooks interpreter. M. 1964.
8. . Pouvi J. English Phrasal Verbs and Their Use. M . Higher. wk. 1990.
9. Article 5 of the European Convention on Human Rights: The protection of liberty and security of person. Council of Europe Publishing.
10. The Human rights watch global report on prisons. New York, Washington, Los Angeles, London.

ქებალა გულიევა ფრაზული ზმნების ლექსიკური და ფრაზეოლოგიური თავისებურებანი რეზიუმე

სტატია ეხება ინგლისურ ენაში ფრაზული ზმნების ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიურ კვლევას. ცალკეულ შემთხვევებში მათ აქვთ პირდაპირი მნიშვნელობა, ცალკეულ შემთხვევებში კი – გადატანითი. თავიანთი ბუნებით ისინი ძალიან საინტერესო და გამომსახველობითი არიან. ანალიზისას ცხადი გახდა, რომ უფრო ხშირად გამოყენებადია ინგლისური ზმნები, რომლებიც გამოხატავენ არა მხოლოდ მოძრაობის მიმართულებას, არამედ სხვებიც.

Кемала Гулиева
Лексические и фразеологические особенности фразовых глаголов
Резюме

Статья посвящена лексико-фразеологическому исследованию фразовых глаголов в английском языке.

В определенных случаях они несут прямое, либо переносное значение. Но по своей природе они достаточно интересные и выразительные, придают современному английскому языку более насыщенный и выразительный характер. Таким образом, в ходе анализа было выявлено, что наиболее употребительными остаются английские глаголы, выражающие не только направление движения, но и другие.

Нино Этерия
(Грузия)

О КОМИЗМЕ ХАРАКТЕРОВ В ЛИТЕРАТУРЕ

Любая отрицательная черта характера может быть представлена в смешном виде такими же способами, какими может быть создан комический эффект. Еще Аристотель сказал, что комедия изображает людей «худших, нежели ныне существующие» (1, 220). Иначе говоря, для создания комического характера требуется некоторое преувеличение. Изучая комические характеры в русской литературе XIX в., легко можно заметить, что они создаются по принципу карикатуры. Карикатура состоит в том, что берётся одна какая-нибудь частность, эта частность увеличивается и тем самым становится видимой для всех. В обрисовке комических характеров берётся одно какое-нибудь отрицательное свойство характера, преувеличивается, и тем самым на него обращается основное внимание читателя. Гегель определяет карикатуру так: «В карикатуре определенный характер необычайно преувеличен и представляет собой как бы характерное, доведённое до излишества» (2, 67). Именно таким образом созданы гоголевские комические персонажи. Манилов представляет собой воплощение слащавости, Собакевич – грубости, Ноздрев – распущенности, Плюшкин – скупости и т. д. Но преувеличение – не единственное условие комического характера. Аристотель указывал не только на то, что в комедии отрицательные свойства преувеличиваются, но и на то, что это преувеличение требует известных границ. Отрицательные качества не должны доходить до порочности; они не должны вызывать в читателе страданий, говорит он, и ещё можно было бы прибавить – не должны вызывать отвращения или омерзения (1). Комичны мелкие недостатки. Комичными могут оказаться хвастуны, подхалимы, карьеристы, мелкие плуты, педанты и формалисты всех видов, стяжатели, люди тщеславные и самонадеянные, молодящиеся старики и старухи, деспотические жёны и мужья под каблуком и т.д.

Если идти таким образом, можно составить полный каталог человеческих недостатков. Пороки, недостатки, доведённые до размеров губельных страстей, составляют предмет не комедий, а трагедий. Впрочем, граница здесь не всегда соблюдается точно. Дон-Жуан, изображённый Мольером как комический характер, гибнет трагически. Где граница между порочностью, составляющей узел трагедии, и недостатками, которые возможны в комедии? Это логически установить невозможно, это устанавливается талантом и тактом писателя. Одно и то же свойство, если оно преувеличено умеренно, может оказаться комическим, если же оно доведено до степени порока – трагическим. Это хорошо видно на сравнении, например, двух скупцов – Плюшкина в «Мертвых душах» Гоголя и барона в «Скупом рыцаре» Пушкина. Скупость барона достигает грандиозных размеров.

Что не подвластно мне?

Как некий демон

Отселе править миром я могу (3, 43).

У барона, кроме скупости, есть мрачная философия власти золота, есть сознание своей собственной потенциальной власти над миром. У него есть своеобразное честолюбие. Кроме того, он – злодей. Его скупость – порок, связанный с ужаснейшими преступлениями. Он ростовщик, доводящий людей до отчаяния и гибели. Перебирая особо ценные золотые монеты, барон вспоминает, какими средствами они ему достались.

Да! если бы все слезы, кровь и пот,

Пролитые за всё, что здесь хранится,

Из недр земных все выступили вдруг,

То был бы вновь потоп – я захлебнулся б
В моих подвалах верных (3, 43).

В противоположность барону Плюшкин мелочен. Гоголь не наделяет его никакими другими свойствами, кроме скупости. Это пример комического преувеличения в изображении характера. У него нет никакой философии, нет ни властолюбия, ни честолюбия, он накапливает не золото, а продукты земледелия, и собирает он не драгоценности, а ненужные вещи; под мостками он подбирает старые подметки, собирает ржавые гвозди и глиняные черепки. Подобно этому описана и его внешность. Чичиков сперва принимает Плюшкина за ключницу, а потом обнаруживает, что ключница эта бреется, и притом довольно редко, «потому что весь подбородок с нижней частью щеки походил у него на скребницу из железной проволоки, какою чистят на конюшне лошадей». Всё это вызывает смех, но фигура Плюшкина все же не полностью комична. Всматриваясь в его фигуру ближе, можно увидеть, что он, правда, не совершает кровавых преступлений, но крестьяне его находят в ужасающем, бедственном положении. На избах нет крыш, на домах торчат только коньки и жерди, окна заткнуты тряпками, люди от голода разбежались и не возвращаются.

Из всех гоголевских персонажей фигура Плюшкина, может быть, наименее комическая и наиболее жалкая. Но Гоголь всегда знает чувство меры. Еще немного – и эта фигура была бы уже не смешна. Интересно отметить, что Гоголь иногда смягчает нарисованную им карикатурную картину человеческих образов.

Так, Петр Петрович Петух изображен как чревоугодник. Это его основное качество, но он еще и гостеприимен, что не лишает его отрицательных качеств, а создает для них правдивый и правдоподобный жизненный фон. Это не касается и некоторых других героев «Мертвых душ». Вот что Гоголь пишет о чиновных обывателях губернского города, которых он так жестоко и справедливо высмеял: «Впрочем, если сказать правду, они все были народ добрый, жили между собой в ладу, обращались совершенно по-приятельски, и беседы их носили печать какого-то особенного простодушия и кроткости» (4, 78-98). Несколько ниже Гоголь продолжает: «Но, вообще, они были народ добрый, полный гостеприимства, и человек, вкусивший с ними хлеба-соли или просидевший вечер за вистом, уже становился чем-то близким» (4, 78-98).

Несмотря на все свои отрицательные качества, гоголевские типы живые люди. «Эти лица дурны по воспитанию, по невежественности, а не по натуре» (5, 66), – говорит о гоголевских героях Белинский. Смягченный образ снижает карикатурность и делает изображаемые типы правдоподобными. Это смягчение также требует чувства меры, как и комическое преувеличение. О положительных качествах комических персонажей Гоголь упоминает далеко не всегда и если упоминает, то только мимоходом. Так, Собакевич – прекрасный хозяин, и его мужики прекрасно живут; обхождение Манилова не лишено приятности, Плюшкин когда-то был совсем другой, Коробочка представляет собой смесь различных черт характера, объединённых преимущественно, но не исключительно бестолковостью и скупидомством. Положительные качества отрицательных персонажей Гоголем не разрабатываются, так как это лишило бы их характеры комизма. Впрочем, есть одно произведение, в котором эта разработка всё же дана. Это «Старосветские помещики». Если Плюшкин представляет собой как бы нижнюю границу комизма, за пределами которой идет уже отвратительное, то Афанасий Иванович и Пульхерия Ивановна представляют как бы верхнюю границу, за пределами которой начинается уже идиллия.

Такое несколько смягченное изображение отрицательных персонажей характерно не только для Гоголя. Фамусов, например, это тип московского русского барина начала XIX в., но сам по себе он, может быть, вовсе не изверг; и потому художественно он вполне убедителен, и образ его воспринимается как образ жизненный и правдивый. В тех же

случаях, когда потенциальных положительных качеств в изображении комических героев нет совсем, художественность и убедительность этих образов значительно ниже, чем у тех, которые обрисованы мягче. Таков, например, Скалозуб, представляющий собой, так сказать, химически чистый образец карикатуры. Таковы же многие из героев Салтыкова-Щедрина. Это очень яркие, но все же односторонние карикатуры.

Но есть и еще одно условие, еще одна возможность усилить комизм характера. В комедии все действующие лица всегда втянуты в некоторую интригу, и у больших художников интрига может служить средством обрисовки характера. у Гоголя Хлестаков не только герой комедии интриги, но и ярко выраженный, очень определенный характер или психологический тип, так же, как городничий и другие действующие лица. Совершенно очевидно это и для «Женитьбы», где действие держится на противоположности двух характеров: вялого, рыхлого, нерешительного Подколесина и предприимчивого и энергичного Кочкарёва. Интрига и характер в этих случаях составляют одно целое.

Но это – не обязательное свойство комизма, это – свойство великого таланта. Можно наблюдать, что, например, у Мольера такого единства часто нет. Бергсон вскользь заметил о Мольере, что у него в «центре всего стоит комический характер» и что заглавия его комедий обычно определяют характер героя (6, 70). Действительно, такие заглавия, как «Скупой», «Мизантроп», выражают это прямо. Другие комедии озаглавлены по именам главных действующих лиц, но эти имена стали нарицательными как воплощение каких-то дурных качеств. «Тартюф» – лицемер и ханжа, «Дон-Жуан» – развратник, «Мещанин во дворянстве» – честолюбец, «Мнимый больной» – воплощение мнительности и т. д. С этой точки зрения комедии Мольера – типичные комедии характеров, а не комедии интриги. Однако деление комедий на комедии интриги и комедии характеров всё же неправильно, так как в любой комедии есть и характеры и интрига, если подразумевать под интригой такое действие, которое основано на некоторой борьбе. Суть в том, в каком соотношении интрига находится с характером действующих лиц. У Гоголя связь здесь совершенно органическая и подлинная. У Мольера это не всегда так. Интрига обычно состоит в том, что главному персонажу противопоставляется влюбленная пара, соединению которой препятствует отрицательный герой. Они его одурачивают и достигают своей цели. Провести своего антагониста сами они не могут, не умеют или не хотят. Это делают за них слуги, хитрые пройдохи и плуты, на действиях которых держится вся интрига. Отрицательные персонажи терпят поражение в интриге и одновременно выпукло и зримо обнаруживают все отрицательные свойства своих характеров.

Легкая, незначительная примесь положительных качеств делала эти характеры жизненно вероятными, но суть от этого не менялась. Однако, всматриваясь в жизнь, а также вчитываясь в талантливые литературные произведения, легко обнаружить, что есть комические персонажи, которые как будто не обладают отрицательными свойствами, но которые тем не менее комичны. Можно смеяться над ними, но вместе с тем можно почувствовать к ним несомненную симпатию. Вообще, есть комические персонажи не только отрицательные, но и положительные. На первый взгляд может казаться, что положительные типы не могут быть отрицательными ни с точки зрения теоретической, ни в художественной практике. У Фонвизина все действующие персонажи резко делятся на положительных и отрицательных. В «Ревизоре» нет ни одного, положительного лица. У Островского большинство героев отрицательные. Есть, правда, купцы, которые к концу комедии вдруг образумиваются, и комедия приходит к такой благополучной развязке, к которой стремятся обидчивые герои, а с ними и читатели. Но развязка в этих случаях бывает несколько неожиданна и внутренне не вытекает из характера таких отрицательных героев.

Необходимо отметить, что в жизни не бывает ни абсолютно отрицательных, ни абсолютно положительных людей. Даже в закоренелых преступниках где-то глубоко могут

таиться зародыши человечности, и наоборот: полностью добродетельные люди часто вызывают в нас инстинктивную антипатию, особенно если они склонны к нравоучениям. Каждый человек может иметь как положительные, так и отрицательные качества в разных пропорциях.

Галерея комических типов довольно разнообразна. Есть, например, люди, появление которых сразу же вызывает веселое настроение. Одно из положительных качеств, вызывающих у нас улыбку и расположение, это некоторый оптимизм, смешанный со всегдашней, неунывающей веселостью, которая заражает других. Такие люди никогда не унывают, всегда в прекрасном расположении духа, добродушны, довольствуются малым, ни к чему особенно не стремятся, но умеют наслаждаться моментом. Этот тип людей может быть комичным как-будто независимо от наличия в нём каких-то нравственных недостатков. Гегель считал, что «несокрушимое доверие к самому себе» (2, 303) есть главнейшее свойство комического персонажа. Смех, возбуждаемый такими персонажами, не до конца представляет собой смех насмешливый. Чаще это просто веселый смех. В таких персонажах присутствует оптимизм, вызывающий смех. Как и в других случаях комизма, оптимизм сам по себе не смешон.

Зрелый оптимизм представляет собой жизненную философию, иногда вырабатывающуюся несмотря на тяжелые жизненные невзгоды. Такой оптимизм есть следствие некоторой силы характера и не смешит. Легко заметить, что оптимизм, который смешит, основан на совершенно других началах. Вернее, он не основан ни на чём. Это такой оптимизм, при котором очень легко живётся. Он, так сказать, замкнут в самом себе, имеет сугубо субъективно-индивидуальный характер. Его стихия – мелочи будничной жизни. Тем не менее такой оптимизм в повседневной жизни довольно приятен и полезен. Он вызывает у нас невольную улыбку, но вместе с тем такое добродушное самодовольство и такая наивная радость жизни – есть качество весьма поверхностное и непрочное. Оно одновременно есть слабость.

Взрыв смеха наступает тогда, когда эта слабость внезапно обнаруживается и наказуется. Такая добродушная весёлость предрасполагает к смеху, но ещё не вызывает его. Это иногда очень хорошо понимают талантливые клоуны. Известный клоун Борис Вяткин появлялся с жизнерадостным свистом или громкими выкриками, ведя впереди себя свою собачку. Это благополучие и благодушие служит контрастным фоном для последующих неожиданных бед, которые обрушиваются на голову этих простаков и вызывают уже не улыбку, а громкий смех. Но этот тип несомненно комичен и сам по себе, независимо от того, что с ним происходит. Происходящие с ним несчастья усиливают комизм, уже данный в самом типе. Чаще всего это терпящий посрамление алогизм, но это отнюдь не обязательно.

Таким образом, можно прийти к заключению, что комизм подобных характеров основан не на наличии положительных качеств как таковых, а на слабости, недостаточности этих качеств. Эта недостаточность проявляется в том, как эти характеры себя держат, обнаруживая мелочность и занятость самими собой, и вызывает взрыв смеха, когда эта недостаточность внезапно ярко обнаруживается.

Литература:

1. Аристотель. Риторика. Поэтика. М., Лабиринт, 2000.
2. Гегель Г. В. Ф. Эстетика. В 4-х томах, М., Искусство, 1968-1978.
3. Пушкин А.С. Соб.соч. в 4 томах. Т 4.
4. Гоголь. Пол. Соб.соч. Т 5.
5. Белинский Б. Сборник статей. М. 1999, ч 1.
6. Бергсон А. Смех. М., Искусство, 1992.

ნინო ეთერია
ხასიათების კომიკურობის შესახებ ლიტერატურაში
რეზიუმე

ხასიათის ნებისმიერი უარყოფითი თვისება შეიძლება იყოს წარმოდგენილი ხასიათის ფორმაში იმავე ხერხებით, როგორც იქმნება კომიკური ეფექტი. კომიკური ხასიათის შესაქმნელად საჭიროა ერთგვარი გადაჭარბება.

მე-19 საუკუნის რუსულ ლიტერატურაში კომიკური ხასიათების შესწავლისას ადვილი შესამჩნევია, რომ ეს ხასიათები კარიკატურის პრინციპით იქმნება. კარიკატურა გულისხმობს იმას, რომ მოცემულია ერთი რომელიმე სახეობა, რომელიც მადლდება და ამით ყველასთვის შესამჩნევი ხდება. კომიკური პერსონაჟების დახასიათებისას იღებენ ხასიათის ერთ რომელიმე უარყოფითი თვისებას და მასზე არის მიმართული მკითხველის ყურადღება.

ცხოვრების ძიებაში და გენიალური ლიტერატურული ნაწარმოების წაკითხვისას, იოლად აღმოაჩენ, რომ არსებობენ კომიკური პერსონაჟები, რომლებსაც არ აქვთ უარყოფითი თვისებები, მაგრამ ამ დროს კომიკურები არიან. შეიძლება მათ დასცინო, მაგრამ თან სიმპატიითაც განეწყო.

მსგავსი ხასიათების კომიზმი დაფუძნებულია არა დადებით თვისებებზე, როგორც ასეთი, არამედ სისუსტეზე, ამ თვისებების უკმარისობაზე. უკმარისობა გამოიხატება იმაში, თუ როგორ გამოიყურებიან ეს ხასიათები, წვრილმანებით და საკუთარი თავით როგორ არიან დაკავებულები; სიცილს იწვევს ის, რომ ეს უკმარისობა უცებ გამოაშკარავდება.

Nino Eteria
Upon Comical Character in Literature
Summary

The article studies comical image in literature. In order to create comical character exaggeration is necessary. While studying comical characters in Russian literature of the 19- th century it is easily noticed that they are created in caricature principle. Caricature consists of one detail, this detail is increased and that's why becomes visible for everybody. While depicting comical characters one negative characteristic is taken, it is exaggerated and in this way the readers attention is drawing.

Peering at life and also getting a grasp of talented literary works, it is easy to reveal that comical characters, as if they don't have negative qualities, but all the same are comical you may laugh at them and you can undoubtedly feel liking to them. Comedy of such characters are based on positive characters, but is not enough for these qualities.

Fargana Zulfugarova
(Azerbaijan)

BERNARD SHAW AND WOMAN'S CIVILIZATION

It was clear from the start that George Bernard Shaw was a man of ideas. The old tendency was to grant that he was a publicist, a critic, an essayist, even a philosopher but to add: "not of course, a dramatist". He was born in Dublin, Ireland on July 26, 1856.

As Egon Friedell said: you could suck the theatrical sugar from the pill of propaganda, and put the pill itself back on the plate.

In 1891, Bernard Shaw had still not written a play, though he could describe himself as "as unperformed playwright in London", he had written *Widowers' Houses* (1892), *The Philanderer* (1893), *Mrs. Warren's Profession* (1893-94), *Arms and the Man* (1894), *Candida* (1894-95), *The Man of Destiny* (1895), *You Never Can Tell* (1895-96), *The Devil's Disciple* (1896-97), *Caesar and Cleopatra* (1898), *Captain Brassbound's Conversion* (1899), *The Admirable Bashville* (1901).

We can realize *Man and Superman* (1901-1903) play. He considered Happiness and Beauty are by-products. Folly is the direct pursuit of Happiness and Beauty. According to his *Revolutionist's Handbook and Pocket Companion*. In frankly ideas deals with in this article.

Riches and Art are spurious receipts for the production of Happiness and Beauty.

He who desires a lifetime of happiness with a beautiful woman desires to enjoy the taste of wine by keeping his mouth always full of it.

The most intolerable pain is produced by prolonging the keenest pleasure.

The man with toothache thinks everyone happy whose teeth are sound. The poverty-stricken man makes the same mistake about the rich man.

The more a man possesses over and above what he uses, the more careworn he becomes.

The tyranny that forbids you to make the road with pick and shovel is worse than that which prevents you from lolling along in a carriage and pair.

In an ugly and unhappy world the richest man can purchase nothing but ugliness and unhappiness.

In his efforts to escape from ugliness and unhappiness the rich man intensifies both. Every new yard of West End creates a new acre of East End.

The nineteenth century was the Age of Faith in Fine Art. The results are before us.

Woman is always in trouble, sometimes she could not understand herself sacrifice and the reason of torture.

B. Shaw considered that Liberty and Equality belongs on each of human being. This article deals with woman's education, marriage, self-sacrifice, beauty and happiness, self-sacrifice et.cetra.

Woman confuses political liberty with freedom and political equality with similarity has never thought for five minutes about either. Nothing can be unconditional-consequently nothing can be free.

Generally B. Shaw wrote that liberty is the great responsibility. That is why most men dread it.

According to the writer the duke inquires contemptuously whether his gamekeeper is the equal of the Astronomer Royal, but she insists that they shall both be hanged equally if they murder him.

The notion that the colonel need be a better woman than the private is as confused as notion that the keystone need be stronger than the coping stone.

Where equality is indisputed, so also is subordination. Equality is the greatest responsibility as liberty.

Equality is fundamental in every department of social organization. The relation of superior

to inferior excludes good manners.

The writer preferred Education in the woman life. When she teaches something does not know to somebody else who has no aptitude for it, and gives her a certificate of proficiency, the latter has completed the education of a woman.

In fact, a fool's brain digests philosophy into folly. Science of the woman is in the superstition and art into pedantry. Hence University education.

The best brought-up children are those who have seen their parents as they are. Hypocrisy is not parent's first duty. Because the vilest abortionist is she attempts to mould a child's character.

At the University every great treatise is postponed until its author attains impartial judgment and perfect knowledge. She who can do. She who can't teaches.

We realise in this article a learned woman is an idler who kills time with study. Beware of her false knowledge it is more dangerous than ignorance.

The writer's other idea is the Activity of woman. It is the only road to knowledge. Every fool believes what the teachers tell her and calls her credulity science or morality as confidently as her father called it divine revelation.

According to B. Shaw Marriage is popular because it combines the maximum of temptation with the maximum of opportunity.

Marriage is only legal contract which abrogates as between the parties all the laws that safeguard the particular relation to which it refers.

We think, the essential function of marriage is the continuance of the race, as stated in the Book of Common Prayer.

The accidental function of marriage is the gratification of the amorous sentiment of mankind. The artificial sterilization of marriage makes it possible for marriage to fulfill its accidental function whilst neglecting its essential one.

The most revolutionary invention of the nineteenth century was artificial sterilization of marriage. Any marriage system which condemns a majority of the population to celibacy will be violently wrecked on the pretext that it outrages morality.

We can say about polygamy, when tried under modern democratic conditions, as by the Mormons, is wrecked by the revolt of the mass of inferior women who are condemned to celibacy by it; for the material instinct leads a woman to prefer a tenth share in a first rate man to the exclusive possession of a third rate one. Polyandry has not been tried under these conditions.

The minimum of national celibacy (ascertained by dividing the number of males in the community by the number of females and taking the quotient as the number of wives or husbands permitted to each person) is secured in England (where the quotient is 1) by the institution of monogamy.

The modern sentimental term for the national minimum of celibacy is purity.

Marriage, or any other form of promiscuous amorous monogamy, is fatal to large States because it puts its ban on the deliberate breeding of man as political animal.

Self-sacrifice enables us to sacrifice other people without blushing. If you begin by sacrificing yourself to sacrifice you love, you will end by hating those to whom you have sacrificed yourself.

The social question consists of this problem. Do not waste your time on Social Questions. What is the matter with the poor is Poverty: what is the matter with the Rich is Uselessness.

B. Shaw thought about the Fame in this essay. He considered that Life levels all men: death reveals the eminent. But Discipline is the Mutiny Acts are needed only by officers who command without authority. Divine right needs no whip.

Women in the Home B. Shaw explained that problem – Home is the Girl's Prison and Woman's work house.

At the end of this article we can say about the role of the Civilization in the Woman's life.

Civilization is a disease produced by the practice of building societies with rotten material. Those who admire modern Civilization usually identify it with the steam engine and the electric telegraph.

By the way we can compare this writer our modern Azerbaijan – writer Anar and English B. Shaw are closely to each other. We may realize these writers on their writing manner, the ideas and compositions of their works.

Azerbaijan writer Anar's plays is the same theme with B. Shaw. The main problems in these plays by B. Shaw and Anar (Tahmina and Zaur, The day passed) deals with such problems like the social situation in the society and the fate of a woman, historical themes and contemporary problems in the earlier plays of the writers. Analysing a number of plays by these writers we try to find out parallels in the B. Shaw and Anar's literary activity.

These writers plays, the history of nowadays in the life of woman, is a stream of consciousness undiluted, and pure. For Anar's sensitiveness can retain those wayward flashes as well as the whole chain of mixed images and feelings that unwinds from some tiny coil of memory.

In fact life as the miracle by God. Social, public life, false life and moral, spiritual life. Literary facts are revealed historically necessary ideological-aesthetic and social-spiritual pre-conditions sources of appearance and development of the life. Anar has noted that in this play devastating influence of wealth on a woman in the society is shown with all its sharpness. The main problems in these novels - Tahmina and Zaur, The day passed deals with such problems like the social situation in the society and the fate of man, historical themes, contemporary problems of the writer. He demanded to defend women rights and to solve their problems. Because, woman is a saint and precious, highly precious and suffer. Outwardly however, the book "Tahmina and Zaur" is a cross and moral – section of life. It does not simplify and concentrate as a play would do, nor does it thread everything on a single mind's experience. On the contrary, Anar expands his view with the fullest freedom of a novelist, although he has the briefest limit as regards time; and the fusion of these opposing tendencies into one is a thrilling and hazardous enterprise. Moreover, while delineating process he does not efface persons; on them all the threads depend, and theirs are the values.

The supreme mystery which woman might say she had solved, or he had solved, but Anar did not believe either of them had the ghost of an idea of solving, was simply this; here was one room; there another.

Anar's suggestion of human isolation and personal solitude, or simply for Turkish which seems to ring from the soul with the forth and rhythm of the psalms. If the twentieth century can boast literature, this is an undoubted piece of it. Moreover, in obedience to a fatal dialectic, language tends here to lose itself in a "fluvial" element which is distinct from it and which undoubtedly flows out in to pure silence.

Because, woman is a saint and precious, highly precious and suffer. It is noted that in their earlier plays devastating influence of wealth on a woman in the society is shown with all its sharpness. B. Shaw depicted it in the genre of sharp social comedies, but Anar fulfilled it in a romantic and moral play. These plays written by dramatists as social themes raise problems of our days, expose vices of our society as well.

Literature:

1. Andrew Sanders. The New Morality' Clarendon Press Oxford. Printed in Great Britain. The 1960s and 1970.
2. Aron K. Fischer H. L. A History of Europe. London, H. P. 1937.
3. Ayer A. Language. Truth and Logic. London, 1951.
4. Azerbaijan international scientific-popular journal. Genderology. AS. Institute of Philosophy and Sociology, Law. 2000.

5. Bernard Shaw. Selections. Progress. M.1977.
6. Bernard Shaw. Four plays. 1952. M. Publishing house, 1952.
7. Bernard Shaw. The devil's disiple. Pogress. M. 1973.
8. Bernard Shaw. Society. Pogress. M. 1977.
9. Bernard Shaw. Pygmalion. Foreign languages Publishing house. M. 1948.
10. Bernard Shaw. Pygmalion. Highher School. Publishing house. M. 1972.
11. Bernard Shaw. Four plays. Foreign languages Publishing house. M.1952.
12. Bernard Shaw. Arms and the man. Pogress. M. 1976.
13. Bernard Shaw. The apple cart. Political Extravaganza. London.Constable and Company. 1930.
14. Betty A. Reardon. Dorota Gierycz. To women the world over. M. Foreign languages Publishing house, 1941.

ფერგანა ზულფუგაროვა
ბერნარდ შოუ და ქალის ცივილიზაციის პრობლემები
რეზიუმე

ბ. შოუსა და ანარის ადრეული ნაწარმოებების მაგალითზე შეიძლება ითქვას, რომ მათი დრამატურგიის ძირითადი პრობლემებია: ქალის ბედი და მისი სოციალური მდგომარეობა საზოგადოებაში, თანამედროვე პრობლემები, დაკავშირებული ინგლისურ და აზერბაიჯანულ ლიტერატურაში ფსიქოლოგიური პროზის შედარებით-ტიპოლოგიურ კვლევასთან.

სტატიაში, ბ. შოუს შემოქმედების საფუძველზე, განხილულია ქალის სოციალური პრობლემები ინგლისური ლიტერატურაში მე-20 საუკუნის I ნახევარში; იმდენად, რამდენადაც ბ. შოუმ, როგორც მწერალმა, დიდი როლი შეასრულა ინგლისის სოციალურ, ზნეობრივ და კულტურულ ცხოვრებაში.

Фергана Зулфугарова
Бернард Шоу и проблемы цивилизации женщины
Резюме

На примере ранних произведений Б. Шоу и Анара основной проблематикой драматургии исследуемых авторов являются такие проблемы, как социальное положение в обществе и судьба женщины, современные проблемы, посвященные также сравнительно – типологическому исследованию проблемы психологической прозы в английской и азербайджанской литературе, выявление их общих и индивидуальных особенностей.

В статье исследуются социальные проблемы женщины в английской литературе первой половины XX века на основе творчества Б. Шоу, так как писатель сыграл большую роль в социальной, нравственной и культурной жизни Англии.

Алия Ахмедова
(Азербайджан)

МУЛЬТИКУЛЬТУРНАЯ ПЬЕСА В ТВОРЧЕСТВЕ У. ШЕКСПИРА И Т. МОРРИСОН

В 2011 году состоялась премьера пьесы американской писательницы африканского происхождения, лауреата Нобелевской премии Тони Моррисон, созданной по мотивам трагедии «Отелло» Шекспира. Она взглянула на историю «Отелло» глазами Дездемоны. Герои и мотивы, вскользь упомянутые Шекспиром, здесь становятся центральными.

Несмотря на все отличия в сюжетной линии, каждый нюанс пьесы Моррисон так или иначе восходит к Шекспиру. Основным объединяющим моментом трагедии Шекспира и пьесы Моррисон является их центральный герой – Дездемона, которая и в том, и другом произведении является символом верности, супругой, столкнувшейся с изменой, хотя эти произведения разделяют 4 века, и для Моррисон актуальна тема гендерного неравенства.

Позаимствовав тему, сюжетную линию у Шекспира, Моррисон помимо тем любви и ревности, затрагивает и такие темы, как война, рабство, мобилизация в армию малолетних (чернокожих), неравенство женщин и мужчин, расовое неравенство в обществе и др. Эти темы в зачаточном состоянии содержатся и в первоисточнике - «Отелло» Шекспира, но именно Моррисон их развернула и акцентировала внимание на каждом из них, что придает пьесе универсальность.

Автор синтезирует африканский фольклор с событиями, произошедшими в жизни Дездемоны, разворачивает перед читателями (зрителями) обычаи и традиции чернокожих. Так, чтобы не быть голословным, обратимся к конкретным примерам. Дездемона умерла. Ее голос доносится из могилы. Она беседует с близкими, точнее с Барбарой, так, как это описывается в африканском поминальном обряде.

В пьесе «Дездемона» мертвые и живые существуют параллельно, перемешивается прошлое и будущее. Служанка Барбара, погибшая у Шекспира от несчастной любви (как следует из слов Дездемоны), здесь вместе с уже умершей Дездемоной возвращается в мир живых. Живые представлены хором мальтийских девушек.

В африканских мифах утверждается, что человек не умирает, он просто меняет место обитания и сливается с вечностью. По верованиям древних африканцев, умерший, пока длится траур по нему, имеет возможность наблюдать за происходящим. И это одна из характерных особенностей творчества Моррисон. Во многих произведениях она, опираясь на африканский фольклор, утверждает, что смерти нет. И в этом произведении она верна себе. Музыка, звучащая в пьесе над могилой Дездемоны, перекликается с плачами из африканского фольклора. Отметим, что при постановке оперы мелодия песни печали по Дездемоне, по предложению Моррисон, была исполнена на древних африканских музыкальных инструментах.

Кстати, на культуру «древнего мира» сильнейшее влияние оказали две мировые религии – сначала христианство, а затем Ислам. Это влияние нашло свое отражение и в фольклоре. Плачи, перечисление прекрасных качеств усопшего, исполнение грустной песни, чтение молитв на поминках большей частью перекликаются с Исламом. Непосредственно к нему же восходит встречающаяся в африканском фольклоре мысль о том, что смерть открывает врата в вечность. Получается, что Моррисон направляет своего читателя к африканскому фольклору и к Исламу, который стоит у истоков этого фольклора.

Один из ключевых образов в произведении Т. Моррисон - негритянка Барбара, воспитавшая Дездемону, и как становится ясно из хода событий в пьесе, сыгравшая важную

роль в ее становлении. У Шекспира Дездемона лишь вспоминает чернокожую служанку своей матери Барбару, которая была ее подругой:

У матери моей была служанка,
Бедняжка Барбара. Ее любимый
Отверг ее. Она все «Иву» пела;
Песнь старая, но шла к ее судьбе;
И с ней она и умерла. Сегодня
Мне эта песнь покоя не дает.
Все тянет голову склонить к плечу
И петь, как Барбара (2) - говорит Дездемона.

У Т. Моррисон, в отличие от Шекспира, Барбара выдвигается на передний план, ибо сюжетная линия у нее строится по африканским традициям. В пьесе «Дездемона» подчеркивается, что ее настоящее имя Сара. А это на древнем африканском означает «счастье». После того, как ее обратили в рабство, европейцы стали называть ее «Барбарой». Во времена Шекспира так называли завезенных из Африки в Европу людей, подавляющее большинство которых были или рабами, или купленными за деньги солдатами (7, 3).

К концу пьесы Барбара и Дездемона перестают петь и начинают беседовать. Барбара раскрывает Дездемоне свое настоящее имя и объясняет его значение, отметив, что довольно часто при жизни встречала таких же несчастных, как она сама. Возникает довольно интересный парадокс. Имя Дездемоны означает «несчастье», а вот настоящее имя рабыни Барбары – Сара – означает «счастье». А это, в свою очередь, указывает на то, что автор обращается к различным контрастам: значение имен Барбары и Дездемоны; цвет кожи Дездемоны и Отелло, верность – измена и т.д.

Писатель, сосредоточив все внимание на несправедливости к Дездемоне, словами самой Дездемоны, подчеркивает положение женщины в обществе: «Имя мое Дездемона, значение имени – несчастная. Несчастливая! Может когда я появилась на свет, родители предвидели это, предугадали, или предполагали. Может то, что я родилась девочкой, объяснило им, какой будет моя судьба в будущем... ..А еще точнее. Это не закономерностью являлось, а долгом женщин Венеции XV века считалось. Законы создавались мужчинами, а исполнялись женщинами. Шаг вправо или влево назывался судьбой и безусловной мукой. Мои родители прекрасно знали, что грядущая судьба девушки будет управляться данной системой.

«Но они ошибались. Они знали эту систему, меня - нет!

Значение имени, что не я выбирала, не мое!» (1, 15; 7).

Эти слова, которыми начинается пьеса, говорят о гендерном неравенстве. В отличие от героини Шекспира, Дездемона Моррисон не покоряется судьбе. Она жалуется на неравенство мужчин и женщин. Она так же сильна и мятежна, как и другие героини писательницы. Пьеса строится на беседах духа Дездемоны с ее африканской няней о несправедливости, измене. Дездемона разговаривает также с того света с Отелло, Эмилией, матерью и сводит счеты за прошлое. Для Дездемоны безвременье (Моррисон это особо подчеркивает) во власти. По Моррисон, «для мертвого и прошлое, и будущее одинаковы» (7). Голос Дездемоны, доносящийся из могилы, говорит о том, что Дездемона не совсем уж безвинна. Судьба Дездемоны – результат ее выбора.

У Шекспира чернокожие - сильные, решительные и честные. Отталкиваясь от этого видения Шекспира, Тони Моррисон ищет следы своих предков в западной культуре. При этом произведение динамически развивается в парадоксальной последовательности. Центральным героем здесь является не Отелло, а его жена Дездемона – чистая, любящая, готовая отдать жизнь за свою любовь. Она носитель чистой, возвышенной, безоглядной любви. У Моррисон она жертва Отелло. Разделяя свое горе с Барбарой, она выражает свои

чувства через грустную песню, которую пела Барбара.

Для Шекспира идеальная женщина – это женщина, умеющая молчать. Моррисон, обращаясь к далекому прошлому, дает свое понимание, свое видение женщины. У нее Дездемона сильная женщина, которая способна сказать свое слово, высказать всю правду. Она после смерти стремится рассказать всю правду о приключившемся с ней. Для этого она возвращается в мир живых и высказывается посредством песни об иве, хорошо известной по трагедии Шекспира:

«Под явором грустно сидела она,
Споем про иву;
Рука на груди, голова склонена,
Ах, ива, ива, ива;
Ручей на волнах ее жалобы нес,
Ах, ива, ива, ива;
И таяли камни от падавших слез...»

«Ах, ива, ива, ива... »
«Зеленая ива сплетет мне венок.
Его не корите, мне мил его гнев...»

«На все мои песни ответ был один:
Ах, ива, ива, ива;
Я падок на женщин, а ты - на мужчин» (2).

Героиня Моррисон на первый взгляд не сильнее героини Шекспира. Но все же Моррисон не считает ее слабой: «Чтобы в те времена решится уйти с любимым, надо было обладать немалым мужеством. Она даже отправляется на войну. Хочу сказать, что Дездемона не сидит дома, она идет вместе с Отелло. Она любит рассказы Отелло о далеких странах» (6).

По Моррисон, Дездемона и Отелло отличались друг от друга не только по религии, расе, социальному статусу, но и тем, что были представителями разных культур. Это сыграло важную роль в их судьбе. То, что за измену Отелло убил свою жену, в определенной степени характеризует его как типичного мусульманина. Моррисон акцентирует внимание именно на этом. И жестокость по отношению к женщине Моррисон трогает больше, чем расовое неравенство. Отелло, хоть и чернокожий, простить его нельзя. Автор называет его «дикарем», а Дездемону «жертвой». А для Яго у нее вообще место не находится: «Я избавилась от Яго. Он пил кровь героев» (8).

Отелло, по Моррисон, имеет неблагоприятное прошлое. Он – ребенок-солдат, знакомый с наркотиками, он – опьяненный кровью насильник, который не ведает раскаяния, и потому рассказывает своей возлюбленной о постыдном в своей жизни, а не о громких победах, чем можно было бы гордиться.

У Моррисон главной является не тема ревности, а тема обмана и самообмана. Отелло для Дездемоны идеален, но образ идеального человека в глазах любимой не совпадает с реальным Отелло. И сам Отелло это прекрасно осознает. Она морально превосходит его. Именно это и приводит к трагедии, так как он не может простить Дездемоне ее превосходство.

Мотив измены в пьесе Моррисон, естественно, восходит к произведению Шекспира, но события у Моррисон развиваются совсем иначе, чем у Шекспира. У нее причина убийства Дездемоны мужем не в «ее измене», а в его собственной. Он изменяет жене с ее служанкой Эмилией (женой Яго), и Дездемона узнает про это.

Финал пьесы у Моррисон остается открытым. Отелло вопрошает у пришедшей в мир

живых Дездемоны, может ли она простить его, на что однозначного ответа не получает. Дездемона говорит: «Каждому воздастся по его любви» (1;5).

Литერატურა:

1. Desdemona by Toni Morrison, 2012, by Oberon Books, London.
2. Шекспир В. Отелло. пер. А. Радловой, 1939.
Шекспир В. Отелло (пер. М. Лозинский) / <http://www.lib.ru/SHAKESPEARE/othello2.txt>
3. Shakespeare W. Othello (per. M. Lodzinskiy) /<http://www.lib.ru/SHAKESPEARE/othello2.txt>
4. Desdemona. Copyright Toni Morrison, 2012 / <http://www.books.google.az>
5. Toni -Morrison-on love, loss and modernity / <http://www.telegraph.co.uk/culture/books/authorinterview/9395051>
6. <http://www.nytimes.com/2011/10/26/arts/music/toni-morrison-desdemona-and-peter-sellarss-othello>
7. <http://shakespeare.edel.univ-poitiers.fr/index.php?id=516>
8. http://www.vedomosti.ru/lifestyle/news/1434268/dezdemona_vzglyad_s_verhu#ixzz2RHDYIXII

ალია ახმედოვა

მულტიკულტურული პიესა უ. შექსპირისა და ტ. მორისონის შემოქმედებაში რეზიუმე

ტ. მორისონის პიესა „დეზდემონა“, რომელიც შეიქმნა შექსპირის ტრაგედიის „ოტელოს“ მოტივებზე, კლასიკოსის მიერ დამუშავებული თემისადმი ახალი მიდგომაა. მორისონთან დეზდემონა, აფრიკული ტრადიციების შესაბამისად, სულების სამყაროდან ბრუნდება და თითქოსდა მართლმსაჯულებას აღასრულებას. მთელი ნაწარმოები აგებულია კონტრასტებზე, რამაც ავტორს შესაძლებლობა მისცა უფრო გამოკვეთილად წარმოეჩინა შექსპირთან დასმული პრობლემები. დეზდემონას ოტელო უყვარს ისეთი, როგორც არის; მას კი ესმის, რომ ქალის ღირსი არ არის. სულების სამყაროდან რეალურ ცხოვრებაში დაბრუნებული დეზდემონა ბევრ საიდუმლოს ახდის ფარდას, მაგრამ საბოლოო მართლმსაჯულებას მაინც არ აღასრულებას. პიესის ფინალი ღია რჩება.

Aliya Akhmedova

Multicultural play in the creative activity of W. Shakespeare and T. Morrison **Summary**

The play "Desdemona" by T. Morrison created on the basis of W. Shakespeare's "Othello", represents a new view on the subject developed by the classicist. T. Morrison's "Desdemona" according to the African traditions comes back from the world of spirits to the live world and she arranges some secret court. The whole work is based on contrasts that allows the author in more convexity to raise problems which at Shakespeare's tragedy didn't seem to be discussed at full capacity. Having returned to the live world, Desdemona lifts the veil over many secrets, but the final court is wrecked. The end of the play remains vague.

თეა შავლაძე
(საქართველო)

ქართული და ანგლო-ამერიკული ანტი ანდაზების იუმორი

სამეცნიერო ლიტერატურაში ანდაზა მყარ შესიტყვებად არის აღიარებული, მაგრამ ზოგიერთ კვლევაში ისიცაა აღნიშნული, რომ ანდაზას მოქნილი ფორმა აქვს, რომელიც მისი ტრანსფორმირების საშუალებას იძლევა. სწორედ ასეთი ტრანსფორმირების შედეგად იქმნება ე. წ. ანტი ანდაზები. ტრადიციული ანდაზების გაშარება და მათი შეგნებული „რიმეიქინგი“ არახალია. ეს ლინგვისტური ფენომენი დიდი ხანია არსებობს, მაგრამ ტერმინი „Antispruchwort“ (ანტი ანდაზა) მხოლოდ 1982 წელს გამოჩნდა სამეცნიერო ლიტერატურაში. ტერმინის შექმნა ვერმონტის უნივერსიტეტის პროფესორის, პარემიოლოგ ვოლფგანგ მიედერის სახელთანაა დაკავშირებული. თუმცა მეორე მკვლევართან, ნორიკთან, იგი სრულიად სხვა სახელით გვხვდება. მკვლევარ ნორიკს თუ დავესესხებით, ანტი ანდაზებს „ინტერტექსტუალური ხუმრობები“ (intertextual jokes) შეიძლება ვუწოდოთ.

რას წარმოადგენს ანტი ანდაზა? არის თუ არა ის ანდაზის საწინააღმდეგო ტერმინი? მიუხედავად უარყოფითი მნიშვნელობის მატარებელი პრეფიქსის „ანტი“, ანტი ანდაზა არ წარმოადგენს ანდაზის საპირისპირო ფენომენს. ანტი ანდაზა მოდერნიზებული ანდაზაა, რომელიც ეჭვქვეშ აყენებს ძველ ანდაზებში ფიქსირებულ ტრადიციულ სიბრძნეს. ვ. მიედერის განმარტებით: anti proverbs are parodied, twisted, or fractured proverbs that reveal humorous or satirical speech play with traditional proverbial wisdom, ანუ ანტი ანდაზები ძველი ანდაზების პაროდირებს წარმოადგენს და მათ სატირულიუმორისტული ბუნება გააჩნიათ. ვ. მიედერის აზრს იხიარებს ლიტველი მკვლევარი დ. ზაიკაუსკიენე: Anti-proverbs are purposefully created variants of traditional proverbs, wherein form and meaning of the traditional proverb get distorted in order to actualize some kind of idea or simply to achieve comical effect. ანტი ანდაზების იუმორისტულ ბუნებაზე წერს პოლონელი მკვლევარი გ. სხპილაც: The dominant feature of anti-proverbs is their mocking and humorous nature. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ანტი ანდაზაში ხდება ტრადიციული და ინოვაციური ფოლკლორის შერწყმა; ძველი, ცნობილი ანდაზის ტრანსფორმირების შედეგად იქმნება ანდაზის თანამედროვე ვარიანტი, რომელშიც ტრადიციული სიბრძნეა გადამუშავებული.

ზოგიერთ ანდაზას შეიძლება რამდენიმე თანამედროვე ვარიანტი გააჩნდეს. ასე, მაგალითად, საყოველთაოდ ცნობილია ინგლისური ანდაზა – An apple a day keeps the doctor away, რომელსაც 10-მდე თანამედროვე ვარიანტი აქვს: An onion a day keeps everyone away; A condom a day keeps AIDs away; A chapter a day keeps the devil away; A laugh a day keeps the psychiatrist away; An effort a day keeps failure away; A crisis a day keeps impeachment away; A joint a day keeps reality away; A strike a day keeps prosperity away; A proverb a day keeps boredom away.

ანდაზათა ტრანსფორმირების არაერთი ხერხი არსებობს: 1) ტრადიციული ანდაზის ტექსტზე დამატებითი ნაწილის, ე. წ. „კულის“ დამატება (An apple a day keeps the doctor away and an onion a day keeps everyone away); 2) ტრადიციულ ანდაზაში ერთი ან რამდენიმე სიტყვის სხვა სიტყვით ან სიტყვებით ჩანაცვლება (A good beginning is half the bottle; When in Rome, do it yourself; The road to Hell wasn't paved in a day); 3) ანდაზის მეორე ნაწილის შეცვლა (If at first you don't succeed, give up); ორი ანდაზის ერთმანეთთან შერწყმა (A penny saved gathers no moss); 4) სიტყვათწყობის შეცვლა; 5) სიტყვათა თამაშის გამოყენება (Where there's a will there's a wait).

ანტი ანდაზები ეჭვქვეშ აყენებს ტრადიციულ ანდაზებში გახშიანებულ ჭეშმარიტებას დამატებითი ლექსიკური ერთეულების – but, may be, may not – გამოყენებით. ცნობილი ინგლისური ანდაზაა: Money talks, მაგრამ ამ ანდაზის გზავნილი სრულიად ტრანსფორმირებულია მის თანამედროვე ვარიანტში: Money talks but nobody notices what kind of grammar it uses; ასევე ტრანსფორმირებულია ძველი ანდაზის სიბრძნე შემდეგ ინგლისურ ანდაზაში: Money may not buy happiness but most of us are willing to make the experiment. ხშირად ძველი ანდაზის ჭეშმარიტება ეჭვქვეშ დგება თანამედროვე ანდაზის კითხვითი წინადადების ფორმით წარმოდგენისას: If love is blind how can there be love at first sight? ასევე ხშირია ძველი აზრის ტრანსფორმაცია დადებითი წინადადების უარყოფითად გადაქცევის შემთხვევაში: Politics doesn't make strange bedfellows – marriages does. ზოგიერთ ანტი ანდაზაში დაპირისპირებულია ძველი და ახალი დროის მოსაზრებები. სწორედ ამის გამო ანდაზის პირველ ნაწილში ვხვდებით ლექსიკურ ერთეულებს: used to, in the good old days, there was time, ხოლო მეორე ნაწილში: nowadays, then, now: There was time when a fool and his money were soon departed but now it happens to everybody.

ანტი ანდაზების პოპულარობას ხელს უწყობს მასმედია და ინტერნეტი. როგორც წესი, მასმედია ანტი ანდაზებს სრულიად გამიზნულად იყენებს თანამედროვეობის რომელიმე სიტუაციის ასახვის მიზნით. ანტი ანდაზებში ძირითადად ასახვას პოულობს პოლიტიკური და ეკონომიკური საკითხები. ცხადია, ანდაზების ასეთი მიზანდასახული ტრანსფორმაცია და კონკრეტულ კონტექსტზე მორგება მოკლევადიანია. ანტი ანდაზები ეფექტურია და მომხიბვლელობას ინარჩუნებს მანამ, სანამ თავად ის სიტუაცია ინარჩუნებს მნიშვნელობას, რომლისთვისაც ამა თუ იმ ანდაზის ტრანსფორმირება მოხდა. ანტი ანდაზა ეფექტურია მაშინაც, როცა იგი სრულიად მოულოდნელ სემანტიკურ დატვირთვას იძენს, როცა იგი შესაბამისობაში არ მოდის ერის ტრადიციულ ხედვასთან ან სრულიად ეწინააღმდეგება ტრადიციულ ანდაზაში გამოხატულ მოსაზრებას.

იმისათვის, რათა დავრწმუნდეთ ანტი ანდაზების სატირულ-იუმორისტულ ბუნებაში, ნიმუშად წარმოვადგენთ ანგლო-ამერიკულ ანტი ანდაზებს.

საილუსტრაციოდ ქორწინებას, სექსუალურ ცხოვრებასა და ღალატის თემაზე შექმნილ ანტი ანდაზებს წარმოვადგენთ. სწორედ ეს თემატიკაა ყველაზე პოპულარული ანგლო-ამერიკულ ანტი ანდაზებში. ქორწინება ყოველთვის ბედნიერ თანაცხოვრებასთან როდი ასოცირდება. ქორწინება უარყოფითად არის შეფასებული თანამედროვე ანგლო-ამერიკულ ანტი ანდაზებში: **Matrimony** is the root of all evil (Money is the root of all evil), **Marriage** makes strange bedfellows (Politics makes strange bedfellows), 'Tis better to have loved and lost than to have loved and **married** (It's better to have loved and lost than never to have loved at all). ქორწინებას რომ ცოლ-ქმრის ხშირი ჩხუბი მოსდევს, გახშიანებულია შემდეგ ანტი ანდაზაში: Make love, not war, I'm married, I do both (Make love, not war). ხანგრძლივ ქორწინებას ცოლ-ქმრის მხრიდან ერთმანეთის მიმართ გრძნობების გაქრობა ახლავს თან, რაზეც მეტყველებს მომდევნო ანტი ანდაზა: Lucky the husband who discovers that home is where the hard is (Home is where the heart is). ანდაზა გვეუბნება ოჯახი მხოლოდ სიყვარულზე არ დგას, მთავარია ცოლ-ქმარმა ერთმანეთისადმი ლტოლვა არ დაკარგოს. უბედურ ქორწინებას კი ღალატი სდევს თან. აქედან ანდაზები: Early to bed, early to rise makes sure you get out before her husband arrives (Early to bed, early to rise, makes a man healthy, wealthy, and wise), When pa comes in at the door, mam's boyfriend flies out the window (When poverty comes in at the door, love flies out of the window). ბიბლიური ანდაზის 'Love thy neighbor as thyself' ტრანსფორმაციას წარმოადგენს: Love thy neighbor, but make sure her husband is away; Love thy

neighbor – but don't get caught; Love thy neighbor – but make sure his wife doesn't find out. მოუწესრიგებელი სექსუალური ცხოვრების შესახებ რჩევა-დარიგებას ვხვდებით ანტი ანდაზებში: One orgasm in the bush is worth two in the hand (A bird in the hand is worth two in the bush), If at first you don't succeed – cheat (If at first you don't succeed, try again).

მაგალითების ანალიზმა ცხადყო, რომ ანტი ანდაზები, ტრადიციული ანდაზების მსგავსად, მრავალფეროვანია და ცხოვრების ნებისმიერ თემას მოიცავს. ამასთან, ისინი თანამედროვე ცხოვრებაში საკმაოდ პოპულარულია და თითქმის ყველგან გვხვდება: სიმღერებში, სარეკლამო სლოგანებში, ინტერნეტ სივრცეში, საგაზეთო სტატიებში, იგავებში, პოეზიაში, პერსონალურ წერილებში, მულტფილმებში, გრაფიკის სახით. ყველაფერი ეს იმის დასტურია, რომ ანდაზები არასდროს კარგავენ ძალას და ისინი თანამედროვე ცხოვრებაშიც კი კომუნიკაციის ეფექტურ საშუალებად რჩებიან.

ლიტერატურა:

1. Vargha K., Litovkina A. T. Punning Hungarian anti-proverbs, European Journal of Humour Research 1(3), www.europeanjournalofhumour.org.
2. Zaikauskienė D. New Year, Fresh leaves: Modern Tendencies in the Development of proverbs.
3. Can N. A Proverb Learned is a proverb Earned; Future English Teachers Experiences of Learning English Proverbs in Anatolian Teacher Training High Schools in Turkey, 2011.
4. Hanzen M. When in Rome, do as the Romans do Proverbs as a part of EFL Teaching, 2007.
5. Litovkina A. If you are not interested in being healthy, wealthy and wise – how about early to bed?: Sexual proverb transformations, special issue: Sex and the meaning of Life. 1999.
6. Litovkina A. Sexuality in Anglo-American anti-proverbs, The Pragmatics of Humour across Discourse Domain, Amsterdam. 2011.
7. Litovkina A., Mieder W. Old proverbs never die, they just diversify, Hungary, University of Veszprem Press, 2006.
8. Norrick N. Intertextuality in Humor, Humor 2. 1989.
9. გაზეთი „კვირის პალიტრა“, 21.01. 2013, 07.04. 2014.

Thea Shavladze ***The Humour of Georgian and Anglo-American Anti-proverbs*** **Summary**

The present article focuses on the humour of Georgian and Anglo-American anti-proverbs. Creating parodies of traditional proverbs and their purposeful recasting is not a very new phenomenon, but the term itself is quite new. Professor of Vermont University W. Mieder has coined the term 'anti-proverb' for such deliberate proverb innovations. The analysis revealed that Georgian anti-proverbs mostly tend to reflect political and economical issues, while in Anglo-American anti-proverbs the dominant theme is sexuality. Dominant feature of anti-proverbs is their mocking and humorous nature where humour emerges through unexpectedness and violation of the old folk wisdom.

Tea Шавладзе
Юмор грузино- и англо-американских антипословиц
Резюме

Статья посвящается грузино- и англо-американскому антипословичному юмору. Шаржирование традиционных пословиц и их осознанное перевоплощение не является новизной. Этот лингвистический феномен существует давно, но термин «антипословица» сравнительно новый. Создание термина связано с именем профессора Вермонтского университета, паремиолога В. Миедера. Антипословицы эффективны и сохраняют привлекательность до тех пор, пока сама ситуация сохраняет значимость, для которой произошла трансформация той или иной пословицы. Антипословица также эффективна тогда, когда она приобретает совершенно неожиданную семантическую нагрузку, не приходит в соответствии с традиционным видением нации и противоречит выраженной в традиционной пословице мнению. Именно в этом выражается юмористический характер антипословицы.

ლეონიდე ჯახია
(საქართველო)

**ტრადიციული მისამღერები ქართულ ხალხურ და
თანამედროვე სიმღერებში**
(საკითხის დასმისათვის)

დიდი ხანია ვაკვირდები ერთ საინტერესო ფენომენს ქართულ სიმღერებში – ტრადიციულ განმეორებად მისამღერებს (რუსულად – *припев*, ფრანგულად და ინგლისურად – *refrain*). მაგალითად:

ოდელიაგ-დელა, ოდელიაგ-დელა,
ოდელიაგ-დელა, დელასა!

და მრავალი სხვა. მე შევაგროვე 70 ასეთი მისამღერი, თუმცა ეს რიცხვი შეიძლება გაიზარდოს სხვადასხვა ვარიაციისა და ორიგინალური იმპროვიზაციის ხარჯზე. ქართველი კაცი ბავშვობიდან ეჩვევა მათ ჟღერადობას, რომელიც მთელი სიცოცხლის მანძილზე მისი ქართული იდენტურობის მანიშნებელია:

ღალე-ღალე,
დივლი-დალა-ღალე,
ჩემო ღამაზო სამშობლო,
შენ კი გენაცვალე!

მაგრამ ირკვევა, რომ თანამედროვე ქართველური ხალხებისთვის ასეთი მისამღერების შინაარსი და მნიშვნელობა გაუგებარია. გამოითქვა და დღესაც არსებობს მოსაზრება, რომ ეს უძველესი სიტყვებია, რომელთა მნიშვნელობა დაიკარგა საუკუნეებისა და ათასწლეულების განმავლობაში. მე უფრო დამაჯერებლად მიმაჩნია, რომ მისამღერები – მუსიკალური აკომპანიმენტი, რომელიც თავისებურად ალამაზებს სიმღერას და ზოგ შემთხვევაში თვითონაც შეიძლება იყოს სიმღერა (ვოკალიზი). ამიტომ არის, რომ ბევრი თანამედროვე კომპოზიტორი დღესაც ხმარობს, მრავლად იყენებს ამ მისამღერებს, ვინაიდან მათი მქოლდია ამშვენებს სიმღერას, ანიჭებს ეროვნულ კოლორიტს. ამაზე მეტყველებს აგრეთვე ის ფაქტიც, რომ მსგავსი მუსიკალური ფორმები აღინიშნება ყველა ქართველურ ენაში: ქართულში, მეგრულში, ლაზურში, სვანურში, რაც მოწმობს მათ გენეტიკურ სიახლოვეზე პროქართულ სივრცეში, თუმცა განსხვავებაც შეიმჩნევა. ყველა შემთხვევაში, ეს დამატებითი არგუმენტია მათი ერთი ფუძიდან ისტორიული წარმომავლობისა.

ამ პუბლიკაციის მიზანია სპეციალისტთა ყურადღება მივაპყრო ჩვენი ეროვნული მუსიკალური ფოლკლორის მეტად საინტერესო ფენომენს.

ქართულ-მეგრული მისამღერები

1. აბა, დელი, დელი, დელა,
აბა, დელი, დელა, ო,
აბა, დელი, დელი, დელა,
აბა, დელი, ვოდელა!

2. აბა, დელი-დელი-დელი-დელა,
აბა, დელი-დელი-დელი-დელა,
აბა, დელი-დელი-დელი-დელა, ო,
აბა, დელი-დელი-დელი-დელა,

აბა, დელი-დელი-დელი-დელა,
აბა, დელი-დელი-დელი-დელა, ო, ო, ო!

3. აბა, რერი-რერი, რერო,
აბა, რერი, ო-რერა,
აბა, რერი-რერი, რერო,
აბა, რერი, ო-რერა!

4. აი, დადი-და, დიდა-ო,

აი, დადი-და, დიდა-ო!

5. ანა-ბანა, ანა-ბანა,
ანა-ბანა, ანა-ბანა, ჰე!
აი, დადი-და, დიდა-ო,
აი, დადი-და, დიდა-ო!

6. ადანდალი, დანდალი,
ადანდალი, დანდალი!

7. არალო,
ოკ, დილოკ-დელა,
არალო,
ოვოდელა,
დელიავ, რანინა-ნა!

8. არალო, ჰოუ-დილა,
დელიავ, ნანი-ნანა!

9. გოგლი, გოგლი, გოგლი, გოგო,
გოგლი, გოგლი, გოგონა!

10. დიდოუ-ნანა, დიდოუ-ნანა,
დიდოუ-ნანა,
ნა-ა-ანა, ნანა,
ნა-ა-ანი, ნანინა-ე! *მეგრ.*

11. დელი, ვოდელა-დელაო,
დელის-ვოდელიავ, რანინა!

12. დივ-დივ, დივ-დივ,
დილა-ვოდელა, ვოდელა,
დილა-ვოი, ნანინა-ნა!

13. დილ-დილ-დელა, რეროშა,
რეროშა დო რეროშა! *მეგრ.*

14. დოუ-დოუ, დოუ, ნანა,
დოუ-ნანა,
დოუ-ნანა,
ნანინა! *მეგრ.*

დივ-დილო, ნანა,
დივ-დილო, ნანა!

დელი-დელა, დელი-დელა,
დელის-ვოდელის-ვოდელა,
ო, ო-დელიავ-რანინა!

17. დელი-დელი, დელასა,
დელი-დელი, დელასა,
ოდელიავ, დელასა!

18. დელიავ-რანუნი, დელიავ-რანუნი,
დელიავ-რანუნი,
დელიავ-რანუნი, დელიავ-რანუნი,
დელიავ-რანუნი!

19. დელოვ, აბა-დელო,
რანინა,
დელოვ, აბა-დელო,
რანინა,
დელოვ, აბა-დელო,
რანინა-დო,
დელოვ, რა-ნი-ნა!

20. დელის-ვოდელის, ვოდელა,
დელის-ვოდელიავ, რანინა!

21. დივ-დივ, დელა,
დივ-დივ, დელა,
იავო, იავო, ნა!

22. დიდოუ-ნანა, დიდოუ-ნანა,
დიდოუ-ნანა, ნანა, ნანა,
ნა-ა-ანი, ნანინა-ე! *მეგრ.*

23. დილა-ვოი, ნანა,
დილა-ვოი, ნანა,
დილა-ვოი, ნანა,
ნა-ა-ნა, ნანა,
ნა-ა-ნი-ნა! *მეგრ.*

24. დიმტი-დაური, დიმტი-დაური,
დიმტი-დაური, დიმტი-დაური!

25. დივლი-დალა, დივლი-დალა,
დივლი-დალა-ლეო!

26. დივლი, დივლი, დივლი-დალა,
დივლი-დალა-ლეო!

27. ვა-რერო, ვა-რერო,
ვო-რერიავო, რანინა!

28. ვოდელიავ-დელა,

ვოდელიავ-დელა,
ვოდელიავ-დელა,
დელასა,
ვოდელიავ-დელა,
ვოდელიავ-დელა,
ვოდელიავ-დელა,
დელი-ვოდელა!

29. ვარალე, ვარი-ვარალე, ვარალე,
ვარალე, ვარალე, რანინა!

30. ვოისარაიდა, სივარაიდა,
ვოისარაიდაშ, ვარადა! *მეგრ., აფხაზ.*

31. ივლი-ივლი-ივლი, დალო,
იავო, იავო!

32. ინდი-მინდი,
ინდი-მინდი!

33. ირიტია, ურიტია! *მეგრ.*

34. ია-უო, ია-უო,
იავ-უო, ვო,
ია-უო, ია-უო,
იავ-უო, ვო!

35. ლალე-ლალე,
დივლი-დალა-ლალე!

36. ლალეები-ლალეები,
დივლი-დალა-ლალეები!

37. ნანა, ნანა, ნანაია! *მეგრ.*

38. ნანინა, ნანა! *მეგრ.*

39. ნანაია, ნანინა! *მეგრ.*

40. ნანაია, ნანინა!
ნანაია, ნანინა! *მეგრ.*

41. ნანა-ნანავ, დელო,
ოუ, დილო,
რანინა-ო,
აბა, დელოვ,
ვოუ-დილო,

რანინა,
აბა, დელოვ,
ვოუ-დილო, რანინა-ო-და!

42. ო, ო, ო, ო,
ოუ-ნანა, ნანა,
ოუ-ნანა, ოუ-ნანა,
ნა-ნი-ნა! *მეგრ.*

43. ო, რერია-ვო,
დილაი-ვოდილა, ვოდელა,
დელის-ვოდელია,
რა-ნი-ნა!

44. ო-ო-რირა, ო-ო-რერა,
ო-ო-ორირაო, ე! *მეგრ.*

45. ო, ვო-რერა, რეროშა,
რეროშა დო რეროშა! *მეგრ.*

46. ოდელიავ, დელია! *მეგრ.*

47. ოვ-რაიდა, სივორაიდა, ე,
ოვ-რაიდა, სივორაიდა, ე,
ოვ-რაიდა, სივორაიდა,
ოვ-რაიდა, ე! *მეგრ.*

48. ო-უ-ნანა, ნანა,
ოდელია, უ-ნა-ნა-ო-და! *მეგრ.*

49. ო-უ-ნანა, დილა-ვოი, ნანა-ა,
დილა-ვოი, ნა-ა-ნი-ნა! *მეგრ.*

50. ოუ-დელო, რანინა,
ო-დელიავ, რანინა!

51. ოვ, რაიდა, ვარაიდა-რაიდა,
ო-ო, რაიდა, ვარადა! *მეგრ.*

52. ოუ, რაიდა, ურაიდა-რაიდა,
ვოისარაიდაშ, ვარაიდა!
ოუ, რაიდა, ურაიდა-რაიდა,
ვოისარაიდაშ, ვარაიდა! *მეგრ.*

53. ო-ხოხოია! *მეგრ.*

54. ოვ, დელიავ-დელა,

ოვ, დელიავ-დელა,
ოვ, დელიავ-დელა,
რა-ნი-ნა!

ოვ, დელიავ-დელა,
ოვ, დელიავ-დელა,
ოვ, დელიავ-დელა,
რა-ნი-ნა!

55. ო, დელიავ-ო,
დელის-ვოდელის,
ვოდელა,
რა-ნი-ნა!

56. ო-დელია, დელა, დელაო,
დელის-ვოდელის, ვოდელა,
რა-ნი-ნა!

57. ოვ-დილა, ოვ-დილა,
რა-ნი-ნა,
დილა-ვოვ, ვოვ-დილა,
რა-ნი-ნა,
ოვ-დილა, ოვ-დილა,
რა-ნი-ნა,
დილა-ვოვ, ვოვ-დილა,
ო-ო-ო!

58. რეროვ, რანინა,
რეროვ, რანინა,
რეროვ, რანინა-ო!

59. რერო, აბა, რერო,
რა-ნი-ნა,
რერო, აბა, რერო,
რა-ნი-ნა,
რერო, აბა, რერო,
რა-ნი-ნა, და,
რეროვ, რა-ნი-ნა!

60. რირა, ვორერა, ვორერა,
რირა, ვორერა,

ორირაო, რიროვ-რერა,
რირა, ვორერა!

61. რაშოვდა, რაშოვდა,
დელის-ვოდელის, ვოდელა,
რაშოვდა!
რაშოვდა, რაშოვდა,
დელის-ვოდელის, ვოდელა,
რაშოვდა!

62. რაშა-ვორერა, რაშოვდა,
რაშა-ვორერა, რაშოვდა!

63. სისა-სისა! *მეგრ.*

64. ტაია, ტაია,
ო, ტატაია, ტაია, ტაია, ტა,
ოვ, დილოვ-ნა,
დივ-დილოვნა! *მეგრ.*

65. ჩაგუ, ჩაგუ, ჩაგუ, ჩაგუ,
ჩაგუნია, ჩაგუნა-ნა! *მეგრ.*

66. ჩქიმ-ჩაირა, ჩაირა,
ჩაირა-დო, ჩაირა! *მეგრ.*

60. ჩარი-ჩარი, ჩარი-ჩარი,
ჩარი-რამა, ჩარი-რამა, ე!

67. ჯანსულო, ჯანსულო! *მეგრ.*

68. ჰერი-ჰერი, ჰერიო!

69. ჰერი-ჰერი, ჰერი-ჰერი,
ჰერი, ვორერი-ვორერა,
ო, ოვო-რერა,
რანინა!

70. ჰარი, ჰარალე-ჰარალე!

Leonid Djakhaia
Traditional refrain in Georgian folk and modern songs
(Raising the Issue)
Summary

In many Georgian folk and contemporary songs we come across iterative refrains that not only decorate the music but attach some national coloration as well. However, modern listeners can misunderstand meanings of some refrains. These words are considered to be very old that have lost their meaning due to the age. The author of the article thinks that these refrains represent some musical accompaniment for adorning of songs. He proposes 70 famous refrains from his own collection. The article aims at attracting specialists' attention towards a very interesting phenomenon of our national musical folklore.

Леонид Джахая
Традиционные припевы в грузинских народных и современных песнях
(Постановка вопроса)
Резюме

Во многих грузинских народных и современных песнях встречаются повторяющиеся припевы, мелодика которых не только украшает песню, но и придаёт ей национальный колорит. Однако смысл этих припевов непонятен современным исполнителям. Считается, что это древнейшие слова, значение которых утеряно за давностью лет. Автор считает, что эти припевы – музыкальный аккомпанемент для украшения песен, и предлагает 70 известных припевов из своей коллекции. Цель этой публикации – привлечь внимание специалистов к весьма интересному феномену нашего национального музыкального фольклора.

ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY – ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ

Анар Исмаилов
(Азербайджан)

ВОЗНИКНОВЕНИЕ ПЕРВЫХ НЕФТЯНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ И ПЕРЕДОВЫЕ НЕФТЯНИКИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Необходимость создания нефтеперерабатывающего завода «Азернефтянаджаг» возникла после окончания Второй мировой войны, в частности, к концу 1940-х годов. В 1947 году в городе Баку Министерство нефтяной промышленности СССР приняло решение о строительстве сооружений и устройств переработки светлых нефтепродуктов, в результате чего началось строительство пяти таких сооружений. Через несколько лет в январе 1953 года было сдано в эксплуатацию первое устройство, а 15 января из этого устройства был получен бензин. До июля этого же года были сданы в эксплуатацию ещё четыре нефтедобывающих устройства. 29 июля, на базе построенных и сданных в эксплуатацию устройств, по приказу министра нефтяной промышленности СССР был создан новый нефтеперерабатывающий завод.

В 1994 году в составе Государственной нефтяной компании Азербайджанской Республики, на базе нового нефтеперерабатывающего завода, возникло производственное объединение «Азернаджаг». 24 января 2003 года, с целью усовершенствования структуры Государственной нефтяной компании Азербайджанской Республики, указом Президента Азербайджанской Республики, производственное объединение «Азернефтянаджаг» было переименовано в нефтеперерабатывающий завод.

На протяжении полувековой истории большое количество оборудования с использованием новейших технологий было смонтировано на заводе и сдано в эксплуатацию. За этот период на заводе было произведено около 280 млн. тонн нефти. В настоящее время из 24 видов азербайджанской нефти 21 вид производится на нефтеперерабатывающем заводе «Азернефтянаджаг», а из них, в свою очередь, вырабатывается 15 видов нефтяной продукции, в том числе автомобильный бензин, авиакеросин, дизельное топливо, мазут и другие виды. Наряду с полным удовлетворением нефтяных потребностей республики, завод в настоящее время экспортирует 70% светлых нефтепродуктов не только в соседние страны, такие как Иран, Турцию, Грузию, Россию, но и в Германию, Францию, Англию, США, Испанию, Италию, Израиль и ещё в 24 страны.

На заводе есть такие современные и уникальные устройства, направленные на качественную первичную обработку нефти, как устройство ELOU AVT-6 (1976 года выпуска), устройство каталитического риформинга (1986 года), устройство поэтапного коксования нефти (1986 года выпуска), устройство каталитического крекинга (1993 года выпуска).

Только по первичной обработке нефти в устройстве ELOU AVT-6 80-90% насосов были заменены высококачественными насосами фирм «SULZER» и «KSB», система оборудования вакуумных насосов заменена высококачественными насосами и системой гидроциркулирующих вакуумов. Для улучшения системы изменения температуры было внедрено 15 новых усовершенствованных технологических проектов. В результате было сэкономлено 13-15 тысяч тонн видов топлива, отходы светлого топлива составили 3,5%, а

вакуумного газа и масла, важного для процесса каталитического крекинга, повысились до 11,3 %.

Повторная переработка щелочных отходов, с помощью отвечающего современным требованиям оборудования «Merikem» США, привела к строительству и сдаче в эксплуатацию двух типов нового оборудования. После ввода в эксплуатацию оборудования по повторной переработке щелочных отходов впервые появилась реальная возможность использовать в химической промышленности эти отходы, что способствовало улучшению экологической ситуации (1, 88-89).

Были проведены перестроечные и модернизационные работы оборудования каталитического крекинга, для автоматического управления производственных процессов была использована технология TDS-3000 фирмы «HONEYVEL» (США) (1, 89).

Защита окружающей среды, улучшение экологии постоянно находились в центре внимания коллектива завода. Был сдан в эксплуатацию газгольдер, объемом 10 тысяч кубометров, способный дистиллировать отходные газы из нефтеперерабатывающих устройств и использовать их для технологических целей. Таким образом, было предотвращено сжигание 5 тонн газа на окраине города, и была получена прибыль в размере 1,0 млрд. манатов.

В системе оборудования биологической очистки была произведена перестройка и созданы условия для периодической подачи очищенной воды с целью повторного использования системы обеспечения. Это дало возможность заводу полностью остановить выброс грязных вод в Каспийское море.

Нефтедобывающий завод «Азернефтяг», на базе мелких нефтеперерабатывающих и нефтеочистительных заводов, после XXII съезда партии был переименован в нефтедобывающий завод им. Сталина.

И наконец, этот завод трансформировался в завод «Азернефтяг». На заводе производилось 25 видов нефтепродуктов, что требовало внедрения в жизнь новых технологий, нужных и важных для того времени. Но, несмотря на трудности тех лет, государство приобретало импортную технику для нефтеобрабатывающих заводов Баку.

В 1930-е годы были проведены широкомасштабные строительные работы на этих заводах: смонтировано оборудование трубочатки фирм «Вауҫер» США и «Qreвер Kогpopeуш», советская трубочатка, устройства термического крекинга, вакуумные устройства и др. К 1940 году производство нефти в Азербайджане составляло ¼ часть производства нефти в СССР.

Расширенные работы по строительству нефтеперерабатывающей сферы в 1950–1960-ых годах впервые характеризуются подъёмом в этом направлении. Это были селективно-очистительное оборудование по очистке масел фурфуролой в 1966 году. Впервые был использован в этой сфере процесс деасфальтизации гидрожидкости пропаном вместо экстрактивных рукавов, были внедрены дисковые контракторы в 1970 году. Это создало условия для улучшения качества производимых моторных масел. В связи с этим перед нефтепереработчиками стояла новая задача – получение масел без парафина. Начиная с 1962 года, начали создаваться цеха по производству трансформаторных масел без парафина.

Добыча нефти прежде всего тесно связана с самой историей нефти. В этом направлении самые яркие страницы истории трудовых побед принадлежат коллективу завода «Azərneftyağ», имеющего более 120-летний трудовой стаж. И сегодня этот завод интенсивно развивается (1, 93-94).

Добыча нефти в Азербайджане, как и во всех сферах экономики, в течение долгих лет переживала кризис. Для того, чтобы выйти из этого положения, нужно было, прежде всего, модернизировать производство. Это связано со сдачей в эксплуатацию и созданием оборудования типа ELOU-AVT ещё в 1981 году при первичной обработке нефти. А в 1994-1996 годах компаниями «Petrofak» (США) и «Lani injiniring» (Южная Корея) были построены ещё 2 сооружения типа ELOU-AVT, вырабатывающих каждый по 2 млн. тонн

нефти. Благодаря этому объем продукции предприятия достиг 14,5-15 миллионов тонн. На заводе было сдано в эксплуатацию новое, самое современное оборудование, производящее нефтяной битум – Биторокс (2, 3).

Институт нефтехимических процессов национальной Академии наук Азербайджанской Республики ещё в бывшем Советском Союзе считался одним из самых крупных и весомых научно-исследовательских центров. Он был основан в 1929 году. В то время, на базе центральной химической лаборатории «Азнефть», занимающейся сортировкой азербайджанской нефти, расширением производства масел и прочими исследованиями в этом направлении, был создан Азербайджанский научно-исследовательский Институт нефти. Этот институт превратился в передовой центр по подготовке кадров республики в области нефтяного и химического сырья, топлива, производства масла.

В 30-40-е годы XX века в институте сосредоточились все основные исследования в области добычи нефти в республике. Первые исследования сотрудников и ученых института были посвящены уникальной бакинской нефти, её более эффективному, рациональному производству и рекомендациям в этой области.

Далее, в 1946 году на базе Института нефти были созданы 2 независимых института: научно-исследовательский Институт по обработке нефти и научно-исследовательский Институт по добыче нефти.

Начиная с 1959 года, в стране в связи с высоким темпом развития исследований в области нефти и химии при национальной Академии наук был создан Институт нефтехимических процессов. Основной базой этого института стали научно-исследовательский Институт НАНА, Институт химии и целый ряд лабораторий, которые вошли в Институт нефти (3, 1-2).

С 30-40-х годов можно отметить научную деятельность таких известных азербайджанских учёных, как Ю. Мамедалиева, М.Ф. Нагиева, В.С. Алиева, А. М. Гулиева, Р. Г. Исмаилова, С. О. Мехтиева, Ж. М. Оруджевой и других учёных. В результате фундаментальных исследований этих учёных впервые в стране сформировалась школа химиков-технологов в области нефти и нефтехимии, что способствовало развитию науки и промышленности.

В Азербайджане сформировалась целая плеяда личностей, посвятивших себя созданию учебных и производственных предприятий в области нефти и её различных сфер. Именно в результате деятельности этих деятелей науки в Азербайджане развилось нефтепроизводство. Хотелось бы остановиться на жизни и деятельности некоторых из них.

Агасаф Багиров после службы в армии был назначен матером по добыче нефти на третьем промысле треста «Лениннефть». В то время бригада выполняла норму по добыче нефти только на 85-90 процентов. Молодой мастер основную причину этого отставания видел в неправильной организации работы, несогласованной деятельности двух бригад, и, объединив эти бригады (бригаду по добыче нефти и бригаду по ремонту подземных колодцев), выдвинул идею о её едином руководстве и подчинении единому центру.

Предложение Агасафа Багирова было принято и осуществлено, в результате чего полностью поменялся принцип работы нефтедобывающей бригады. Новатор-рабочий с 1 апреля 1948 года организовал новую, укомплектованную бригаду. Багиров очень тщательно распределил рабочие обязанности между членами бригады, определил методы целесообразного использования технических средств, а также ликвидировал безответственность и недисциплинированность на предприятии. Талантливый мастер предложил систему премий и наград для членов бригады, особенно отличившихся в нефтедобыче и ремонте подземных колодцев.

Нефтяник Агагусейн Гафаров и его бригада пришли к выводу, что для того, чтобы повысить нефтедобычу, нужно максимально использовать имеющиеся на промысле ресурсы. Промысел мастера Агагусейна Гафарова располагался в бывшем посёлке Бинагади, где

рабочий участок в геологическом отношении был очень сложным и трудным. На промысле уже давно не велись работы по бурению, использовались только лишь старые колодцы. До перехода бригады на новый стиль работы на участке было 11 колодцев, которые начали разрабатываться 20-30 лет тому назад и давали очень мало продукции. Некоторые из них нуждались в ремонте, некоторые не работали (4, 8-9). Но Гафаров, и руководимая им бригада, смогли найти нужный, правильный выход из положения. Они установили технологический режим на колодцах и в результате обеспечили непрерывную работу колодцев в течение длительного времени.

В апреле 1949 года один из колодцев был переведён на обслуживание глубокими насосами. Но из-за песка и малопродуктивности насоса невозможно было подключить к работе колодец. По истечении короткого времени, после использования нового колодца и уменьшения количества песка, измерили уровень динамики. Было выявлено, что уровень составлял 286 метров и был выше уровня колодца. Тогда Гафаров увеличил глубину насоса с 0,75 метра до 0,9 метров. В результате колодец стал давать на 1,5 тонны больше нефти, а его ремонтные работы продлились до 150 дней (5, 26).

В мае 1944 года Мирза Бадирханов был назначен на первый промысел треста «Сталиннефть» мастером по добыче нефти. Мирза Бадирханов составил для себя конкретный план работы. В этом плане он особо отметил подключение всех колодцев на промысле по принципу правильного урегулирования, ознакомления каждого члена бригады с определённым выше режимом, с использованием на каждую тонну нефти меньшего объема воздуха, высокую ответственность каждого члена бригады по выполнению своей нормы и других важных вопросов. Работа с кадрами дала положительные результаты, колодцы стали работать лучше. В итоге увеличилась добыча нефти, и в течение короткого срока положение на промысле исправилось (4, 13).

Нефтяник Гурбанага Абдуллаев в конце 1951 года, работая на третьем участке 14-ого промысла треста «Лениннефть», заметил, что простаивающие колодцы могут еще давать нефть, и в результате их тщательного, качественного ремонта колодцы опередили выполнение годового плана.

На промысле работает 43 колодца, каждый из них эксплуатируется по 50-60 лет, нет ни одного бездействующего колодца. На всех колодцах действуют реакторные рокер-машины. Средняя выработка нефти каждого колодца в день составляет 1, 4 тонны и они работают с насосами различной глубины. Абдуллаев внимательно изучил документацию колодцев и пришёл к выводу, что нефтяные возможности колодцев недостаточно используются. После изучения всех технических характеристик мастер пришёл к выводу, что для того, чтобы увеличить производительность, нужно, прежде всего, усовершенствовать режим работы колодцев (4, 17-18).

Известный в Азербайджане мастер оборудований и скважин Ага Нейматулла был известен ещё в бывшем Советском Союзе. Он был пионером добычи и бурения турбинным путём. Жизнь Ага Нейматуллы очень тесно связана с нефтяной промышленностью, он работал на нефтяном промысле еще в то время, когда нефть добывали простыми методами, при помощи желонки.

Когда начали внедрять в нефтяную промышленность круговое бурение, Ага Нейматулла был одним из передовиков этого дела. В то время, когда учёные и специалисты доказали возможность добычи нефти в открытом море, Ага Нейматулла стал их преданным сторонником.

Нефтяная промышленность Азербайджана завоевала первое место в мире и внедрила турбинное бурение (турбобур). Ага Нейматулла активно участвовал в осуществлении этих процессов (4, 29). Ага Нейматулла является первым мастером, пробурившим из одной скважины три колодца. Он пришёл к этому, когда пробурил скважину с двумя отверстиями.

В результате было сэкономлено 0,5 млн. манат из госбюджета и добыто много нефти сверх нормы плана. Опыт показывает, что бурение с несколькими отверстиями на 40-50% увеличивает производительность труда, а ценность бурения на 20-25%.

Его бригада с 40-50% повысила на 80-85% длительность использования очень ценных роликовых топоров. Бригада Ага Нейматуллы реализовала целый ряд новых, полезных, целесообразных предложений по турбинному бурению. В итоге время, затраченное на работы по поднятию-спуску, уменьшилось на 54,3%, на ремонт на 48,6%, были сэкономлены десятки роликовых топоров.

Мамед Вали более 30 лет работал на нефтяном промысле. С целью быстрого и эффективного усовершенствования процесса бурения, он внёс кардинальные новшества в эту сферу. Мамед Вали был агитатором и приверженцем экономии времени, средств и материалов, начиная с установки нефтяных оборудований до сдачи готовой продукции (4, 30-31).

Среди азербайджанских нефтяников одним из мастеров-новаторов бурения скважин, положившим начало увеличению скорости бурения колодцев, был Алигусейн Бабаев (5, 27). Ещё до Второй мировой войны Алигусейн Бабаев начал работать рядовым рабочим по скважинам в управлении бурения треста «Кировнефть», позже он был переведён на должность помощника мастера по бурению.

Через несколько лет Алигусейн Бабаев стал работать самостоятельно. Мастеру по бурению, стремящемуся внести изменения и новшества в процесс бурения, помогали опытные инженеры и геологи. Они подготовили проект бурения многокалиберных колодцев, разработали их технологические принципы работы. Эту смелую для того времени идею было поручено осуществить Алигусейну Бабаеву. Новатор-мастер при бурении только лишь одной скважины сэкономил тысячи манат из государственного бюджета, заложил основу работы сразу одновременно трех колодцев под одной вышкой (4, 31-33).

Ещё один новатор-бригадир – Аслан Алиев, знакомясь с работой самого качественного оборудования соседних заводов и изучая отечественное оборудование, пришёл к выводу, что возможно увеличить добычу нефтяной продукции и улучшить её качество. Эти задачи можно было достичь при выполнении работ в высоком технологическом режиме. Для этого в тяжёлой продукции не должны были оставаться лёгкие фракции (5, 28).

Основная научная деятельность видного химика Азербайджана Юсифа Гейдар-оглы Мамедалиева (1905-1961гг.) приходится на тяжёлые годы войны и на послевоенный период. Развитие нефтяной промышленности в Азербайджане интенсивно продолжалось и в годы Великой Отечественной войны. В те годы нужно было срочно перевести нефтяную промышленность на военный режим. В это тяжёлое время появились неутомимые учёные-патриоты Отечества, и среди них следует отметить, прежде всего, Юсифа Мамедалиева, обогатившего азербайджанскую химическую науку своими работами и научными трудами по добыче нефти и природного газа.

Перед азербайджанскими химиками были поставлены важные задачи, такие как синтез толуола, улучшение качества и производства авиабензина, авиамасел, обеспечение фронта взрывными, дымообразующими, противотанковыми средствами, обеспечение различных предприятий химическим сырьём.

В 1936 году в Бакинском нефтяном издательстве Юсиф Мамедалиев издал свою первую брошюру «Природный газ Азербайджана и его химическая добыча», в которой представил и проанализировал схему химической реакции газов, уделил особое внимание хлорированию газообразных карбогидрогенов. Через три года в ленинградском журнале «Прикладная химия» выходит статья Мамедалиева и его студента А. М. Гулиева о хлорирования метана и методах работы в этом направлении.

Следует отметить, что построенная ещё в довоенный период в Баку на основе научных

исследований Юсифа Мамедалиева пробная промышленная установка, связанная с комплексом получения хлора из метана, оказала большую помощь фронту, преобразовала промышленное оборудование, и тем самым обеспечила военную авиацию самым необходимым промышленным сырьём.

Под руководством Мамедалиева группой химиков проходило широкое и интенсивное изучение метода алкализации бензолина, что уже в 1942 году привело к подготовке процесса нового синтеза толуола из нефтяного сырья и использованию этого метода в производстве. Это было осязаемым прорывом в развитии оборонной промышленности СССР, так как заметно увеличились ресурсы толуола для изготовления взрывных устройств (6, 209-210).

В 1942 году Мамедалиев защищает докторскую диссертацию. Работа была посвящена одной из главных и важных проблем химии, синтезу толуола. Через три года после защиты докторской диссертации ученый был избран действительным членом Академии наук Азербайджанской Советской Социалистической Республики и назначен директором Института нефти при Академии наук АзССР. В 1947 году талантливый ученый назначается председателем технического совета Министерства нефтяной промышленности СССР, в этом же году избирается Президентом Академии наук АзССР, которым являлся вплоть до 1950 года.

Следует особо отметить целую плеяду учеников Ю.Г. Мамедалиева, анализировавших и продолжавших в своих работах, статьях и трудах идеи своего выдающегося педагога: М.М. Гусейнова, А.М. Гулиева, М.А. Марданова, С.М. Алиева, М.А. Мамедъярова, Ш.Т. Ахмедова, Р.А. Бабаханова, Ш. Велиева, З.Ш. Мамедова, С.А. Султанова, Д.Е. Мишиева, И.С. Мустафаева и многих других.

Видный азербайджанский химик-ученый, академик М.Ф. Нагиев, на примере теплого крекинга впервые в науке о нефти заложил теоретические основы интенсификации химических процессов.

Инженер-технолог Э.Тагиев за неоценимые заслуги в нефтяной сфере трижды был удостоен звания лауреата Государственной (Сталинской) премии: в 1942 году – за подготовку метода турбинного бурения, в 1947 году – за разработку способа волнообразного бурения, в 1952 году – за многокоридорное бурение. Впервые в практике нефтепроизводства в 1936-1940-х годах под руководством Р. Р. Шумилова, Э. И. Тагиева и других был создан мощный турбобур (машина для бурения), который мог конкурировать с роторным бурением.

Литература:

1. Мирзоев М., Мирзалиев С. Что Вы знаете о нефти? Баку, 2005, МВМ.
2. Нефтяная газета, № 61 (1280) 14 ноября, 2010.
3. Национальная Академия наук Азербайджана. Институт нефтехимических процессов имени академика Ю.Г. Мамедалиева.
4. Новости нефтяной промышленности. Баку, Азербайджанское Государственное издательство, 1954.
5. Кулиев А. М. Технология получения и исследования масел из бакинских нефтей. Баку, Азнефтеиздав. 1958.
6. Мирбабаев М. Краткая история азербайджанской нефти. Баку, 2008.

ანარ ისმაილოვი
ნავთობის პირველი კომპანიების ისტორია და მოწინავე
ნავთობმწარმოებლები აზერბაიჯანში
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ნავთობის მწარმოებელი პირველი კომპანიების შექმნის, ინდუსტრიული საწარმოების განვითარების ისტორია აზერბაიჯანში. ნაშრომში საუბარია ნავთობთან დაკავშირებული პირველი სამეცნიერო ინსტიტუტებისა და იქ მომუშავე პერსონალის საქმიანობაზე. ასევე წარმოდგენილია ინფორმაცია იმ ადამიანების შესახებ, რომლებმაც წვლილი შეიტანეს ნავთობის ინდუსტრიის განვითარებაში.

Anar Ismailov
History of the First Oil Companies and Advanced Oilmen in Azerbaijan
Summary

The work focuses on the study of the production and the history of creating of the first oil companies in Azerbaijan. A review of the history and development of a number of industrial enterprises is given. We get information about foundation of the first oil-related scientific institutions and the activities of working professionals of these institutions. The author also presents data of the people who contributed to the development of oil-industry both as a specific and scientific field.

Ганира Пашаева
(Азербайджан)

ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ И ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ

Внешнеполитическая составляющая устойчивого развития Азербайджанской Республики приобретает на нынешнем этапе особо важное значение. Полицентричное мироустройство, объективно формирующееся в условиях глобализации, требует гармонизации отношений между субъектами мировой политики на основе консенсусных решений, ведущих к стабильности, развитию и сотрудничеству. Азербайджан открыт для наращивания отношений со всеми странами на основе равноправия, взаимной выгоды и учета интересов друг друга. Политика многостороннего интеграционного взаимодействия, стремление нашей страны к диалогу, к устранению конфликтности в межгосударственных отношениях объективно усиливает роль Азербайджана в укреплении европейского звена мироустройства. Европейский вектор внешней политики нашей страны доказывает, что Азербайджан стремится к выстраиванию глубокого сотрудничества с ЕС, но не в ущерб взаимодействию с другими субъектами мировой политики.

В настоящее время одним из приоритетных направлений внешне-политической деятельности является отношение к проблеме расширения Европейского Союза в восточном направлении. Европейский Союз, принимая во внимание значимость Южного Кавказа как стратегически важного региона, принял его в Политику Европейского Добрососедства (ПЕД). Таким образом Азербайджан имеет возможность более тесного сотрудничества с Европейским Союзом.

Принятие Азербайджана в 2004 году в Политику Европейского Добрососедства нашло широкий отклик как в политических кругах, так и среди общественности Азербайджана. Это, прежде всего свидетельствует о том, что Азербайджану близки европейские ценности и он готов к решительным и серьёзным шагам в направлении европейской интеграции. Общеизвестно, что любая интеграция оценивается как успех внешней политики государства. Но европейская интеграция, осуществляемая посредством Политики Европейского Добрососедства (ПЕД), не является только лишь приоритетным направлением внешней политики страны, наоборот, она предусматривает влияние на все отрасли внутренней политики государства, также и на развитие гражданского общества. До принятия Азербайджана в Политику Европейского Добрососедства (ПЕД), 19 марта 2004-ого года в Братиславе в своём выступлении Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев особо отметил важное значение евроатлантической интеграции Азербайджана (6).

Сотрудничество Азербайджана с Европейским Союзом приблизительно начинается с начала 90-ых годов и охватывает все сферы общественно-политической жизни страны. Подписанное между Сторонами в 1996 году Соглашение о Сотрудничестве и Партнерстве, состоящее из 85 страниц, означало начало нового этапа в развитии двусторонних отношений. Соглашение, исключая военное и оборонное сотрудничество, предусматривало сотрудничество во всех областях. Основу этого Соглашения составляют: политический диалог, права человека, демократизацию, мирное разрешение конфликтов, торговое партнёрство, стимулирование инвестиций, соответствие законодательства Азербайджанской Республики законодательству Европейского Союза (1).

Начиная с 90-ых годов XX века сотрудничество с Европейским Союзом осуществлялось посредством программ TACIS, TRASECA и INOGATE. В течении 1992-

2011-ых годов же финансирование Европейским Союзом Азербайджана достигает 500 миллионов евро. После того, как политики в Брюсселе полностью осознали и переоценили значение Южного Кавказа, 7 июля 2003 года Хейкки Талвитие был назначен особым представителем Южного Кавказа в Европейском Союзе.

На первичной стадии Азербайджан, Грузия и Армения, являющиеся странами Южного Кавказа, не были включены в Политику Европейского Добрососедства (ПЕД). Бывший комиссар Гюнтер Верхеуген 19 марта 2004 года так выразил по этому поводу своё отношение: Грузия в особенности проявила большой интерес в деле участия в Политике Европейского Добрососедства (ПЕД) и чуть раньше сделала большие усилия в деле оценки общеевропейских ценностей. Считаю, что это хорошее предзнаменование. На основе обращения Комиссариата, взвешенного решения Верховного представителя Хавьера Соланы и учитывая предложения особого уполномоченного представителя Европейского Союза по Южному Кавказу, в рамках политики Политики Европейского Добрососедства (ПЕД) Европейский Союз даст свою оценку и предложения относительно Армении, Азербайджана и Грузии (5).

13 октября 2003 года Совет Европейского Союза принял итоги по своей инициативе под названием «Необъятная Европа - Европейское Добрососедство». В этом заключении и итогах нашли своё отражение пересмотренные и переосмысленные возможности привлечения Европейским Союзом к своей политике стран Южного Кавказа на будущих этапах и стадиях развития (3).

17-19 мая 2004 года во время официального визита в Брюссель Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев на встречах с заместителем председателя Европейской Комиссии, комиссаром по вопросам энергетики, транспорта Лойолой де Паласио, комиссаром по вопросам Расширения Гюнтером Верхеугеном и, наконец, Президентом Европейской Комиссии Романо Проди объектом широкого обсуждения было принятие Азербайджана в Политику Европейского Добрососедства. Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев довел до сведения европейских политиков первостепенность и значимость вступления нашего государства в Политику Европейского Добрососедства (ПЕД), Романо Проди же в свою очередь заявил о поддержке Европейским Союзом Азербайджана в ходе вступления его во Всемирную Торговую Организацию (ВТО). Вышеупомянутые вопросы также были предметом обсуждения и с Генеральным секретарём Европейского Союза Хавьером Соланой (7).

В рамках этого же визита Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев 18 мая 2004 года подписал также дополнительный протокол к Соглашению о Сотрудничестве и Партнёрстве. По этому протокольному документу в связи с вступлением в Европейский Союз 10-ти новых стран-членов, были определены и выявлены некоторые дополнения. После длительной политико-дипломатической подготовки в марте 2005 года Европейская Комиссия представила отчетный доклад по Азербайджану. В этом докладе высоко оценивалось двустороннее сотрудничество между Европейским Союзом и Азербайджаном, даётся высокая оценка Соглашению о Сотрудничестве и Партнёрстве и самое основное то, что здесь был дан отчёт о положении, существующем на тот момент во всех сферах и областях в Азербайджане. В связи с этим отдавалось особое предпочтение сферам и областям, представляющим особый интерес для Европейского Союза и Политики Европейского Добрососедства (ПЕД). Среди них можно перечислить такие, как демократичность политических институтов, верховенство закона, их развитие с позиции прав человека, региональная стабильность, положение в сфере юстиции и закона, экономические и социальные реформы (4, 3).

В отчётном докладе также отмечались условия проведения конкурсов в процессе приёма на государственную службу и наличие требований в законодательстве в рамках

анти-коррупционных мероприятий. Несмотря на то, что Азербайджан в 2004 году занял 140-ое место, в отчётном докладе отмечались такие характерные особенности развития Азербайджана, как присоединение страны к анти-коррупционным международным конвенциям, а также учреждение Нефтяного Фонда для прозрачного использования доходов от нефти.

В разделе о неправительственных организациях отмечалось существование в Азербайджане около 1500 онлайн-сайтов, которые в своей основе функционируют в сфере прав человека, демократизации, окружающей среды и юридического образования. Считается целесообразной регистрация неправительственных организаций, но по более либеральному закону о неправительственных организациях, принятом в 2004 году, если после обращения в течение 45 дней не будет произведена регистрация неправительственной организации, это произойдёт автоматически (регистрация организации).

Особо отмечалось в отчётном докладе наличие в Азербайджане религиозной и этнической толерантности. Это нашло отражение и в Конституции Азербайджанской Республики, присоединившейся к международным конвенциям по защите национальных меньшинств. Уголовный кодекс, принятый в 1999 году, предусматривает ответственность за расовую, религиозную и этническую дискриминацию. В докладе отмечалось, что в стране должно быть сделано много в области этнической и религиозной терпимости. В частности, существует потребность в отношении гарантий защиты религиозных меньшинств (4, 8).

В отчётном докладе Европейской Комиссии большое место уделяется беженцам и вынужденным переселенцам. По информации UNHCR из 1 миллиона беженцев и вынужденных переселенцев, проживающих на Южном Кавказе, 580.000 приходится на Азербайджан.

Европейскую Комиссию прежде всего беспокоил тот факт, что Азербайджан является транзитной страной для нелегальной миграции из Афганистана, Ирана, Ирака и Пакистана в Западную Европу. Несмотря на то, что в 1998 году комиссия, созданная правительством, подготовила программу государственного урегулирования миграционных вопросов, этот документ до сих пор не был официально принят. Большинство вопросов миграции регулируются законом 1998 года.

В части отчётного доклада Европейской Комиссии по Азербайджану в области экономического и социального положения высоко оцениваются итоги макроэкономического и социального развития. Выражается отношение к государственной политике в области финансов, здравоохранения, образования и т.д., и Азербайджан включается в список стран с низким и средним уровнем дохода. Отмечается средний уровень роста населения. Развиваются средние жизненные стандарты и как положительный факт отмечается, что на душу населения в 2003 году прибыль составляет 3390 долларов США, что в 2 раза превышает уровень 1996 года. Но наряду с этим, беспокойство вызывает тот факт, что 45 процентов населения живет ниже черты бедности. Как положительный фактор рассматривается учреждение Государственного Нефтяного Фонда (SOFAZ) для вложения прибыли от нефти в проекты ненефтяного сектора (4, 14).

В настоящее время Азербайджан является самым большим торговым партнёром Европейского Союза на Южном Кавказе. Здесь основная доля приходится на вывоз нефти, газа и хлопка. В общеторговом обороте составляя 51 процент, Европейский Союз также считается самым большим торговым партнёром Азербайджана. Общий баланс общего торгового оборота со странами Европейского Союза в 2003 году составлял 2 миллиарда евро, 95 процентов которого составляют нефть и нефтепродукты. Очень разнообразен импорт в Азербайджан европейских товаров, основу которых составляют оборудование и машины (4, 22).

Начиная с конца 2005 года, Европейский Союз начал распространять сведения о том,

что существуют проблемы в участии Азербайджана в Политике Европейского Добрососедства. Такая информация появлялась чаще на страницах печати, нежели в официальных источниках. Причиной послужили трудности, связанные с Кипром, являющимся новым членом Европейского Союза.

Официальным Баку был представлен план деятельности, находящимся с визитом в Азербайджане особому представителю Европейского Союза по региону Южного Кавказа Хейки Талвитие и особому представителю Великобритании по Южному Кавказу Брауну Фолуне, что привело к тщательному обсуждению этого вопроса, выявило и доказало бесосновательность такого отношения. Официальный Баку затруднения, связанные с техническим аспектом плана деятельности, не связывал с поездками азербайджанских бизнесменов на Северный Кипр. В заявлении для СМИ, данном в Армении Талвитие, просочилась некая информация. Поэтому особый представитель Европейского Союза по региону Южного Кавказа Хейки Талвитие объяснил задержку плана деятельности Армении существующими проблемами Азербайджана с одним из государств Европейского Союза (2).

Таким образом очевидно, что Европейский Союз проводит сбалансированную региональную политику в отношении трех стран Южного Кавказа.

Литერატურა:

1. Агаев Н. Выступление перед членами Национального Европейского Клуба на тему: «Политика Добрососедства Европейского Союза»// 2005, 21 апреля.
2. Евросоюзом проблем нет, утверждает представитель МИД Азербайджана// Zerkalo, 2005, 30 сентября.
3. Communication from the commission, to the council and the European parliament "Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, Brussels, 11.3.2003 COM(2003).
4. Country report Azerbaijan: Commission Staff Working Paper. Brussels, 2005, 286/3.
5. The European Neighbourhood Policy. (Avropa Qonşuluq siyasəti) Günter Verheugen, Avropa Komissarı. SPEECH/04/141, Vilnüs və Vizegrad demokratiyalannın baş nazirbrinin görüşüdə söylənən nitq. Bratislava, 19 March, 2004.
6. <http://www.azerbaiian-eu.com/doc/speechbratislava.htm>, Statement by HE Mr. İlham Aliyev, President of the Republic of Azerbaijan at the Prime Ministerial Conference on Towards a Wider Europe - The New Agenda, Bratislava, 18-19 March, 2004.
7. www.azertag.com

განირა პაშაევა
ევროკავშირი და საგარეო პოლიტიკის შემადგენელი აზერბაიჯანის
მდგრადი განვითარებისთვის
რეზიუმე

მეოცე საუკუნის ბოლოდან ევროკავშირის აღმოსავლეთისკენ გაფართოებამ ხელსაყრელი პირობები შექმნა ევროპულ სივრცეში გასაწევრიანებლად. სამხრეთ კავკასიის, განსაკუთრებით კი, აზერბაიჯანის სტრატეგიულმა მნიშვნელობამ გამოიწვია მისი გაერთიანება ევროპული მეზობლობის პოლიტიკაში (ENP) 2004 წელს. მოცემულ ნაშრომში საზგასმულია ENP-ის მნიშვნელობა აზერბაიჯანის ევროინტეგრაციისკენ სწრაფვაში.

Ganira Pashaeva
***The EU and Foreign Policy Constituent for Steady Development of the
Republic of Azerbaijan***
Summary

Since the late twentieth century eastward expansion of the European Union created very favorable conditions for joining the European security space. Strategic importance of Southern Caucasus, especially Azerbaijan caused its joining to the European Neighboring Policy (ENP) in 2004. The article reveals importance of the ENP role in Azerbaijan's accession to the European integration process.

Vugar Rahimzade
(Azerbaijan)

THE PLACE AND ROLE OF THE MEDIA IN TRANSFORMATION OF POLITICAL LIFE

Political processes, political life is one of the attributes of the new world and time, probably the most important. It is obvious that the rapid change of the world depends on many factors: the scientific-technological revolution based on the rapid development of economy, the integration into world experience, the improvement of the foundations of a democratic society, and etc. However, well-known public figures, political leaders, sociologists admit that a new stage of humanity, but also due to the influence of the mass media (1, 9).

Mankind has long fought for the information society at the end of the 20th century. The 21st century is the global in nature. An information society is now available in the developed countries (2, 27).

The "information society" concept started to use in the social sciences of Japan in the early 1960s, and more than 50 years, it became the object of scientific and theoretical research.

Generally, the main philosophical meaning of the information society is to meet all people's information and knowledge need, to create an environment of social communication among them, as well as to deliver knowledge, ideas and information to the public. Its main goal is to create an abundance of information and with the help of this process to solve the problems facing humanity on the one hand, on the other hand, is to ensure the development of the society.

In other words, the information society is a society where the majority of the population through the use of modern information technologies, is busy with information, and most importantly, the highest form of knowledge production, storage, processing and transmission (5).

In such a society, the mass media the provide information to citizens by all means possible (3, 37)

Today, the society is increasing interest in the political process. Political parties and other political bodies attach great importance to work with the media, which has big opportunities (4, 50). All this proves that the media is more than reflected in the political process. So, the media has a strong impact on political processes, while the political processes on the media.

One of the elements, which gained new quality during the transformation of public life, is the mass media. In accordance with the requirements of the era of the mass media in society, especially in political life is a series of features, without which it is impossible to imagine a political system. In modern condition, the political system is one of the important factors that affect the formation of political system of various societies. Today the basic orientation of the media influences people's values and forms patterns of political behavior, completely political culture of the society. Professor R. Zeynalov specially emphasizes that the activity of the media is determined by the political organization of society and socio-cultural system (6, 24).

Indeed, the activity of the media depends on the nature of political system of the public and the attitude of state and government to the independent media. Speaking about the role of the media in political life, it is necessary to emphasize its mobilizing function. As an information carrier, the mass media shape public opinion on various issues. This, in turn, encourages people into the certain activities, which mobilize their internal energy to solve the tasks set.

Political life, including what happens in this sphere, derives advantage from the active impact of the mass media. Transformation processes in the countries, where the everyday life becomes more politically, the role of the mass media is much more evident at this stage. It is no coincidence that political centers of power are competing to control or influence the mass media as much as possible.

Suffice it to mention that the use of the media by political forces in Russia and other post-Soviet space in the last decade of the 20th century and in the beginning of the 21st century. For example, on the one hand, political forces in Russia organized media holdings, on the other hand, entice media moguls into the political games (7, 33). Foreign researchers, who followed this process, noted that it was clear, even political forces were still unknown to the public in the channels, and people clearly sensed the activities of government and political forces.

It should be noted that forces, which have a strong network of media in a number of countries, have the chance to actively interfere and impact the political processes. In the recent past political scandals around Georgian "Rustavi-2" and Russian "NTV" channels were not accidental, because these were the result of the struggle for gaining leverage over the political processes. It is an indisputable fact that, a number of mass media play the role of a center of political power at this stage. Berlusconi's returning to power in Italy was the result of direct ownership of the media. Such media majors who do not get enough in circulating political news influence the political landscape in line with their interests by using manipulation methods.

It should be noted that an analysis of transformation of the society's political life can not be considered detail without touching upon the problem of political consciousness. So, explanation of the essence and content of the concept of political consciousness and political ideology, their role in public life is of great importance.

Reflection of the political relations and the activity of political organizations, society's political life as a whole in the human consciousness is called political consciousness.

The important point of political consciousness is that it is multi-dimensional, features many internal contradictions, but, at the same time, is comprehensible.

Political consciousness stands on the basis of political behaviour characteristic to classes, social groups and individuals. It stipulates the activity of political organizations in its own manner.

Three main manifestation forms of political consciousness exist. They are – public, group and individual political consciousness.

Analyzing the problem from a philosophical point of view demands to differentiate the usual-everyday and theological kinds of political consciousness.

The usual-everyday political consciousness is quite shapeless, affected by emotional influence and enough inactive action. It is formed as a result of deliberate manipulation by the mass media and life experience. This kind of political consciousness consists of perceived outlook stereotypes, political events arising from dominating political mythology and common sense, state's role in social life, activity of political parties, etc.

Theological-political consciousness, which comprises the content of political ideology, is a system of scientific approaches. The system is established on a definite political conception and reflects political interests of different social groups. In this regard, conservative, radical, liberal, democratic, reformist and other kinds of political consciousness are distinguished.

In this sense, a constructive approach by the mass media influences the former Soviet countries where political consciousness has not developed well to solve problems of transitional period painlessly. Thus, one of the factors influencing the formation of political consciousness is the political information transferred to people through the media. Depending on the nature of political information, political consciousness develops in one or another direction.

Political information is a type of information having public importance, attracting the attention of state authorities or influencing them. This information leaves imagination on readers, citizens about the activity of government, parliament and parties, economic, cultural and other fields of society, helps formation of opinion on life and political leaders of foreign countries. The role of the mass media in political life changes and will change further in accordance with the demands of time.

While speaking about the transformation of political life we should touch upon forecasting as

an innovation. The aim of all researches, as well as political researches is to predict possible development models of society.

We can underline forecasting among modern functions of the media. The significance of forecasting, especially political forecasting has highly increased at this stage as the daily life of people became so political.

In this regard, opinion of A. S. Panaryn is noteworthy: "No sphere can be compared with politics for the coverage and deepness of the strength of its influence. Therefore, while forecasting the formation of the new political institutions and technologies, society's political evolution we indeed discover the general view of humanity's future" (8, 10).

One of the factors that increase the practical importance of the forecasting is dynamic changes of reality that surrounds people. Reality factors often change, we can forecast its future by defining factors stipulating varieties. Such estimates help to define unpredictable situations and avoid undesired results. To know the cause of different events is very helpful to solve different kinds of problems. As we know the development trends, we realize the development tendencies. So we will be able to take measures on processes waiting for people. The media has got a great importance on this issue. While we are talking about transformation process, it is necessary to mention about the media and their role in the country's life. It should be noted that the mass media have a considerable role in Azerbaijan's political life. The mass media have not deep history but their role in society is increasing. Their role is determined by the capacity of the information.

Not surprisingly, most of the mass media organizations in Azerbaijan are able to influence public opinion more than some political powers. While Azerbaijani society understands the significance of information, their interest in political information increases accordingly. This trend is more noticeable during elections. When stability dominates in Azerbaijan, elections become the only channel of political manipulation. Political life becomes dynamic before elections; this increases the significance of political information. The strategy of the election combat should be developed considering the objective of socio-economic, domestic and foreign policy as well as the balance of political powers in the elections. Information about mood, expectations, assumptions and behaviours of electorates is practically important.

The above mentioned shows that the role of the mass media in social and political life in Azerbaijan is increasing. This is very natural. Azerbaijan is living in information society as a part of the international community. Information society is formed by activities of the mass media and its direct influence on social environment.

Literature:

1. Məmmədli C. Jurnalistikanın müasir inkişaf meyilləri. Bakı, «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, 2007.
2. Заруский Я. Журналистика и мир на рубеже тысячелетий. «Информация и общество». М. Изд-во МГУ, 2000.
3. Прохоров Е. Журналистика и демократия. М. Изд-во МГУ, 2003.
4. Засурский И. Масс-медиа второй республики. М. Изд-во МГУ, 1999.
5. <http://www.mincom.gov.az/fealiyyet/it/e-cemiyet/>
6. Zeynalov R. Kütülvü informasiya vasitälüri vü siyasät. Bakı, 1998.
7. Согрин В. Политическая история современной России. М. Прогресс-Академия, 2004.
8. Панарин А. С. Глобальное политическое прогнозирование. М. Алгоритм, 2001.

ვუგარ რაჰიმზადე
მასმედიის ადგილი და როლი პოლიტიკური ცხოვრების გარდაქმნაში
რეზიუმე

მასმედიის საქმიანობა დამოკიდებულია საზოგადოების პოლიტიკურ სისტემაზე, დამოუკიდებელი მასმედიისადმი სახელმწიფოსა და ხელისუფლების დამოკიდებულებაზე. როდესაც ჩვენ ვსაუბრობთ პოლიტიკურ ცხოვრებაში მასმედიის როლზე, აუცილებელია საზი გავესვათ მის მობილიზაციის ფუნქციას. მასმედია, როგორც ინფორმაციის მატარებელი, ამა თუ იმ საკითხზე ქმნის საზოგადოებრივ აზრს. ეს, თავის მხრივ, ადამიანებს განაწყოებს გარკვეული ქმედებისაკენ და მობილიზაციას უკეთებს მათ შინაგან ენერგიას, რათა გადაჭრან დასახული ამოცანები. პოლიტიკური ინფორმაცია – ეს არის ინფორმაცია, რომელსაც აქვს განსაზღვრული სოციალური დატვირთვა. ეს ინფორმაცია მკითხველებს, მოქალაქეებს უქმნის წარმოდგენას სახელმწიფოს, პარლამენტის, პარტიის საქმიანობაზე სოციალურ, კულტურულ და საზოგადოების ცხოვრების სხვა სფეროებში; ესმარება მათ შეიქმნან აზრი უცხო ქვეყნების ცხოვრებასა და ლიდერებზე. მასმედიის როლი პოლიტიკურ ცხოვრებაში, დროის მოთხოვნის შესაბამისად, ახალ თავისებურებებს იძენს და ეს პროცესი მომავალშიც გაგრძელდება. როცა ვსაუბრობთ პოლიტიკური ცხოვრების ტრანსფორმაციაზე, მნიშვნელოვანია პოლიტიკური პროგნოზირება. საქმე ის არის, რომ ყოველი კვლევის მიზანი, მათ შორის პოლიტიკური კვლევის, არის საზოგადოების განვითარების მოდელების განხილვა.

Вугар Рагимзаде
Место и роль СМИ в преобразовании политической жизни
Резюме

Деятельность СМИ зависит от характера политической системы общества, отношения государства и власти к независимым СМИ. Когда мы говорим о роли СМИ в политической жизни, необходимо подчеркнуть их функцию мобилизации. СМИ, как носитель информации, формирует общественное мнение по тем или иным вопросам. Это, в свою очередь, направляет людей к определенной деятельности и мобилизует их внутреннюю энергию, чтобы решить предложенные задачи.

Политическая информация является информацией, которая имеет определенную социальную значимость. Эта информация дает читателям и гражданам представление о деятельности государства, парламента и партии, о социальных, культурных и других сферах жизни общества, помогает формировать их мнение о жизни и политических лидерах зарубежных стран.

Роль СМИ в политической жизни в соответствии с требованиями времени получает новые особенности, и продолжение этого процесса в будущем не вызывает сомнений. Говоря о трансформации политической жизни как одной из возникающих инноваций, также важно обратиться к политическому прогнозированию. Цель каждого исследования заключается в рассмотрении возможных моделей развития общества.

Мухтар Гусейнов
(Азербайджан)

ПРОБЛЕМА ЭЛЕКТОРАЛЬНОГО АБСЕНТИЗМА В ТРАНСФОРМИРУЮЩИХСЯ ОБЩЕСТВАХ

Активность электората, ее гражданская и жизненная позиция, желание участвовать в принятии государственных решений – это залог национальной безопасности. Говоря о «политической активности», следует отметить, что она может быть двух видов: участие в политической деятельности (членство в политической партии, ведение агитации, собственная политическая карьера) и участие в политическом процессе (явка на выборы и осознанное голосование). Последний вид политической активности в научной литературе часто называется электоральное поведение.

При анализе проблем электорального поведения исследователи чаще всего исходят из концепции политического участия, которое понимается как «осознание человеком его гражданского долга, гражданской ответственности, социальной идентичности с официальной группой и права оказывать влияние на ход политических событий, поддержку тем или иным политическим силам и лидерам, используя имеющиеся в его распоряжении возможности и ресурсы» (4, 292). Электоральное поведение есть одно из разновидностей конвенционального (легитимного) вида политического участия. Электоральное поведение есть форма политического участия, с помощью которого человеку удастся оказывать влияние на ход политических событий в государстве. Но в любом случае, если речь идет о легитимной или, как мы назвали, конвенциональной форме, то в этом случае влияние электората на государственные дела реализуются в косвенной форме.

Не смотря на то, что не существует общего мнения по поводу определения понятия электорального поведения, как проблема она достаточно широка и в некоторой форме уже существует определенная исследовательская традиция, которая изучает разные стороны этого феномена.

Одна группа исследователей концентрирует свое мнение на проблеме объяснения такого вида политического поведения. В политической и социологической литературе общепринято объяснять электоральное поведение в форме моделей. Такая традиция сложилась на базе исследований американских политических школ, которые проводились в 40-50-е годы в США. Модели электорального поведения объясняют такой вид политического участия индивида как выражение его солидарности с какой-нибудь социальной группой, с которой он разделяет кое-какие общие интересы. Главной исследовательской проблемой модельного анализа электорального поведения – это выявления определенных факторов, которые влияют на установки электората. «...Суть модели заключается в определении веса факторов, в разной степени влияющих на поведение избирателей определенной группы, а также в механизмах принятия решения (иначе – в совокупности факторов), отличающих одну группу избирателей от другой» (2, 1).

Одно из самостоятельных направлений в области электоральных исследований – это проблема электоральной активности и пассивности, она носит начальный, корневой характер. Это вообще очень специфический исследовательский вектор, в котором следует учесть одно важное обстоятельство. Прежде чем объяснить сущность поведение избирателя в самом процессе выбора, надо поставить вопрос: участвует ли гражданин вообще в этом политическом процессе? Ответ на данный вопрос делает актуальным тему участия электората в избирательном процессе, а в политической аббревиатуре данная проблема так и называется – электоральная активность или пассивность.

Сторонники мнения того, что сама пассивность или акт неучастия в избирательном процессе тоже есть модель электорального поведения (3, 32), называют эту модель – «абсентеистской» моделью. Выделяются также «последовательные абсентеисты», характеризующиеся отсутствием интереса к предвыборной кампании и имеющие отрицательную оценку значимости результатов голосования; а также «непоследовательные абсентеисты», характеризующиеся наличием интереса к предвыборной кампании и имеющие положительную оценку важности результатов голосования для себя.

Большинство политологов и специалистов по социальной психологии, анализируя электоральное поведение, разделяют население на четыре типа:

- Традиционный тип (конформист). Мотивы политической активности: пример родителей, привычка, стремление быть «как все»;
- Протестный тип. Мотивы политической активности: недовольство сложившейся ситуацией, юношеский максимализм, стремление привлечь к себе внимание;
- Рациональный тип. Мотивы электоральной активности: желание изменить ситуацию к лучшему, осознание собственной ответственности за принятые решения;
- Апатичный («никакой») тип. Характеризуется «активной политической пассивностью», уверенностью в том, что всё равно ничего не получится.

Для рядового гражданина политика – не самая важная сфера деятельности. Его больше интересует личная жизнь и профессиональная самореализация. Причем, эта ситуация с электоральной пассивностью приняла «характер эпидемии, стала неуправляемой» (6, 46).

Существует множество факторов, влияющих на электоральное отчуждение избирателей: психологические, исторические, социальные, экономические и другие. В политической традиции их принято объединять в три основные группы:

- правовой нигилизм;
- недоверие к власти;
- негативная социальная адаптация (5, 1).

Нигилизм (от лат. Nihil - ничто, ничего) – это отрицание исторических и культурных ценностей, моральных и нравственных норм и устоев общества. В данном случае правовой нигилизм подразумевает под собой отрицание исторических предпосылок, авторитета источников и вообще права, как такового.

В трансформирующемся обществе правовой нигилизм появляется не на пустом месте. Долгие годы, в течение которых советское государство пропагандировало идею о том, что в будущем государстве всеобщего равенства праву вообще, и правовым нормам, в частности, будет отводиться едва ли не второстепенная роль, а на более поздних этапах становления коммунистического общества предполагалось отмирание всей отечественной правовой системы целиком «за ненадобностью» (5, 1).

Дальнейшее историческое развитие, прохождение поколений через «перестройку», 90-е годы, настоящее время, с его изменяющимся законодательством, также не приносят ощущения стабильности. Сегодня исследователи констатируют, что правовой нигилизм присущ уже не одному поколению, он передается от родителей к детям.

Следующая группа факторов, отрицательно влияющих на электоральную активность, – это недоверие к власти. Если правовой нигилизм есть отношение к праву в целом, то недоверие к власти выражается в недоверии к отдельным властным структурам, конкретным должностным лицам, государственным и муниципальным учреждениям (5, 1).

Третья группа факторов – негативная социальная адаптация. Пожалуй, это основная группа, так как человек, социальная адаптация которого прошла позитивно, не ищет возможности обвинить в своих неудачах представителей власти или правовой режим государства. Социальная адаптация напрямую связана с процессом социализации личности. Она показывает, насколько личность готова к общественной деятельности, насколько она

способна встраиваться в окружающую социальную среду, ставить перед собой цели, искать пути их достижения, отмечать девиантные методы поведения, разделять на отдельные задачи путь к цели. Социальная адаптация наглядно иллюстрирует то, насколько процесс социализации личности в данном, конкретном обществе отработан и реально помогает человеку, обретая индивидуальность, оставаться частью общей структуры. Не выпадать из нее, переживая фрустрации, депрессии и становясь постепенно асоциальной, а напротив, налаживать социальные связи, постоянно обучаться, черпая информацию из окружающего мира, делать правильные выводы (5, 1).

Ко всем трем формам мы бы хотели добавить еще кое-что – это роль институтов власти, которую они играют в обществе. Это очень важный момент. Каждая ветвь власти своеобразно отражается в сознании народа. Например, для постсоветского пространства, где очень сильно развито чувство патернализма, исполнительная власть является главным символом власти вообще. Именно этот институт играет основную роль в жизни государства. Анализ показывает, что в большинстве постсоветских государств избирательная активность всегда бывает выше на президентских выборах, чем на парламентских. А самый низкий показатель всегда фиксируется на выборах в органы местного самоуправления.

Когда речь идет о том, как устранить вышеуказанные негативные тенденции, становится очевидной актуальность выработки комплекса мер по формированию политико-правовой культуры избирателей, преодоления ее электоральной пассивности, выстраивания диалога между избирателями и органами государственной власти. Необходимо прививать ценности не манипулированием, а «открытым разговором» на добровольных началах.

Опыт построения специальных программ, направленных на правовое воспитание граждан, формирование правовой культуры, повышение электоральной активности в новых демократических странах постсоветского пространства, на практике пока невелик. Этой проблемой должны заниматься все уровни власти: от государственной до муниципальной.

Прежде всего, когда задачей ставится преодоление электоральной пассивности, главное, что надо соблюдать – это отказ от давления. Часто в таких случаях ошибочно прибегают к манипуляции. Манипуляция, в данном случае, будет иметь ряд негативных последствий, которые помешают достижению конечных целей (7). Элементарные знания законов людьми, устройства государства, судопроизводства – еще не гарант гражданских действий этих людей в политико-правовой сфере. Правовое воспитание же способствует формированию правовых потребностей, интересов, установок, ценностных ориентаций, что в значительной мере предопределяет выбор соответствующих действий и поступков.

Известный русский политолог М. Кошелюк предлагает очень конкретную методику, способствующую преодолению электоральной пассивности в условиях действительности. Думаю, с ним можно согласиться. Выглядит данный алгоритм следующим образом:

- создание базового насыщения информационного пространства темой выборов (независимо от кампаний конкретных кандидатов, партий);
- предложение смыслового контекста предстоящих выборов;
- обеспечение активного вовлечения влиятельных структур, лидеров общественного мнения и общественных организаций в кампанию в качестве «резонаторов»;
- вовлечение в кампанию собственной активности СМИ;
- активизация народного обсуждения темы выборов (1, 15).

Центральным звеном этого алгоритма является тот содержательно-смысловой стержень, вокруг которого выстраивается вся стратегия PR-кампании. Простые призывы к гражданам активно участвовать в выборах, не подкрепленные кропотливой работой по повышению электоральной культуры, не принесут желаемых результатов. Коммуникация должна носить двусторонний характер.

Подводя итог, стоит отметить, что исследование темы электорального поведения

имеет большое значение в рамках построения развитого демократического общества. Отношение граждан к процессу выборов, как лакмусовая бумага, помогает определить степень приверженности населения демократическим ценностям.

Литература:

1. Александрова Т., Кошелюк М. Как преодолеть электоральное отчуждение. Лаборатория рекламы, маркетинга и PR. 2002. №3.
2. Betekhtina A.V., Olukhov N.V. Electoral behavior of the youth: why don't young people go to the polls. Вопросы управления. №3. Март. 2012.
3. Зарубин В. Г. Элективное действие. Формирование корпуса российских избирателей. Автореферат. Санкт-Петербург, 1998.
4. Политическая социология: Учебник для вузов. Под ред. чл.-корр. РАН Ж.Т. Тощенко. М. 2002.
5. Редькин А. Повышение электоральной активности молодежи доступа: http://zhurnal.lib.ru/r/redxkin_aleksandr_aleksandrowich/msu.shtml
6. Тепляшин И.В. Электорально-правовая активность молодежи и становление российской правовой государственности. Материалы межрегиональной научно-практической конференции. Красноярск. 26-27 октября. Красноярск, 2007.
7. Выборы 2010. Предвыборная агитация: первые результаты. Баку. 2011. Центр стратегических исследований при Президенте АР.

მუხტარ კუსეინოვი

ელექტორალური აბსენტიზმის პრობლემა ტრანსფორმირებად საზოგადოებებში რეზიუმე

სტატია ეხება ელექტორალური გაუცხოების პრობლემას, რომელიც ერთ-ერთი აქტუალური თემაა ელექტორალურ გამოკვლევებში. ყურადღება გამახვილებულია საარჩევნო აბსენტიზმის ძირითად მიზეზებზე ტრანსფორმირებად საზოგადოებებში. ნაშრომში საუბარია ზოგიერთი მექანიზმის რეალიზებაზე, რომლებიც პრაქტიკაში ნაწილობრივ იყო გამოყენებული როგორც ელექტორალური აბსენტიზმის ლიკვიდაციის საშუალებები. თუმცა უფრო დიდი ეფექტის მოხდენა შეუძლია პრობლემისადმი კომპლექსურ მიდგომას. ელექტორალური აბსენტიზმის პრობლემა ეს ნაციონალური უსაფრთხოების პრობლემაა.

Mukhtar Guseynov

The Problem of Electoral Absenteeism in Transforming Societies **Summary**

The article covers issues of the problem of electoral exclusion, which is one of the most actual topics of electoral investigation. The author tries to show the main causes of electoral absenteeism in transforming societies. The study proposes to implement some technologies that have actually been used in practice, partly as a measure for elimination of electoral absenteeism. But a comprehensive approach to the problem can be more efficient. The author states that the analysed problem should be seen at the national security level.

Сеймур Мамедов
(Азербайджан)

ЮЖНЫЙ КОРИДОР ИЛИ ПОТОК?

На примере российско-украинского конфликта присоединение Крыма к России и опасность разделения Украины побудили Европейский Союз начать поиски новых альтернативных энергетических ресурсов, подтолкнули задуматься об энергетических трубопроводах, проходящих по территории России. Вопрос энергетической безопасности Запада начал в этом плане носить новое содержание и приобретать особую актуальность. Если принять во внимание то, что большая часть бывшего спроса мировой энергетики обеспечивалась Россией, можно объяснить и понять наличие альтернативы неизбежности российских нефтяных и газовых трубопроводов и понять их жизненно-важное значение. Потому что зависимость от российского газа и надёжность Украины как транзитной страны уже начала вызывать определённое беспокойство. Несмотря на отсутствие у России, минуя Украину, в Европу газодобывающего трубопровода «Северный поток», Украина всё ещё играет роль транзитного государства для Запада. Принимая во внимание факт удовлетворения 40 процентов потребности Европы Россией, ясно вычерчивается острая необходимость участия в проектах энергетической диверсификации. По мнению политических аналитиков в ближайшие несколько лет потребность Европы в газе, составляя 200 миллиардов кубометров, в будущем составит 700 миллиардов кубометров. После присоединения Крыма к России образовался целый ряд вопросов и проблем в обеспечении Запада энергией. На самом деле реальность существующей проблемы заключается в желании и стремлении Вашингтона и Брюсселя обуздать агрессивное поведение Москвы в постсоветском пространстве. Именно по этой причине создавшаяся ситуация носит не только экономический и энергетический, но и имеет геополитический характер. Не случайным является наличие газотранспортной инфраструктуры как основного инструмента геополитики.

Общеизвестно и закономерно, что в одном из своих интервью помощник секретаря по энергетическим вопросам Государственного Департамента США Амос Хоштейн отметил, что Администрация США конкретно проявляет и делает большие усилия в реализации альтернативных проектов, которые придадут уверенность в сегодняшнем дне.

В настоящее время западные политики предлагают решение данной проблемы в создании нового энергетического баланса. Этот процесс имеет два основных принципа: первый - уменьшить долю России в обеспечении Европы газом; второй - за счёт альтернативных энергетических ресурсов добиться выхода Европы из нового энергетического кризиса. Это объединяет в себе взаимосвязанные друг с другом и противоположные моменты. Проблема состоит в том, что энергетический фактор в современных условиях очень политизирован и решение какой-либо проблемы или вопроса, касающихся этой сферы, охватывает все стороны отношений между Россией и Западом. В дополнении хочется отметить, что страны постсоветского пространства, богатые энергетическими запасами, вовлекаются в борьбу больших геополитических сил. Конкретным является то, что энергетическая безопасность попадает в центр кипящих геополитических интересов.

«Важным является то, чтобы был разработан маршрут, по которому нероссийский газ, полностью зависящий от российского импорта, отправлялся бы в южно-восточные регионы» - заявил главный научный сотрудник программ по энергетической и национальной безопасности Центра стратегических и международных исследований США Эд Чоу. С этой позиции после событий в Крыму создание новой энергетической линии несёт в себе множество сложных и противоречивых моментов. Вначале хочется отметить, что Запад

переходит в настоящее время к применению новых санкций в отношении России. (1). Правомерным является то, что европейские чиновники эти шаги называют и характеризуют как «промежуточные меры». Но общеизвестно, что за этими словами стоит беспокойство, связанное с энергетическими вопросами. Потому что в обеспечении Запада нефтью и газом Россия составляет 40 процентов. В результате украинского кризиса строительство газового трубопровода России, переходящего в Болгарию, «Северный поток» было приостановлено Западом. Даже, если российская сторона оценивает этот факт как давление, комиссар по вопросам энергетики Европейского Совета Гюнтер Оэтингер связывает трубопровод «Северный поток» напрямую с кризисом на Украине и напоминает, что победитель строительства трубопровода «Stroytransgaz» попал в «чёрный список» США. По мнению экспертов, «под глобальным и экономическим равновесием понимается ограниченность способности маневрирования Запада и нестабильная энергетическая экономика России» (2).

Действительно, логика развития последующих геополитических и геоэкономических процессов ясно показывает, что за отношением Запада к России стоит именно энергетический фактор. Решение о выходе Болгарии из всех проектов, автором которых является Россия, является ни чем иным, как шагом, предпринятым под влиянием определённых сил. Потому что для Болгарии, сегодняшняя и будущая экономика которой намного ниже нормы, отказ от ежедневной прибыли примерно в 1 миллион долларов, является далёким от логики. Запад, на примере процессов на Украине, максимально использует попытки для предотвращения энергетической экспансии России по отношению к Европе. Но и разговор России с Западом на аналогичном «языке» даёт возможность думать о том, что Россия в свою очередь собирается держать Запад в энергетической зависимости и доказывает свою альтернативную способность в этом направлении. Так, в начале декабря 2014-ого года, будучи с официальным визитом в Турции Президент Российской Федерации Владимир Путин выразил целесообразность альтернативы прохода газового трубопровода Южный Поток по территории Турции. Запад, опередив Россию в этой позиции, ставит под вопрос нанесение удара России. Приближение России к Турции в энергетическом вопросе даёт возможность создания в будущем серьёзных угроз для Запада в этом контексте. Контуры же этого наглядно покажет ближайшее будущее.

Кроме вышеотмеченного, специалисты отмечают и отсутствие единой концепции жёсткой позиции по отношению к России в странах Запада. Так, Германия, Турция и Италия очень зависят от России в сфере обеспечения газом. Они в отношениях с официальной Москвой отдают предпочтение политике «бархатного, мягкого обращения». А Великобритания же склонна выступать с более обличительных и жёстких позиций и требований.

В целом, на отношение Запада в связи с энергетическим аспектом к России очень большое влияние оказывает позиция Вашингтона. США уже хотят спасения Запада от энергетической зависимости от Москвы. Неслучайно, что на Евроатлантическом саммите США в Стамбуле 22 ноября 2014-ого года вице-президент США Джо Байден отметил, что «Вопрос энергетической безопасности Европы находится в ряду приоритетных. Нарушая и перешагивая через международные нормы, Россия использует энергетические ресурсы как оружие. Эта зависимость от одного центра долгие годы создаёт проблемы для Европы. Настало время действовать». Государственный секретарь США Джон Керри после крымских событий также призвал предпринять решительные шаги в сфере энергетической безопасности. А сенатор М. Вернер из штата Вирджиния 1 апреля 2014-ого года в своём выступлении на Евроатлантическом саммите США особо отметил то, что должна предпринять Америка в этом направлении.

Всё вышесказанное поставило на политико-дипломатическую повестку дня поиска альтернативных путей для обеспечения энергетическими ресурсами. В этом же контексте заставляют призадуматься нижеследующие мысли бывшего министра иностранных дел

Великобритании У. Хейгина Крима. Бывший министр отметил: «... В будущих планах Европы Турция и Азербайджан играют важную роль» (3).

Здесь речь идёт прежде всего об энергетических вопросах. Вашингтон также заинтересован в увеличении роли Азербайджана в обеспечении Европы нефтью и газом. Европейский Союз, принимая во внимание все вышеперечисленные факторы, предпринял решительные шаги в деле скорейшей реализации «Южного газового коридора», минуя Россию, который будет играть важное значение в энергетической безопасности Запада. Проект, именуемый «Южный газовый коридор», будет обходить как основного поставщика газа Европы Россию, так и Украину, являющейся основным маршрутом газовых трубопроводов, оснащающих Европу. Азербайджан при помощи новых построенных газовых трубопроводов в течение следующих нескольких лет превратится в единственного поставщика, готового снабжать Европу газом и нефтью. Это может претвориться в жизнь только после реализации проекта «Южный газовый коридор».

В одном из своих интервью прессе главный советник по энергетическим вопросам Государственного Департамента США Даниэл Штайн отметил, что ухудшение взаимоотношений между Россией и Украиной и на имеющемся фоне газовой войны увеличилось значение «Южного газового коридора». Это прежде всего привело к выбору Западом не российского «Южного потока», а азербайджанского «Южного газового коридора».

По мнению специалистов, на фоне украинско-российского конфликта, для Европы, получающей 42 процента импорта от «Газпрома», энергетическая безопасность превратилась в самый важный элемент материка. Запад уже не мыслит своё энергетическое обеспечение без официального Баку. С этих позиций, «Южный газовый коридор» направлен не только на постоянное увеличение государственной прибыли Азербайджана, но и даст ощутимый толчок для уменьшения энергетической зависимости Европы. Азербайджан является для Европы единственным новым альтернативным источником голубого газа. Достаточно привести только один факт, доказывающий значение Азербайджана для Запада. Очень поучительными в этом смысле являются слова председателя Европейской Комиссии Ж. М. Бароззо, сказанные им на церемонии закладки трубопровода в Баку. Он отметил, «После окончания строительства коридора, проходя из Кавказа в Турцию, проходя через территории Греции и Албании, продлится на 2000 километров и объединит Каспийское море с Европейским Союзом. Но этот проект является не только трубопроводом, но и важным, стратегическим, энергетическим коридором XXI века» (4).

Здесь председатель Европейского Союза в лаконичной форме прокомментировал два важных аспекта. Во-первых, «Южный газовый коридор» объединит бассейн Каспийского моря с транспортным потоком Европы. А во-вторых, дорога из Азии в Европу будет проходить через Баку. Проект в целом с позиций энергетической безопасности и геополитического обновления будет отвечать требованиям XXI века.

Азербайджан при помощи газового консорциума «Шахдениз» сможет удовлетворить 11 процентов своих потребностей. «Южный газовый коридор» представляет важное значение для энергетического обеспечения Европы. В течение года Европа нуждается в 550 миллиардах кубометрах газа. При помощи «Южного газового коридора» Азербайджан сможет удовлетворить потребность Европы минимум 10, максимум 20 процентов. Ожидается добыча более 2 триллионов кубометров голубого газа с промыслов «Шахдениз» и «Абшерон». Ненайденные же залежи газа приравниваются к 5 триллионам кубометров. Это означает, что Азербайджан в скором времени превратится в «энергетический центр» региона.

На настоящей стадии развития участие Азербайджана в формировании системы глобальной безопасности на таком высоком уровне является вопросом стратегической важности. С другой стороны, впервые в истории вопрос идёт о реализации международного сотрудничества в Каспийском регионе, до сих пор Каспий для ряда стран был объектом

вооружения, диктовки своих позиций другим, препятствием для сотрудничества. Эти отрицательные тенденции в Азербайджане меняются. «Южный газовый коридор» обеспечивает совместную деятельность нескольких стран, расположенных в широком географическом пространстве начиная от Кавказа до Европы. Проект «Южный газовый коридор» является серьезным историческим событием в большом геополитическом пространстве.

Азербайджан успешно завершает очень важный этап своей энергетической стратегии. Таким образом, Европа подтверждает, что Азербайджан является центром регионального сотрудничества, потому что трубопровод Азербайджан-Грузия-Турция является шансом для удовлетворения энергетических потребностей Европы.

Литერატურა:

1. Евросоюз составил «черные списки» с запасом / «Коммерсантъ», 9 апреля, 2014.
2. Хасан Селим Озертем /Орган Международных стратегических исследований (USAK), 4 апреля 2014-ого года.
3. Gonul Tol, Alex Vatanka. Restoring Energy Security After Crimean / "The National Interest", 4 April, 2014.
4. Жозе Мануэл Бароззо: «Южный газовый коридор» будет проектом 21 века / Азертадж, 22 сентября 2014-ого года.
5. В Баку состоялась торжественная церемония, посвящённая 20-летию подписания «Контракта века» / Азертадж, 20 сентября 2014-ого года.

სეიმურ მამედოვი სამხრეთი: კორიდორი თუ დინება? რეზიუმე

მოცემულ ნაშრომში განიხილება გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესები, რომლებიც მიმდინარეობს ორი მნიშვნელოვანი ენერგოპროექტის ფარგლებში. ცხადია, რომ დასავლეთის ენერგოსაფროთხოვების საკითხი განიცდის მკვეთარ ცვლილებებს. ცნობილია, რომ დასავლეთი ენერგიით მეტწილად რუსეთიდან მარაგდება. დასავლეთის ქვეყნების მთავარი ამოცანა მდგომარეობს რუსულ გაზზე დამოკიდებულების შემცირებაში. სტატიაში, ასევე, ყურადღება არის გამახვილებული აზერბაიჯანის როლზე დასავლეთის ენერგოსაფროთხოვების უზრუნველყოფაში.

Seymur Mamedov South: corridor or stream? Summary

In the presented scientific article geopolitical and geoeconomic processes round two significant energy projects are considered. It is noted that the question of energy security of the West gains essentially other character. It is known that the West provides significant part of the energy needs at the expense of Russia. The main task which faces the states of the West, consists in minimization of dependence on the Russian gas. The article also focuses on the role of Azerbaijan in ensuring energy security of the West.

ნესტან ჯაჭვლიანი, ამზა ჩარგაზია
(საქართველო)

**დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკა ევროკავშირში
და მისი წევრობის პრობლემები**

ევროკავშირი წარმოადგენს უნიკალურ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გაერთიანებას, რომლის წევრმა სახელმწიფოებმაც გადაწყვიტეს, ერთად ემუშავათ მათი კეთილდღეობისა და სტაბილურობის მიმართულებით. მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირში გაწევრიანება ბევრი ევროპული სახელმწიფოსთვის მთავარ საზრუნავსა და უპირველეს მიზანს წარმოადგენს, უდავოა ის ფაქტი, რომ ზოგიერთი ქვეყნისთვის მისი წევრობა უფრო მეტად პრობლემების წყაროა, ვიდრე კეთილდღეობისა და სარგებლის გარანტი. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ჩვენი განხილვის საგანს წარმოადგენს დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკა ევროკავშირში, მათი ურთიერთობა და ის პრობლემები, რომლებიც ამ სახელმწიფოში სწორედ ევროკავშირის ზეგავლენით წარმოიშვა. ამა თუ იმ ფაქტზე დაყრდნობით, ჩვენ შევეცდებით ვაჩვენოთ, რომ დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკისა თუ ეკონომიკისთვის უმჯობესი იქნება ევროკავშირის გარეთ ყოფნა.

დავიწყოთ იმით, რომ დიდი ბრიტანეთი შთამბეჭდავი ისტორიის მქონე სახელმწიფოა. მასში იმდენად განვითარდა მონარქისტული წყობა, რომ ნებისმიერი ინგლისელის თვითშეგნება მეფის/დედოფლის ცნების გარეშე წარმოუდგენელია. ამიტომ გასაკვირი არაა, რომ მატერიკისგან დამოუკიდებლად არსებული ქვეყანა ვერ ეგუება ე.წ. „ახალ მსოფლიო წყობას“ (New World Order), რომლის ნაწილიც გახლავთ ევროკავშირი (4). იმ დროს, როდესაც აშკარაა ევროპის ქვეყნების კონსტიტუციებზე სუპრანაციონალური კანონმდებლობის გავლენის ზრდა, ქვეყნებს შორის საზღვრების მოშლა, მიგრაციის კონტროლის ფაქტობრივი არარსებობა და ე.წ. „კუნთების გადინების“ დიდი მაჩვენებელი, ისეთი ტრადიციული ქვეყანა, როგორცაა დიდი ბრიტანეთი, ამას ნამდვილად ვერ შეეგუება. აღსანიშნავია ბრიტანელების სკეპტიციზმი, რომელიც ახლავს ევროკავშირის ეკონომიკური სფეროდან სხვა სფეროებში „გადაღვრის“ პოლიტიკას. თუკი დამფუძნებლებმა თავისუფალი ვაჭრობისა და ეკონომიკური ურთიერთობების განმტკიცების მიზნით შექმნეს „ევროპის ქვანახშირისა და ფოლადის გაერთიანება“ (ექფგ), მაშინ რატომ უნდა დათმონ სუვერენიტეტის ნაწილი წევრმა ქვეყნებმა?! რა კავშირი აქვს ამას ეკონომიკასა და პოლიტიკასთან?!

უდავოა, რომ დიდი ბრიტანეთი თავს არ უყადრებდა სხვა ევროპულ ქვეყნებს. გვახსოვს ზემოთ ნახსენები ექფგ-ის შექმნისადმი ცინიკური დამოკიდებულება. ამის ხაზგასასმელად პრემიერ-მინისტრ უინსტონ ჩერჩილის ნათქვამიც საკმარისია: „მე მიყვარს საფრანგეთი და ბელგია, მაგრამ ჩვენ ვერ მივცემთ საკუთარ თავს უფლებას, დავიდეთ მათ დონემდე“ (5, 7). ჩერჩილი ამტკიცებდა, რომ თუ ოდესმე მოუწევდა არჩევანის გაკეთება შარლ დე გოლსა და ფრანკლინ რუზველტს შორის, იგი ყოველთვის აირჩევდა ამ უკანასკნელს. მარგარეტ ტეტჩერის პოლიტიკური მოღვაწეობის პერიოდშიც ბრიტანეთის ევროკავშირისგან იზოლაცია წარმოადგენდა ერთ-ერთ ძირითად საზრუნავს. ტეტჩერი წინააღმდეგი იყო სრული პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური ინტეგრაციის. იგი ამტკიცებდა, რომ დიდ ბრიტანეთს შეჰქონდა გაცილებით დიდი თანხა ევროკავშირის ბიუჯეტში, ვიდრე სხვა ქვეყნებს. მნიშვნელოვანია ფაქტია ის, რომ ბიუჯეტის დიდი ნაწილი ხმარდებოდა სასოფლო-სამეურნეო საკითხებს, ბრიტანეთისთვის კი ეს სულაც არ წარმოადგენ-

და ეკონომიკის ძირითად სექტორს. ასევე, მარგარეტ ტეტჩერის აზრით, დიდი ბრიტანეთი, გადაწყვეტილების მიღების უფლების ევროკავშირისთვის გადაცემით, დამოუკიდებლობას კარგავდა. 1988 წელს მან განაცხადა: „ეროვნულობისთვის ხელის შეშლა და ევროპულ კონგლომერატში ძალის კონცენტრირება მხოლოდ და მხოლოდ საფრთხეს შეუქმნის იმ მიზნებს, რომელთა მიღწევაც ჩვენ გვსურს... ერთობლივი მუშაობა სულაც არ საჭიროებს იმას, რომ ძალა იყოს ცენტრალიზებული ბრიუსელში და გადაწყვეტილებები მიღებულ იქნეს დანიშნული ბიუროკრატის მიერ“. რთული წარმოსადგენი არაა, რამდენად უჭირს კომპრომისზე წასვლა ევროპულ ქვეყნებთან ასეთ სახელმწიფოს, ამ დროს გადაწყვეტილებების უდიდესი ნაწილი სწორედ ურთიერთდათმობის შედეგად იქნა მიღებული. დღესაც კი, როდესაც XXI საუკუნეში დამოკიდებულება, სავარაუდოდ, უნდა შეცვლილიყო, როგორც კონსერვატორთა, ისე ლიბერლისტთა პარტიამ წინასაარჩევნო აგიტაციის საშუალებად ევროკავშირიდან გამოსვლის შესახებ რეფერენდუმის ჩატარება გააჟღერა (6). დიდი ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრი დევიდ კემერონი აცხადებს, რომ თუ მისი პარტია 2015 წლის საპარლამენტო არჩევნებზე გაიმარჯვებს, რეფერენდუმი 2017 წელს გაიმართება (7). როდესაც ევროპული, განვითარებადი ქვეყნებისთვის ევროკავშირის წევრობა ოცნებად რჩება, კუნძულოვანი ბრიტანეთი დიდი ხანია მის დატოვებაზე ფიქრობს. ცხადია, კონსერვატული ბრიტანეთი ვერ ეგუება ასეთ გლობალურ ცვლილებებს ევროპაში, ეს შეუთანხმებლობა კი უფრო დიდ მასშტაბებს იძენს.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი არგუმენტი იმის დასამტკიცებლად, რომ დიდი ბრიტანეთი არ უნდა იყოს ევროკავშირის წევრი, გახლავთ ის, რომ დღესდღეობით ევროკავშირის ყველა მოქალაქეს დიდი ბრიტანეთში ცხოვრებისა და მუშაობის უფლება განუსაზღვრელი ვადით აქვს, ხდება მასობრივი გადასახლებები კავშირის შიგნით, განსაკუთრებით აღმოსავლეთ და სამხრეთ ევროპიდან. სოციალურ დახმარებებს მიგრანტები ინგლისელებთან გათანაბრებულები იღებენ. 1980 წელს მიგრანტების რაოდენობა შეადგენდა 10000-ზე ნაკლებს, 1990 წელს ამ მაჩვენებელმა მიაღწია 50000-ს, ხოლო 2014 წლის მონაცემებით, ეს რიცხვი გაიზარდა 226000 ადამიანამდე. 2011 წლის აღწერამ აჩვენა, რომ დიდ ბრიტანეთში მცხოვრები 2.7 მილიონი ადამიანი დაბადებული იყო ევროკავშირის სხვა ქვეყნებში. როდესაც გერმანიასა და საფრანგეთში საბოლოოდ გაიხსნა საზღვრები და შრომითი ბაზრები, პროგნოზირებულ იქნა ის, რომ მიგრანტთა ნაკადი დიდ ბრიტანეთში შემცირდებოდა. მაგრამ ეს ასე არ მოხდა – გასულ წელს ევროკავშირის ქვეყნიდან იქ 124000 ადამიანი ჩავიდა (12). მიგრაციის კომიტეტის თავმჯდომარე ალპ მემპეტი აცხადებს: „მთავრობას მოუწევს უფრო მეტი სახლების, სკოლების, საავადმყოფოების აშენება, რათა გაუმკლავდეს ამ პრობლემას, მაშინ როცა სახელმწიფოს გასაფანტი ფული არ გააჩნია“ (9). დღესდღეობით მიგრანტების რაოდენობა ევროკავშირის წევრი ქვეყნიდან იგივეა, რაც მათი შემოდინება არაწევრი ქვეყნიდან, თუმცა მნიშვნელოვანი ფაქტორია ის, რომ ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოებიდან მიგრანტები ჩადიან სამუშაოდ, სხვა ქვეყნიდან კი ძირითადად სასწავლებლად. ევროკავშირის მოქალაქეების დასაქმების მაჩვენებელი გაცილებით მაღალია, ვიდრე ბრიტანეთის მოქალაქეებისა. მიგრაციის სათათბირო კომიტეტის ძირითად ანგარიშში ნაჩვენებია ის, რომ 1997-2013 წლებში ბრიტანელთა რაოდენობა დაბალკვალიფიციური დასაქმების სფეროებში დაეცა 1.1 მილიონი ადამიანით, მაშინ როდესაც უცხოელთა ამგვარი როლი გაიზარდა იმავე რაოდენობით. ექსპერტები ამტკიცებენ, რომ მიგრაციამ გამოიწვია ხელფასების შემცირებაც.

დიდი ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრი აცხადებს: „აუცილებელია მიგრაციის

პოლიტიკის სწორად გატარება. მიმაჩნია, რომ ევროკავშირის ყველა მოქალაქეს აქვს უფლება ბრიტანეთში იცხოვროს და იმუშაოს, მაგრამ ეს მსოფლიოში მიღებული ცივილური კონტროლის წესების დაცვით უნდა მოხდეს“. ვინაიდან ეს წესები არ სრულდება, იქმნება უამრავი პრობლემა. დღევანდელი მდგომარეობიდან გამომდინარე კი ფაქტია, რომ ევროკავშირი ამ პრობლემების მოგვარებას ან შემცირებას ვერ უზრუნველყოფს.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ევროკავშირში გაწევრიანებამ დიდი ბრიტანეთის მიერ სხვა ქვეყნებთან ეკონომიკური ურთიერთობის წარმოება შეზღუდა. მიუხედავად იმ თავისუფლებისა, რომელიც მას გააჩნია წევრ ქვეყნებში პროდუქციის გატანისას (ისეთივე თავისუფლება, როგორიც სხვა ქვეყნებს აქვთ), არსებობს შეზღუდვები არაწევრ ქვეყნებთან ვაჭრობაში. ამ საკითხებს ევროკავშირი თავად აგვარებს საკუთარი წესდებითა და პოლიტიკით. დღესდღეობით მიჩნეულია, რომ ბრიტანეთის ეკონომიკური დამოკიდებულება ევროკავშირზე იმდენად დიდია, რომ თამამად შეიძლება მას „სასიცოცხლო მნიშვნელობის“ ვუწოდოთ, მაგრამ აუცილებლად აღსანიშნავია ე.წ. BRIC (Brasil, Russia, India, China) ქვეყნებთან ეკონომიკური კავშირის პოტენციალი. დიდმა ბრიტანეთმა რომ ევროკავშირი დატოვოს, მას მიეცემა სრული თავისუფლება, დაიწყოს სრულიად ახალი ურთიერთობა ამ ქვეყნებთან, უპრობლემოდ მიიღოს ყველა პოლიტიკური თუ ეკონომიკური გადაწყვეტილება. ეს მართლაც უდიდესი შესაძლებლობაა, რომ დაიწყოს ახალი „ოქროს ხანა ბრიტანეთის ეკონომიკაში“ (4). ქვეყნის მიერ საერთო ევროპული მოსახლეობისთვის გაღებული დანახარჯები გამოყენებულ იქნება მხოლოდ ქვეყნის მოსახლეობაზე და ის უზარმაზარი გადასახადები ევროკავშირში სწორედ ბრიტანეთის მოსახლეობას მოხმარდება.

აუცილებელია შევეხეთ სავალუტო სისტემასთან დაკავშირებულ საკითხებს. მიუხედავად იმისა, რომ ბრიტანეთი გამოეყო საერთო ევროპულ ვალუტას – ევროს და შეინარჩუნა ფუნტი სტერლინგი, საუბარი ისევ გრძელდება ადგილობრივი ერთეულის ჩანაცვლებაზე. ევროს კურსის ცვალებადობასთან შედარებით, ფუნტი 2008 წლიდან გაცილებით მყარი და სტაბილური ერთეულია, მიუხედავად ქვეყნის ბიუჯეტის დეფიციტისა (1). თუკი ბრიტანეთმა ამ საკითხში შეძლო შეენარჩუნებინა სტაბილურობა, შეიძლება ცალსახად ვთქვათ, რომ სხვა სფეროებშიც შეძლებს ამას ევროკავშირის გარეთაც. ამ დროს კი, ბრიტანული Telegraph აქვეყნებს სტატიას სახელწოდებით: „2020 წლიდან ევროკავშირის ყველა წევრმა უნდა მიიღოს ევრო“ (2). ბრიტანეთის ხისტი პოლიტიკის მიუხედავად, ეს პროცესი მაინც მზარდია და შეუქცევადი. ასეთი პოლიტიკურ-ეკონომიკური წინააღობის ფონზე, რთულდება დიდი ბრიტანეთის და ევროკავშირის ურთიერთობები, რაც აშკარა ანტაგონიზმს იწვევს ქვეყანაში.

არ შეიძლება ხაზი არ გავუსვათ იმას, რომ თავისუფალი ვაჭრობა ისეთი ქვეყნისთვის, როგორცაა დიდი ბრიტანეთი, უდიდესი მნიშვნელობის მქონეა. მოგეხსენებათ, 1960 წელს სწორედ ბრიტანეთის თაოსნობით შეიქმნა თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაცია, რომლის უპირველეს მიზანსაც წევრ-სახელმწიფოებს შორის თავისუფალი სავაჭრო ურთიერთობების დამყარება წარმოადგენდა (14, 7). დიდი ბრიტანეთი არავითარ შემთხვევაში არ დაუშვებდა იმას, რომ მისი სუვერენიტეტი და პოლიტიკური ინტერესები საფრთხის ქვეშ დამდგარიყო, იგი მხოლოდ ეკონომიკურ კავშირს ამყარებდა ევროპულ სახელმწიფოებთან. თუმცა ევროკავშირში გაწევრიანების შემდეგ ბრიტანეთი მკაცრი რეგულაციების ქვეშ მოექცა და გარკვეული სახით საკუთარ ინტერესებზე უარის თქმაც მოუწია.

დღესდღეობით ვითარება არც თუ ისე სახარბიელოა. ევროსკეპტიკოსები ამ-

ტიციებენ, რომ ევროკავშირის ბაზარი დიდ ბრიტანეთს ძალიან ბევრ რეგულაციას აკისრებს. ბრიტანეთი რომ ევროკავშირის წევრი არ იყოს, მისი ვაჭრობის მანქანებელი არაევროპულ სახელმწიფოებში იქნებოდა ძალიან მაღალი (8). ინგლისელი პოლიტიკოსები და ანალიტიკოსები აცნობიერებენ თავისუფალი ვაჭრობის მნიშვნელობასა და ღირებულებას, თუმცა დღემდე გადაუჭრელია ის საკითხი, თუ ვისთან ვაჭრობას უნდა მიანიჭოს უპირატესობა ბრიტანეთმა: ევროპასთან თუ დანარჩენ მსოფლიოსთან. 2012 წელს ბრიტანეთის შემოსავალმა მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან გადააჭარბა სარგებელს ევროპის სახელმწიფოებიდან (13, 3). უდავოა, რომ დიდი ბრიტანეთი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების უმსხვილესი მიმღებია ევროკავშირში. დიდი ნაწილი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისა მოდის აშშ-დან, რომლის ძირითადი რეციპიენტიც სწორედ ბრიტანეთია. უცხოელი ინვესტორებისთვის მარტივია თანამშრომლობდნენ ისეთ სახელმწიფოსთან, რომელსაც აქვს ძლიერი კაპიტალური ბაზარი და მრავალი ხელმისაწვდომი საწარმო.

არსებობს ბევრი გზა იმისა, რომ ბრიტანეთმა შეინარჩუნოს თავისუფალი ვაჭრობა ევროპაში. შევიცარიასა და ნორვეგიას აქვთ თავისუფალი ვაჭრობა ევროკავშირთან, მაგრამ არ არიან წევრები. თუ საბოლოოდ დიდი ბრიტანეთი დატოვებს ევროკავშირს, იგი გათავისუფლდება მკაცრი რეგულაციებისგან და შეძლებს გაზარდოს ვაჭრობა მსოფლიოს სწრაფად მზარდ ნაწილებში (მაგ., აშშ-ში, ინდოეთში, ბრაზილიაში და ა.შ.) ტარიფების აღმოფხვრითა და სავაჭრო ხელშეკრულებებზე ხელის მოწერით ევროკავშირის შეზღუდვების გარეშე. ბრიტანეთს გააჩნია იმდენად დიდი ეკონომიკური პოტენციალი, რომ საკუთარი ძალებით შეუძლია ეფექტური სავაჭრო ურთიერთობების განხორციელება.

ამ თემაზე საუბრისას შეიძლება გაჩნდეს საპირისპირო აზრიც. დიდი ბრიტანეთი, როგორც განვითარებული ქვეყანა, ყოველთვის წარმოადგენდა ევროპას, იდგა საერთო ევროპული უსაფრთხოების სადარაჯოზე (პირველ და მეორე მსოფლიო ომებში მონაწილეობა, ბელგიის ნეიტრალიტეტის გარანტი და სხვ.). ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, ის შეიძლება ჩაითვალოს ევროპის განუყოფელ ნაწილად და, მაშასადამე, ევროკავშირის უმნიშვნელოვანეს წევრად. შესაძლოა მისი დატოვება დიდ შეცდომადაც კი ჩაითვალოს. მაგრამ აუცილებელია გავითვალსწინოთ ის იზოლაციონისტური პოლიტიკა, რომელსაც კუნძულოვანი ბრიტანეთი ახორციელებდა წლების განმავლობაში (ისევე, როგორც აშშ ოკეანის მიღმა, რომელიც ტრუმანის დოქტრინით დასრულდა) მატერიკის მიმართ. მისი ძლიერი, სტაბილური ეკონომიკა ყოველთვის აძლევდა ამ პოლიტიკის შენარჩუნების საშუალებას. აღსანიშნავია ისიც, რომ ინდუსტრიალიზაციის სამშობლოდ დიდი ბრიტანეთი ითვლება, ხოლო ამ პროცესის განვითარებამ წარმოშვა სრულიად ახალი ევროპა – აგრარულიდან ინდუსტრიულამდე. არ შეიძლება, არ აღინიშნოს ქვეყნის პირველობა ზოგადად ინოვაციურ საკითხებში. მართალია, სხვა კუნძულოვანი ქვეყნები, როგორებიცაა მაღტა, კვიპროსი, ირლანდია სრულიად იზიარებენ ევროკავშირის იდეოლოგიას, მაგრამ ბრიტანეთის მაგალითი, მისი მოსახლეობის განწყობა, საუკუნეების მიერ ჩამოყალიბებული მენტალიტეტი, წარსულში იმპერიალისტური პოლიტიკის გადმონაშთები არ ათანაბრებს სხვა ქვეყნებთან. ამას ხაზს უსვამს ზემოთ ნახსენები შიდაეროვნული აზრთა გაორება. მიუხედავად ბრიტანეთის ევროპული ხასიათისა, მისი თავსებადობა ევროკავშირის პრინციპებთან სულ უფრო და უფრო მეტად დგება ეჭვის ქვეშ.

ევროკავშირის სუპრანაციონალური და ზეეროვნული მმართველობის გაუთავებელი მცდელობები, შეტანილი თანხის არაპროპორციული განაწილება და სხვა პრობლემები, მიანიშნებს ისეთ ძლიერ სახელმწიფოს, როგორიცაა დიდი ბრიტანეთი, რომ გაერთიანების გარეთ ყოფნა არ ჩააგდებს არასახარბიელო მდგომარეობა-

ში. პირიქით, იგი უკეთ გააკონტროლებს საკუთარ საზღვრებს, მიგრაციის მანქენებელს და სხვა სფეროებს. ხმამაღლა შეგვიძლია განვაცხადოთ, რომ დიდი ბრიტანეთი არ გახლავთ იმ ქვეყანათაგანი, რომელთათვისაც ევროკავშირის წევრობა ერთადერთი გამოსავალია. გაერთიანებული სამეფოსთვის არა მხოლოდ თვითკმარია ეკონომიკა, არამედ ექსპორტი ყოველთვის დიდ მანქენებელს აღწევდა. ასე რომ, არასწორი იქნება იმის მტკიცება, რომ ბრიტანეთისთვის დანაკარგი უფრო მეტი იქნება, ვიდრე შემოსავალი, ამ დროს კი რიცხვობრივი მანქენებელი ათეულ მილიარდობით ფუნტს აღწევს.

ამ ყოველივედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ ბრიტანეთის და ევროკავშირის ურთიერთობა მეტად რთულია. მრავალი მიზეზი არსებობს იმისა, თუ რატომაა მისი წევრობა პრობლემატური. როგორც ყოფილი იმპერია, დიდი ბრიტანეთი ვერ შეცვლის თავის პოლიტიკურ ინტერესებს, ვერ მიიღებს ევროკავშირის მიერ დადგენილ კანონებს, რომელთაგან ბევრი აშკარა წინააღმდეგობაში მოდის იმ კანონებთან, რომლებზედაც ბრიტანეთის კონსტიტუციაა დაფუძნებული.

ამრიგად, ჩვენი თვალთახედვა ცალსახაა: იმის გათვალისწინებით, რომ ევროკავშირის სხვა წევრი-სახელმწიფოებიდან მასობრივი გადასახლებები მრავალ პრობლემას წარმოშობს დიდ ბრიტანეთში, ეკონომიკური ურთიერთობები უფრო და უფრო რთულდება ევროკავშირის არაწევრ სახელმწიფოებთან, თავისუფალი საგაჭრო სივრცე იზღუდება და სუპრანაციონალური კანონმდებლობა ზღუდავს მის სუვერენიტეტს, აშკარაა, რომ ევროკავშირის წევრობა უარყოფითად ისახება ქვეყნის აწმყოზე. ზემოთ მოყვანილი ფაქტები ნათელყოფს იმას, რომ დიდი ბრიტანეთი ევროკავშირის შემადგენლობაში არ უნდა დარჩეს.

ლიტერატურა:

1. Kaletsky Anatole. Why Britain's days as a haven of political, economic stability are numbered. *Reuters* (November). <http://blogs.reuters.com/anatole-kaletsky/2014/11/21/britain-may-turn-into-europes-most-politically-unpredictable-country/> ბოლო ნახვა 30 ნოემბერი, 2014.
2. Lilico Andrew. After 2020, all EU members will have to adopt the euro. *The Telegraph* (July). 2014.
3. <http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/10935617/After-2020-all-EU-members-will-have-to-adopt-the-euro.html> ბოლო ნახვა 30 ნოემბერი, 2014.
4. Debatewise. The UK Should Leave the European Union. Home page on-line. <http://debatewise.org/debates/784-the-uk-should-leave-the-european-union/?action=discussion> ბოლო ნახვა 30 ნოემბერი, 2014.
5. ლეონარდი დიკ. ევროკავშირი, თბილისი, 2002. ჯი-სი-აი.
6. Eaton George. Ukip still claim Labour will promise an EU referendum - but what if they're wrong? *NewStatesman* (August). <http://www.newstatesman.com/politics/2014/08/ukip-still-claim-labour-will-promise-eu-referendum-what-if-theyre-wrong> ბოლო ნახვა 30 ნოემბერი, 2014.
7. Oulds Robert. The charade behind a 2017 EU referendum. *The Bruges Group* (December). <http://www.brugesgroup.com/eu/the-charade-behind-a-2017-eu-referendum.html?keyword=23> ბოლო ნახვა 30 ნოემბერი, 2014.
8. Euromove. 2011. Britain and the EU: are there alternatives to membership? Home page on-line. <http://www.euromove.org.uk/index.php?id=6509> ბოლო ნახვა 30 ნოემბერი, 2014.
9. Travis Alan. UK is magnet for highly educated EU migrants, research shows. *The Guardian*

- (November). <http://www.theguardian.com/uk-news/2014/nov/05/uk-magnet-highly-educated-migrants-research> ბოლო ნახვა 30 ნოემბერი, 2014.
10. The Migration Observatory. British and other EU migration. Home page on-line. <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/britains-70-million-debate/5-british-and-other-eu-migration> ბოლო ნახვა 30 ნოემბერი, 2014.
 11. ტაბულა, 2013. ევროკავშირიდან გასვლის საკითხს დიდი ბრიტანეთი რეფერენდუმით გადაწყვეტს. Home page on-line. <http://www.tabula.ge/ge/story/64396-evrokavshiridan-gasvlis-sakitxs-britaneti-referendumit-gadatskvets> ბოლო ნახვა 30 ნოემბერი, 2014.
 12. MigrationWatchUK. 2014. Latest Immigration Statistics. Home page on-line. <http://www.migrationwatchuk.org/latest-immigration-statistics> ბოლო ნახვა 30 ნოემბერი, 2014.
 13. Springford John, Tilford Simon. 2014. *The Great Britain trade-off: The impact of leaving the EU on the UK's trade and investment*. London: Centre for European Reform.
 14. ჭკელიძე გ., კაპანაძე ს., ევროკავშირის ისტორიული განვითარება, თბ., 2014.

Nestan Jachvliani, Amza Chargazia
Policy of Great Britain in the EU and Some Problems of its Membership
Summary

The European Union is a unique political and economic partnership that enables European countries make closer connections, improve political and economic relations. For most of the countries, the membership of EU is very profitable. However, we can't say the same about Great Britain. The specific nationalism of the United Kingdom, lack of control of migration, economic restrictions and reduced scales for free trade between the UK and non-member countries of EU – these are reasons (and not only) causing problems in the union. So, leaving the European Union will be more profitable for Great Britain than remaining its member.

Нестан Джачвлиани, Амза Чаргазия
Политика Великобритании в Евросоюзе и проблемы его членства
Резюме

Евросоюз – это уникальное политико-экономическое объединение, которое ставит перед собой цель – сблизить европейские страны, улучшить между ними торговые, политические и другие отношения. Для многих стран членство в Евросоюзе приносит большую прибыль, что нельзя сказать о Великобритании. Специфический национализм в Объединенном Королевстве; фактическое отсутствие контроля миграции; экономические ограничения и уменьшенные масштабы свободной торговли со странами не являющимися членом Евросоюза – эти причины (и не только) создают проблемы членства Великобритании в Евросоюзе. Поэтому выход из Союза будет более прибыльным для этой страны, чем оставаться его членом.

ია ხარაზი, ბადრი გორგილაძე
(საქართველო)

ბაუშართლებელი რისკი
(საკონსტიტუციო სასამართლოს ერთი გადაწყვეტილების გამო)

შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის 2000 წლის 5 დეკემბრის №241/ნ ბრძანების დანართის „სისხლის პლაზმის, სისხლის ჯგუფების დონორობის სამედიცინო შემოწმების შესახებ“ 24-ე მუხლის თანახმად, არატრადიციული სექსუალური ორიენტაციის პირებს, კერძოდ, ჰომოსექსუალებს აკრძალათ სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობა. აღნიშნულ ბრძანებასთან დაკავშირებით, 2012 წლის 11 ივლისს კონსტიტუციური სარჩელით საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმართა საქართველოს მოქალაქეთა გარკვეულმა ჯგუფმა, რომლებმაც სარჩელში მიუთითეს, რომ აღნიშნული ბრძანება არ შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციის მე-14 და მე-16 მუხლებს, რომელთა მიხედვითაც, დაცულია ადამიანის უფლებები და ძირითადი თავისუფლებები.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს აღნიშნულ გადაწყვეტილებას ჩვენ ვუწოდებთ „ბაუშართლებელ რისკს“. რაში მდგომარეობს საქმის არსი? კონსტიტუციის მე-14 მუხლის თანახმად, „ყველა ადამიანი დაბადებით თავისუფალია და კანონის წინაშე თანასწორია განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა“ (1), ხოლო მე-16 მუხლი აცხადებს, რომ ყველას აქვს საკუთარი პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება. მოსარჩელები მიუთითებდნენ, რომ შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის ბრძანების 24-ე მუხლში სიტყვა „ჰომოსექსუალი“ არაკონსტიტუციურია და არ შეესაბამება კონსტიტუციის მე-14 მუხლს. აქედან გამომდინარე, უნდა მოხდეს მისი გაუქმება, ისინი ასევე მოითხოვდნენ სისხლის დონორობას, რომელიც საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით ჩაითვადა, რომ რისკის ფაქტორის შემცველია საზოგადოებისთვის.

ბუნებრივია, იბადება კითხვა, თუ რატომ უქმნის ეს გადაწყვეტილება საფრთხეს საქართველოს მოსახლეობის სოცოცხლესა და ჯანმრთელობას? საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის 2000 წლის ბრძანების დანართის მიხედვით, ჰომოსექსუალიზმი მიეკუთვნება შიდსის რისკ ჯგუფებს. კვლევების მიხედვით დადასტურებულია, რომ ჰომოსექსუალის სისხლითა და მისი კომპონენტებით დონორობისას იზრდება საფრთხე აივ-ინფექციით და ჰეპატიტით დაავადებისა. ამ შემთხვევაში ისმის კითხვა, თუ რატომ არიან ჰომოსექსუალები უფრო მეტად საშიშნი დაავადების გადატანისას, ვიდრე სხვა ორიენტაციის ადამიანები.

„ჯო ენის“ ცენტრის სისხლის ბანკის დირექტორმა და ევროსაბჭოს სისხლის უსაფრთხოების ექსპერტთა პერმანენტული კომიტეტის წევრმა განაცხადა, რომ სა-

მედიცინო პრაქტიკაში ტერმინი „ჰომოსექსუალობა“ გაგებულა, როგორც სარისკო სქესობრივი კონტაქტი. პრეტესტირების დროს ექიმი ეკითხება დონორს რისკის შემცველი სქესობრივი ქცევებისა და არა მისი ორიენტაციის შესახებ. სპეციალისტის აზრით, აივ-ვირუსის გადაცემის რისკი იზრდება ჰომოსექსუალური სქესობრივი კონტაქტისას, ვინაიდან ამ დროს ყველაზე მაღალია მიკრო ტრამეების მიღების ალბათობა. ექიმის დასკვნის მიხედვით, დამცავი საშუალებებიც ვერ უზრუნველყოფენ 100%-იან დაცვას.

სანამ ადამიანისაგან სისხლს აიღებენ, ანუ სანამ ის დონორი გახდება, ხდება სისხლისა და მისი კომპონენტების შემოწმება, არის თუ არა ის რამე დაავადების მატარებელი. თუ ეს რეალურად განხორციელებადია, მაშინ რატომ არის საფრთხის შემცველი საზოგადოებისთვის არატრადიციული სექსუალური ორიენტაციის მატარებლის სისხლი? პროფესორ ლევან ავალიშვილის დასკვნის თანახმად: „პერიოდს ორგანიზმის ინფიცირებიდან ანტისხეულების გამომუშავებამდე ეწოდება ე. წ. „ფანჯრის პრინციპი“, რომელიც საშუალოდ 3 კვირიდან 12 თვემდე შეიძლება გაგრძელდეს და ინფიცირების გამოვლენა ვერ მოხერხდეს დღესდღეობით არსებული ვერც ერთი თანამედროვე ტესტის საშუალებით“ (2, 8, 11).

თუ როგორ დგინდება სავარაუდო დონორის ორიენტაცია და ცხოვრების წესი, საქმეზე სპეციალისტად მოწვეულმა საქართველოს ჰემატოლოგთა და ტრანსფუზიოლოგთა ასოციაციის პრეზიდენტმა გენადი იოსავამ წარმოდგენილ დასკვნაში განმარტა: „ჰომოსექსუალობა დგინდება ანამნეზიით, სადაც დონორობის მსურველს ეკითხებიან, ჰქონდა თუ არა მას ჰომოსექსუალური სქესობრივი კავშირი“ (2, 8).

კლინიკებში, სადაც ხდება დონორთა მსურველთათვის სისხლის აღება, სავარაუდო კანდიდატებს ავსებინებენ მხოლოდ ანკეტებს. მარტივი წარმოსადგენია, რამდენად უსაფრთხოა ეს პროცედურა. აქ, რა თქმა უნდა, გავითვალისწინოთ ქართული მენტალიტეტი და რეალობა. საქართველოს მოსახლეობის დაახლოებით 95%-ზე მეტი უარყოფითად არის განწყობილი სექსუალური უმცირესობების მიმართ. გავიხსენოთ თუნდაც უახლოესი წარსული – რა ხდებოდა ჩვენს დედაქალაქში ჰომოფობიის წინააღმდეგ მიმართულ აქციაზე. საქართველოს მოსახლეობა სასტიკად უსწორდებოდა სექსუალურ უმცირესობას. აქედან გამომდინარე, დანამდილებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ადამიანი ყოველთვის ეცდება იმის დამალვას, რისთვისაც მას სდევნიან, ცემენ და აყენებენ სიტყვიერ, ფსიქიკურ თუ ფიზიკურ შეურაცხყოფას. ის დონორებიც, რომლებიც სისხლის ჩაბარების სანაცვლოდ იღებენ თანხას, ანუ არიან ანაზღაურებადი დონორები, მაღავენ სექსუალურ წარსულს, რადგან უარი არ უთხრან დონორობაზე და, შესაბამისად, არ დარჩნენ ანაზღაურების გარეშე.

მოსარჩელე მხარე აღნიშნავდა, რომ ჰომოსექსუალიზმი არ გულისხმობს აქტიურ სექსუალურ ცხოვრებას, აქედან გამომდინარე, ყველა ჰომოსექსუალი არ არის საფრთხის შემცველი, რადგან ყველას არ აქვს აქტიური სექსუალური ცხოვრება. **შევნიშნავთ, რომ ეს არსებითად მცდარი შეხედულებაა, რადგანაც პრაქტიკაში არსებული ყველა ორიენტაციის ადამიანებს უჩნდებათ მოთხოვნილება, მიდრეკილება იმისა, რომ ჰქონდეთ სექსუალური კონტაქტი, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა მათ აქვთ თავის ტვინში დარღვევა.**

მხოლოდ და მხოლოდ ასექსუალებსა და ანტისექსუალებს არ აქვთ აქტიური სექსუალური ცხოვრება. აზრის უკეთ გასაგებად, განვიხილოთ ორივე შემთხვევა.

ასექსუალიზმი არ გულისხმობს დადებით ან უარყოფით დამოკიდებულებას სექსუალური ცხოვრებისადმი, უბრალოდ, მათ არ უჩნდებათ ასეთი მოთხოვნილება. მეცნიერების დასკვნით, ასექსუალიზმი არ არის რამე დაავადება და ის არ იწვევს

რამე პათოლოგიას, ასევე არ მოქმედებს ცუდად ადამიანის ფიზიკურ თუ ფსიქიკურ მდგომარეობაზე, ხოლო რაც შეეხება ანტისექსუალებს, ისინი უარყოფითად არიან განწყობილი ყველა ორიენტაციის ადამიანის მიმართ.

დონორობის აკრძალვა არც ანტისექსუალებზე და არც ასექსუალებზე არ ვრცელდება. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მოსარჩელის არგუმენტი უსაფუძვლო და არასწორია.

მოსარჩელე აღნიშნავდა, რომ სიტყვა „ჰომოსექსუალიზმი“ არ მოდის შესაბამისობაში საქართველოს კონსტიტუციის მე-14 მუხლთან, კონკრეტულად წინადადებასთან – **ყველა ადამიანი დაბადებით თავისუფალია და კანონის წინაშე თანასწორია განურჩევლად სქესისა**. სიტყვა „ჰომოსექსუალი“ შეიცვალა შემდეგი ფორმულირებით – „მამაკაცის სქესი მამაკაცთან“ (მსმ-ით), რითაც კანონმდებელმა ორი კარგი საქმე გააკეთა: პირველ რიგში, ნორმა გახდა არადისკრიმინაციული და მეორე, გაფართოვდა იმ პირთა წრე, რომელნიც მოიაზრებიან დაავადების გადამტანად, რადგან ახალ რედაქციაში იგულისხმებიან, აგრეთვე ბისექსუალებიც. რა თქმა უნდა, ისინი გაორმაგებული საფრთხის მატარებელი არიან, რადგან მათ აქვთ სექსუალური კონტაქტი როგორც მამაკაცებთან, აგრეთვე ქალებთანაც. რაც შეეხება არადისკრიმინაციულობას, ახალ რედაქციაში აკრძალვა ეხება არა სექსუალურ ორიენტაციას, არამედ იმათ, ვისაც აქვს აქტიური არატრადიციული სექსუალური ცხოვრება.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-14 მუხლი წარმოადგენს თანასწორობის იდეის ნორმატიულ გამოხატულებას – კონსტიტუციურ ნორმა პრინციპს, რომელიც ზოგადად გულისხმობს ადამიანების სამართლებრივი დაცვის თანაბარი პირობების გარანტიებს. სამართლებრივი დაცვა არ გულისხმობს მხოლოდ კანონიერებას, კანონი ამავე დროს სამართლიანიც უნდა იყოს. ამავდროულად, შეიძლება ესა თუ ის ნორმა ზღუდავდეს ადამიანთა გარკვეული წრის უფლებებს, მაგრამ თუ დაცული სიკეთე აღემატება მიყენებულ ზიანს, ასეთი ნორმა შეიძლება გამართლებულად ჩაითვალოს, როგორც მაკიაველი იტყვოდა – „მიზანი ამართლებს საშუალებას“.

რაც შეეხება კონსტიტუციის მე-14 მუხლით დაცული თანასწორობის უფლების შეზღუდვას, მიგვაჩნია, რომ მას ადგილი ექნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ აშკარაა არსებითად თანასწორი პირების მიმართ უთანასწორო მოპყრობა [ან არსებითად უთანასწორო პირების მიმართ თანასწორი მოპყრობა] (2, 11).

ფაქტია, თუ როგორი საფრთხის შემცველია ჰომოსექსუალის დონორობა და ამ კუთხით განვიხილავთ აივ-ინფექციას, რომლის გავრცელების საფრთხეც იზრდება ასეთ შემთხვევებში.

აივ-ინფექცია (შიდსი) პირველად წარმოიშვა დასავლეთ აფრიკაში. 1959 წელს პირველი ადამიანი გარდაიცვალა აივ-ინფექციით. აივ ინფიცირებულებში ბევრად უფრო ადვილად ვრცელდება ისეთი დაავადებები, როგორებიცაა ტუბერკულოზი, ჰერპესი და სხვა. ამას, რა თქმა უნდა, იწვევს ის, რომ ამ დროს ადამიანს დაქვეითებული აქვს იმუნიტეტი (ანუ ორგანიზმის დაცვის სისტემა), რომელიც გამოიწვია აივ-ინფექციამ.

ჰომოსექსუალების დონორობა ორჯერ ზრდის საფრთხეს, როგორც აივ-ინფექციის, ასევე ჰეპატიტის გავრცელებისას.

სტატიაში განვიხილავთ აღნიშნულ საკითხთან მიმართებაში მსოფლიოს ქვეყნების დამოკიდებულებას. რადგან სტატის მოცულობა არმ იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ შევეხო თითოეულ ქვეყანაში შექმნილ ვითარებას, განვიხილავ რუსეთისა და აშშ-ის მაგალითს.

2007 წლამდე, რუსეთის კანონმდებლობის მიხედვით, ჰომოსექსუალებს ეკრძა-

ლებოდათ სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობა. 2007 წლის აპრილში ლებტი-ის აქტივისტებმა შეიტანეს საჩივარი სასამართლოში და მოითხოვეს ჯანდაცვის მინისტრის ბრძანების გაუქმება (სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობის შესახებ), რომლის მიხედვითაც, ჰომოსექსუალებს ეკრძალებოდათ დონორობა. საჩივარში აღნიშნული იყო, რომ ბრძანება არის დისკრიმინაციული. მართლაც, რუსეთის საკანონმდებლო ორგანომ აღნიშნული აკრძალვა მოხსნა 2008 წელს. 2013 წელს „დუმაში“ საკანონმდებლო ინიციატივია წარადგინეს ლდპ-ის წევრებმა და მოითხოვეს, რომ კვლავ ყოფილიყო აკრძალვა ჰომოსექსუალებზე, სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობაზე, ვინაიდან ძალზე დიდი რისკის მატარებელი არიან დაავადების გადატანისა, ამას მოწმობს ქვეყანაში უკანასკნელი 5 წლის განმავლობაში აივი-ინფიცირებულების გაზრდილი რაოდენობა და, მათი მოსაზრებით, არსებობდა რაოდენობის გაზრდასა და აკრძალვის მოხსნას შორის მიზეზობრივი კავშირი. ლდპ ასევე მოითხოვდა, რომ ძველ ბრძანებაში შეეტანათ ერთი ცვლილება – სიტყვა „ჰომოსექსუალი“ შეეცვალათ მსმ-ით. კონკრეტული საკითხი დღესაც აქტუალურია რუსეთის ფედერაციაში. რუსეთი შედის იმ 9 ქვეყანაში, სადაც არ არის არანაირი შეზღუდვა მსმ-ის დონორობაზე.

რაც შეეხება აშშ-ის მიდგომას ამ საკითხისადმი, ეს შეიძლება განვიხილოთ როგორც უკომპრომისო. მიუხედავად უამრავი გამოსვლისა და მოთხოვნისა, მოეხსნათ აკრძალვა და ჰქონოდათ არატრადიციული სექსუალური ორიენტაციის წარმომადგენლებს სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობის უფლება, ამერიკის მთავრობამ ეს აკრძალვა მიიღო 1977 წელს და მას შემდეგ არანაირი ცვლილება არ შეუტანია მასში. ამერიკის ჯანდაცვის სამინისტროს ინფორმაციაზე დაყრდნობით, მამაკაცი, რომელსაც ერთხელ მაინც ჰქონია სექსუალური აქტი მამაკაცთან, 70-ჯერ მეტი საფრთხის მატარებელია, ვიდრე სხვა, ხოლო 800-ჯერ მეტი საფრთხის, ვიდრე დონორები და 8000-ჯერ მეტი, ვიდრე განმეორებადი დონორები. ეს ციფრები ასახავს მხოლოდ აშშ-ის საზღვრებს შიგნით შექმნილ სიტუაციას.

ამერიკისა და რუსეთის მაგალითის დეტალური შესწავლისას და მათი დამოკიდებულებიდან მსმ-ჯგუფის სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობასთან მიმართებაში, - ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ერთში სამუდამოდ არის აკრძალული, ხოლო მეორეში არანაირი აკრძალვა არ არის.

მსოფლიოს ქვეყნებიდან მხოლოდ 9 ქვეყანაში არის დაშვებული მსმ-ის დონორობა: 1) რუსეთი; 2) ჩილე; 3) იტალია; 4) მექსიკა; 5) პორტუგალია; 6) პოლონეთი; 7) ესპანეთი; 8) ტაილანდი 9) ურუგვაი. დანარჩენ ქვეყნებში არის გარკვეული ან სამუდამო აკრძალვები დონორობასთან დაკავშირებით.

მაინც რა არის სისხლის დონორობა და რას ემსახურება იგი? სისხლისა და მისი კომპონენტების ნებაყოფლობით გაღება, იქნება ეს ანაზღაურებით თუ მის გარეშე, ემსახურება კაცობრიობისათვის უმნიშვნელოვანეს საქმეს – დონორისაგან აღებული სისხლით მარაგდებიან დაწესებულებები, რომელნიც შემდეგ სისხლს გადასცემენ საავადმყოფოებს, სისხლის ბანკებს, ამბულატორიებს, ლაბორატორიებს და სხვა. სისხლი გამოიყენება საგანმანათლებლო და სამედიცინო მიზნებისათვის. ეს არის სისხლისა და მისი კომპონენტების, მედიკამენტების დამზადება. რა თქმა უნდა, ყველაზე მნიშვნელოვანი არის ტრანფუზია, ანუ სისხლის გადასხმა საჭიროების შემთხვევაში. ექიმები პაციენტს სისხლს უსხამენ სხვადასხვა სიტუაციაში: დამწვრობის, ტრამეების, რთული ოპერაციების მიმდინარეობისას და ა.შ. ასეთი სიტუაციების დროს პაციენტთა სიცოცხლის შესანარჩუნებლად აუცილებელია სისხლის გადასხმა. მსოფლიოს ყოველ მესამე ადამიანს ცხოვრებაში ერთხელ მაინც სჭირდება სისხლის გადასხმა, რაც გულისხმობს იმას, რომ საშუალოდ 2 მილიარდი ადამიანი მოიხმარს დონორის სისხლს. არსებობს ხელოვნური სისხლის

შემცველები, რომლებიც გამოიყენება მხოლოდ გამოუვალი სიტუაციების დროს, რადგან არის ბევრად ძვირი, ვიდრე დონორის სისხლი, ასევე, სრულფასოვნად ვერ ცვლის სისხლს, რადგან ხელოვნური შემცველები არ შეიცავს ყველა კომპონენტს, აქვს გვერდითი ეფექტებიც.

იმისთვის, რომ იყო დონორი, არსებობს საერთაშორისო სტანდარტები: დონორი შეძლება იყოს პირი, რომელიც არის კონკრეტული ქვეყნის მოქალაქე ან მოქალაქეობის არმქონე პირი, უცხოელი, რომელიც უწყვეტად ცხოვრობს ქვეყანაში ერთი წლის განმავლობაში. დონორი უნდა იყოს სრულწლოვანი და, რაც მთავარია, დონორობა უნდა იყოს ნებაყოფლობითი, არ უნდა ჰქონდეს რამე დაავადება და სარისკო სექსუალური კონტაქტი ერთი წლის განმავლობაში. ზემოთ მოყვანილი მსჯელობით შევეცადეთ სტატიაში ნათლად წარმოგვეჩინა მსმ-ჯგუფის სისხლის დონორობის საფრთხე საზოგადოებისთვის, თუ რა დაავადების გადამტანია და თვით ამ დაავადებით გამოწვეული ფატალური შედეგები, რაც პირდაპირ საფრთხეს უქმნის ადამიანების სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას.

მსოფლიოს მოსახლეობის 33 400 000 ადამიანი ინიფიცირებულია აივ-ინფექციით. ამათგან 52% ჰომოსექსუალია. პირველად აივ-ინფიცირებული ადამიანი (ცოცხალი, რომლის გამოკვლევაც შეძლეს) დააფიქსირეს 1981 წლის 5 ივნისს აშშ-ში, ატლანტის შტატში. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ აივ-ინფექციის გამავრცელებლები იყვნენ ჰომოსექსუალები.

დავუბრუნდეთ მთავარ საკითხს – სარჩელსა და საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას. მოსარჩელე მხარემ აღნიშნა, რომ სიტყვა „ჰომოსექსუალიზმი“ დისკრიმინაციულია, რადგან ის მიუთითებს ადამიანის სექსუალურ ორიენტაციაზე, ამდენად არ შეესაბამება კონსტიტუციის მე-14 მუხლს. სასამართლომაც დააკმაყოფილა სარჩელი. ამ კომპონენტში ვეთანხმებით მოსარჩელე მხარეს, რომ სიტყვა „ჰომოსექსუალიზმი“ მიუთითებს სექსუალურ ორიენტაციაზე და არის დისკრიმინაციული, მაგრამ არც სასამართლომ და არც მოსარჩელე მხარემ არ გაითვალისწინა მინისტრის ბრძანების ახალი რედაქცია, რომელშიც სიტყვა „ჰომოსექსუალიზმი“ შეიცვალა „მსმ“-თი. „მსმ“ ნამდვილად არ მიუთითებს რომელიმე სექსუალურ ორიენტაციაზე, ვინაიდან ამ ჯგუფში შეიძლება ვიგულისხმოთ როგორც (ჰეტერო, ბი), ასევე ჰომოსექსუალებიც, რადგან ერთი სექსუალური აქტი მამაკაცისა მამაკაცთან საკმარისია იმისთვის, რომ ის მოვიხსენიოთ როგორც მსმ ჯგუფის წევრი. აქედან გამომდინარე, იმის მტკიცება, რომ აღნიშნული ბრძანება დისკრიმინაციულია და არ შეესაბამება კონსტიტუციის მე-14 მუხლს – უსაფუძვლოა.

მოსარჩელე მხარეებს ვეთანხმებით იმ საკითხში, რომ ლეგიტიმური მიზნის არსებობა არ არის საკმარისი უფლების შეზღუდვისთვის. იმისთვის, რომ უფლება შეიზღუდოს, საჭიროა არსებობდეს რამდენიმე პირობა: 1) სახეზე იყოს დაცული სფეროს არსებობა; 2) ჩარევა იყოს კანონით გათვალისწინებული; 3) ასეთი ჩარევა აუცილებელი უნდა იყოს დემოკრატიული საზოგადოებისთვის; 4) ჩარევა უნდა ემსახურებოდეს ლეგიტიმურ მიზანს.

ამ ოთხი პირობიდან ოთხივე არის სახეზე: ჩარევა ემსახურება ლეგიტიმურ მიზანს, რა თქმა უნდა, აუცილებელია დემოკრატიული საზოგადოებისათვის, ის ემსახურება მის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას, ჩარევა არის კანონით გათვალისწინებული. საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალურ დაცვის მინისტრს აქვს დელეგირებული უფლებამოსილება უზრუნველყოს საქართველოს მოქალაქეებისა და ქვეყანაში მცხოვრები სხვა პირების ჯანმრთელობა; სიცოცხლის უფლება გარანტირებულია საქართველოს კონსტიტუციით, ხოლო დაცული სფერო აღნიშნულ შემთხვევაში არის მთლიანად საზოგადოება.

დაცული სიკეთე, რაც გამოიხატება საზოგადოების დაცვაში, ბევრად უფრო

ღირებულება, ვიდრე მიყენებული ზიანი, რაც გამოიხატება საზოგადოების 4%-ის, ანუ ჰომოსექსუალების რაღაც მხრივ შეზღუდვაში. მარტივი წარმოსადგენია, რომელი უფრო ღირებულება: ჩავაგდოთ საფრთხეში საზოგადოების 96% პროცენტი იმისთვის, რომ დანარჩენს არ შეეზღუდოს სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობის უფლება.

სტატიაში ყურადღებას ვამახვილებთ იმ ფაქტზეც, რომელიც შეეხება ერთსქესიანთა ქორწინებას. გერმანია შედის იმ 20 ქვეყანაში, სადაც დაშვებულია ერთსქესიანთა ქორწინება. დამეთანხმებით, ეს უაღრესად დემოკრატიული გადაწყვეტილებაა, რომლითაც გათანაბრებულია ნებისმიერი ადამიანი კანონის წინაშე, მაგრამ აღნიშნული 20 ქვეყნიდან მხოლოდ ერთში, ურუგვაუში არის დაშვებული სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობა ჰომოსექსუალების მიერ. გერმანიის მიდგომა ამ საკითხისადმი ასეთია: „ერთი სქესის წარმომადგენელთათვის რეგისტრირებული ცხოვრებისეული პარტნიორების სამართლებრივი ინსტიტუტის შემოღება არ ეწინააღმდეგება გერმანიის ძირითადი კანონის მე-6 მუხლის პირველ პუნქტს. გერმანიის ძირითადი კანონის მე-6 მუხლის პირველი პუნქტით, ქორწინების ინსტიტუტის განსაკუთრებული დაცვა ხელს არ უშლის კანონმდებელს გაითვალისწინოს ერთი სქესის წარმომადგენელ წევილთათვის ისეთი უფლებები და მოვალეობები, რომლებიც მსგავსია ან მიახლოებულია ქორწინებასთან. ქორწინების ინსტიტუტს არ ემუქრება შეზღუდვის და შევიწროების საფრთხე ისეთი ინსტიტუტების შემოღებით, რომელიც მორგებულია იმ ადამიანებზე, ვისაც არ შეუძლიათ დაქორწინება“ (3, 143).

აქვე გვინდა შევეხოთ ანტიდისკრიმინაციულ კანონს. ჩვენთვის გასაკვირი ფაქტია ის, რომ აუიოტაუი გამოიწვია აღნიშნული კანონის მიღებამ და არავითარი გამოხატულება არ პოვა სისხლისა და მის კომპონენტებზე დონორობის აკრძალვის გაუქმებამ. აღნიშნული კანონი არავითარ დამატებით უფლებას არ აძლევს ჰომოსექსუალებს. ბრალოდ, ეს კანონი სექსუალური უმცირესობისათვის ხელშემწყობია, იყენენ სოციალურად აქტიურები და გრძნობდნენ თავს როგორც საზოგადოების სრულყოფილი წევრები. ხოლო დონორობაზე აკრძალვის მოხსნა პირდაპირ საფრთხის შემცველია საზოგადოებისთვის. ანტიდისკრიმინაციული კანონი არაფერს შეიცავს ისეთს, რაც კონსტიტუციით არ იყო გათვალისწინებული. პირველი მუხლის მიხედვით, კანონის მიზანია დისკრიმინაციის ნებისმიერი ფორმის აღმოფხვრა და ნებისმიერი ფიზიკური და იურიდიული პირისათვის საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი უფლებებით თანასწორად სარგებლობის უზრუნველყოფა რასის, კანის ფერის, ენის, სქესის, ასაკის, მოქალაქეობის, წარმოშობის, დაბადების, საცხოვრებელი ადგილის, ქონებრივი ან წოდებრივი მდგომარეობის, რელიგიის ან რწმენის, ეროვნული, ეთნიკური ან სოციალური კუთვნილების, პროფესიის, ოჯახური მდგომარეობის, ჯანმრთელობის მდგომარეობის, შეზღუდული შესაძლებლობის, სექსუალური ორიენტაციის, გენდერული იდენტობისა და გამოხატვის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულების ან სხვა ნიშნის მიუხედავად (4).

ჩვენი აზრით, ზემოთ მოყვანილი მსჯელობა ნათელს გახდის, თუ როგორი საფრთხის შემცველია მსმ ჯგუფის სისხლისა და მისი კომპონენტების დონორობა, ასევე ვიმედოვნებ, ნათელია თუ რატომ ვუწოდებთ საკონსტიტუციო სასამართლოს აღნიშნულ გადაწყვეტილებას „გაუმართლებელ რისკს“.

რა თქმა უნდა, ყველას შეუძლია საკუთარი აზრი დააფიქსიროს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, მაგრამ ფაქტი ერთია, გადაწყვეტილება საფრთხის შემცველია მთლიანად საქართველოს მოსახლეობისათვის.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 14.
2. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, 2014.
3. შუაბე ი., გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები.
4. საქართველოს კანონი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ. მუხლი 1.

Ia Kharazi, Badri Gorgiladze
Unreasonable Risk
(According to the Constitutional Court's decision)
Summary

The article is about the Constitutional Court's decision. According to this decision, people, who have non-traditional sexual orientation, have the right to be blood donors. That is why the title of the article is “Unreasonable risk”. The author disagrees with the decision of Constitutional Court and considers that it is too dangerous for population to give those people who have non-traditional sexual orientation the opportunity to use this right.

Иа Харази, Бадри Горгиладзе
Неоправданный риск (одно решение Конституционного суда)
Резюме

В статье говорится о приложении к приказу министром труда и здравоохранения от 5 декабря 2000 года зф № 241/н о проверке групп крови доноров. В соответствии со статьей 24, лицам нетрадиционной сексуальной ориентации запрещено донорство крови. На это последовала конституционная жалоба от указанных в статье лиц, требующих от конституционного суда аннулирования упомянутого приказа, который не соответствует статьям 14 и 16 грузинской Конституции, в котором говорится о защите прав человека. Конституционный суд аннулировал приказ министра. Указанное решение назвали «Неоправданный риск».

ჯანო წულუკიძე
(საქართველო)

**მუნიციპალიტეტის საკრებულოს უფლებამოსილება
და საქმიანობის წესი**

მუნიციპალიტეტის სამართლებრივი ბუნება დრომ მოითხოვა სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში მოსახლეობის ფართო ფენების ინტერესების აქტუალიზაციისათვის. ამიტომ ადგილობრივი მართვის ქმედუნარიანობის პროგრესირების თვალსაზრისით, მმართველობის პროცესში თვითმმართველობის ზრდაზე გაკეთებულმა აქცენტებმა არსებითი დატვირთვა შეიძინა. შედეგად, მუნიციპალიტეტის თანამედროვე გაგებამ სახელმწიფო მართვის სისტემაში დემოკრატიზაციის ბუნებითი კრიტერიუმები განამტკიცა.

მუნიციპალიტეტის სამართლებრივი განსაკუთრებულობა იმაში მდგომარეობს, რომ ტერიტორიულ ერთეულებში იქმნება წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი ორგანოები. მათ ერთდროულად ენიჭებათ საჯარო და ადგილობრივი ორგანოს სტატუსი, შესაბამისად, სახელმწიფო და თვითმმართველობითი ამოცანებისა და ფუნქციების შესრულებაც მათი ერთობლივი საქმეა.

მუნიციპალური სამართალი კონსტიტუციური სამართლის ქვედარგია და იგი განსაზღვრავს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანიზაციისა და ფუნქციონირების საერთო პრინციპებს, მათი რეალიზაციის ფორმებსა და გარანტებს, ამასთან, ადგენს ადგილობრივი თვითმმართველობის ადგილსა და როლს საჯარო ხელისუფლების სისტემაში.

ადგილობრივი თვითმმართველობის ინსტიტუციის სამართლებრივი წყაროების სისტემაში უზენაესი ადგილი კონსტიტუციას ეკუთვნის. მუნიციპალიტეტის სამართლებრივი ბუნება, მისი სისტემური ფორმირება და ქმედითობა იმაზეა დამოკიდებული თუ რა კომპლექსს ემყარება ადგილობრივი თვითმმართველობის ფუნქციონირების პრინციპების მარეგულირებელი კანონმდებლობა, რა ფუნქციებს აკისრებს იგი შესაბამის ორგანოებს და რამდენად უზრუნველყოფილია კანონმდებლობას დაცვა და ფუნქციონირება.

ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელებას უზრუნველყოფს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოთა სისტემა, რომლის სტრუქტურაში მოქცეული დაწესებულებების ერთობლიობა ადგილობრივი საჯარო ხელისუფლების ორგანოებად იწოდება.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს უფლებამოსილებებს განეკუთვნება მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ორგანიზებისა და მისი იდენტურობის განსაზღვრის სფეროში:

მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ერთეულების შექმნა და გაუქმება, მათი საზღვრების დადგენა;

მუნიციპალიტეტის შექმნის გაუქმების, ადმინისტრაციული ცენტრის დადგენის/შეცვლის და ადმინისტრაციული საზღვრების შეცვლის შესახებ შუამდგომლობების წარდგენა;

საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად მუნიციპალიტეტის სიმბოლოების (გერბის, დროშისა და სხვა სიმბოლოების დადგენა; მუნიციპალიტეტის საპატრიო წოდებებისა და ჯილდოების შემოღებისა და მინიჭების წესების დადგენა);

ისტორიულად ჩამოყალიბებული უბნის, ამა თუ იმ ზონის, მიკრორაიონის, წყაროს, მოედნის, პროსპექტის (გამზირის), გზატკეცილის, ქუჩის, შესახვევის, ჩი-

ხის, გასასვლელის, სანაპიროს, ესპლანადის, ბულვარის, ხეივნის, სკვერის, ბაღის, პარკის, ტყე-პარკის, ადგილობრივი მნიშვნელობის ტყის, სასაფლაოს, პანთეონის, შენობა-ნაგებობის, სატრანსპორტო სისტემის ობიექტის სახელდება;

ორგანიზაციული საქმიანობის სფეროში:

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს რეგლამენტის დამტკიცება;

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარისა და თავმჯდომარის მოადგილის არჩევა და თანამდებობიდან გადაყენება;

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს წევრის უფლებამოსილების ცნობისა და მისი უფლებამოსილების ვადამდე შეწყვეტის შესახებ გადაწყვეტილებების მიღება;

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიის შექმნა, კომისიის თავმჯდომარის არჩევა და თანამდებობიდან გადაყენება, კომისიის პერსონალური შემადგენლობისა და დებულების დამტკიცება და მათში ცვლილების შეტანა;

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს დროებითი სამუშაო ჯგუფის შექმნა და გაუქმება, დროებითი სამუშაო ჯგუფის პერსონალური შემადგენლობის დამტკიცება და მასში ცვლილების შეტანა;

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს აპარატის დებულებისა და საშტატო ნუსხის დამტკიცება.

მუნიციპალიტეტის აღმასრულებელი ორგანოების საქმიანობის რეგულირებისა და კონტროლის სფეროში:

მუნიციპალიტეტის აღმასრულებელი ორგანოებისა და ამ ორგანოების თანამდებობის პირების საქმიანობის კონტროლი, მათი ანგარიშების მოსმენა და შეფასება;

გამგეობის/მერიის და მისი სტრუქტურული ერთეულების დებულებისა და საშტატო ნუსხების დამტკიცება;

მუნიციპალიტეტის გამგებლისთვის/მერიისთვის უნდობლობის გამოცხადება, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად ადგილობრივი გადასახადებისა და მოსაკრებლების შემოღება და გაუქმება;

მუნიციპალიტეტის გამგებლის/მერის წარდგინებით, მუნიციპალიტეტის სახელით დადებული ხელშეკრულების დამტკიცება, აგრეთვე ისეთი გარიგების დადებაზე თანხმობის მიცემა, რომლის ღირებულება აღემატება მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტის გადასახდელების 5 პროცენტს;

საქართველოს მთავრობის მიერ დადგენილი მაქსიმალური ოდენობის ფარგლებში მუნიციპალიტეტის გამგებლის/მერის თანამდებობრივი სარგოს განსაზღვრა;

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თანამდებობის პირთა, მუნიციპალიტეტის საკრებულოს აპარატის მოსამსახურეთა და მუნიციპალიტეტის გამგებლის/მერის წარდგინებით გამგეობის/მერიის თანამდებობის პირთა და სხვა მოსამსახურეთა თანამდებობრივი სარგოების ოდენობების განსაზღვრა საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი საჯარო მოსამსახურეთა თანამდებობების რანჟირების სისტემის გათვალისწინებით. მუნიციპალიტეტის გამგებლის/მერის წარდგინებით მუნიციპალიტეტის ქონების მართვისა და განკარგვის წესების, აგრეთვე 50 პროცენტზე მეტი წილობრივი მონაწილეობით შექმნილი საწარმოს ქონების განკარგვის წესის დადგენა ამ კანონითა და საქართველოს სხვა საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტებით განსაზღვრული წესით.

მუნიციპალიტეტის გამგებლის/მერის წარდგინებით მუნიციპალიტეტის შესყიდვების გეგმის დამტკიცება;

საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებული წესის შესაბამისად მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში არსებული არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მი-

წის ნაკვეთის ნორმატიული ფარის, მუნიციპალიტეტის ქონების საწყისი საპრივატიზებო საფასურისა და ქირის საწყისი საფასურის დადგენა;

მუნიციპალიტეტის გამგებლის/მერის წარდგინებით მუნიციპალიტეტის ქონების საპრივატიზაციო ობიექტების ნუსხისა და პრივატიზაციის გეგმის დამტკიცება.

მუნიციპალიტეტის ქონების სახელმწიფოსთვის უსასყიდლოდ გადაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მიღება.

მუნიციპალიტეტის საკუთრებაში არსებული ტყისა და წყლის რესურსების მართვის წესის დადგენა.

საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ახალარჩეული მუნიციპალიტეტის საკრებულოს პირველ სხდომას იწვევს საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია არჩევნების საბოლოო შედეგების შეჯამებიდან 30 დღის ვადაში. მუნიციპალიტეტის საკრებულო მუშაობას შეუდგება, თუ შესაბამისი საარჩევნო კომისია დაადასტურებს (არჩეულად გამოაცხადებს) ახალარჩეული მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედის არჩევას.

ახალარჩეული მუნიციპალიტეტის საკრებულოს პირველი სხდომა გაიხსნება, თუ მას ესწრება (რეგისტრირებულია) ახალარჩეული მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სრული შემადგენლობის ნახევარზე მეტი. ახალარჩეული მუნიციპალიტეტის საკრებულოს პირველ სხდომას ხსნის შესაბამისი საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარე. ახალარჩეული მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სხდომებს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარის არჩევამდე უძღვება მუნიციპალიტეტის საკრებულოს უხუცესი წევრი (1, 59).

ადგილობრივ თვითმმართველობას აქვს საკუთარი ქონება დაფინანსება. ახალარჩეული მუნიციპალიტეტის საკრებულოს პირველი შეკრება შემდგარად არ ჩაითვლება, თუ იმ მუნიციპალიტეტის საკრებულოს წევრთა რაოდენობა, რომელთა უფლებამოსილებაც ცნო მუნიციპალიტეტის საკრებულომ, მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სრული შემადგენლობის ორ მესამედზე ნაკლებია, მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სხდომა წყდება. ასეთ შემთხვევაში ახალარჩეული მუნიციპალიტეტის საკრებულოს მომდევნო სხდომას იწვევს საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია იმ დღიდან 10 დღის ვადაში, როდესაც შესაძლებელი გახდება მუნიციპალიტეტის საკრებულოს წინაშე იმდენი პირის უფლებამოსილების ცნობის საკითხის დასმა, რამდენიც საკმარისია მუნიციპალიტეტის სრული შემადგენლობის ორ მესამედამდე შესავსებად.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სხდომებს თვეში ერთხელ მაინც იწვევს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარე.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს რიგგარეშე სხდომა მოიწვევა:

მუნიციპალიტეტის გამგებლის/მერის წინადადებით;

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარის ინიციატივით;

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სიითი შემადგენლობის არანაკლებ ერთი მესამედის წერილობითი მოთხოვნით;

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს ფრაქციის წინადადებით;

მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე რეგისტრირებულ ამომრჩეველთა საერთო რაოდენობის არანაკლებ 1 პროცენტის მოთხოვნით.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს რიგგარეშე სხდომის მოწვევის შესახებ მოთხოვნის (წინადადების) წარდგენიდან ერთი კვირის ვადაში მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარე იწვევს რიგგარეშე სხდომას.

მუნიციპალიტეტის საკრებულო უფლებამოსილია შეიკრიბოს.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს წევრთა ინფორმირებას მუნიციპალიტეტის საკრებულოს რიგგარეშე სხდომის მოწვევის შესახებ უზრუნველყოფს მუნიციპა-

ლიტეტის საკრებულოს აპარატი მუნიციპალიტეტის საკრებულოს რეგლამენტით დადგენილი წესით. რიგგარეშე სხდომაზე მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარის გამოუცხადებლობის შემთხვევაში სხდომას თავმჯდომარეობს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარის მოადგილე, ხოლო მის არყოფნისას – სხდომაზე დამსწრე მუნიციპალიტეტის საკრებულოს უხუცესი წევრი.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სხდომა უფლებამოსილია, თუ მას ესწრება მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სრული შემადგენლობის ნახევარზე მეტი.

მუნიციპალიტეტის საკრებულო გადაწყვეტილებებს იღებს ღია კენჭისყრით, ფარული კენჭისყრა იმართება მხოლოდ პირის თანამდებობაზე არჩევის, თანამდებობიდან გადაყენების და უნდობლობის გამოცხადების საკითხების გადაწყვეტისას.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს ბიურო შედგება მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარის, მოადგილის (მოადგილეების), მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიებისა და ფრაქციების თავმჯდომარეებისაგან.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს ბიურო:

ადგენს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სხდომის დღის წესრიგის, მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სამუშაო გეგმისა და სამუშაო პროგრამის პროექტებს;

კოორდინაციას უწევს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიებისა და დროებითი და დროებითი სამუშაო ჯგუფების მუშაობას.

განიხილავს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს სხდომაზე გასატან ადმინისტრაციულ – სამართლებრივი აქტების პროექტებზე მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიებისა და დროებითი სამუშაოების დასკვნებსა და წინადადებებს;

ისმენს მუნიციპალიტეტის თანამდებობის პირთა ანგარიშებს;

ახორციელებს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს რეგლამენტით მისთვის მინიჭებულ სხვა უფლებამოსილებებს.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოში საკითხების წინასწარი მომზადების, გადაწყვეტილებათა შესრულებისათვის ხელის შეწყობის, გამგეობის/მერიის, მისი სტრუქტურული ერთეულებისა და მუნიციპალიტეტის მიერ დაფუძნებული იურიდიული პირების კონტროლის მიზნით იქმნება კომისიები, რომელთა რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს 5-ს.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიის თავმჯდომარე აირჩევა მუნიციპალიტეტის საკრებულოს წევრთაგან.

მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიის წევრებს შესაბამისი კომისიის თავმჯდომარის წარდგინებით, მუნიციპალიტეტის საკრებულოს ფრაქციათა წარმომადგენლობისა და იმ მუნიციპალიტეტის საკრებულის წევრთა რაოდენობის პროპორციულად, რომლებიც გაერთიანებული არ არიან არცერთ ფრაქციაში, ამტკიცებს მუნიციპალიტეტის საკრებულო. მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიის წევრი შეიძლება იყოს მხოლოდ მუნიციპალიტეტის საკრებულოს წევრი-მუნიციპალიტეტის საკრებულოს რეგლამენტით დადგენილი წესით მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიაში სამუშაოდ, დროებით ან კომისიის უფლებამოსილების ვადით შეიძლება სხვა პირთა მოწვევაც.

მუნიციპალური სამართალი ახდენს იურიდიული მეცნიერების მთელი რიგი სხვა დარგების თეორიული ცოდნის ინტეგრირებას ადგილობრივი თვითმმართველობის პრობლემატიკასთან მიმართებით (4, 14).

ამდენად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მუნიციპალური სამართლის, როგორც სამართლის კომპლექსური დარგის, სამეცნიერო და სასწავლო დისციპლინის სახით ჩამოყალიბება და განვითარება ადგილობრივი თვითმმართველობის ეფექტური ეროვნული სისტემის ფორმირებისა და ამოქმედების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინა პირობაა.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს კონსტიტუცია, 2014.
2. საქართველოს ორგანული კანონი ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ, 2005.
3. ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობის სახელმწიფო ზედამხედველობის შესახებ, 1999.
4. მელქაძე ო., ეზუგბაია ზ., მუნიციპალური სამართალი, 2002.

Jano Tsulukidze
Authority of Municipality and the Code of the Conduct
Summary

The article studies problems of municipality power distribution and proposes some ways to solve the problems.

Establishment of local self-government and its proper functioning, as a rule, has got two main objectives: 1) reformation of state government by means of its decentralization and deconcentration; 2) drawing government performance closer to individuals and causing organic merger of local initiatives with public interests.

Джано Цулукидзе
Правомочия и порядок деятельности сакребуло (собрания) муниципалитета
Резюме

Установление и полноценная реализация местного самоуправления в государстве, как правило, ставит перед собой две задачи:

- Реформация публичной власти путем ее децентрализации и декоцентрации;
- Приближение к индивиду осуществления властных правомочий, и как результат, органичное слияние местной инициативы с публичным интересом.

ავთანდილ ხაზალია, ია ხარაზი
(საქართველო)

**ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის პრობლემები
საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევებისათვის**

საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევების ცნება. ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის სუბიექტები ძირითადად თანამდებობის პირები არიან. კანონის თანახმად, თანამდებობის პირებს ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა დაეკისრებათ იმ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევისათვის, რომლებიც დაკავშირებულია მმართველობის წესის, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი წესრიგის, ბუნების, მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვის სფეროში დადგენილი წესებისა და სხვა იმ წესების დაუცველობისათვის, რომელთა შესრულების უზრუნველყოფა მათ სამსახურებრივ მოვალეობას შეადგენს.

რადგან ჩვენ საგადასახადო წესების დარღვევებზე ვსაუბრობთ, არ შეიძლება არ შევეხოთ ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას: სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას ზოგადად, კონკრეტულად კი – საჯარო მოხელეთა და, ხშირ შემთხვევაში, მათ სოლიდარულ პასუხისმგებლობას სახელმწიფოსთან ერთად. „სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა მისი ორგანოების (საჯარო მოხელეების) მიერ მიყენებული ზიანისათვის სამართლებრივი სახელმწიფოს სამართლის პრაქტიკისა და მეცნიერების ერთ-ერთი აქტუალური საკითხია. საკითხის სირთულე გამომდინარეობს იქედან, რომ ერთმანეთს უპირისპირდება სახელმწიფოს (ფინანსური) ინტერესი, მისი ქმედუნარიანობის შენარჩუნების პრინციპი და მოქალაქის უფლებების დაცვის უზრუნველყოფის პრინციპი. დასავლურმა სამართლებრივმა სახელმწიფოებმა აღიარეს სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა მისი ორგანოების (საჯარო მოსამსახურეების) მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებისას მიყენებული ზიანის ანაზღაურებაზე. ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძვლები განსაზღვრულია საქართველოს კონსტიტუციით, საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსითა და სამოქალაქო კოდექსით“ (9, 143).

საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-9 ნაწილის თანახმად, „ყველასათვის გარანტირებულია სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკების და თვითმმართველობის ორგანოთა და მოსამსახურეთაგან უკანონოდ მიყენებული ზიანის სასამართლოს წესით სრული ანაზღაურება შესაბამისად სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკის და თვითმმართველობის ორგანოთა სახსრებიდან“. საქართველოს კონსტიტუციით დაამკვიდრდა ზოგადი პრინციპი, რომელიც სახელმწიფოს აკისრებს მისი ორგანოებისა და მოსამსახურეების უკანონო ქმედებით დამდგარი ზიანის ანაზღაურებას. ქვეყნის უზენაესი კანონით აღიარებული ეს პრინციპი აისახა აგრეთვე საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის 208-ე მუხლით, რომელმაც განსაზღვრა, რომ: „სახელმწიფო ადმინისტრაციული ორგანოს, აგრეთვე მისი თანამდებობის პირის ან სხვა სახელმწიფო მოსამსახურის მიერ მისი სამსახურებრივი მოვალეობის განხორციელებისას მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებელია სახელმწიფო“ (6, 1), ასევე სახელმწიფო პასუხს აგებს კანონიერი ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტით გამოწვეული ზიანისათვის, რომელიც მიადგა რომელიმე კერძო პირს ან პირთა ჯგუფს და სხვ.

ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა იურიდიული პასუხისმგებლობის ერთ-ერთი სახეა, რომელიც ვლინდება სახელმწიფო მმართველობითი საქმიანობის განხორციელების პროცესში. ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა ვლინდება ასევე

პასუხისმგებლობის პოზიტიური (რაც ნიშნავს, რომ სამართლის სუბიექტი აღიარებს ქცევის არასწორ ხასიათს, იგი მოიქცევა ისე, როგორც ამას მოითხოვენ ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი ნორმები) და ნეგატიური ფორმებით (რეტროსპექტიული ან ნეგატიური ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა მოიცავს უპასუხისმგებლო ქცევის შეფასებას, ე. ი. როდესაც სამართლის სუბიექტი ჩადის ადმინისტრაციულ სამართადარღვევას, იგი ისჯება და განიცდის პირადი და ქონებრივი ხასიათის შეზღუდვებს).

საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევებისათვის ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის დამახასიათებელი ნიშნებია: 1. საგადასახადო წესების დარღვევებისათვის ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა გამოხატულია სახელმწიფოებრივი იძულების ფორმით ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი ნორმებით დადგენილი ადმინისტრაციული სახდელების გამოყენებით; 2. მას თან ახლავს სახელმწიფოებრივი გაკიცხვა და სამართალდამრღვევი პირისათვის იწვევს უარყოფით შედეგებს; 3. როცა ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევებისათვის დგება, იგი რეალიზაციას განიცდის პასუხისმგებლობის ურთიერთობათა ფარგლებში.

კანონმდებლობა საგადასახადო წესების დარღვევებისათვის ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის შესახებ მჭიდროდ უკავშირდება სისხლისსამართლის კანონმდებლობას. ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობა ერთ-ერთი ძირითადი სახეა იმ იურიდიულ პასუხისმგებლობათა შორის, რომელიც გამოიყენება საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევებისათვის. პასუხისმგებლობის ეს სახე განსხვავდება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. იგი განსხვავდება, უპირველეს ყოვლისა, იმით, რომ არ იწვევს ნასამართლობას, არ არის დაკავშირებული სისხლისსამართლებრივი სასჯელების (თავისუფლების აღკვეთა, გამასწორებელი სამუშაოები და სხვ.) გამოყენებასთან; არ არის მხოლოდ სასამართლოს ქვემდებარე“ (7, 339.)

საგადასახადო წესების დარღვევათა მეტი წილი ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევებზე მოდის. სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დგება იმ შემთხვევაში, როცა ნივთის ღირებულება აჭარბებს 25 ათას ლარს, ხოლო ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა შემთხვევაში ნივთის საგადასახადო ღირებულება ზემოთ აღნიშნულ თანხაზე ნაკლებია.

ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 24-ე მუხლის მიხედვით, „ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა ჩადენისათვის შეიძლება გამოყენებულ იქნეს შემდეგი ადმინისტრაციული სახდელები: ა) გაფრთხილება; ბ) ჯარიმა; გ) იმ საგნის სასყიდლით ჩამორთმევა, რომელიც ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ჩადენის იარაღი, უშუალო ობიექტი ან საქართველოს საგადასახადო კოდექსით დადგენილი, საქართველოს საბაჟო საზღვარზე საქონლის გადაადგილებასთან დაკავშირებული წესების დარღვევის საგანი, საქონლის ტრანსპორტირებისა და მიწოდების საშუალება იყო; დ) იმ საგნის კონფისკაცია, რომელიც ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ჩადენის იარაღი, უშუალო ობიექტი, ან საქართველოს საგადასახადო კოდექსით დადგენილი, საქართველოს საბაჟო საზღვარზე საქონლის გადაადგილებასთან დაკავშირებული წესების დარღვევის საგანი, საქონლის ტრანსპორტირებისა და მიწოდების საშუალება იყო; ე) მოქალაქისათვის მინიჭებული სპეციალური უფლების (სატრანსპორტო საშუალებათა მართვის უფლება) ჩამორთმევა; ექ) იარაღის ტარების უფლების ჩამორთმევა; ვ) გამასწორებელი სამუშაოები; ზ) ადმინისტრაციული პატიმრობა.

აღვნიშნავთ, რომ საგნის სასყიდლით ჩამორთმევა და საგნის კონფისკაცია შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც ძირითადი, ისე დამატებითი ადმინისტრაციული

ციული სახდელის სახით. გაფრთხილება, ჯარიმა, სპეციალური უფლების ჩამორთმევა, გამასწორებელი სამუშაოები, ადმინისტრაციული პატიმრობა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ როგორც ძირითადი ადმინისტრაციული სახდელი. იარაღის ტარების უფლების ჩამორთმევა კი გამოიყენება როგორც დამატებითი ადმინისტრაციული სახდელი.

რაც შეეხება ადმინისტრაციული სამართალდარღვევათა კოდექსით გათვალისწინებულ ადმინისტრაციული სახდელის დადების ვადებს (ასკ მ. 38, ნ. 1), ადმინისტრაციული სახდელი შეიძლება დაედოს არა უგვიანეს ორი თვისა სამართალდარღვევის ჩადენის დღიდან, ხოლო როცა სამართალდარღვევა დენადია - არა უგვიანეს ორი თვისა მისი გამოვლენის დღიდან, ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად კი, რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს განსჯად ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე ამ მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული ადმინისტრაციული სახდელის დადების ვადა არ შეიძლება აღემატებოდეს ოთხ თვეს, გარდა ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 159{5}-159{9} მუხლებით გათვალისწინებული შემთხვევისა. ამავე მუხლის 2{1} ნაწილით, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 159{5}-159{9} მუხლებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს განსჯად ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე ამ მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული ადმინისტრაციული სახდელის დადების ვადა არ შეიძლება აღემატებოდეს ექვს თვეს სამართალდარღვევის გამოვლენის დღიდან. სისხლისსამართლებრივი დევნის ან გამოძიების შეწყვეტის შემთხვევაში, მაგრამ როცა დამრღვევის მოქმედებაში არის ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ნიშნები, ადმინისტრაციული სახდელი შეიძლება დაედოს არა უგვიანეს ერთი თვისა, სისხლისსამართლებრივი დევნის ან გამოძიების შეწყვეტის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების დღიდან (ნ. 3).

საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევების შემთხვევისათვის საინტერესოა ასკ-ის 39-ე მუხლი („ვადა, რომლის გასვლის შემდეგ პირი ითვლება ადმინისტრაციულ სახდელდაუდებლად“), რომლის თანახმადაც, თუ ადმინისტრაციულ სახდელდადებულს სახდელის მოხდის დღიდან ერთი წლის განმავლობაში არ ჩაუდენია ახალი ადმინისტრაციული სამართალდარღვევა, იგი ჩაითვლება ადმინისტრაციულ სახდელდაუდებლად. მუხლის შენიშვნით, სახდელის სახით ჯარიმის დაკისრების შემთხვევაში პირი სახდელდაუდებლად ჩაითვლება, თუ კი ჯარიმის დაკისრების დღიდან ერთი წლის განმავლობაში არ ჩაიდენს ახალ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევას.

ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის რამდენიმე მუხლი უშუალოდ საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევებს ეხება, მაგალითად, მუხლი 128{4} („იმპორტირებული ხე-ტყის მარკირებისათვის დადაგენილი მოთხოვნების დარღვევა“), რომლის თანახმად, „იმპორტირებული ხე-ტყის მარკირებისათვის საქართველოს ენერგეტიკისა და ბუნებრივი რესურსების მინისტრის შესაბამისი ნორმატიული აქტით დადგენილი მოთხოვნების დარღვევა გამოიწვევს დაჯარიმებას 1000 ლარის ოდენობით, ხოლო მე-2 ნაწილით, იგივე ქმედება, ჩადენილი განმეორებით, ხე-ტყის კონფისკაციით, ან კიდევ ასკ-ის მ. 129{1}, რომელიც ამოქმედდა 2014 წლის 1 მარტიდან) და სადაც საუბარია იმის შესახებ, რომ „ტვირთამწყობი დადგენილი ნორმის ზევით ტვირთის გადაზიდვა ავტოსატრანსპორტო საშუალებით გზაზე იმ სატრანსპორტო საშუალებით მოძრაობა, რომლის თითოეულ წამყვან ან არაწამყვან ღერძზე მაქსიმალური დატვირთვა აღემატება 10 ტონას (გარდა ერთწამყვანი ან ავტოსატრანსპორტო საშუალებისა, რომლის წამყვან ღერძზე მაქსიმალური დატვირთვა არ უნდა აღემატებოდეს 11, 5 ტონას) ან ფაქტობრივი მასა აღემატება

ნებადართულ მაქსიმალურ მასას, - გამოიწვევს სატრანსპორტო საშუალების მესაკუთრის დაჯარიმებას თითოეულ ზედმეტ ტონაზე 500 ლარის ოდენობით (არასრულ ტონაზე ჯარიმა გამოიანგარიშება პროპორციულად. აღნიშნული ეხება ასევე საბაჟო საკითხებსაც, კერძოდ: საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევების ნორმების ანალიზისას საინტერესო ნორმაა ასკ-ის მ. 155{2}, „მარკირებას დაქვემდებარებული აქციზური საქონლის „აქციზური მარკის გარეშე გამოშვება, შენახვა, რეალიზაცია და გადაზიდვა“ - რომლის წესების დარღვევებისათვის გათვალისწინებულია დაჯარიმებას ათასიდან ორი ათას ლარამდე ან ადმინისტრაციულ პატიმრობა ვადით 30 დღემდე, ხოლო იგივე ქმედება, ჩადენილი იმ პირის მიერ, რომელსაც ერთი წლის განმავლობაში ასეთი დარღვევისათვის შეეფარდა ადმინისტრაციული სახდელი, - გამოიწვევს დაჯარიმებას ათი ათასი ლარის ოდენობით, ხოლო თუ საქმის გარემოებათა მიხედვით, დამრღვევის პიროვნების გათვალისწინებით, ამ ზომის გამოყენება საკმარისად არ ჩაითვლება, ადმინისტრაციული პატიმრობას ვადით 60 დღემდე, სამართალდარღვევის საგნის, საქონლის ტრანსპორტირებისა და მიწოდების საშუალებების კონფისკაციით ან კონფისკაციის გარეშე. აქვე გამოეთქვამთ მოსაზრებას იმასთან დაკავშირებით, რომ აღნიშნული ნორმის ის ნაწილი, რომელიც ითვალისწინებს აქციზური მარკის გარეშე საქონლის გადაზიდვას, მიგვაჩნია, რომ შეიძლებოდა უკეთესად დალაგებულიყო ასკ-ში და საგადასახადო კოდექსის იმ ნორმებშიც, რომლებიც მსგავსი დარღვევებისათვის სანქციებს ითვალისწინებენ. საქართველოს საგადასახადო-საბაჟო ორგანოების პრაქტიკაში უამრავი მაგალითის მოძიება შეიძლება, როცა აქციზური მარკის დატანების გარეშე საბაჟო საზღვარზე გადაადგილებული საქონელი მისი გადამტანი პირებისათვის ჩამოურთმევიათ და გაუნადგურებიათ (დაუწვიათ (მაგ., სიგარეტი), საკანალიზაციო მილებში ჩაუღვრიათ (მაგ., ღვინო) და სხვ. ამით სახელმწიფოსაც არაფერი ემატება, ეს პროცედურა გარკვეულ ხარჯებთანაა დაკავშირებული სახელმწიფოს მხრიდანაც; ამიტომ უფრო ლოგიკური იქნებოდა, რომ აქციზური მარკების გარეშე საქონლის შემომტან-გამტანი პირები დაგვეჯარიმებინა“, კანონით გვეიძულებინა აქციზური მარკები ეყიდათ ფინანსთა სამინისტროში და დაეტანებიათ იგი საქონლისათვის და აქციზის მოსაკრებელიც გადაგვეხდევინებინა. ეს უფრო ლოგიკური, სამართლებრივი გამოსავალი იქნებოდა ბიუჯეტის შევსების მხრიდანაც და, პირს, რომელიც აღნიშნულ კანონსაწინააღმდეგო ქმედებას სჩადის, დავაკისრებდით რამდენიმე სახის სანქციას. ამასთანავე ის გაფრთხილდებოდა, რათა მომავალში იგივე კანონსაწინააღმდეგო ქმედება არ ჩაედინა.

საგადასახადო საქმეში ცნობილი გამოთქმაა: „მხოლოდ გადასახადები და სიკვდილია გარდაუვალი“. საგადასახადო კოდექსის იმპერატიული მოთხოვნაა, რომ: „პირი ვალდებულია გადაიხადოს საგადასახადო კოდექსით დაწესებული საერთო-სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი გადასახადები“ (საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, მ. 5, ნ.1). ხოლო საგადასახადო კოდექსის მე-6 მუხლი კიდევ უფრო აძლიერებს მე-5 მუხლის დანაწესს იმაზე მითითებით, რომ „გადასახადი არის საგადასახადო კოდექსის მიხედვით სავალდებულო, უპირობო ფულადი შენატანი სახელმწიფო ბიუჯეტში, რომელსაც იხდის გადასახადის გამამხდელი, გადახდების აუცილებელი, არაეკვივალენტური და უსასყიდლო ხასიათიდან გამომდინარე“. აღნიშნული ნორმიდან აშკარად იკვეთება, რომ პირებმა, რომლებიც გადასახადს დაქვემდებარებულ საქონელს აწარმოებენ, გადაზიდვენ საბაჟო საზღვარზე და ა. შ. უპირობოდ უნდა გადაიხადონ გადასახადები, რომლის შეუსრულებლობას მოჰყვება არა მარტო ადმინისტრაციული, არამედ საგადასახადო - სამართლებრივი, სისხლის - სამართლებრივი და სამოქალაქო - სამართლებრივი სანქციები. სანქციები კი, ხშირ შემთხვევაში, კუმულაციურია. საგადასახადო კოდექსის აღნიშნულ

ნორმებს პირდაპირი მნიშვნელობით ეხმიანება ასკ-ის 165{1}, რომელიც გადასახადებისა და სხვა სავალდებულო გადასახადების არასწორად გადახდევინებას ეხება და გადამხდელთათვის ზარალის მიყენებას იწვევს და გარკვეული ფულადი სანქციებიცაა დაკისრებული. აქვე განვმარტავდით, რომ გადასახადების ცნება მოიცავს გადასახადებსაც, მაგრამ გადასახადები არ არის გადასახდელი, კერძოდ: გადასახდელში შედის: გადასახადები, რომლებიც თავისთავად იყოფა: საერთო-სახელმწიფოებრივ და ადგილობრივ გადასახადებად და საერთო დეფინიციაში „გადასახდელში“ მოიაზრება, ხოლო საბაჟო სამარლებრივი აქტების შესაბამისად, საბაჟო მოსაკრებელი საქონლის გაფორმებისა და საქონლის დათვალიერებისათვის გადაიხდევინება, რომელსაც საქონლის საბაჟო საზღვრაზე გადამტანი პირები კონკრეტულად შემოსავლების სამსახურს უხდიან, ამ სამსახურში რჩება და საბაჟო-საგადასახადო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას ხმარდება, ასევე თანამშრომელთა მატერიალურ წახალისებას (პრემიებს და სხვა). იგივე მოსაკრებლებია ვოქვათ, სანოტარო, საკონსულო, სამშენებლო და ა.შ. მოსაკრებლები. რაც შეეხება საერთო-სახელმწიფოებრივ გადასახადებს, იგი უშუალოდ ბიუჯეტის შევსებისაკენ მიიმართება, ხოლო ადგილობრივ გადასახადებს (ქონების გადასახადი) ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანო აწესებს მის მიერვე გამოცემული ნორმატიული აქტით და ადგილობრივი ბიუჯეტის შევსების წყაროს წარმოადგენს მხოლოდ. აქვე შევნიშნავთ, ასკ-ის მიმართ, რომ რამდენადაც მასში ფართო ადგილი აქვს დათმობილი საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევებისათვის (რაც უშუალოდ გადასახადების გადახდისაგან თავის არიდებას, არასწორად გადახდევინებას, საგადასახადო დოკუმენტების არასწორად შევსებას და ა. შ. ეხება), საერთოდ არ საუბრობს ადგილობრივი (ქონების) გადასახადების გადახდევინებისას დარღვევებზე და შესაბამის სანქციებზე, არადა ამ კუთხითაც გვაქვს სერიოზული ადმინისტრაციული გადაცდომები. თუ იმ კუთხით შევხედავთ პრობლემას, რომ ადგილობრივ გადასახადებს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო ადგენს და სანქციაც მისივე განსაზღვრია, არასწორია და გაუმართლებელი, რამეთუ სანქციები, მით უმეტეს გადასახადების დარგში, კანონმა უნდა განსაზღვროს. ეს პირდაპირაა განსაზღვრული საგადასახადო კოდექსით, რადგან არასწორად დარიცხული და გადახდევინებული თითოეული თეთრი ბიუჯეტისათვის, საბოლოოდ კი მოსახლეობისათვის წართმეული სიკეთეა. ეს ხარვეზია კანონმდებლობისა და მიგვაჩნია, რომ უნდა შეივსოს. იგივეს ვიტყვით საგადასახადო კოდექსის 39-ე თავთან მიმართებაში, რომელიც „საგადასახადო სამართალდარღვევას და პასუხისმგებლობას“ ეხება. აქვე სათაურთანაც გავაკეთებდით შენიშვნას: უკეთესი იქნებოდა, თუ აღნიშნული თავი შემდგენაირად ჩამოყალიბდება: „საგადასახადო - საბაჟო სამართალდარღვევა და პასუხისმგებლობა“.

ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა ერთ-ერთ ძირითად მუხლს საგადასახადო - საბაჟო წესების დარღვევებისათვის ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის დაკისრების შესახებ ასკ-ის 194-ე მუხლი ეხება („საქართველოს საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებულ საბაჟო კონტროლის ზონაში უკანონო საწარმოო ან სხვა საქმიანობა“). მაინც რა ტერიტორიას მოიცავს საბაჟო კონტროლის ზონა? ვინ ექვემდებარება საბაჟო კონტროლს? რა მექანიზმები გამოიყენება სახელმწიფოს მიერ საქონლის საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე გადაადგილებისას, კონტროლის ზონაში საქონლის გადამუშავებისას? და სხვ. ასკ-ის 194-ე მუხლის ანალიზი შეუძლებელია ამ კითხვაზე პასუხის გაუცემლად. მივყვეთ კითხვებს. საბაჟო კონტროლის ზონა არის საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის ნაწილი, სადაც საქონლის, სატრანსპორტო საშუალებისა და პირის მიმართ შეიძლება განხორციელდეს საბაჟო კონტროლის ყველა ღონისძიება. საბაჟო კონტროლის ზონა მოი-

ცავს საერთაშორისო მიმოსვლისათვის ღია სასაზღვრო პუნქტებს, ტერიტორიულ წყლებს, საბაჟო ორგანოს განთავსების ადგილსა და საბაჟო საწყობებს, აგრეთვე ხმელეთის, შიდა წყლებისა და შენობა-ნაგებობის ნებისმიერ ტერიტორიას, რომელიც საბაჟო პროცედურების მუდმივი ან დროებითი განხორციელებისათვის გამოპყრო საბაჟო ორგანომ მესაკუთრესთან ან კანონიერ მფლობელთან შეთანხმებით, თუ მესაკუთრე არ არის მფლობელი. საბაჟო კონტროლის ზონაში საბაჟო პროცედურების განხორციელების ზუსტ ადგილს განსაზღვრავს შემოსავლების სამსახური. საგადასახადო კოდექსის 214-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, „დეკლარირებული მონაცემების სისწორის დადგენის მიზნით საბაჟო კონტროლი ხორციელდება საბაჟო კონტროლის ზონაში, რომელიც საქართველოს საბაჟო ტერიტორიის ნაწილია. აღნიშნული მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად კი: საბაჟო კონტროლს ექვემდებარება: პირი საზღვრის გადაკვეთისას; საბაჟო ზედამხედველობას დაქვემდებარებული საქონელი და სატრანსპორტო საშუალება; ტერიტორია, სადაც განთავსებულია საბაჟო ზედამხედველობას დაქვემდებარებული საქონელი და სატრანსპორტო საშუალება; საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე საქონელსა და სატრანსპორტო საშუალებასთან დაკავშირებული პირის საქმიანობა. საბაჟო ზონა, ცხადია, სახელმწიფოს ტერიტორიას გულისხმობს, შემოვლებულს სადემარკაციო ხაზით, იგი ქვეყნის საბაჟო ზონების ერთობლიობაა. მსოფლიოში დღეს მოქმედებს საერთაშორისო კონვენცია ტვირთების საზღვარზე კონტროლის და შემოწმების შესახებ, რომელიც ჟენევაში განხორციელდა 1982 წელს და ამ კონვენციაზე მიერთებული ქვეყნებისათვის მთავარი პირობა არის, ის, რომ ყველა ქვეყანამ ერთნაირი პირობებით უნდა განახორციელოს კონტროლი, რომელიც გულისხმობს სანიტარულ, ფიტო-სანიტარულ, ვეტ-სანიტარულ, ხარისხის, ტექნიკურ სტანდარტებთან შესაბამისობის და ა. შ. კონტროლს. ტვირთების, საქონლის (ნედლეულის) კონტროლი იმიტომაც საჭირო, რომ საბაჟო კონტროლის ზონაში (მაგალითად, თავისუფალ ეკონომიკურ ზონაში არ შემოადწიოს გადასამუშავებლად ისეთმა კონტროლს დაქვემდებარებულმა საქონელმა, რომელიც მავნებელია ადამიანის ორგანიზმისათვის, ან კიდევ კონტროლის ზონაში არ მოხდეს ისეთი უკანონო რეწვა, როგორცაა ნარკოტიკებისა და იარაღის წარმოება და სხვა. ამის არაერთი ფაქტი არსებობს, სამწუხაროდ, მსოფლიო მასშტაბით და მასთან ბრძოლა არც თუ ისე ადვილია. ასკის 194-ე მუხლის ანალიზი შეუძლებელი იქნებოდა აღნიშნული განმარტების გარეშე. მაინც რა შეიძლება აწარმოონ ისეთი მეწარმეებმა (გადამამუშავებლებმა), რომ აქ წარმოებული საქონელი საშიში იყოს მომხმარებლისათვის და უკანონო რეწვას ჰქონდეს ადგილი. მოვიყვანთ მაგალითს: ფოთის ტერიტორიის გარკვეული ნაწილი (300 ჰექტარი) უკავია ფოთის თავისუფალ ეკონომიკურ ზონას, რომელიც ფოთის ნავსადგურის ყოფილ ტერიტორიაზე შეიქმნა. მისი ორგანიზატორია შპს „რაკია-საქართველო“ და მასში 118 კომპანიაა დარეგისტრირებული, თუმცა მესამედიც არ მუშაობს. აქ დასაქმებული კომპანიები სარგებლობენ ექსპორტისა და იმპორტის დაბალი ფასებით, მეწარმეები იქ თავისთვის მისაღებ სასურველ ბიზნესგარემოს ქმნიან, ამას ხელს უწყობს ისიც, რომ ეს ტერიტორია „ეკონომიკური სახელმწიფო სახელმწიფოში“, გადასახადებისაგან თავისუფალი გარემოთი. ასეთი ტიპის ზონებში სახელმწიფოს განსაკუთრებული კონტროლი და ზედამხედველობაა საჭირო, რამეთუ თავისუფალ ზონებს თან ახლავს უარყოფითი ფაქტორებიც, ზოგადად, სამწუხაროდ, აქ ხშირად ხდება ფულის გათეთრება, ნარკოტიკული საშუალებებისა და იარაღის წარმოება; სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლები მცირდება ასეთ ზონებში შემოდებული საგადასახადო შეღავათებით, დაბალი ტექნოლოგიებით გამოშვებული პროდუქცია ვერ უძლებს ძლიერ კონკურენციას; „ე.წ. ოფშორულ ზონებში“ ჩაურევლობის პრინციპი კიდევ უფრო მეტ საშიშროებას უქმნის ქვეყნების

ბიუჯეტსაც და მოსახლეობის ჯანმრთელობას და მათ უსაფრთხოებას, ამიტომ მიგვაჩნია, რომ ასკ-ს, გარდა 194-ე მუხლისა, უნდა დაემატოს მუხლები, საბაჟო კონტროლის ზონაში უკანონო საქმიანობის სფეროში, რამეთუ ასეთი უკანონო საქმიანობის ბევრი სახეა ცნობილი ასეთ ზონებში, და მეორეც, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ სტატიაში მხოლოდ ადმინისტრაციულ პასუხისმგებლობაზე ვსაუბრობთ, ვიტყვით, რომ დროული იქნებოდა, თუ სისხლის სამართლის კოდექსაც დაემატებოდა მუხლები საბაჟო კონტროლის ზონაში უკანონო სამეწარმეო საქმიანობისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ, ხოლო უფრო მარტივ დარღვევას, რომელიც სისხლის სამართლის ნიშნებს არ შეიცავს, ასკ დაარეგულერებდა ადმინისტრაციული ჯარიმებით (12, 462-506).

საგადასახადო ორგანოების პრაქტიკაში (აღრე საბაჟო ორგანოების პრაქტიკაში და არამარტო საქართველოში) ადგილი ჰქონდა საიდენტიფიკაციო საშუალებების გაყალბებას და არა მარტო მეწარმეთა მიერ, არამედ თანამდებობის პირების მიერაც, რომლებიც ხელს უწყობდნენ საბაჟო რევიმების (დღეს სასაქონლო ოპერაციების) გამოძეგნებულ პირებს ანაბრების მიზნით, საიდენტიფიკაციო საშუალებების გაყალბებაში, რითაც სახელმწიფო ზარალდებოდა, ბიუჯეტს გადასახადები აკლდებოდა. აქედან გამომდინარე, ერთგვარ პრევენციულ ნორმას წარმოადგენს ასკ-ის 195-ე მუხლი („ბეჭდის, პლომბის/ლუქის განზრახ დაზიანება ან აგლეჯა“), რომლის თანახმად, უფლებამოსილი თანამდებობის პირის მიერ დადებული ბეჭდის (პლომბის/ლუქის) განზრახ დაზიანება ან აგლეჯა, გარდა ამ კოდექსის 44[3] მუხლით, 84[1] მუხლით, 131-ე მუხლის მე-2 ნაწილითა და 132-ე მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული შემთხვევებისა, გამოიწვევს დაჯარიმებას. შედარებითი ანალიზისათვის, მსგავს დანაწესს ვხვდებით სისხლისსამართალშიც, კერძოდ, სისხლის სამართლის კოდექსის 362-ე მუხლი - ყალბი დოკუმენტის, ბეჭდის, შტამპის ან ბლანკის დამზადება, გასაღება ან გამოყენება, რომელიც მოიაზრება დანაშაულში მმართველობის წესის წინააღმდეგ და მისი დამამძიმებელი ფაქტორების გამო სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას იწვევს. აღვნიშნავთ, რომ: თუ ასკ-ში საუბარია უშუალოდ საქონელზე უკვე დადებული ბეჭდის, პლომბის/ლუქის განზრახ დაზიანება-აგლეჯაზე, სისხლის სამართლის კოდექსი ყურადღებას ამახვილებს ყალბი დოკუმენტის, ბეჭდის და ა. შ. დამზადებაზე, გასაღებასა და გამოყენებაზე. ასკ-ის 195-ე მუხლის მიმართ ჩვენი მოსაზრება გაგვაჩნია. მუხლის დისპოზიციით ვიგებთ, რომ საუბარია განზრახ ქმედებაზე, აქ ამ მუხლის შემთხვევაში ალბათ პირდაპირი განზრახვა უნდა ვიგულისხმოთ, რომელიც საგადასახადო ორგანოს თანამდებობის პირთა უშუალო ხელშეწყობით ხორციელდება, თუნდაც არ ხდებოდეს და ამ სასაქონლო ნიშნების გამოძეგნებელთა მიერ ხდებოდეს განზრახ, ეს კი საგადასახადო-საბაჟო კანონმდებლობით უკვე ნიშნავს დიდი ოდენობით დასაბეგრი საქონლის განუბაჟებლად გადაადგილებას ქვეყნის საბაჟო საზღვარზე და ბიუჯეტისათვის დიდი ოდენობით თანხების დამალვასაც. ცხადია, რომ ბევრმა ნორმამ სანქციის ლიბერალიზაციის მიზნით სისხლის სამართლის კოდექსიდან ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში დაიდო ბინა, მაგრამ როცა საქმე დოკუმენტების გაყალბებას, განზრახ დაზიანებას ეხება და საგადასახადო სამართალში ეს ბიუჯეტისათვის თანხების დამალვის პირდაპირ პროპორციულია, ხომ შეიძლება რომ ამგვარი ქმედებით (მით უმეტეს, რომ ასკ-ის 195-ე მუხლში სიტყვა „განზრახ დაზიანება და აგლეჯა“, დიდი ოდენობით სახელმწიფოსათვის თანხების დამალვაზე იყოს საუბარი და სისხლის სამართლის კოდექსშიც მოგვეპოვება მუხლი 218, სადაც გადასახადისათვის თავის არიდებაზეა საუბარი, მართებული იქნებოდა თუ ასკ-ის 195-ე მუხლში სიტყვა „განზრახ“ „გაუფრთხილებლობით“ შეგვეცვალა, ხოლო განზრახი ქმედებისათვის „ბეჭდის, პლომბის/ლუქის გან-

ზრახ დაზიანება ან აგლეჯა“-სთვის სისხლის სამართლის კოდექსში მიგვეჩინა ადგილი, თუნდაც 218-ე მუხლის ერთ-ერთი ნაწილის დამატებით.

ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეების განსახილველად უფლებამოსილი ორგანოები (თანამდებობის პირები) არიან: რაიონის (ქალაქის სასამართლოები, მოსამართლეები (ადმინისტრაციული მოსამართლეები); შინაგან საქმეთა ორგანოები, სახელმწიფო ინსპექციის ორგანოები და საქართველოს საკანონმდებლო აქტების გამოცემაზე საამისოდ უფლებამოსილი სხვა პირები (თანამდებობის პირები). თუ დამრღვევი სადავოდ არ ხდის მის მიერ ჩადენილი ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ფაქტს და ამას ადასტურებს ოქმზე ხელმოწერით, მას ადგილზე შეეფარდება ადმინისტრაციული სახდელი; თუ დამრღვევი სადავოდ ხდის მის მიერ ჩადენილი ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ფაქტს, მას შეუძლია სასამართლოში გაასახივროს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ოქმი.

თანამდებობის პირებს, რომლებიც უფლებამოსილი არიან განიხილონ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეები, შეუძლიათ თავიანთი უფლებამოსილების ფარგლებში და მხოლოდ სამსახურებრივ მოვალეობათა შესრულებისას განახორციელონ ასკ-ის, ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული ადმინისტრაციული სახდელის დადება. ასკ-ის 90-ე და 190{2} მუხლებით გათვალისწინებული სამართალდარღვევების ჩადენისას, თუ შესაბამისი სამართალდარღვევა არ საჭიროებს ადმინისტრაციულ გამოკვლევას, შინაგან საქმეთა სამინისტროს უფლებამოსილი პირი ადგილზე განიხილავს საგადასახადო დარღვევაზე საქმეს და სამართალდამრღვევს ადგილზევე შეუფარდებს ადმინისტრაციულ სახდელს.

ასკ-ის 219-ე მუხლის („საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ორგანოები“) მიხედვით, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს შესაბამისი ორგანოები განიხილავენ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეებს, რომლებიც გათვალისწინებულია ასკ-ის 165-ე და 194-ე მუხლებით, ხოლო ასკ-ის 129{1}, 15-ე და 195-ე მუხლებით - თავიანთი უფლებამოსილების ფარგლებში. ფინანსთა სამინისტროს სახელით ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეების განხილვისა და ადმინისტრაციული სახდელის დადების უფლება აქვთ: ადმინისტრაციული სამართალდარღვევებისათვის, რომლებიც გათვალისწინებულია ასკ-ის 157-ე, 165-ე, 165{10} და 195-ე მუხლებით, საგადასახადო ორგანოების უფროსებსა და მათ მოადგილეებს, ფინანსთა სამინისტროს შესაბამისი სამსახურის უფლებამოსილ პირებს; ადმინისტრაციული სამართალდარღვევისათვის, რომლებიც გათვალისწინებულია ასკ-ის 129{1}, 194-ე და 195-ე მუხლებით, ფინანსთა სამინისტროს შესაბამისი სამსახურის უფროსსა და მის მოადგილეებს, სამმართველოს უფროსსა და მის მოადგილეს, რეგიონალური საგადასახადო ორგანოების უფროსებსა და მათ მოადგილეებს, საგადასახადო ორგანოების სხვა, სათანადოდ უფლებამოსილ პირებს, ფინანსთა სამინისტროს შესაბამისი სამსახურის სხვა უფლებამოსილ თანამდებობის პირებს; ადმინისტრაციული სამართალდარღვევისათვის, რომელიც გათვალისწინებულია ასკ-ის 179{3} მუხლით, ფინანსთა სამინისტროს შესაბამისი სამსახურის უფლებამოსილ პირებს. როგორც ვხედავთ, იმ თანამდებობის პირების ჩამონათვალი, რომლებსაც ხელეწიფებათ საგადასახადო წესების დარღვევებისათვის ადმინისტრაციული სახდელის დადება საკმაოდ ვრცელია, ამას თუ დავუმატებდით იმასაც, რომ კანონმდებლობა არ აკონკრეტებს, თუ ვინ არიან ეს „სხვა უფლებამოსილი პირები“, სრულ გაუგებრობაში ტოვებს გადასახადის გადამხდელთ და საბაჟო საზღვარზე საქონლისა და სატრანსპორტო საშუალებების გადამადგილებელ პირებს, რაც ხელს უშლის თავისუფალი მეწარმეობის განვითარებას; ბიუროკრატიული აპარატის ფართო წრის არსებობის შემთხვევაში კი როცა შემმოწმებელთა და ად-

მინისტრაციული სახდელის დადებაზე უფლებამოსილი პირების ჩამონათვალი თითქმის შეუზღუდავია, გაუგებარ სიტუაციაში აყენებს მეწარმეთ, მათთვის ხშირად გაუგებარიც კი ხდება ვინ არიან ეს „სხვა პირები, რომლებიც ასეთი ფართო უფლებებით სარგებლობენ მათ შემოწმებასა და მათზე ადმინისტრაციული სახდელის დადებაზე; ამას ემატება ალტერნატიული დაგების განხილვისა და ადმინისტრაციული სახდელის დამდები ორგანო - ფინანსთა სამინისტროს სისტემაში შემავალი ფინანსური დაგების განხილველი საბჭო, რომელიც სამწუხაროდ ხშირ შემთხვევაში არაეფექტურად გამოიყურება. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, შემცირდეს კანონმდებლობით იმ პირთა ჩამონათვალი, რომლებსაც შეუძლიათ გადასახადების გადამხდელთათვის ადმინისტრაციული სახდელის დაკისრება; ამასთანავე, დაკონკრეტდეს კანონმდებლობით ვინ არიან ეს „სხვა პირები“, რომლებიც გაუგებარ სიტუაციაში აყენებს მეწარმეთ. მიგვაჩნია, რომ ეს საკანონმდებლო ხარვეზი უნდა გამოსწორდეს, გადასახადის გადამხდელმა უნდა იცოდეს კონკრეტულად ვის აქვს უფლება მისი შემოწმებისა და ადმინისტრაციული სახდელის დადებისა.

ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეების წარმოება ასკ-ის მე-17 თავშია მოცემული (მ. 230), ასევე სხვა სამართლებრივ აქტებში. საგადასახადო წესების დარღვევების საქმეებზე მტკიცებულებას წარმოადგენს ყველა ფაქტობრივი მონაცემი, რომელთა საფუძველზე, საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრული წესით, ორგანო (თანამდებობის პირი) დაადგენს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის არსებობას ან არარსებობას, პირის ბრალეულობას მის ჩადენაში და სხვა გარემოებებს, რომლებსაც მნიშვნელობა აქვთ საქმის სწორად გადაწყვეტისათვის. ეს მონაცემები კი დგინდება: ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ოქმით, ადმინისტრაციულ პასუხისგებაში მიცემული პირის ახსნა-განმარტებით, დახარალებულისა და მოწმის ჩვენებით, ექსპერტის დასკვნით და სხვა დოკუმენტებით. ასკ-ის 24-ე მუხლი განმარტავს, რომ ადმინისტრაციული ოქმი ადმინისტრაციული გადაცდომისათვის არ დგება ასკ-ის 190-ე („სასაზღვრო ზონაში შესვლის ან ცხოვრების წესების დარღვევისთვის“) და 190{2}-ე („სასაზღვრო გამტარ პუნქტებში რეჟიმის დარღვევა“) მუხლებით გათვალისწინებულ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა ჩადენისას; ასკ-ის 209-ე მუხლის მე-2 და 2{1} ნაწილებით გათვალისწინებულ შემთხვევაში ჯარიმა არ გადაიხდევინება და სამართალდამრღვევს ადგილზე გამოეწერება საჯარიმო ქვითარი, რომელიც იმავდროულად არის ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევის შესახებ ოქმი. ასევე, კანონმდებლობა ითვალისწინებს (ასკ-ის მ. 244 „ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეების წარმოების უზრუნველყოფის ზომები“) შემთხვევას, როცა არ ხერხდება და ადგილზე შეუძლებელია ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა აღკვეთა და ამოწურულია ზემოქმედების სხვა ზომები, ასევე შეუძლებელია ოქმის შედგენა. საქმის დროულად და სწორად განხილვისა და ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეებზე მიღებულ დადგენილებათა აღსრულების უზრუნველსაყოფად დასაშვებია პირის ადმინისტრაციული დაკავება, პირადი გასინჯვა, ნივთების გასინჯვა და ნივთებისა და დოკუმენტების ჩამორთმევა, რაც სახელმწიფო კონტროლისა და ზედამხედველობის ერთ-ერთი ეფექტური საშუალებაა საგადასახადო-საბაჟო წესების დამრღვევი პირების მიმართ (მაგალითად, როცა პირი საბაჟო საზღვარს გადაკვეთს ისეთი ნივთებით, რომლის საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე შემოტანა/საქართველოს საბაჟო ტერიტორიიდან გატანა აკრძალულია; ვთქვათ, კულტურული მემკვიდრეობის ნივთები და სხვა). ადმინისტრაციული სამართალდამრღვევის დაკავებამ 12 საათზე მეტ ხანს არ უნდა გასტანოს, ხოლო განსაკუთრებულ შემთხვევებში შეიძლება სხვა ვადების დაწესებაც.

საინტერესოა რა ვადებში განიხილება ადმინისტრაციული საქმეები, რომლე-

ბიჯ უშუალოდ საგადასახადო საქმეებს ეხება? ასკ-ის 262-ე მუხლის მიხედვით, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეებს უფლებამოსილი ორგანო (თანამდებობის პირები) განიხილვეს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევის ოქმის და სხვა მასალების მიღებიდან 15 დღის ვადაში, ხოლო ასკ-ის 192-ე, 195-ე, 196{2}-196{6} და სხვა მუხლებით გათვალისწინებულ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა საქმეებს - 7 დღის ვადაში. ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე მიღებული დადგენილება, აგრეთვე ასკ-ის 234{1} მუხლით დადგენილი წესით ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმის განხილვისას მიღებული დადგენილება შეიძლება გასაჩივრდეს მისი გამოტანიდან 10 დღეში.

ჩვენ ზემოთაც აღვნიშნეთ, რომ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი ითვალისწინებს ტერმინს „კონფისკაცია“. გამომდინარე აქედან, ასკ-ის 295-ე მუხლით კონფისკაციის შესახებ დადგენილების აღსრულების განმახორციელებელ ორგანოებს სხვა, კოდექსში ჩამოთვლილ ორგანოებთან ერთად წარმოადგენს: ფინანსთა სამინისტროს სისტემის შესაბამისი ორგანოების უფლებამოსილი პირი - ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 157-ე და 194-ე მუხლებით გათვალისწინებულ სამართალდარღვევათა ჩადენისას.

საგადასახადო კანონმდებლობიდან გამომდინარე სასამართლო დავის განხილვის ვადებს, ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებას მეწარმის საქმიანობის შემოწმებასთან დაკავშირებით, ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებას საგადასახადო ორგანოების მიერ გადასახადის გადამხდელის ყადაღადადებული ქონების რეალიზაციასთან დაკავშირებით და სხვა საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევებთან დაკავშირებულ საკითხებს არეგულირებს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის შესაბამისი ნორმები, რომლებსაც ქვემოთ შევხებით.

„საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობიდან გამომდინარე სასამართლო დავის განხილვის ვადა პირველი ინსტანციის სასამართლოში სასარჩელო განცხადების წარმოებაში მიღებიდან საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილების გამოტანამდე არ უნდა აღემატებოდეს 2 თვეს, ხოლო თუ განსახილველი საქმე განსაკუთრებული სირთულით გამოირჩევა, განმხილველი სასამართლოს გადაწყვეტილებით ეს ვადა შეიძლება არა უმეტეს 2 თვისა გაგრძელდეს. აღნიშნული მუხლის მე-2 ნაწილით, „სააპელაციო სასამართლოში საგადასახადო კანონმდებლობიდან გამომდინარე სასამართლო დავის განხილვის ვადა სააპელაციო საჩივრის წარმოებაში მიღებიდან საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილების გამოტანამდე არ უნდა აღემატებოდეს 2 თვეს. სასამართლო საგადასახადო-საბაჟო დავებზე 10 დღის ვადაში სასამართლო ამზადებს დასაბუთებულ გადაწყვეტილებას მხარეებისათვის გადასაცემად. ვფიქრობთ, რომ ეს ვადა ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებისათვის ძალზედ გაწელილია, რამეთუ ადმინისტრაციული დავები უფრო მობილურ, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებულ ვადებთან შედარებით ნაკლებ დროში განიხილება და მისი განხილვის საგნის, სპეციფიკიდან გამომდინარე, მხარეებისათვის დასაბუთებული გადაწყვეტილების ჩაბარება, ალბათ უფრო უპრიანი იქნებოდა თუ მოხდებოდა, ვთქვათ, 3 დღის განმავლობაში, ხოლო თუ საგადასახადო-საბაჟო დავებზე საქმე რთული გადასაწყვეტია, მაშინ სასურველია ვიხელმძღვანელოთ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 257-ე მუხლით, კერძოდ, მოსამართლემ გონივრული ვადით გადადოს გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის გამოცხადება, მაგრამ არა ერთი თვით, როგორც ეს სსსკ-შია, არამედ, ვთქვათ, 14 დლით. აღნიშნულის თაობაზე მოსამართლე გამოიტანს დასაბუთებულ განჩინებას, რის შესახებაც სხდომის დამთავრებისთანავე აცნობებს მხარეებს და განსაზღვრას გადაწყვეტილების სარეზოლუციო გადაწყვეტილების გამოცხადების თარიღს. გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილის გამოცხადებიდან 14 დღის ვადაში კი მოსა-

მართლე ამზადებს დასაბუთებულ გადაწყვეტილებას მხარეთათვის გადასაცემად.

საქართველოს კანონით „სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლის შესახებ“ მნიშვნელოვნად შეიზღუდა აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოთა ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციის - სამეწარმეო სუბიექტების კონტროლის განხორციელების ფარგლები, რადგან, აღნიშნული კანონის შესაბამისად, მხოლოდ მოსამართლის ბრძანების საფუძველზე არის უფლებამოსილი მაკონტროლებელი ორგანო, კონტროლი გაუწიოს სამეწარმეო საქმიანობას - განახორციელოს შემოწმება. მხოლოდ შესაბამისი პროცედურების დაცვით გაცემული მოსამართლის ნებართვა შეიძლება გახდეს მეწარმის საქმიანობის შემოწმების წინაპირობა. აღნიშნული კანონით განსაზღვრულია ტერმინი „სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლი“, როგორც კანონმდებლობით მოწესრიგებული სახელმწიფო, ადგილობრივი თვითმმართველობის აგრეთვე სხვა ადმინისტრაციულ ორგანოთა საქმიანობა, რომლის მიზანია მეწარმის საფინანსო-ეკონომიკური საქმიანობისა და მასზე დაკისრებული მოვალეობების შესრულების შემოწმება, აგრეთვე მეწარმის საქმიანობის კანონმდებლობასთან შესაბამისობის დადგენა, მის საქმიანობაში სამართალდარღვევის გამოვლენა ან შესაბამისი სანქციის დადება. უნდა აღინიშნოს, რომ არსებითი მნიშვნელობა აქვს საკითხს, რომ სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლი აერთიანებს ორ პრინციპულ ელემენტს: მაკონტროლებელი ორგანოს უფლებამოსილება და მიზნობრიობა (დანიშნულება), რაც კიდევ ერთხელ ხაზგასმულია ტერმინის „მაკონტროლებელი ორგანოს“ დეფინიციის - „ადმინისტრაციული ორგანო, რომელიც კანონის შესაბამისად უფლებამოსილია განახორციელოს კონტროლი სამეწარმეო საქმიანობაზე“.

„მნიშვნელოვანია, რომ კანონი გარკვეულწილად ეფუძნება და იზიარებს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის მიდგომას ადმინისტრაციული ორგანოს კომპეტენციასთან. საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის 5.1. მუხლის მიხედვით, „ადმინისტრაციულ ორგანოს უფლება არა აქვს კანონმდებლობის მოთხოვნების საწინააღმდეგოდ განახორციელოს რაიმე ქმედება“, ხოლო 5.3. მუხლის თანახმად კი, „უფლებამოსილების გადამეტებით ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ განხორციელებულ ქმედებას არა აქვს იურიდიული ძალა და ბათილად უნდა გამოცხადდეს“. მაგალითად, „საგადასახადო ინსპექციამ მეწარმე შეამოწმა არა მხოლოდ საგადასახადო კანონმდებლობასთან საქმიანობის შესაბამისობის, არამედ პირობითად სტანდარტიზაციის ან სანიტარული კანონმდებლობის ნორმების კუთხითაც; რაღა თქმა უნდა, ამ უკანასკნელ საკითხში საგადასახადო სამსახური ამეტებს კანონით დადგენილ უფლებამოსილებას და ამ საკითხზე შემოწმების აქტით დარიცხული თანხა არ არის სავალდებულოდ გადასახდელი როგორც არაკომპეტენტური ორგანოს მიერ დარიცხული და ამგვარი გადაწყვეტილება ექვემდებარება ბათილად გამოცხადებას“ (15, 111-113).

აღნიშნავთ, რომ კანონით „სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლის შესახებ“ გამოკვეთილია დებულება იმის შესახებ, რომ კონტროლი კანონიერების უზრუნველყოფის სპეციალურ საშუალებას და სახელმწიფო მმართველობის ერთ-ერთ ელემენტს წარმოადგენს და სახელმწიფო კონტროლის არსი მეწარმეთა საქმიანობაზე გამოიხატება: კონტროლს დაქვემდებარებული ობიექტების საქმიანობის მეთვალყურეობაზე (მაგ., თიხ-ის ტერიტორიაზე გადამამუშავებელი საწარმოების საქმიანობაზე კონტროლი); კონკრეტული დარღვევების აღრიცხვაზე, დამნაშავეთა გამოვლენასა და მათ პასუხისმგებლობაზე და სხვ.

საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის თავი VII{1} („ადმინისტრაციული სამართალწარმოება მეწარმის საქმიანობის შემოწმების თაობაზე“) აწესრიგებს: მ. 21{1} – „მოსამართლის ბრძანებას მეწარმის საქმიანობის შემოწმების თაობაზე“, მ. 21{2} – „მაკონტროლებელი ორგანოს შეამდგომლობას“, მ. 21{3},

„მეწარმის საქმიანობის შემოწმების საკითხის გადაწყვეტის წესი“.

საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის 214¹ მუხლის საფუძველზე, მეწარმის საქმიანობის შემოწმების თაობაზე ბრძანებას მაკონტროლებელი ორგანოს შუამდგომლობის საფუძველზე რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს მოსამართლე ან მაგისტრატი მოსამართლე გამოსცემს მეწარმის ადგილსამყოფლის მიხედვით. როგორც მუხლის დისპოზიციიდან ირკვევა, მაკონტროლებელმა ორგანომ მეწარმის საქმიანობის შემოწმებისათვის რაიონულ (საქალაქო) სასამართლოს უნდა მიმართოს მეწარმის ადგილსამყოფლის მიხედვით. ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის მე-6 მუხლის მიხედვით, მაგისტრატი მოსამართლეები პირველი ინსტანციით საგადასახადო საკითხებთან დაკავშირებით განიხილავენ შემდეგ საქმეებს: ადმინისტრაციული სამართალდარღვევების თაობაზე გამოტანილი ინდივიდუალური ადნისტრაციულ-სამართლებრივი აქტების კანონიერების შესახებ; სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების აღსრულებასთან დაკავშირებით წარმოშობილი დავის თაობაზე; საჯარო სამსახურში შრომითი ურთიერთობიდან წარმოშობილ დავასთან დაკავშირებით; მეწარმის საქმიანობის შემოწმების შესახებ მაკონტროლებელი ორგანოს შუამდგომლობის საფუძველზე ბრძანების გამოცემის თაობაზე და სხვ.

ზემოთ აღნიშნული მუხლის მიხედვით გამოდის, რომ სასამართლომ, პირველ ყოვლისა, უნდა შეამოწმოს არის თუ არა შესამოწმებელი მეწარმის ადგილსამყოფელი ადრული შუამდგომლობის განხილვაზე უფლებამოსილი სასამართლოს იურისდიქციის ტერიტორიაზე, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის მიხედვით სასამართლო საქმეს გადაუგზავნის განსჯად სასამართლოს და ამის შესახებ აცნობებს მოსარჩელეს. „ბუნებრივია ეს დებულება ასევე ვრცელდება მეწარმის საქმიანობის შემოწმებასთან დაკავშირებულ ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაში, მიუხედავად სამართალწარმოების უკიდურესად შეზღუდული პროცესუალური ვადისა, წინაარმდეგ შემთხვევაში, მიღებული გადაწყვეტილება ჩაითვლება არაკომპეტენტური სასამართლოს მიერ გამოტანილად და სააპელაციო სასამართლოს მხრიდან დაექვემდებარება გაუქმებას, რამდენადაც სასკ 26.1 მუხლის მიხედვით, ადმინისტრაციული საქმის განხილვის და გადაწყვეტის უფლება მხოლოდ უფლებამოსილ სასამართლოს გააჩნია“ (15, 129).

მაკონტროლებელი ორგანოს შუამდგომლობა მეწარმის შემოწმების დაწყების შესახებ, რომელიც მოსამართლეს წარედგინება, საპროცესო მოქმედებას წარმოადგენს, რომელიც მეწარმის შემოწმებასთან დაკავშირებული ადმინისტრაციული შემოწმების დაწყების საფუძველია. უნდა შევნიშნოთ, რომ კანონმდებლობის მიხედვით შუამდგომლობა სასამართლოს მეწარმის შემოწმების დაწყებამდე წარედგინება, უნდა იყოს დასაბუთებული, ანუ გამოკვეთილი ის მიზეზები, რამაც მეწარმის შემოწმების აუცილებლობა წარმოშვა, გარდა გადაუდებელი შემთხვევისა (მაგალითად, არის საშიშროება იმისა, რომ მეწარმე გადამალავს უაქციზო საქონელს, აღურიცხავ პროდუქციას და სხვ.), როცა, ვთქვათ, საწარმოს საქმიანობის შეჩერება შეუძლებელია, ან კიდევ ზემოთ აღნიშნულ შემთხვევაში, ოღონდ სათანადო, არგუმენტირებული დასაბუთებით. ეს კანონმდებლობის დემოკრატიულ მონაპოვარს წარმოადგენს, რამეთუ მეწარმის შემოწმებას რამდენიმე ორგანიზაცია ხშირად ერთდროულად ახდენდა, ყოველგვარი დასაბუთებისა და წინასწარი შეტყობინების გარეშე, ადგილი ჰქონდა უფლებამოსილების გადამეტებას შემოწმებულ პირების მიერაც და ფიქსირდებოდა ქრთამის აღების ფაქტები, საბოლოოდ კი ხელი ეშლებოდა სახელმწიფოს სწორი ფისკალური პოლიტიკის განხორციელებაში, ზარალდებოდა ბიუჯეტი და სხვ. მოსამართლე მეწარმის შემოწმების შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს მაკონტროლებელი ორგანოს შუამდგომლობის საფუძველზე 72 საა-

თის განმავლობაში და აღნიშნულ შუამდგომლობას ერთპიროვნულად განიხილავს. მოსამართლე უფლებამოსილია შუამდგომლობა ზეპირი მოსმენის გარეშეც განიხილოს შუამდგომლობა, მისი მიღებიდან არა უგვიანეს 24 საათისა და სხვ. (ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის მ. 21{3}; საქართველოს კანონის სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლის შესახებ“, მ. 5).

მოსამართლე უფლებამოსილია არ დაეთანხმოს შუამდგომლობას მეწარმის საქმიანობის შემოწმების შესახებ (რის საფუძველზეც განკარგულებას გამოსცემს), ამ შემთხვევაში შემოწმება არ ჩატარდება. მოსამართლის ბრძანების მოქმედების და მეწარმის საქმიანობის შემოწმების ვადა არ შეიძლება აღემატებოდეს 15 დღეს. გამონაკლის შემთხვევებში კი დასაშვებია ამ ვადის არა უმეტეს 15 დღით გაგრძელება. ამასთანავე, თუ მეწარმის წლიური ბრუნვა აღემატება ერთ მილიონ ლარს, ზემოაღნიშნული 30 დღიანი ვადა შეიძლება გაგრძელდეს არა უმეტეს 40 დღით. მაკონტროლებელი ორგანოს შუამდგომლობა მეწარმის საქმიანობის შემოწმების ვადის გაგრძელების შესახებ განიხილება ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის 21{3} მუხლით დადგენილი წესით.

შუამდგომლობის წარმდგენი არ კარგავს უფლებას მოსამართლის სათათბირო ოთახში გასვლამდე გამოითხოვოს იგი, განმეორებით კი აღნიშნული შუამდგომლობის წარდგენა აღარ დაიშვება. მოსამართლის ბრძანება ძალაში შედის ბრძანების გასაჩივრების ვადის ამოწურვის შემდეგ. ბრძანების გასაჩივრება მის მოქმედებას აჩერებს. მოსამართლის ბრძანება 21{3} მუხლით დადგენილი წესით 48 საათის განმავლობაში შეიძლება გასაჩივრდეს სააპელაციო წესით. სააპელაციო სასამართლო კი გასაჩივრებულ ბრძანებას ბრძანებითვე აუქმებს. მისი გადაწყვეტილება საბოლოოა და არ საჩივრდება.

შეგნიშნავთ, რომ აღნიშნული მუხლი (21{1}) ეხება როგორც იმ მეწარმეთ, რომლებიც ადგილობრივ წარმოებას ეწევიან (ე. წ. ადგილობრივი მეწარმეები), ასევე იმ მეწარმეთაც, რომლებიც იყენებენ, ვთქვათ, შიდა გადამუშავების სასაქონლო ოპერაციას, თავისუფალი ვაჭრობის პუნქტში ვაჭრობის ორგანიზებას და სხვა.

აქ საუბარი იქნება ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაზე გადასახადის გადახდელის ყადაღადადებული ქონების რეალიზაციის წესზე, რომელსაც ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის 21{21} მუხლი არეგულირებს და რომლის თანახმად, „ბრძანებას ყადაღადადებული ქონების რეალიზაციის თაობაზე, საგადასახადო ორგანოს შუამდგომლობის საფუძველზე გამოსცემს რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს მოსამართლე გადასახადის გადამხდელის ადგილსამყოფლის მიხედვით“. საგადასახადო ორგანოს თხოვნა უნდა იყოს დასაბუთებული და მასში მითითებული გადასახადის გადამხდელის ზუსტი მონაცემები. აქვე გამოვთქვამდით მოსაზრებას აღნიშნულ მუხლთან დაკავშირებით, რომ იგი პასუხს ვერ სცემს კითხვას: თუ მეწარმეს რამდენიმე ადგილას აქვს სამეწარმეო საქმიანობა, მაშინ რომელი ადგილის მიხედვით უნდა მოხდეს შუამდგომლობის წარდგენა სასამართლოში, ალბათ იმ ადგილის, სადაც მოხდა საგადასახადო სამართალდარღვევა, ხოლო თუ რამდენიმე ადგილას ჰქონდა მსგავს ფაქტს ადგილი, ანუ სამართალდარღვევის ადგილი მრავალია, ხოლო მეწარმე ერთი - მაშინ ალბათ იმ სასამართლოში, სადაც მისი შემოსავლის უმეტესი ნაწილი არის, ან კიდევ დარღვევის ადგილის ადგილსამყოფლის მიხედვით და სხვ.

ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის მე-2 მუხლის მე-3 პუნქტის უნივერსალური ნაწილის მიხედვით, „სასამართლოში ადმინისტრაციული სამართალწარმოების წესით განიხილება სხვა საქმეებიც იმ სამართლებრივ ურთიერთობებთან დაკავშირებით, რომლებიც აგრეთვე გამომდინარეობს ადმინისტრაციული სამართლის კანონმდებლობიდან“. ადმინისტრაციული სამართლის ნორმებიდან გამომდი-

ნარე, „საქმეებში“ ისეთი „საქმეები“ იგულისხმება, რომელთაც ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი ფორმა გააჩნიათ. აქედან გამომდინარე, საგადასახადო ორგანოს შუამდგომლობას სასამართლოს წინაშე გადასახადის გადამხდელის ყადაღადებულის ქონების რეალიზაციასთან დაკავშირებით, ადმინისტრაციულ-პროცესუალური ფორმა გააჩნია. საგადასახადო ორგანოს შუამდგომლობის საფუძველზე მოსამართლე ბრძანებას გამოსცემს შუამდგომლობის წარდგენიდან 14 დღის ვადაში (ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის 21{23} მუხლის („გადასახადის გადამხდელის ყადაღადებულის ქონების რეალიზაციის საკითხის გადაწყვეტის წესი“). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საგადასახადო კოდექსი აწესრიგებს გადასახადის დაუყოვნებლივ გადახდის შემთხვევებს იმ შემთხვევისათვის, როცა გადასახადის გადახდევინებას საფრთხე ემუქრება. ასეთ შემთხვევაში საგადასახადო ორგანომ ყადაღის დადებიდან 72 საათის განმავლობაში სასამართლოს უნდა წარუდგინოს შუამდგომლობა მოვალის ქონებაზე ყადაღის დადების დადასტურების შესახებ. სასამართლო კი ვალდებულია მომდევნო 72 საათის განმავლობაში მიიღოს გადაწყვეტილება შუამდგომლობის სრულად ან ნაწილობრივ დაკმაყოფილების შესახებ. თუკი შესაბამის ვადაში საგადასახადო ორგანო სასამართლოში არ წარადგენს შუამდგომლობას ან სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას ყადაღის დადების დადასტურების შესახებ, მაშინ ყადაღა მოხსნილად ითვლება, ხოლო თუ საგადასახადო დავალიანება არ არის აღიარებული და საგადასახადო ორგანოს საკმარისი საფუძველი აქვს მიიჩნიოს, რომ გადასახადის გადახდას საფრთხე ემუქრება, საგადასახადო კოდექსის შესაბამისად, მას შეუძლია მოითხოვოს გადასახადის დაუყოვნებლივ გადახდა და მისი გადაუხდელობისათვის ყადაღა დაადოს მოვალის ქონებას საგადასახადო დავალიანების არსებობისას არსებული გირავნობის - იპოთეკის) უფლების ფარგლებში.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 238-ე მუხლის შესაბამისად, საგადასახადო ორგანოს უფლება აქვს საგადასახადო დავალიანების უზრუნველსაყოფად განხორციელოს შემდეგი ღონისძიებები: ა) საგადასახადო გირავნობა/იპოთეკა; ბ) მესამე პირზე გადახდევინების მიქცევა; გ) ქონებაზე ყადაღის დადება; დ) ყადაღადებულის ქონების რეალიზაცია; ე) საბანკო ანგარიშზე საინკასო დავალების წარდგენა; ვ) გადასახადის გადამხდელის სალაროდან ნაღდი ფულის ამოღება. აქვე გავაკეთებდით შენიშვნას, რომ საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებების განხორციელების რიგობას საგადასახადო ორგანო ირჩევს იმ შემთხვევაში, თუ საგადასახადო კოდექსი სხვა რეგულაციას არ შემოგვთავაზებს. საერთოდ კი, საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების წესს ძირითადად ფინანსთა მინისტრის 2010 წლის 31 დეკემბრის №996 ბრძანება „გადასახადების ადმინისტრირების შესახებ“ არეგულირებს, თუმცა ასევე გამოიყენება სხვა ნორმატიული აქტებიც. განსხვავებით სამოქალაქო კოდექსის იმ ნორმებისაგან, რომლებიც სამოქალაქო გირავნობა/იპოთეკას არეგულირებენ, საგადასახადო კანონმდებლობა სხვანაირ რეგულაციას გვაწვდის, კერძოდ: იმ შემთხვევაში, თუ შემოსავლების სამსახურსა და მარეგისტრირებელ ორგანოს ან/და საბანკო დაწესებულებას შორის დადებულია ხელშეკრულება ინფორმაციის (მათ შორის საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებების თაობაზე) ელექტრონული გაცვლის შესახებ, დასაშვებია საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებები განხორციელდეს ელექტრონულ-ტექნოლოგიური საშუალებების გამოყენებით, ხელშეკრულებით (გამოიყენება სამოქალაქო კოდექსის შესაბამისი ნორმები ხელშეკრულების გასაფორმებლად) გათვალისწინებული პირობით (12, 560).

საქართველოს კანონი „გადახდისუუნარობის საქმის წარმოების შესახებ“ სა-

გადასახადო დავალიანების უზრუნველყოფის ღონისძიებების განხორციელების ღონისძიებებს საწარმოთა მიმართ გამოიყენებს მხოლოდ გადახდისუუნარობის შესახებ განცხადების წარმოებაში მიღების თაობაზე კანონიერ ძალაში შესული სამართლო გადაწყვეტილების შემდეგ წარმოშობილი საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების მიზნით. აღნიშნავთ, რომ აღნიშნული კანონი არეგულირებს „მეწარმეთა შესახებ“ კანონის შესაბამისად დაფუნდებული სამეწარმეო სუბიექტების, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით განსაზღვრული არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების, არარეგისტრირებული კავშირისა და ამხანაგობის გადახდისუუნარობის საკითხებს, გარდა საჯარო სამართლის იურიდიული პირებისა, ბანკებისა; არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებებსა და სადაზღვევო კომპანიებზე, რომელთა გადახდისუუნარობის საკითხი სპეციალური კანონმდებლობით წესრიგდება (12, 560-561).

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 238-ე მუხლი (ნ. 8) საგადასახადო დავალიანების გადამხდელთ სთავაზობს (საგადასახადო უფროსის დადებითი გადაწყვეტილების შემთხვევაში) საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების გადავადებას არა უმეტეს ერთი წლით, ეს მხოლოდ იმ შემთხვევისათვის, თუ გადასახადის გადამხდელის საგადასახადო უზრუნველსაყოფად გაფორმებულია თავდებობის ხელშეკრულება, წარდგენილია საბანკო გარანტია, ან საქართველოს მთავრობის დადგენილებით განსაზღვრული პირების მიერ გაცემული დაზღვევის პოლისი. აქვე გავაკეთებდით შენიშვნას იმასთან დაკავშირებით, რომ საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების გადავადებით არ ჩერდება საურავის დარიცხვა, რაც ჩვენ არადემოკრატიულ ნორმად მიგვაჩნია. თუ გავავლებთ პარალელს სამოქალაქო კოდექსსა და საგადასახადო კოდექსს შორის, დავინახავთ არსობრივ განსხვავებას, კერძოდ: თუ საკრედიტო დაწესებულებამ ვალდებულ პირს განცხადების საფუძველზე გადაუვადა სამოქალაქო ვალდებულების შესრულება (გირავნობის/იპოთეკის ან სხვა უზრუნველყოფის შემთხვევაში), მას, ბუნებრივია, სამოქალაქო სამართლის პრინციპებიდან გამომდინარე, საურავი არ დაერიცხება. პირდაპირი ნორმა, რომ საკრედიტო დაწესებულება საურავის გადახდის გადავადებას ახდენს, სამოქალაქო კანონმდებლობაში არ გვხვდება. მიგვაჩნია, რომ თუ საგადასახადო ორგანო ახდენს საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების გადავადებას (და გასაგებია რატომაც: გადასახადის გადამხდელს უჭირს ძირითადი ვალის - გადასახადის და ბუნებრივია ვალის გადაცილებით საურავის გადახდაც), აქედან გამომდინარე, ალოგიკურად მიგვაჩნია კანონის იმპერატივი, რომ „საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების გადავადებით არ ჩერდება საურავის დარიცხვა!“ მაშ, რაღა აზრი აქვს გადავადებას, თუ მას შეღავათი არ მოაქვს გადასახადის გადამხდელისათვის; თუ იმას გულისხმობს კანონი, რომ გადასახადის გადამხდელს შეღავათი გაუკეთა, საგადასახადო ვალდებულება გადაუვადა და ეს პანაცეაა გადასახადის გადამხდელისათვის, ვერაფერი პოზიტიური განმარტება იქნებოდა კანონის მუხლისა და თან იმასაც თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ საურავი არ არის ძირითადი ვალდებულება, იგი აქცესორულია. ნორმის პირდაპირი განმარტებით აქცესორული ვალდებულება მიყვება მთავარ ვალდებულებას (გადასახადის გადახდას), მაგრამ დამუთანხმებით, ეს ვერაფერი საშველია გადახდისუუნარო მეწარმისათვის, მით უმეტეს, თუ მის წინააღმდეგ საგაკოტრებო საქმეც იქნება აღძრული. ეს ჩვენი კერძო მოსაზრებაა, იქნებ ვცდებით, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ საურავის გადახდისათვის ვალდებულ პირს თუ არ ეპატიება საურავის გადახდა გადახდისუუნარობისა (და ბუნებრივია ეს საგადასახადო კანონმდებლობის შემთხვევაში ნაკლებად სავარაუდოა, რამეთუ გადასახადები ბიუჯეტის შევსების ერთ-ერთი მთავარი წყაროა ქვეყანაში), გადაუვადდეს მაინც გონივრული ვადით მისი გადახდა, კანონის განმარტება კი

პირდაპირ ითვალისწინებს, რომ პირს კი გადაუვადდა საგადასახადო დავალიანების გადახდევინება, მაგრამ საურავის დარიცხვა გრძელდება. კარგი იქნებოდა, თუ 238-ე მუხლის მე-8 ნაწილის ბოლო წინადადება შემდეგ ფორმულირებას მიიღებდა: „საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების გადავადებით ხდება საურავის გადავადებაც“.

„საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებები ხორციელდება საგადასახადო ორგანოს გადაწყვეტილებით, სადაც პირი იმყოფება საგადასახადო აღრიცხვაზე. საგადასახადო ორგანოებს კომპეტენციის ფარგლებში და საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით უფლება აქვთ გადასახადის გადამხდელის ქონება დატვირთოს საგადასახადო გირავნობით/იპოთეკით. საგადასახადო გირავნობის/იპოთეკის უფლების გამოყენება შესაძლებელია, მიუხედავად იმისა, აღიარებულია თუ არა საგადასახადო დავალიანება“.

საგადასახადო გირავნობა/იპოთეკა არის სახელმწიფოს უფლება, საგადასახადო დავალიანების გადახდევინება უზრუნველყოს გადასახადის გადამხდელის, სხვა ვალდებული პირის ქონებიდან (საგადასახადო კოდექსის მ. 239, ნ. 1). საგადასახადო გირავნობა/იპოთეკის რეგისტრაციის უფლება წარმოიშობა საგადასახადო დავალიანების წარმოშობასთან ერთად და მარეგისტრირებელ ორგანოში რეგისტრაციის მომენტიდან და ვრცელდება საგადასახადო დავალიანების ფარგლებში, პირის საკუთრებაში არსებულ ან/და მის ბალანსზე რიცხულ ქონებაზე (გარდა ღიზინგით. [იხ. სამოქალაქო კოდექსის 576-580 მუხლები] მიღებულისა), საგადასახადო დავალიანების წარმოქმნის შემდეგ შექმნილი ქონების ჩათვლით. საგადასახადო გირავნობის/იპოთეკის უფლების გამოყენება შესაძლებელია საგადასახადო კოდექსის 265-ე მუხლით („გადაუდებელი გასვლითი შემოწმება“) გათვალისწინებულ შემთხვევებში.

როდესაც ვსაუბრობთ ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის საშუალებების არჩევაზე, ბუნებრივია, გაჩნდება კითხვა: ვის მიერ, ვის მიმართ ხდება უზრუნველყოფის საშუალებების არჩევა (14, 21). ამ კითხვის პასუხი კი დამოკიდებულია ყოველ კონკრეტულ ხელშეკრულებაზე, საჯარო-სამართლებრივ (საგადასახადო-სამართლებრივ) ვალდებულებებზე და როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, სამოქალაქო სამართლის კვინტენსენციას „პაცტა სუნტ სერვანდა“, - „ვალდებულება უნდა შესრულდეს!“ მიუხედავად მისი სამოქალაქო სამართალში ფართოდ გამოყენებისა, არანაკლები დატვირთვა შეიძლება მივანიჭოთ სამოქალაქო სამართალშიც თუ შეიძლება ითქვას, უფრო მკაცრად ფორმულირებული, რომელიც დაკავშირებულია სახელმწიფოს წინაშე ნაკისრი, საგადასახადო კანონმდებლობით ან ადგილობრივი თვითმმართველობის მიერ დადგენილი საერთო-სახელმწიფოებრივი თუ ადგილობრივი გადასახადების უპირობო გადახდასთან (13, 23).

კანონის „გადახდისუნარიანობის საქმის წარმოების შესახებ“ შესაბამისად, საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებების განხორციელების ღონისძიებები საწარმოთა მიმართ გამოიყენება მხოლოდ გადახდისუნარიანობის შესახებ განცხადების წარმოებაში მიღების თაობაზე კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების შემდეგ წარმოშობილი საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების მიზნით.

საგადასახადო დავალიანების გაუქმებასთან ერთად უქმდება მისი გადახდევინების უზრუნველსაყოფად დაწყებული საგადასახადო კოდექსის 35-ე თავით (აღნიშნულ თავში საუბარია საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის შესახებ) გათვალისწინებული ნებისმიერი ღონისძიება, იმ შემთხვევაში, თუ საგადასახადო კოდექსის სხვა ნორმები განსხვავებულ წესებს არ ითვალისწინებენ, ანუ თუ პირი ვადის ამოწურვამდე სრულად გადაიხდის საგადასახადო და-

ვალთანების თანხებს და შესაბამის საურავს, დადგენილი წესით გაუქმდება საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებები (13).

მოსამართლის ბრძანება ყადაღადადებული ქონების რეალიზაციის შესახებ ძალაში შედის ბრძანების გასაჩივრების ვადის ამოწურვის შემდეგ. ბრძანების გასაჩივრება აჩერებს ბრძანების მოქმედებას. საჩივარი გადასახადის გადამხდელს შეაქვს ბრძანების გამოძიან სასამართლოში მხარისათვის ბრძანების ეგზეკუციის გადაცემიდან 48 საათის განმავლობაში. საჩივარი მოსამართლის მიერ სააპელაციო სასამართლოს გადაეგზავნება და იგი განიხილება შეტანიდან 10 დღის განმავლობაში. აქვე გამოვთქვამთ შენიშვნას ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის 21{23} მუხლის მე-9 ნაწილთან დაკავშირებით, რამეთუ მიგვაჩნია, რომ მუხლი ხარვეზს შეიცავს, რადგანაც, თუ საერთო სასამართლოების შესახებ საქართველოს კანონით დადგენილია საქმეთა სასამართლო წესით განხილვის სამი ინსტანცია, ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსით კი საგადასახადო დავების განხილვისათვის ორი ინსტანციაა დაწესებული, ანუ რაიონული (საქალაქო) და სააპელაციო ინსტანცია, რატომ არ უნდა მიეცეს გადასახადის გადამხდელს უფლება საკასაციო გასაჩივრების უფლება გამოიყენოს თუ მას სააპელაციო წესით საქმის განხილვა არაკანონიერად მიაჩნია. თუ კანონმდებლობა თვლის, რომ საგადასახადო დავების განხილვა ადმინისტრაციული ორგანოდან იწყება, ეს უკანასკნელი ხომ სასამართლო ორგანო არ არის, ამიტომ სავსებით მართებულად მიგვაჩნია, რომ ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის 21{23} მუხლს დაემატოს მე-10 ნაწილიც, ფორმულირებით: „სააპელაციო ინსტანციის გადაწყვეტილება ექვემდებარება გასაჩივრებას საკასაციო სასამართლოში“. ასე უფრო დაცული იქნებოდა სასამართლო სისტემის დემოკრატიულობა და პირის კონსტიტუციის 42-ე მუხლით გარანტირებული უფლება თავის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს კონსტიტუცია (1995 წლის 26 აგვისტოს ცვლილებებითა და დამატებებით).
2. საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი.
3. საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი.
4. საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი.
5. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი.
6. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი.
7. ლორია ვ., საქართველოს ადმინისტრაციული სამართალი (სახელმძღვანელო), თბ., 2005.
8. ხაზალია ა., ადმინისტრაციული სამართალი (სახელმძღვანელო), თბ., 2005.
9. ტურავა პ., წიკვლაძე ნ., ზოგადი ადმინისტრაციული სამართლის სახელმძღვანელო, თბ., 2010.
10. ხარაზი ი., ხაზალია ა., საგადასახადო კოდექსის ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტის შესახებ (საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანა. პრობლემები და თავისებურებანი), ჟურნ. „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, 2013.
11. ხარაზი ი., საქართველოს საგადასახადო სამართალი, I ნაწილი, თბ., 2013.
12. ხარაზი ი., საქართველოს საგადასახადო სამართალი, II ნაწილი, თბ., 2014.
13. ხარაზი ი., კვინიკაძე ქ., საგადასახადო გირავნობის/იპოთეკის და სამოქალაქო გირავნობისა და იპოთეკის ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტები, ჟურნ. „თემი-და“, №8 (10), 2013.

14. თოდუა მ., ჰუუბ ვილემსი, ვაღდებულებითი სამართალი, თბ., 2006.
15. გიორგაძე გ., კოპალეიშვილი მ., ლორია ა., ლორია ვ., ლორია ხ., საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2010.

Avtandil Khazaliya, Ia Kharazi

The problems of Administrative Liability for the violation of Tax-Custom's Rules
Summary

The article deals with the specificity of the Administrative responsibility for the violation of Tax-Custom's Rules, reveal of Administrative responsibility, As well as positive and negative forms (retrospective) of liability and the characteristic signs and Consideration specificity of Administrative Responsibility for the violation of Tax-Custom's Rules.

Автандил Хазалия, Ия Харazi

***Проблемы административной ответственности за нарушение
налогово-таможенных правил***

Резюме

В статье рассмотрены особенности административной ответственности за нарушение налогово-таможенных правил, выявление административной ответственности, а также позитивные и негативные формы ответственности; характерные признаки административной ответственности за налогово-таможенные нарушения, особенности рассмотрения административных правонарушений за нарушение налоговых правил и т.д.

Oleg Bazaluk, Olga Nezhyva
(Ukraine)

NEUROEVOLUTION IN NOOGENESIS

In the abstract we prove that neuroevolution in wide understanding is one of two directions of noogenesis. Along with the sociocultural evolution neuroevolution makes a basis of noogenesis.

The wide understanding of neuroevolution implies the interdisciplinary approach. In our opinion, the basis of neuroevolution results from not only the achievements of neurobiology, but also philosophy, psychology, cybernetics, and other disciplines. We offer the following periodization of history of neuroevolution.

The first stage (the end of the 19th century - the middle of the 20th century) includes deep philosophical exploration of life at the base and cultivation of spaces of life and mind deployment. The whole areas of philosophy: philosophy of life, existentialism, phenomenology, philosophical anthropology, and others were sent to cover the fundamental principles of life and mind. Wilhelm Dilthey, Friedrich Nietzsche, Franz Brentano, Karl Jaspers, Edmund Husserl, Henri Bergson, Martin Heidegger, Max Scheler, Helmuth Plessner, Jean-Paul Sartre, Pierre Teilhard de Chardin, Vladimir Vernadsky and many other philosophers have developed a strong scientific basis for consideration individual and society as fundamentally different from the world of life state of matter.

Philosophical exploration were based on and accompanied by revolutionary researches in physiology, neuroscience and psychology. During this period world leading scientific schools of neuroscience and psychology were founded. This period is represented by classical works of Ivan Sechenov, Vladimir Bekhterev, Ivan Pavlov, Santiago Ramon y Cajal, Camillo Golgi, Lev Vygotsky, Alexander Bain, Wilhelm Maximilian Wundt, Edward Bradford Titchener, Brodesa John Watson, Arthur Ragnar Granit, Keffer Hartline Holden, Edgar Douglas Adrian, Charles Scott Sherrington, Max Wertheimer, Sigmund Freud and many others.

The second stage of meaningful understanding of neuroevolution has covered the second half of the 20th century. At the second stage, thanks to large-scale production of several generations of scientists, powerful scientific breakthroughs were carried out at least in four directions:

a) In the philosophy of language. The philosophy of language (or «linguistic turn» in philosophy) combines at least four large directions in philosophy: phenomenology, hermeneutics, structuralism and post-structuralism. The philosophy of language is a study revealing a basic role of language and speech in cognition and structures of consciousness and knowledge. We will allocate the founders of the basic directions of philosophy of language:

- Gottlob Frege, Frank Plumpton Ramsey, Bertrand Russell, Saul Kripke, Richard Montague are philosophers of language analytic tradition, lying in the logical analysis;
- Ludwig Wittgenstein is a founder of an aphorism «sense is a use»;
- Peter Frederick Strawson is an initiator of creation of descriptive metaphysics;
- Ernst Cassirer created the theory of language as a part of more general theory of symbolical forms;
- Ferdinand de Saussure is a founder of structural linguistics;
- Noam Chomsky and Jerry Fodor founded syntactic, computing and knowledge-based approaches;

- Mikhail Bakhtin, Maurice Blanchot, Paul de Man, George Steiner are literary theorists whose works had philosophical character.

- Keith Donnellan, Jurgen Habermas, John Lengsho Austin, Herbert Paul Grice, John Searle are theorists focused on problems of language application;

- Michel Foucault, Jacques Derrida are authors comprehending problems of language within the limits of post-structuralism;

- Helene Cixous, Julia Kristeva, Judith Butler are researchers of language and feminists;

- Valentin Voloshinov, Rossi-Landi are theorists of language, Marxists;

- Donald Davidson, Michael Dummett are developers of the theory of value;

b) In psychology. The second half of the twentieth century is considered the heyday of the psychological science. Psychology of descriptive science has reached the level of basic, applied and practical research. Thanks to new methods and approaches, psychology has highlighted a number of important features of the structure and functions of the human brain, different social groups, as well as interpersonal and group communication. We list the authors and destinations that are actively developed in this period:

- Sigmund Freud, Alfred Adler and Carl Gustav Jung - psychoanalysis, individual and collective unconscious;

- Richard Atkinson, Lev Vygotsky, Alexander Luria, Sergei Rubinstein, Jean Piaget, George Miller, Jerome Bruner, Ulric Neisser, etc. - cognitive psychology that studies the cognitive processes of the human mind: memory, attention, feelings, reporting, logical thinking, imagination, ability to decision-making;

- Abraham Maslow, Carl Ransom Rogers, Victor Frankl, Charlotte Buhler, etc. - humanistic psychology, recognizing their primary identity as a unique holistic system, which is not something given in advance, and "open the possibility" of self-actualization, inherent only in humans;

- Stanislav Grof, Kenneth Earl Wilber II, Timothy Leary and others - transpersonal psychology that studies the transpersonal experiences, altered states of consciousness and religious experience (including under the influence of psychedelic drugs), combining modern psychological concepts, theories and methods with traditional spiritual East and West practices. Transpersonal psychology studies the nature of consciousness and human development.

- Engineering psychology, which studies the processes and means of information exchange between man and machine, as well as technical means of automation. The processes of perception and processing of operational information, decision-making in a limited time, the growth rates of erroneous actions became the most important components of engineering psychology. Classic studies in this area belong to Georgiy Schedrovitsky, Anatoliy Piskoppel, Frederick Winslow Taylor, Peter Ferdinand Drucker and others.

- Carl Iver Hovland, Muzaffer Sherif, Richard J. Petty, John Kachioppo, Shelley Chaiken and many others - the psychology of communication. Psychology of communication explores complex multifaceted process of establishing and developing contacts between people (personal communication) and groups (intergroup communication), which creates the need for joint action. It includes at least three different processes: communication (exchange of information), interaction (exchange of actions) and social perception (perception and understanding of the partner). Human activity without communication is impossible.

c) In cybernetics. Cybernetics is the science of the general patterns of control and information in different systems, whether machine, living organisms, or society, is an interdisciplinary science. It has arisen in the mid-twentieth century at the intersection of mathematics, logic, semiotics, physiology, biology, sociology. The analysis and identification of

common principles and approaches in the process of scientific knowledge is inherent in it. The most powerful theory unifying by cybernetics includes the following:

- The theory of signal transmission;
- Control Theory;
- Automata Theory;
- Decision theory;
- Synergetics;
- The theory of algorithms;
- Pattern recognition;
- The theory of learning systems, etc.

Cybernetics as a science based on the works of Norbert Wiener, Warren McCulloch, William Ashby, William Walter, John von Neumann, Heinz von Fester, Claude Shannon, Alexei Lyapunov, Victor Glushkov, Pyotr Anokhin, Alan Mathison Turing, Herman Haken, Sergei Kurdyumov and many others.

d) In neurobiology. Neuroscience explores the structure, functioning, development, genetics, biochemistry, physiology and pathology of the nervous system. Neuroscience topics are:

- Activities of neurotransmitters at synapses;
- Genes contribute to the development of the nervous system in the embryo and throughout life;
- Activity concerning simple structures of the nervous system;
- Structure and function of complex neural circuits - perception, memory and speech.

Neurobiology is based on researches Henry Hallett Dale, David Joseph Bohm, Karl H. Pribram, John Carew Eccles, Alan Lloyd Hodgkin, Andrew Fielding Huxley, Keffer Hartline Holden, Torsten Nils Wiesel, David Hunter Hubel, Merlin Donald, Risto Naatanena, Miguel Nicolelis, James Olds, Chris Frith, Stuart Hameroff, Donald Hebb, and many others.

The third stage of understanding of the neuroevolution covers the period from the end of the 20th century till the beginning of the 21st century. This is a period of intensive development of neurosciences, including neurophilosophy. As the director of the Institute of neuropsychology and cognitive processes (USA), well-known neuropsychologist Elhonor Goldberg said, «If the beginning of the twentieth century was a physics epoch, and its end a biology epoch, but the beginning of the 21st century became an era of blossoming of a science about a brain and psychic» (1, 83). The third stage involves the fundamental, applied and practical researches of consciousness; attempts to explain the neurophysiological mechanisms of higher mental functions; the first constructions of models of neuroevolution.

Nowadays neuroscience is differentiated into many areas that specialize in the study of various aspects of the structure and functions of the brain. Neuroscience is based on classic studies of Alan Hodgkin, John Eccles, Andrew Huxley, Catherine Morris, Harold Lecar, Eric Kandel, Paul Greengard, Richard Axel, Linda Buck, Elhonor Goldberg, Pyotr Anokhin, Natalya Bekhtereva, Pavel Simonov, Alexei Ivanitskiy and many others.

Modern neuroscience uses three basic techniques: traditional, genetic testing and neuroimaging to study the work of neuronal populations, nervous system, neural networks. The traditional method of studying neural organizations based on testing and comparative analysis of brain damage. Basically it performs three tasks:

1. Establishment of the laws of functioning of the brain in the interaction of the organism with the external and internal environment.
2. Neuropsychological analysis of local brain damage.
3. Checking the functional state of the brain and its individual structures.

The method of genetic testing (genetic test or DNA test) is a modern technique using sophisticated technical means to study exactly the DNA molecule. Genetic test is used primarily to

diagnose genetic diseases, but for experimental purposes it is used much more widely. There are methods that are used to identify gene products, for example, proteins, enzymes, etc. Individual methods allow us to study the microstructure of chromosomes.

Parallel to genetic testing methods noninvasive imaging of the brain has been developed. Steven Hyman notes that there are three main types of neuroimaging (2, 70-77). The first type is morphometric analysis, which works to obtain a detailed picture of the structure of the brain using magnetic resonance imaging (MRI). The second method of functional neuroimaging is drawing a map of brain activity by recording signals correlated with neuronal impulses. Basic tools are MRI and positron emission tomography (PET). The third method is based on the use of radioisotopes for localization of specific molecules in various brain regions and determination of their concentration. Neuroimaging helps to find out what violations occur in the brain in various psychiatric disorders, to diagnose the disease and to monitor the effectiveness of treatment.

Highly specialized research in neuroscience combines common strategic course of researches of neurophilosophy. Neurophilosophy not only carries out large-scale analytics achievements of neuroscience, but also covers other areas of research: philosophy of mind, analytic philosophy, cognitive psychology, and many other sciences. According to the author neurophilosophy is urged to perform the following tasks:

- to carry out the analysis and synthesis of interdisciplinary research of the human brain structure, as well as stages of its development;
 - to study the structures of the particularly evident brain functions;
 - to investigate environment implementation of the brain functions and features of their development;
 - to offer reasoned neuroevolution model based on the analysis of nonlinear continuous and increasingly complex structure of the human brain, their functions and environments of existence.
- To the best of our belief neurophilosophy develops the basis of neuroevolution designing achievements of neurosciences on planetary and cosmic processes.

Unfortunately, nowadays neurophilosophy is engaged in carrying out of some other problems.

Modern neurophilosophy is based on classical researches of Patricia Churchland, Stanislas Dehen, Daniel Dennett, John Searle, Jerry Fodor, Ned Block, David Chalmers, Herbert Simon, Allen Newell, Richard Dawkins. It also includes revolutionary for its time studies of Skinner and Quine, Wittgenstein and Ryle, Chomsky and Popper, Sellars and Putnam, Arbib and Nagel, Clarke and Penrose, McGinn and Richard Rorty, Gould and Churchland and many others.

Literature:

1. Goldberg Elhonon. An operating brain: On conversation materials in the program «Obvious - improbable». / «In the science world», January 2004. Moscow: In the science world, 2004.
2. Хайман Стивен. Diagnostics of diseases / «In the science world», December 2003. M: In the science world, 2003.

ოლეგ ბაზალუკი, ოლეგ ნეჟივა
ნეიროევოლუცია ნოოგენეზში
რეზიუმე

სტატიაში დამტკიცებულია, რომ ნეიროევოლუცია ფართო გაგებით არის ნოოგენეზის ორი მიმართულებიდან (ადამიანისა და საზოგადოების ევოლუცია) ერთ-ერთი მიმართულება. სოციოკულტურულ ევოლუციასთან ერთად ნეიროევოლუცია უზრუნველყოფს ადამიანისა და საზოგადოების უწყვეტ განვითარებას. ნეიროევო-

ლუციის საფუძველია არა მხოლოდ ნეირობიოლოგიის მიღწევები, არამედ ფილოსოფიის, ფსიქოლოგიის, კიბერნეტიკისა და სხვა დისციპლინების მიღწევებიც. ნაშრომში მოცემულია ნეიროევოლუციის ისტორიის პერიოდიზაცია, საიდანაც გამომდინარეობს ძირითადი დასკვნა: ნეიროევოლუცია – ეს არის ადამიანის ტვინის (ფსიქიკის) სტრუქტურის უწყვეტი და არაერთხაზოვანი გართულება.

Олег Базалук, Ольга Нежива
Нейроэволюция в ноогенезе
Резюме

В статье авторы доказывают, что нейроэволюция, в широком понимании, является одним из двух направлений ноогенеза (эволюции человека и общества). Наряду с социокультурной эволюцией нейроэволюция обеспечивает непрерывное развитие человека и общества. Основу нейроэволюции составляют не только достижения нейробиологии, но и философии, психологии, кибернетики и других дисциплин. Авторы предлагают периодизацию истории нейроэволюции, из которой и следует их основной вывод: нейроэволюция - это непрерывное и нелинейное усложнение структуры мозга (психики) человека.

მარიამ ფრიდონაშვილი (საქართველო)

ფემინისტური ხელოვნება

ახალი რეალობა და ხელოვნებისთვის უჩვეულოდ უცხო განზომილება ბოლო ორი საუკუნის მანძილზე დამოუკიდებელ ჭრილში განიხილავს ხელოვნების ისტორიას, ამ სივრცეში არსებულ კანონებს და მარკეტინგულ გათვლებს კურატორების, კოლექციონერებისა და გალერისტების მხრიდან; საზოგადოდ ცნობილ შეფასების კრიტერიუმებს, რომლებიც დროსა და სივრცეში, მისი არსებობის საწყისიდან დღემდე, სახეცვალებადია. თანამედროვე, კონცეპტუალური ხელოვნების ძირითადი არსი მდგომარეობს იმაში, თუ რამდენად მნიშვნელოვან და აქტუალურ თემებს იკვლევს, იაზრებს და შემდგომში უკვე წარადგენს არტისტი მაყურებლის წინაშე, სადაც აპრიორი იდეაა და სხვა დანარჩენი გამომსახველობითი, იდეის დაქვემდებარებაში. ხელოვნების ისტორიაში ის უმრავლესობა ცნობადი ფიგურებისა, რომლებსაც ან ისტორიის წიგნებიდან ამოვიკითხავთ, ან მათ ნამუშევრებს დღემდე თუნდაც ინტერნეტით ყველგან წავაწყდებით, ყოველთვის თვითმყოფადად, თავისუფლად საუბრობდნენ და ასახავდნენ იმ რეალობას, რომელშიც ცხოვრობდნენ, მაგრამ დროის ადეკვატურობისა და გარემოს ლოგიკური აღქმის გარდა, ისინი საუბრობდნენ იმ ღირებულებებზე, რომლებიც მანამდე იარსებებს ჩვენს ქვეცნობიერებაში, სანამ ადამიანის არსებობა დაიშვება.

მიუხედავად იმისა, რომ ხელოვნების უამრავი წარმომადგენლის ხილვა და ინფორმაციის მოძიებაა შესაძლებელი, ან მუზეუმებსა და სხვადასხვა გალერეებში მათი ნახვა, მათ რიცხვში თითქმის არ არსებობენ ქალი ხელოვანები. სად არიან ქალი არტისტები, როდესაც ყოველწლიურად ასე მაშტაბურ სახეს იძენს ხელოვნების მნიშვნელობა საზოგადოებისთვის. რატომ მოახერხა ქალთა მხოლოდ 3%-მა გზა გაეკვალა და სიტყვის თავისუფლება მოეპოვებინა. რა როლი აკისრიათ ამ დროს კურატორებს, სოციალურ სტერეოტიპებს და დამოკიდებულებას და რა უნდა მოხდეს იმისთვის, რომ თანასწორი უფლებებით არსებობდნენ კაციც და ქალიც არა მარტო ზოგადად, სოციალურ თუ იურიდიულ, ან პოლიტიკურ ასპექტში, არამედ ერთ კონკრეტულ სფეროში, ხელოვნებაში, რომელიც ისტორიის მანძილზე თავისუფლების უწყვეტი ძიებისკენაა მიმართული. რას წარმოადგენენ ქალები საზოგადოდ ხელოვნების ისტორიაში? ქალის როლი აქ წარმოდგენილია იქამდე, სანამ კაციდან გამომდინარეობს მისი არსებობის დაფიქსირება, აქ იგულისხმება მუზა მამაკაცი ხელოვანისთვის, ნამუშევრებში წარმოჩენილი როგორც დედა თავის პატარასთან, ან/და მოღველი სტუდიაში. ცხადია ისიც, რომ ნებისმიერ ქვეყანაში, ნებისმიერ საგამოფენო სივრცეში პოპულარობით სწორედ ის ნამუშევრები სარგებლობენ, სადაც ქალი ზემოხსენებული თვისებებით არის ისტორიას შემორჩენილი. ასეთ ნამუშევრებში ქალი ყოველთვის მისი პერსონალურობისა და დამოუკიდებლობის მიღმა რჩება, ის მხოლოდ მისი სხეულის გაფეტიშების და სექსუალობის მსხვერპლია.

დღეს ფემინიზმი ცნობილია როგორც სოციალურ-პოლიტიკური მოძრაობა, რომელმაც საჭირო ცვლილებები შეიტანა სოციალურ უთანასწორობაში სქესის დისკრიმინაციის კუთხით, პოლიტიკური თუ ეკონომიკური სტატუსის ამაღლება და ბრძოლა უფლებების გათანასწოებისათვის, თანაბარი შესაძლებლობებისა და მათი რეალიზებისთვის. ფემინისტური აქტივობების ისტორია იწყება მე-19 საუკუნიდან და მისი იდენტიფიცირება ხდება სამ, ე.წ. ტალღად. ერთ-ერთი პირველი ფემი-

ნისტური ნაბიჯი და მანიფესტი ქალთა თავისუფლების მოთხოვნით ევროპაში ეკუთვნის მერი ვოლსტონკრაფტს – „Vindication of the rights of woman“ (1792), დაიწერა ფრანგული რევოლუციის გამოღვიძებისას. მეორე ეკუთვნით ვირჯინია ვულფს „A room of one’s own“ (1929) და სიმონ დე ბევეუარის “The second sex” (1949). ბოლო ორი ავტორის ნაშრომები შემდეგში საფუძვლად ედება მეორე ტალღის რადიკალურ ფემინიზმს. სოციალისტ ფემინისტებმა – როზა ლუქსემბურგმა, ალექსანდრა კოლონტიმ და ემა გოლდმენმა საფუძველი ჩაუყარეს ფემინისტური მეორე ტალღის წარმოშობას, ისინი იბრძოდნენ როგორც პოლიტიკური, ისე პირადი სივრცის უზრუნველყოფის ასპარეზზე. ეს უფლებები იყო აბორტი, განქორწინება, არამონური ურთიერთობები და სექსიზმი როგორც ბურჟუაზიულ, ისე სოციალისტურ მოძრაობაში.

ქალთა დისკრიმინაციის წინააღმდეგ და აუცილებელი იურიდიული უფლებებისთვის ბრძოლა პირველმა ფემინისტურმა ტალღამ დაიწყო და მისი მთავარი იმპულსი ხმის მიცემის უფლების მოთხოვნა იყო. მას შემდეგ იყო მომდევნო ორი ტალღა, რომელიც ყოველ ჯერზე უფრო ძლიერდებოდა და მეტ რადიკალიზმს იძენდა. საზოგადო მორალი და სტერეოტიპები კიცხავდა ამ კონკრეტული ქალი აქტივისტების გამოსვლებს, რომლებიც ხშირ შემთხვევაში არტისტული ქმედებების მახასიათებელი იყო. სქესის კულტურისმიერმა მნიშვნელობამ, უპირატესობის მინიჭებამ იმ აქცენტზე, რომ ბიოლოგიური სხვაობაა კაცსა და ქალს შორის, გამოიწვია გენდერის, როგორც ლოგიკურად გამართლებულის უარყოფა. სიმონ დე ბოვეუარი საკუთარ წიგნში – „მეორე სქესი“ – აღნიშნავს, რომ მამაკაცი თავის თავს უწოდებს „მე“-ს, ხოლო ქალს „სხვა“-ს. ბოვეუარი ამას იმით ხსნის, რომ ჩვენ, როგორც სოციალური არსებები, სქესის იდენტიფიკაციას ჩვენივე ბიოლოგიური, საბაზისო მონაცემებით ვახდენთ. წიგნს „მეორე სქესს“ ფემინიზმის კლასიკურ ნაშრომად მოიხსენიებენ.

მეორე ფემინისტური ტალღა “The personal is political”, რომელიც ქალთა ლიბერალიზაციის მოთხოვნით ბევრად რადიკალურ სახეს იძენს, იწყება გვიანი 1960-იანი წლებიდან. ტალღას მემარცხენე იდეოლოგია უდევს საფუძვლად, სტუდენტური საპროტესტო გამოსვლები, პოსტომის დასავლური საზოგადოება, ვიეტნამის ომის მოწინააღმდეგეანი, ლგბტ მოძრაობები და ანტირასისტული გამოსვლები. მეორე ტალღა აკრიტიკებდა კაპიტალიზმსა და იმპერიალიზმს, მათი აქცენტები ფოკუსირებული იყო მუშათა კლასზე, ფერადკანიანებზე, ქალებსა და ჰომოსექსუალებზე. მანიფესტმა „The BITCH manifesto“ (ფრემან, 1968), რობინ მორგანის პუბლიკაციებმა Sisterhood is powerful (1970) შექმნა გავლენიანი ექსპრესია შეერთებული შტატების დიასახლისებში. მათი ძირითადი „რწმენა“ იყო, რომ სოლიდარობით და გაერთიანებული ძალებით მნიშვნელოვან ცვლილებებს მოახდენდნენ მილიონობით ქალის ცხოვრებაში. რადიკალური ფემინიზმი თეორიულად ნეო მარქსიზმსა და ფსიქონალიზს ეყრდნობა, ჯულიეტ მიჩელის The subjection of woman-სა (1970) და შულამით ფაირსტონის The dialectic of sex: the case of feminist revolution-ს (1970). ისინი ამტკიცებდნენ, რომ პატრიარქატი ბურჟუაზიული სოციუმის განუყრელი ნაწილია და სქესის დიფერენციაცია იმაზე ბევრად ფუნდამენტურია, ვიდრე კლასობრივი ან რასობრივი ჩავრისკენ მიდრეკილება. ისინი ასევე განიხილავდნენ ქალის ნიშანს, პირველად სოციალურ სტატუსს ოჯახსა და რეპროდუქციაში, დაფუძნებული გადაუხდელი შრომისთვის დიასახლისობაში, დედობრივ პროდუქტიულობაში და მათ ფუნქციას სამუშაო ძალის მარაგში. ახალი მემარცხენეები, სოციალისტ-მარქსისტები იწყებენ ქალის უფლებების დაცვას არა მარტო სახლში, არამედ მის გარეთაც. ქალი ან სახლში იყო პატარა სისტემის – ოჯახისგან ექსპლუატირებული, ან სახლს გარეთ

– სამსახურში, დაბალ ანაზღაურებაზე ხანგრძლივი სამუშაო საათებით და, ხშირ შემთხვევაში, მძიმე პირობებით სხვადასხვა ტიპის სამუშაოზე.

მეორე ტალღამ წარმოშვა საკმაოდ მნიშვნელოვანი სიახლე – ფემინიზმი არ არის ერთი, ის ბევრია. ერთია, რომ შენ ხარ ფემინისტი და მეორე საკითხია, რომელ ფემინიზმს იზიარებ შენ. ამ კითხვიდან იწყება მესამე ფემინისტური ტალღაც.

მემარცხენე ფემინისტები გამოსავალს ხედავდნენ კაპიტალიზმის ნგრევაში და მაშინ, როდესაც სახელმწიფოში სოციალიზმი დამყარდებოდა, ქალებს თავისუფალი ემანსიპაციის საშუალება მიეცემოდათ; ისინი ქმრებისა და ოჯახებისგან დამოუკიდებლად შეძლებდნენ საკუთარი ცხოვრების წარმართვას დაფასებულ სამუშაო პირობებში. ამის შემდეგ თავისთავად დაიმსხვრეოდა სქესის როლები და მითები სილამაზისა თუ ესთეტიკის შესახებ.

ლიბერალი ფემინისტების მოძრაობა მთლიანი დასავლეთის მასშტაბით ინსპირირებული იყო ბეტი ფრიდენის ცნობილი წიგნით „The feminine mystique“ (1963). ლიბერალ ფემინისტებს შედარებით განსხვავებული ხედვის წერტილი ჰქონდათ. ისინი სექსიზმის გასაჯაროების აუცილებლობაზე საუბრობდნენ, რომ მომხადრიყო ფაქტებისა და კონკრეტული პიროვნებების სოციალიზაცია, მომხადრიყო რეპრეზენტირება საჯარო ინსტიტუციებში. ამ დროს დასავლელ ქალებს არ ჰქონდათ სოციალური ძალა იმისთვის, რომ პოლიტიკური ზეწოლისგან ყოფილიყვნენ თავისუფალნი.

60-იან წლებში შტატებში საზოგადოებამ მნიშვნელოვნად მოახდინა საკუთარი უფლებების ოკუპირება, ისინი იყვნენ მეტად ემანსიპირებულები და დემოკრატიზაციის პროცესებში ჩართულნიც, მაგრამ ამის პარალელურად ხელოვნება მაინც იზოლირებული და ეგოცენტრული დარჩა. ამ დროს არტისტებმა დაიწყეს ქუჩაში გამოსვლები, კედლების დამსხვრევა, სექსიზმის რასიზმის გახმაურება, საპროტესტო არტაქტივობები, ზოგნი სტუდიებში ერთიანდებოდნენ და საუბრობდნენ პრობლემის გადაჭრის გზებზე, მათ თითქმის ვერც შეამჩნიეს ის ცვლილებები, რომლებიც მათმა ქმედებებმა დროთა განმავლობაში მოიტანა. ამ დროს მინიმალიზმი ძალიან „მოდური“ მიმართულება იყო, რომელიც მთლიანად თეთრკანიან მამაკაცებს ჰქონდათ მონოპოლიზირებული, ეს უკანასკნელი ელიტარულ ხელოვნებად ითვლებოდა. ამ დროს ჩამოყალიბდა დიფერენცია ხელოვნებისა და გაჩნდა სიტყვები – მაღალი და დაბალი ხელოვნება, ნებისმიერ შემთხვევაში, ხელოვნების ყველა ის გამოვლინება, რომლებსაც აერთიანებდნენ ცნებაში „მაღალი ხელოვნება“. ის არასდროს ყოფილა პოლიტიკურად დამოუკიდებელი, რაც შეიძლება სავსებით ლოგიკური ყოფილიყო ამერიკელი თეთრკანიანი მამაკაცების კომფორმისტული დამოკიდებულებიდან გამომდინარე. მსოფლიო წინ მიდიოდა, სიახლეს სიახლე მოჰყვებოდა. ხელოვნება კი რაღაც ეტაპზე გაიყინა, რევოლუციური ქმედებების საჭიროება თვალნათლივი გახდა; ამავედროულად, ქალი-მხატვრების ისეთი დეფიციტი იყო, რომ მათ თითქმის ვერც ერთ მუზეუმში ან გალერეაში ვერ გადააწყდებოდით.

21-ე საუკუნის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან შენაძენად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ტირაჟირების შესაძლებლობა, კონკრეტულად, როდესაც მე ჩემს სათქმელს ვწერ, ვაკეთებ ან ვხატავ, მის პრეზენტირებას ვახდენ ქსელში, ის ადვილად და სწრაფად შეიძლება გავრცელდეს მსოფლიო მასშტაბით. ძირითადად ეს ის შემთხვევაა, როდესაც მუზეუმები თუ გალერეები არ მიიჩნევენ საჭიროდ მის გასაჯაროებას, ჩვენებას. მაგრამ იმისთვის, რომ ინტერნეტში, სოციალურ ან მედია სივრცეში ვიყო პოპულარული, ჩემი ავტორიტეტის შკალას აწესებს სხვა ადამიანების ჯგუფი. რომ არა ეს, ჩემი გარჯა ინტერნეტ-სივრცეში თითქმის ყოველ ჯერზე უშედეგოდ დასრულდება. რამდენად შეიძლება ჩემმა პროტესტმა, რისი გამოხატვისთვისაც მე ვირჩევ სხვადასხვა მედიას, პლაკატებს, ტრადიციულ ფერწერას, ფოტოგრაფიას,

ლოზუნგების პროექციებს და სხვა, ვერ მოახდინოს ვიწრო წრის გარღვევა და ტირაჟირება? ვინ განაპირობებს ან ვინ განაგებს იმ სფეროს, რომელიც საჯარო თავისი არსით და მნიშვნელობით, რომელიც თავისუფალია და თვალხილული ყველასთვის, ცენზურისდა მიუხედავად? შეიძლება თუ არა, ან რამდენად სწორია ის, რომ ხელოვნებაში თანამედროვე სამყაროს მოწინავე ფსევდო-დემოკრატიულ ქვეყნებში გენდერის პრობლემები და დისკრიმინაციაა ქალი არტისტების მიმართ.

პირველი კითხვა, რასაც ფემინისტი მხატვარი დასვამს, არის – რა ვიცი ქალი მხატვრების შესახებ? მომდევნო საკითხებია: რატომ არსებობს ცალკე გამოცემები ქალი ავტორებისა ან/და ვის ახსოვს სკოლაში, უმაღლეს საგანმანათლებლო სისტემაში ფემინისტი ქალების შესახებ, უფრო კონკრეტულად კი, ქალი მხატვრების შესახებ? გაკვრით მაინც განხილულიყო ლექციაზე მათი ნამუშევრები.

National museum of women in the art-is proeqti get the fact ასაჯაროებს შემაშფოთებელ სტატისტიკას, რომელიც თვალნათლივს ხდის, თუ რა როლი აქვს ქალს ხელოვნებაში ან არსებობს თუ არა საერთოდ ეს როლი და რა დამოკიდებულებაა ქალი არტისტებისადმი როგორც სოციუმში, ისე კონკრეტულ არტსივრცეში. 2000-იან წლებში მხოლოდ 28 პროცენტმა ქალებისა შეძლო თავი წარედგინა ევროპის გალერეებში, ისიც მხოლოდ ექვს საგამოფენო სივრცეში ლოკალიზდა. H.W. Janson's History of Art-ში მხოლოდ 27 ქალი მხატვარია წარმოდგენილი, როდესაც ეს წიგნი ხელოვნების ისტორიის ათვლას იწყებს ნულიდან. ქალთა ხელოვნების მუხეუმი აქვეყნებს ასევე კაცი მხატვრების დამოკიდებულებას ქალების ნამუშევრებისადმი, მაგალითად, მათ დააფიქსირეს შემთხვევა, როდესაც მხატვარმა და მასწავლებელმა ჰანს ჰოფმანმა „კომპლიმენტი“ გაიმეტა კოლეგა ლი კრასნერისთვის – „ეს ნამუშევარი იმდენად კარგია, რომ ვერც მიხვდები, თუ ქალის ხელისგანაა შესრულებული“. პროექტში ასევე საუბარია დასავლურ გრანტებზე, როგორ ხდება მათი გადანაწილება და რამდენად სწორად ფასდება კონკრეტული არტისტი ან/და ხდება თუ არა დისკრიმინაცია სქესის კუთხით.

რა არის ფემინისტური ხელოვნება? კრიტიკოსები და თეორიტიკოსები კამათობენ იმის შესახებ, თუ კონკრეტულად რა როლი აქვს ფემინისტურ ხელოვნებას. არის თუ არა ეს ეტაპი ხელოვნების ისტორიაში, უბრალოდ, ფემინისტური მოძრაობა, რომელიც პოზიციას ხელოვნების საშუალებებითაც აფიქსირებს, თუ იაფფასიანი გზა საქმის კეთებისთვის. ზოგიერთი მათგანი ფემინისტურ ხელოვნებას აღარებს სურეალიზმს, აღწერს მას როგორც არა ხელოვნების ერთ-ერთ სტილს, არამედ გზას ხელოვნების საკეთებლად. მის გარშემო უამრავ კითხვასთან ერთად არსებობს საფუძვლიანი და გაგრძელებული მოსაზრება, რომ ფემინისტურ ხელოვნებას დიდი და ღრმა კავშირი აქვს პოსტმოდერნიზმთან. ამასთანავე, ფემინისტური ხელოვნება ადასტურებს და აცხადებს იმას, რომ მნიშვნელობა და გამოცდილება იმდენადვე ფასეულია, როგორც ფორმა. პოსტმოდერნიზმა უარყო მკაცრი ფორმები და სტილი მოდერნისტული ხელოვნებისა, ფემინისტურმა ხელოვნებამ ასევე კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა ისტორიულად დასავლური კრიტერიუმები – კაცის „უნივერსალურობა“.

Guerrilla girls-მა საჯარო გახადა სტატისტიკა გალერეებისა და აჩვენა პროცენტული მაჩვენებელი სხვადასხვა საგამოფენო სივრცეში არსებული სქესისტური დამოკიდებულებისა. მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიოს ხელოვანი კაცებისა და ქალების რაოდენობა ნახევარი ნახევარზეა, აქედან ქალების მხოლოდ 3% გახდა ცნობილი და მიეცა საშუალება საკუთარი ნამუშევრების რეალიზებისა გავლენიან გალერეებსა და კურატორებთან. ფაქტია, რომ 78-დან 89 პროცენტამდე მსოფლიოს ყველაზე ცნობილი გალერეებისა უკავიათ მამაკაცებს (Brainstorm project, 30 reason to

be MAD_guerrilla girls). მათ დასვეს საკითხი – სჭირდება თუ არა ქალს არტისტის სიშიშველე იმისთვის, რომ მოხვდეს მეტროპოლიტენ მუზეუმში. ამასთან, ფაქტია, რომ მუზეუმში წარმოდგენილია 3 პროცენტზე ნაკლები ქალი არტისტი, თუმცა 83 პროცენტი უკავია ისეთ ნამუშევრებს, სადაც შიშველი ქალის ფიგურებია გამოსახული. ისეთი ცნობილი გალერეები, როგორებიცაა Gagosian, White cube და სხვები აღმოჩნდნენ იმ სექსისტური გალერეების სიაში, რომელიც პარტიზანმა გოგონებმა გამოაქვეყნეს.

პირველი გახმაურებული სკანდალი და საზოგადოებისთვის მრავალმნიშვნელოვნად შოკისმომგვრელი ნამუშევარი დაკავშირებულია 1974 წელს ჟურნალ „არტფორუმის“ გამოცემასთან. ახალგაზრდა არტისტი ქალი ლინდა ბენგლისი ფოტოზე შიშველი, პრიალა სხეულით და ხელში ფალოიმიტატორით გამოჩნდა, ავტორი თავადაც ვერ იწინასწარმეტყველებდა მსგავს რეაქციებს. მან ფემინისტური ხელოვნების ჟურნალში კრიტიკაც დაიმსახურა, სადაც ქალის სხეულის დაკნინებაში, დაცინვაში დაადანაშაულეს. დაისვა კითხვა – იყო კი ეს უკანასკნელი ფემინისტური ხელოვნება? თავად ავტორი თავის ნამუშევარზე საუბრობდა, რომ ეს იყო პროტესტი ფალოცენტრიზმისა, პორნოინდუსტრიისა და ფალოიმიტატორში მამაკაცურ მნიშვნელობას გულისხმობდა. ნებისმიერ შემთხვევაში, ნამუშევრის გამოჩენისთანავე მისმა პოპულარობამ განაპირობა ის, რომ დაიწყო საუბარი ფემინისტური ხელოვნების რაობაზე. შაზოგადოდ, ქალი არტისტები თავადვე ირჩევენ როგორც მეთოდს სასაუბრო ენისა (ეს შეიძლება იყოს სხვადასხვა მედია, ტრადიციული ფერწერა, ვიდეო, ფოტო და ა.შ.), ასევე პოზიციას და აქცენტებს.

გავრცელებული წარმოდგენები, ქალის სექსუალობის ფემინიზაცია და დისკრიმინაციის წახალისებები 60-იან წლებში ცნობიერის აფეთქებასავით აღწევს ხელოვნებაში. გენდერის საკითხები და სექსის როგორც რასისტული, ისე სოციალური პრობლემები თავისუფლად იწყებს ლავირებას ლიტერატურაში, კინოში, მხატვრობაში, პერფორმენსში და ა.შ. მთავარი იმპულსი მეორე ფემინისტური ტალღისა, რომელიც დღემდე ყველაზე დიდ და გავლენიან მსოფლიო მოძრაობად ითვლება პოსტომის პერიოდში, ეს იყო მილიონობით ფრუსტრირებული ქალი; მათ დაიწყეს ინფორმაციისა და გამოცდილების გაცვლა ატლანტიკის ოკეანის ორივე მხარეს.

ხელოვნებათმცოდნე ლინდა ნოჩლინმა 1971 წელს გამოაქვეყნა ესე არტნიუსში სათაურით „Why are there no great women artists?“ ის ამტკიცებდა, რომ ხელისუფლების ინსტიტუციონალურმა სტრუქტურამ შეუძლებელი გახადა ქალი მხატვრების წარმატებულობა. მან მოუწოდა ქალებს, გაეკეთებინათ „ნახტომი უცხო სივრცეში“ და აუცილებელი რისკების გათავისება დიდების მოსაპოვებლად. ფემინისტი არტისტი ჯუდი ჩიკაგო და მირიამ შაპირო ამავე წელს პირველები იწყებენ ფემინისტური ხელოვნების კურსის წარმოებას კალიფორნიის უნივერსიტეში, ისინი მალევე ხდებიან Womanhouse-ს დამაარსებლები სტუდენტებთან კოლაბორაციით.

ფემინისტებმა მალე აითვისეს სხვადასხვა მედიები, ტექნოლოგიები. ისინი იყენებდნენ ვიდეო ინსტალაციებს. დარა ბირნბაუმი იყო პირველი, რომელმაც მასმედიის კადრები გამოიყენა თავის ნამუშევარში. ერთ-ერთი პირველი ფემინისტური ვიდეო არტი Wonder Woman (Technology/Transformation: Wonder Woman, 1978-1979) იყო, რომელიც მიითვისეს სატელევიზიო შოუდან იგივე სახელწოდებით. ან/და მარტა როსლერის „Semiotics of the Kitchen“.

პროგრესმა, რომელიც 60-70-იან წლებში სწრაფად ვითარდებოდა, კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებები ქალებს, ასე თუ ისე, გაუზარდა, მაგრამ გათანაბრებული მამაკებთან ნამდვილად არ ყოფილა. დროთა განმავლობაში თითქოს იმედი იკარგებოდა. 1985 წელს სახელოვნებო ასპარეზზე ჩნდება ჯგუფი The Guerilla Girls

და დღემდე აქტიურად არიან ჩართულები ხელოვნებაში თანასწორუფლებიანობის მინიჭებისთვის ბრძოლაში. ეს პერიოდი მთლიანად იყო მოწოდება საზოგადოებისკენ გენდერული იდენტობის აღიარებისთვის. საბოლოო ჯამში, 70-იანი წლების აქტივობებმა ბევრი საინტერესო და მნიშვნელოვანი ნამუშევარი დაუტოვა მსოფლიო ხელოვნების ისტორიას. ამის შესაჯამებლად, 2006 წელს ლოს ანჯელესის თანამედროვე ხელოვნების მუზეუმში, კონი ბატლერის კურაციით, კეთდება გამოფენა სახელწოდებით WACK! გამოფენაზე წარმოდგენილი იყო 70-იანი წლებიდან 450 ნამუშევარი. ეს ერთგვარ საფრთხეს წარმოადგენდა და თავად კურატორმაც საკუთარ გაბედულ ნაბიჯზე აღნიშნა, რომ ეს იყო კარიერული სუიციდი. ეს იყო ძალიან საფრთხილო, რადგან არაფერი იცოდა, როგორ მიიღებდა საზოგადოება ამ სოციალურ-პოლიტიკურ ხელოვნებას, მით უმეტეს, როცა მხოლოდ ქალები იყვნენ არტისტები. გამოფენამ წარმატება მოიპოვა და მოხდა მისი კიდევ რამდენჯერმე რეპრეზენტირება სხვადასხვა ქალაქში. 70-იან წლებში შეიქმნა ასევე ჯუდი ჩიკაგოს ცნობილი მონუმენტური ნამუშევარი „The Dinner Party“, სადაც გაწყობილ მაგიდაზე, თევზებზე ვაგინის იმიტაციები იყო გამოსახული. ეს ნამუშევარი აღნიშნავდა ქალის სექსუალობას, რომელიც განიხილებოდა როგორც თვითმყოფადობისა და ძალის სიმბოლო. „The Dinner Party“ მეორე ფემინისტური ტალღის სამარკო ნიშნად იქცა. ჯუდი უამრავ ქალს მისცა აზრის თავისუფლად გამოხატვის მაგალითი.

ფემინისტი მხატვრები ცდილობდნენ შემდგარიყო დიალოგი მნახველსა და ნამუშევარს შორის, ქალების პერსპექტივის გაცნობიერების და განვითარების საფუძველზე. ხელოვნება არ არის ესთეტიკური აღფრთოვანების ობიექტი, სწორ შემთხვევაში, ხელოვნება სოციალურ-პოლიტიკური ლანდშაპტის ამსახველი, ცვლილებების მაპროვოცირებელია. სწორედ ამ გზით არსებობს ფემინისტური ხელოვნება, რომელიც საზოგადოებას ნელა „წამლავს“ თანასწორობის იდეის სიდიადით. ფემინიზმამდე ქალი მხატვრები, მხოლოდ სქესის გამო დაწუნებულები, ვერ ხვდებოდნენ პატრიარქალურ წესრიგში. აქედან გამომდინარე, შეიქმნა ალტერნატიული სივრცე, სადაც ქალები ხილვადები გახდნენ. ცოდნის გაცვლის შესაძლებლობები გაამდიდრდა, როდესაც ოფიციალური სასწავლებლები შექმნეს. მათი დამოუკიდებელი ქმედებები, რომლებიც დიდ ძალისხმევას მოითხოვდა, დღემდე დიდ ინსპირაციას აძლევს თანამედროვე ხელოვნებას. განსხვავება მოიძებნება სასაუბრო ენის ფორმულირებაშიც და მის ვიზუალირებაშიც, მაგრამ ყველა შემთხვევაში ნებისმიერი ქმედებისა თუ აქტის საფუძველი პროტესტია. თავად პრეცედენტი, როდესაც ძალიან პოპულარული გახდა პირადის გასაჯაროება, ბრიტანელმა არტისტმა, ტრეისი ემინმა დაუშვა (Young British Artists). ტრეისი საკუთარ ემოციებს ყვება, ახდენს საკუთარი გამოცდილების, ისტორიის ნამუშევრად გადაქცევას, ტკივილებიდან და სექსუალური ცხოვრებიდან გამომდინარე. ტრეისის პირველი ნაბიჯები უკავშირდება „კარვებს“ სახელწოდებით „ყველა, ვისთანაც მე ვწოლილვარ“ (1997) – საგამოფენო სივრცეში ჩადგმული კარვები, შიგნიდან დაწერილი სახელები და გვარები. აქ მოიძებნებოდა მისი ტყუპისცალი ძმა და მისი პარტნიორებიც. ტრეისის მომდევნო ნამუშევარმა უფრო უარყოფითი რეაქციები გამოიწვია. მან გამოფენაზე წარადგინა თავისი ლოგინი (1999), რომელიც ხელშეუხებლად, პირდაპირ გამოიტანა მაყურებლის წინაშე. არეულობა და უწესრიგობა გადაფარა მისმა ჭუჭყიანმა საცვლებმა, რომლებიც ლოგინზე იდო, ალკოჰოლურმა სასმელებმა, ძირს დაყრილმა, გამოყენებულმა პრეზერვატივებმა და სხვა. ეს იყო ტრეისის რეალობა, ის იყო სუფთა და გულწრფელი, ტრეისი აკეთებდა ნამუშევრებს პირად განცდებზე, იგი შეეხო თავის ორ აბორტსაც, ქმარსაც მიუძღვნა ნამუშევარი სახელად Fuck you eddy. მისი ცნობილი სერიებიდან მნიშვნელოვან ინტერესს იწვევს ნეონისგან გაკეთებული

მარტივი წინადადებები, რომლებიც ძირითადად სასიყვარულო ხასიათის მატარებელია. ტრეისიმ დაიწყო ის ცვლილებები, რაც უამრავი ქალისთვის ტაბუდადებული იყო, მან ღიად დაიწყო ლაპარაკი ხალხთან იმაზე, რაც „სამარცხინოა“, რაც ზოგადად ადამიანთა სტატუსს ლახავს ოჯახთან და სოციუმთან დამოკიდებულებაში. 2011 წლიდან ტრეისი კითხულობს ლექციებს ღონდონის სამეფო აკადემიაში და ის აკადემიის დაარსებიდან (1768) დღემდე მეორე ქალია, რომელიც სამეფო აკადემიაში იქნა მიწვეული.

ამერიკელი კონცეპტუალური ხელოვნების წარმომადგენელი, 1945 წელს დაბადებული, ბარბარა კრუგერი ტრეისი ემინისგან განსხვავებულ აქცენტებს აკეთებს. ბარბარას ახასიათებს სოციალური, პოლიტიკური პრობლემების წარმოჩენა, ტყუილის გამოაშკარავება, გენდერის საკითხების განხილვა. კრუგერი მუშაობდა სხვის ფოტოებზე, ფოტოზე კი აკეთებდა წარწერებს (სლოგანის ტიპის) ან სხვადასხვა იმიჯთან ახდენდა შერწყმას. ბარბარა ცნობილია თავისი რადიკალიზმით. მისი ნამუშევრებია მერლინ მონროს ფოტო წარწერით Not enough stupid, შავ ფონზე თეთრად დაწერილი ტექსტი You want it, you buy it, you forget it და ყველაზე ცნობილი ფოტო, რომელზეც მამაკაცის პორტრეტია საჩვენებელი თითით ტუჩზე, სიჩუმის მოთხოვნის უსტიკულოდ და ბარბარას საავტორო წარწერა – Your comfort is my silence. ამ შემთხვევაში ბარბარა კონკრეტულის განზოგადებას ახდენს პოლიტიკურ ასპექტში. მისი შემოქმედების დიდი ნაწილი განიხილავს კაპიტალისტურ წარმოდგენებს იდეალთან დაკავშირებით. აქ ის გულისხმობს როგორც ქალს, ისე ცხოვრების წესსა და პოლიტიკურ კურსსაც.

მიუხედავად იმის, რომ დღევანდელი რეალობა მნიშვნელოვნად პროგრესშია პირველი ფემინისტური მოძრაობიდან, ერთი შეხედვით, ქალებს ბარიერი არ უნდა ჰქონდეთ საკუთარი ნამუშევრების წარდგენისთვის, რადგან ამის როგორც საშუალება, ისე შესაძლებლობაც არსებობს. მაგრამ ამ საკითხის ზედაპირულობა მდგომარეობს შემდეგში – მიუხედავად იმისა, რომ კურატორებს შეიძლება დიდი სიაც უდევთ ცხვირწინ ქალი არტისტებისა, ისინი არჩევენ ისევ მათ, ვის შესახებაც რაღაც სმენიათ, ესენი კი უმეტესწილად მამაკაცები არიან. ქალების არაპოპულარობას ამ სფეროში აუქციონებზეც ეფინება ნათელი, ისინი ინტერესს მიღმა რჩებიან და, შესაბამისად, ძვირადღირებული არტისტების სიაში მათი სახელები არ მოიძებნება.

ამ წლებმა მოახდინა სოციალური აქტივობების პროვოცირება, ფემინისტური კონტექსტის იდენტიფიკაცია. შედეგად, ცალკე არსებობს ქალი არტისტების რამდენიმე მუზეუმი, გალერეები, რომლებიც სივრცეს მხოლოდ ქალებს უთმობენ ან გენდერის ნიშნით დისკრიმინირებულ ხელოვნებს და გამოცემები, სადაც ცალკე განიხილებიან ქალი ხელოვნები; მაგრამ იშვიათად ეს კონკრეტული ქალები საერთო გამოცემებში ან საერთო გამოფენებში, ერთი მუზეუმის ჭერქვეშ იხილოთ იქ, სადაც კაცებს სრული მონოპოლია აქვთ. ფემინისტური ხელოვნება – ეს არ არის მდიდრულ სახლებში საამაყოდ გამოსაკიდი ლამაზხედებიანი ნამუშევარი, ეს არის პროტესტი. შესაბამისად, პროტესტი ჰარმონიასა და ფსევდოღირებულებებთან უთანხმოებაში მოდის. არსებობს მხოლოდ ერთი რეალობა და არსებობს სხვადასხვა პროექციები, ღირებულებები, რომლებიც ხელოვნურად იქმნება. ის თავისთავად ცვლადია და მოკლებულია ძირეულ ადამიანურ ჰუმანურობას, თვისობრიობის გარეშე აბსტრაქტულად, სადღაც არსებული შეუქცევადი პროცესია, ეს არის რეალობის იმიტაციები, რომლებიც ტანსაცმელივით ერთ წელს მოდურია, მომდევნო წელს – მოძველებული. მიუხედავად მსგავსი რევოლუციური ქმედებებისა, საპროტესტო აქციებისა, რამდენიმე მასშტაბური გამოფენისა, ფაქტი ფაქტად რჩება – სახელოვნებო სამყარო ქალთა დისკრიმინაციას დღემდე აგრძელებს. სტატისტიკა-

ბი ცხადყოფს, რომ შედეგი ნამდვილად მოიტანა ფემინისტურმა წინარე სარჩულმა, მაგრამ თითზე ჩამოსათვლელად თუ არსებობს ინფორმაცია მათ შესახებ, ვინც შეძლო საზღვრების გარღვევა, ვისაც ამის ძალა შესწევდა. სხვა დანარჩენი ხელოვნები რჩებიან თავიანთ ხელოვნებასთან ერთად გაღვრებისა და მუზეუმებისგან კარმიკეტილები. ასე რომ, ჩვენ ბევრ საინტერესოს ვტოვებთ როგორც ხელოვნების მაცურებლები. ეს თავისთავად დიდი პრობლემაა როგორც გლობალურად სახელოვნებო სივრცისთვის, ასევე კონკრეტული ქვეყნისათვის. რეალობა არაადეკვატური და ბოროტია – ხელოვნებაში ქალებისთვის ადგილი თითქმის არ მოიძებნება.

Mariam Pridonashvili
Feminism in Art
Summary

What is the social identity of woman in the society and why do the gender differences based on the anatomical distinctions exist? There are a lot of the factors encouraging those. Gender as the social representation and not as the quality granted by the nature is the reason of debates in the society. Very often, these discussions and lack of information ends with aggression and fatality; various stereotypes with regard to the sexuality and beauty are the factors leading the women to the self-brutal actions. All the factors counted here are forming one big force. What were the methods the artists have addressed to fight against those?

Activities in the West and information shared with Europe, which made significant changes in the history. What was the experience as a result of those activities and what is the attitude towards the women artists in the sphere of art? Since the processes have not finished yet, the quest of the responses to those questions is going on until now.

The recent years have provoked social activities, as well as identification of feminist context. Feministic art is not the piece of the nice sights to be hanged in the rich houses. This is a protest, which opposes to the harmony and fake values. There is only one reality and different projections, values are created artificially and are changeable; they lack basic human kindness, exist abstractedly somewhere as an imitation of the reality that is in fashion for one year and out of fashion next year. Despite similar revolutionary actions, protests, several large-scale exhibitions, it is the fact that the world of art have been discriminating the women until now. According to the statistics there have been positive changes as a result of feminist movement, but there is limited information about those who had the boldness and managed to break the limits. All other artists stay with their art and the doors of the galleries and museums are clothe place. Thus we, the citizens of a specific country, people adoring the art, often miss a lot of interesting events. Of course this is a local but at the same time big problem, relevant for global art field, where the place for the women could not be found.

Мариам Придонашвили
Феминизм в искусстве
Резюме

Какой социальный признак носит женщина в общем, или почему происходит дифференциация между полами, основываясь на анатомическом отличии. В основе этого лежит множество «поощрительных» предшествующих рефакторов. Сам гендер, как социальная репрезентация, а не качество, присвоенное природой, вызывает противоречия в социуме, и

зачастую это недоразумение или неосведомленность излишне агрессивно выражены, и это имеет также и фатальное завершение, различные стереотипы в отношении сексуальности и красоты, которые ведут женщин к самобрутализму и создает одну целую силу. Западная активность и обмен информацией с Европой, которые произвели важнейший переворот в истории. Какой опыт принесла эта активность и какое отношение существует сегодня в арт-пространстве в отношении женщины-художника? Поиск ответа на эти вопросы продолжается и сейчас, так как процесс еще не завершен.

Минувшие годы произвели провоцирование социальной активности, идентификацию феминистского контекста. Феминистское искусство – это не работа с красивыми видами, с гордостью висящие в богатых домах, это – протест, соответственно, протест противоречит гармонии и псевдоценностям. Существует только одна реальность, а также различные проекции, ценности, которые искусственно создаются. Это имитация реальности, которая, подобно одежде, один год в моде, а на второй год устаревает. Несмотря на подобные революционные действия, акции протеста, несколько масштабных выставок показывают, что мир искусства и по сей день продолжает заниматься женской дискриминацией. Это само по себе является большой локальной проблемой также для глобального арт-пространства, где в истории искусства почти не находится места для женщин.

Алексей Демченко
(Украина)

**ОХВАТ ЦЕЛЕВОЙ АУДИТОРИИ
ДЕЛОВЫМИ ТЕЛЕВИЗИОННЫМИ КАНАЛАМИ В УКРАИНЕ:
КОЛИЧЕСТВЕННЫЕ И КАЧЕСТВЕННЫЕ ПАРАМЕТРЫ**

По состоянию на начало 2014 года, в Украине вещают три деловых телевизионных канала: **"Первый деловой"**, **UBR** и **Business**. Ещё один, **"БТБ"**, позиционирует себя как информационный, с высокой степенью приоритета делового контента.

Для сравнения, в России исключительно в деловом сегменте стабильно работает только **РБК-ТВ**. Ещё несколько телеканалов позиционируют себя как информационные, с той или иной степенью приоритета делового контента (1).

Но количество не означает качество. Какая-либо система оценки деловых телеканалов, на основании которой можно было бы судить о востребованности на медиарынке, – в Украине отсутствует (2, 100-103). Такие параметры как охват целевой аудитории, уровень доверия к информации и практическая ценность контента – систематически не исследуются и не анализируются. Общедоступные данные телевизионных панелей GFK-Ukraine в этом плане мало репрезентативны.

В декабре 2013-январе 2014 года мы провели на базе Института журналистики Киевского национального университета имени Тараса Шевченко маркетинговое социологическое исследование **"Деловой контент в украинском телевизионном вещании: спрос и предложение – 2014"**.

Перед началом исследования мы ставили перед собой такие **задачи**:

- определить фактический охват целевой аудитории деловыми телеканалами в Украине;
- получить качественные оценки по таким параметрам как уровень доверия к информации и практическая ценность контента;
- сформировать прикладные рекомендации по оптимизации бизнес-контента в украинском телевещании.

Территория исследования: вся Украина.

Форма проведения: анкетирование. 35 вопросов были разбиты на 4 блока: информация о себе, отношение к деловым СМИ, отношение к телевизионным каналам делового формата, комментарии и пожелания.

В ходе исследования опрошены **500 человек**, отвечающих критериям **вторичной целевой аудитории** деловых телевизионных каналов:

- мужчины и женщины;
- 25–55 лет;
- проживают в городах;
- экономически активны;
- вид занятости: частные предприниматели, наемные работники среднего и высшего звена, высокоуровневые специалисты, сотрудники банков, инвестиционных компаний, фондов, бирж, аудиторских и консалтинговых компаний, журналисты, представители государственных структур, частные инвесторы, а также студенты экономических вузов и др.;

- уровень доходов: средний + (500-2 500 USD/месяц).

Чтобы иметь ориентировочные данные о том, насколько отличается восприятие деловых телеканалов в Украине **первичной целевой аудиторией**, из всех респондентов мы выделили отвечающих таким параметрам:

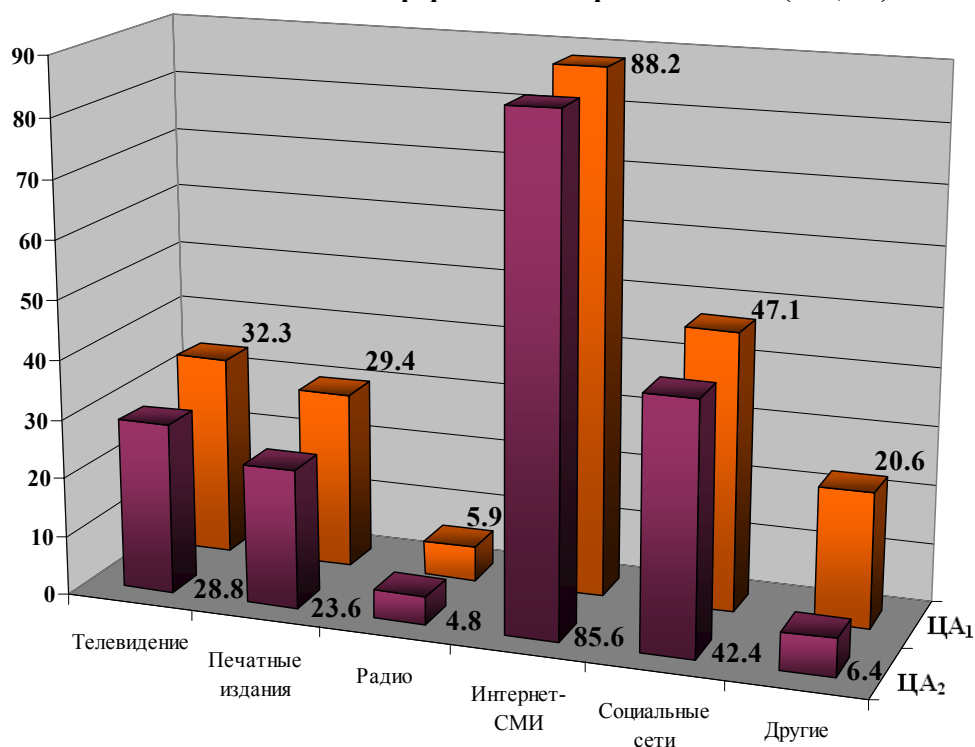
- мужчины и женщины;
- 25–55 лет;
- проживают в городах – административных центрах;
- экономически активны;
- вид занятости: частные предприниматели, инвесторы, наемные работники в ранге топ-менеджера, госслужащие высоких рангов в финансово-экономическом секторе;
- уровень доходов: высокий (свыше 2 500 USD/месяц).

Количество респондентов: 6.8% общей выборки.

Результаты исследования свидетельствуют, что основным источником деловой информации в Украине, на сегодняшний день, является Интернет. Новые медиа охватывают около **85-90%** бизнес-аудитории.

На ранних этапах становления новых медиа их основными преимуществами считались оперативность представления информации, удобство и доступность для пользователя, отсутствие цензуры и открытость для обратной связи. Традиционные медиа противопоставляли этому серьезность, глубину анализа и социальную значимость, которые обеспечивали им более высокий уровень доверия. В частности, среди требовательной деловой аудитории. Еще 3-4 года назад эксперты констатировали, а результаты исследований – подтверждали уверенное лидерство телевидения в медиaprостранстве (3). Результаты данного исследования показывают, что ситуация изменилась коренным образом.

Рис. 1. Основные источники информации для респондентов (Rat, %)

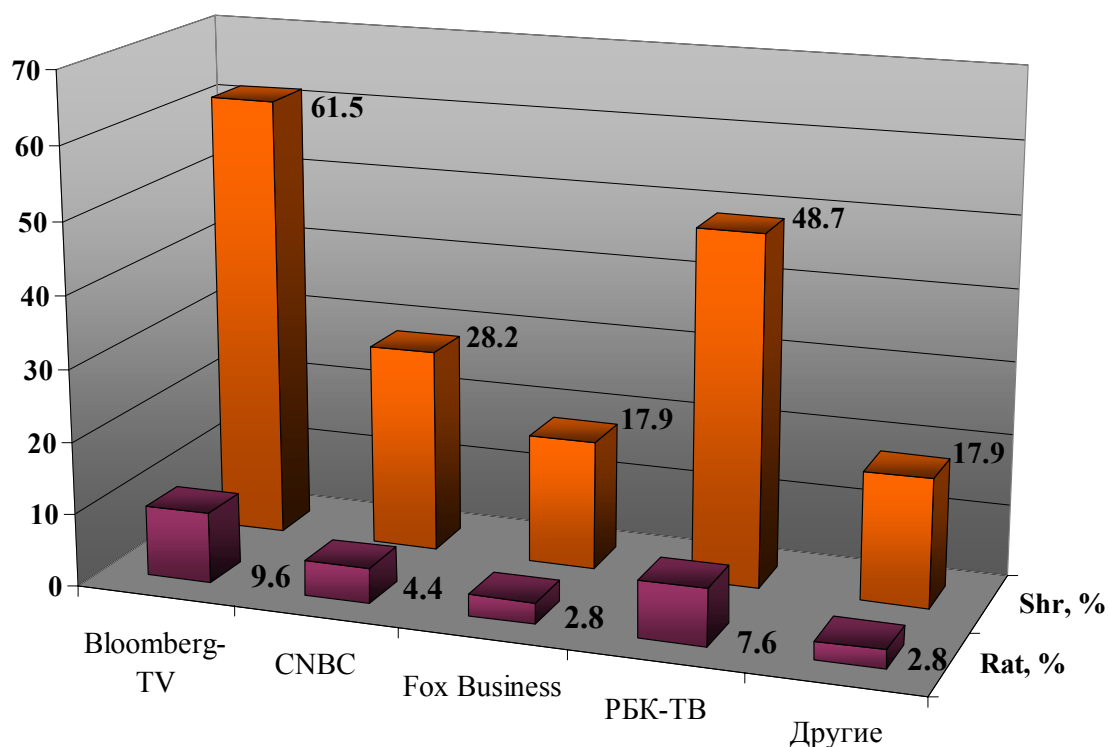

Средний уровень доверия респондентов выборки ЦА₂ по пятибалльной шкале: к Интернет-СМИ – 3.25, к телевидению – 2.75. В ЦА₁: 3.03 против 2.60. Такая разница говорит о том, что бизнес-аудитория сегодня *скорее доверяет* информационным Интернет-ресурсам и *скорее не доверяет* телевидению.

Анализ отношения респондентов к телевизионному бизнес-контенту выявил следующие результаты:

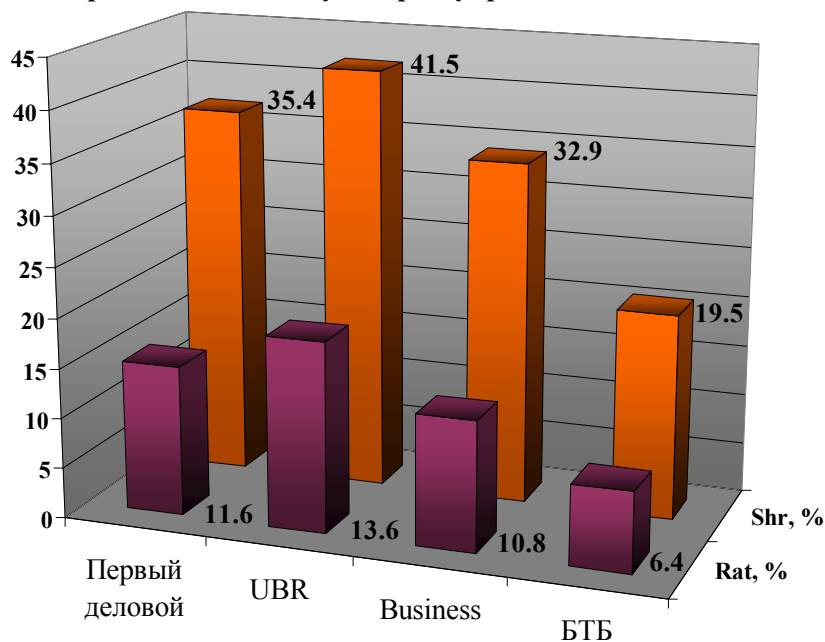
1. 15.6% респондентов выборки ЦА₂ является зрителями международных деловых телевизионных каналов. В частности, 9.6% – смотрят **Bloomberg-TV**(США), 7.6% – **РБК-ТВ** (Россия), 4.4% – **CNBC** (США), 2.8% – **Fox** http://translate.google.com/translate?hl=ru&prev=_t&sl=uk&tl=ru&u=http://www.foxbusiness.com/watch/show-schedule/index.html**Business** (США), 2.8% – другие.

Рис. 2. Охват вторичной целевой аудитории в Украине международными деловыми телеканалами

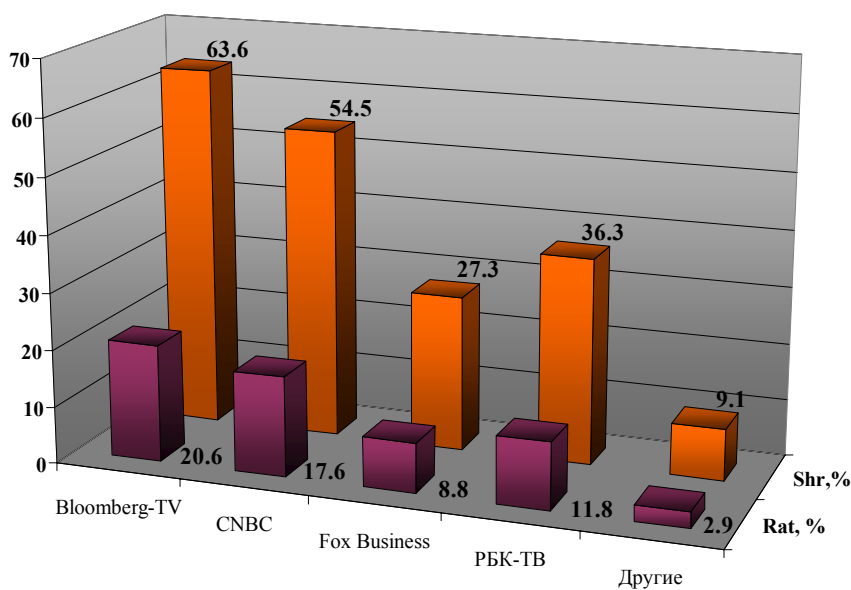
2. 32.8% респондентов выборки ЦА₂ являются зрителями украинских деловых телевизионных каналов. Наивысший охват у **UBR** – 13.6%, на втором месте "**Первый деловой**" – 11.6%. Телеканал **Business** смотрят 10.8% респондентов. Последний – "**БТБ**", с показателем 6.4%.

Рис. 3. Охват вторичной целевой аудитории украинскими деловыми телеканалами

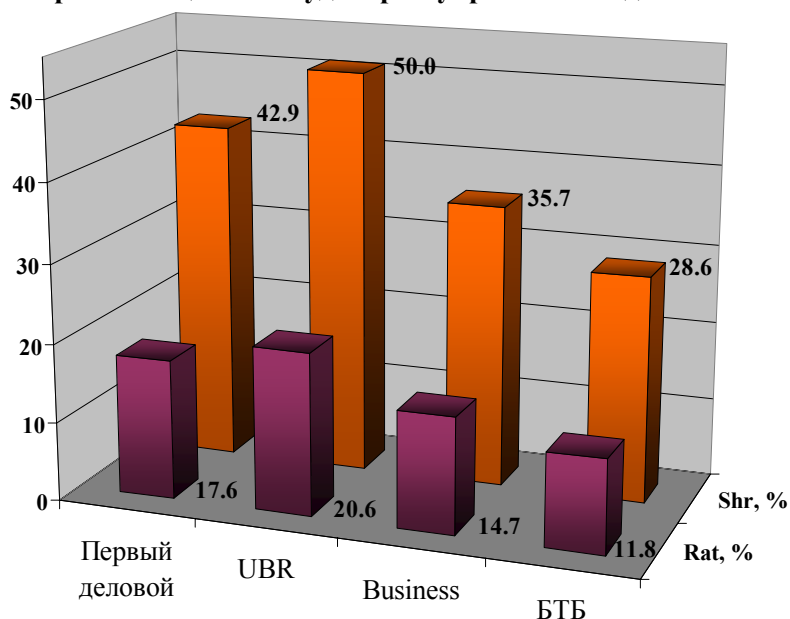
3. Доля зрителей международных деловых телевизионных каналов среди выборки ЦА₁: **32.4%**. Лидерство также удерживает **Bloomberg-TV – 20.6%**. А вот дальше структура потребления иная. В частности, второе место занимает **CNBC – 17.6%**, который с большим преимуществом обходит **РБК-ТВ – 11.8%**. На четвертом месте **Fox Business – 8.8%**.

Рис. 4. Охват первичной целевой аудитории в Украине международными деловыми телеканалами

4. Доля зрителей украинских деловых каналов среди респондентов выборки ЦА₁: **41.2%**. Последовательность та же: **50.0%** охватывает **UBR**, **42.9%** – "**Первый деловой**", **35.7%** – **Business**, **28.6%** – "**БТБ**".

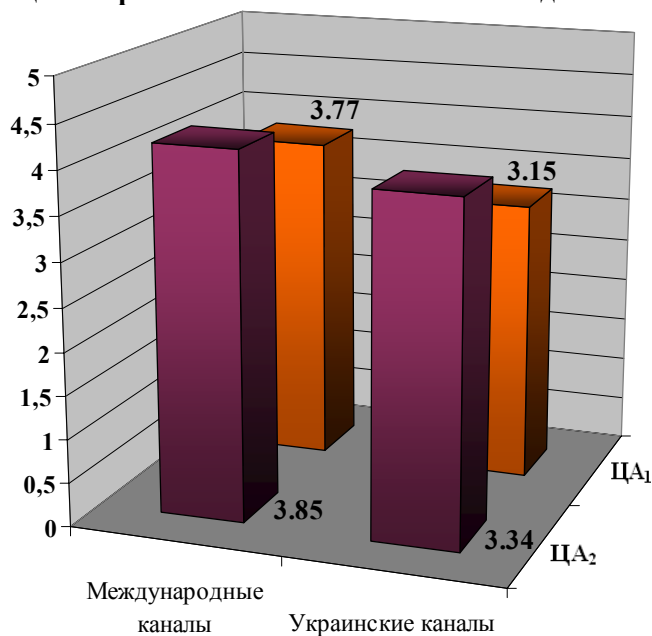
Рис. 5. Охват первичной целевой аудитории украинскими деловыми телеканалами

Как видим, суммарная доля украинских телеканалов преобладает в обоих измерениях. Но если для вторичной аудитории преимущество двукратное: **15.5%** против **32.8%**, то для первичной – менее чем на четверть: **32.4%** против **38.2%**. Это свидетельствует о том, что контент международных каналов значительно эффективнее сфокусирован на интересах целевой аудитории.

Такой тезис подтверждает и оценка респондентами **полезности контента**. Среди вторичной целевой аудитории она составляет **3.85** для международных деловых телеканалов против **3.34** – для украинских. Среди первичной: **3.77** против **3.15**.

Рис. 6. Оценка зрителями полезности контента деловых телеканалов

Главными недостатками украинских деловых телеканалов, по мнению респондентов, являются:

- **предвзятость**, обусловленная чрезмерным влиянием собственника на контент;
- **некомпетентность** – дефицит профессиональных кадров выливается в:
 - большое количество фактических ошибок и неточностей;
 - неспособность структурировать контент в соответствии с запросами целевой аудитории;
 - низкий процент уникальной аналитики – ее место занимают пространные комментарии заинтересованных лиц, которые подаются как профессионально-экспертная оценка;
 - не всегда релевантный подбор экспертов.
- **"заджинсованность"** – большое количество заказных материалов, подаваемых как информационные или аналитические.

Полученные данные позволили оценить уровень соответствия контента украинских деловых телеканалов запросам целевой аудитории. Анализ развёрнутых комментариев респондентов позволил выявить наиболее существенные уязвимости этого контента и разработать ряд предложений по его оптимизации. В частности, мы направили представителям редакций всех деловых телевизионных каналов в Украине пакет прикладных рекомендаций из 13 позиций:

1. Отказ владельцев от восприятия деловых телеканалов как инструмента манипулирования.
2. Проведение ряда качественных исследований целевой аудитории.
3. Кадровая перезагрузка.
4. Усиление аналитической составляющей.
5. Интенсивное развитие digital-компонентов.
6. Внедрение эффективных форм обратной связи.
7. Поиск новых форматов реализации контента.
8. Поиск новых источников дохода.
9. Активизация направления СО-проектов.
10. Редизайн.
11. Избегание взаимного дублирования.
12. Повышение уровня корпоративной прозрачности.
13. Внедрение принципов корпоративной социальной ответственности.

На данном этапе наши рекомендации носят обобщённый характер. Но мы готовы к дальнейшему сотрудничеству с редакциями для создания персонализированных версий.

Литература:

1. Толстунова М. А. Деловое телевидение в России: обзор программ и тематики передач [Электронный ресурс] // Релга [Интернет-журнал]. 2012. №15 (253). М. Relga.ru, 2012. Режим доступа: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=3329> (12.02.14).
2. Демченко О. А. Критерії оцінки якості програм бізнесових телевізійних каналів [Текст] / О. А. Демченко // Світ соціальних комунікацій : наук. журн. [гол. ред. О.М. Холод]. Т. 9. К. КиМУ, ДонНУ, КПУ, 2013.
3. Український медіа-ландшафт-2010: огляд структур та ринку, правового поля, журналістської освіти та діяльності медійних громадських організацій України [Текст] / уклад.: О. Волощенко, А. Кулаков. К. Представництво фонду Конрада Аденауера в Україні, 2011.

ალექსეი დემჩენკო
საქმიანი ტელეარხები და მიზნობრივი აუდიტორია უკრაინაში:
რაოდენობრივი და ხარისხობრივი პარამეტრები
რეზიუმე

სტატიაში მოცემულია კვლევის შედეგები თემაზე: „საქმიანი კონტენტი უკრაინის სატელევიზიო მაუწყებლობაში: მოთხოვნილება და წინადადებები – 2014“. განხილულია უკრაინაში ბიზნეს-აუდიტორიის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი პარამეტრები, მასმედიის საშუალებებისადმი ნდობის ხარისხი, საქმიანი ტელეარხების ხარისხისა და სარგებლიანობის შეფასება აუდიტორიის მიერ.

Alexey Demchenko
Coverage of target audience Business TV channels in Ukraine:
quantitative and qualitative parameters
Summary

Today we don't have a unified evaluation system for the business TV channels in Ukraine. Parameters such as the coverage of the target audience, trust in information, content relevance and content usefulness remain unexplored. Public data panels GFK-Ukraine in this regard is not enough representative. In-depth research conducted on demand of channels. But results are intended for internal use. To obtain objective data we conducted marketing sociological research "Business content on Ukrainian TV-broadcast: supply and demand – 2014".

Magdalena Osinska
(Poland)

MODELING FINANCIAL TIME SERIES USING ASYMMETRIC GARCH MODELS

1. Introduction

Financial time series are subject of special interest for last 30 years. Due to the fact that investors at financial markets are very interested in rate of return the focus is particularly put onto asset returns. Financial econometrics has developed different kinds of methods that enable modeling and forecasting financial returns as well as advanced risk analysis. The motivation of such rapid development of methodology came from very specific characteristics of financial time series. According to many empirical observations that were described by Cont (2001), one may expect: absence of linear autocorrelations; heavy tails of unconditional and conditional distribution of returns, gain/loss asymmetry, the shape of the distribution changing into Gaussian when time scale is going to be aggregated, a high degree of variability, volatility clustering, leverage effect, volume/volatility correlation and asymmetry in time scales. One of the methodological answers for these problems is related with volatility modeling. Popularity of GARCH-type and SV-type models is growing since early 80s of the past century. In the paper we focus on the asymmetry in the volatility modeling taking into account asymmetric GARCH models. Asymmetry occurs as the result of different reactions of investors on positive and negative news. It is strongly related with one's attitude towards risk and behavioral impact on one's decisions. The paper is mainly empirical. Its interest is approached towards depth of asymmetry and response of financial time series on negative and positive impulses. Several stock exchange indices are studied. The paper is organized as follows. In the second part volatility models are presented, in the third part the data are characterized while in the fourth part empirical results are shown and discussed. Conclusions end the presentation.

2. Modeling asymmetry in volatility

A basis for formal theory of volatility modeling was presented by Engle (1982) who introduced the ARCH model, starting the new age in econometrics, called financial econometrics. This concept has resulted in numerous literature concerning volatility modeling and many modifications of the basic model, for example for univariate representations: the GARCH (2, 307-327), EGARCH (15, 347-370), TARARCH (Rabemanjara and Zakoian, 1993), APARCH (6, 83-106), FIGARCH (1, 3-30) and many others. Simultaneously multivariate representations of GARCH-type models has being introduced, such as Vech (4, 116-131) and BEKK (10, 122-150) models, Factor GARCH models (11) or CCC (3) and DCC (9, 339-350) models (19).

The general univariate GARCH(p, q) model is given as:

$$y_t = x_t^T \gamma + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\varepsilon_t | U_{t-1} \sim N(0, h_t) \quad (2)$$

$$h_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_i \varepsilon_{t-i}^2 + \sum_{j=1}^q \beta_j h_{t-j} \quad (3)$$

where: x_t^T – the vector of exogenous variables, γ – the vector of parameters, ε_t – the residual process, U_{t-1} – the information set at time t-1, h_t – the conditional variance, $\alpha_0 > 0$, $\alpha_i \geq 0$ for $i = 1, 2, \dots, p$ and $\beta_j \geq 0$ for $j = 1, 2, \dots, q$.

Process generated by GARCH (p, q) for any value of p and q satisfies covariance stationarity if

$$\alpha_1 + \alpha_2 + \dots + \alpha_p + \beta_1 + \beta_2 + \dots + \beta_q < 1.$$

In finance, the possibility of modelling the conditional mean of financial returns according to (1) is limited. ARMA-type models are recommended when daily data are used, while including exogenous variables is practically impossible. That is why the following representation is most often met in empirical research:

$$y_t = \varepsilon_t \sqrt{h_t}, \quad (4)$$

$$h_t = \alpha_0 + \alpha_1 y_{t-1}^2 + \beta_1 h_{t-1} \quad (5)$$

where: $\alpha_0 > 0$, $\alpha_i \geq 0$, $\beta_j \geq 0$, $\varepsilon_t \sim N(0,1)$, $y_t = \ln(p_t / p_{t-1}) * 100$ denotes logarithmic financial returns and h_t is the conditional variance of y_t . Model (5) is a GARCH (1, 1) representation of (3). It should be however noticed that in the cases when ARMA-type model possesses significant parameters the model for conditional means should be estimated together with the volatility model.

Computing forecasts of volatility for l -horizon using GARCH (p, q) model can be expressed by the following formula:

$$h_t(l) = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_i \varepsilon_t^2(l-i) + \sum_{j=1}^q \beta_j h_t(l-j) \quad (6)$$

where:

$$\varepsilon_t^2(l-i) = h_t(l-i) \text{ for } l-i > 0$$

$$\varepsilon_t^2(l-i) = \varepsilon_{t+l-i}^2 \text{ and } h_t(l-j) = h_{t+l-i} \text{ for } l-i \leq 0$$

The representations presented above imply symmetric reactions of investors for positive and negative information coming from the market and its environment. This does not correspond to the empirical facts, so models including asymmetry have been introduced. Asymmetric GARCH models are the response for the need of accepting different reactions for inflowing news based on both: rational and non-rational (behavioural) premises. The most general representation of asymmetric univariate GARCH class is the Asymmetric Power ARCH model introduced by Ding, Granger and Engle in 1993. The conditional variance equation in the APARCH model is given as:

$$\sqrt{h_t}^\delta = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_i (|\varepsilon_{t-i}| - \gamma_i \varepsilon_{t-i})^\delta + \sum_{j=1}^q \beta_j \sqrt{h_{t-j}}^\delta \quad (7)$$

where: $\delta > 0$, $-1 < \gamma_i < 1$, $i = 1, 2, \dots, p$, $j = 1, 2, \dots, q$.

For $\delta = 2$ equation (7) takes the form of the GJR-GARCH model (12, 779-801) and for $\delta = 1$ it corresponds to the Threshold GARCH model (21, 931-995). Model (7) assumes that the lack of new information generates minimum volatility (16). In further stages of the analysis GJR-GARCH and TARARCH representations are used. Forecasting formula is then the following:

$$h_t(l) = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p (\alpha_i \varepsilon_t^2(l-i) + \gamma_i S_{t+l-i|t}^- \varepsilon_t^2(l-i)) + \sum_{j=1}^q \beta_j h_t(l-j) \quad (8)$$

where $S_{t+l-i|t}^- = E(S_{t+l-i}^- | U_t)$ and the remained symbols are the same as in (6).

S_{t+l-i}^- depends on chosen distribution of innovations in the GARCH model. When the

distribution is symmetric (Gaussian, t-Student or GED) it takes the value of $\frac{1}{2}$ because the probability of negative information is the same as that of the positive one. In cases of non-symmetric distributions (skewed t-Student, skewed GED, some stable distributions) it depends upon appropriate parameters. GARCH-type models with different error distributions are estimated by using the maximum likelihood method (2, 307-327).

Many empirical findings (Doman and Doman, 2004) show that GARCH(1,1) model is very often quite satisfactory for modeling the financial returns, however the error distribution is not Gaussian. Thus other error distributions are applied, for example symmetric and skewed t-Student distributions, generalized exponential distribution (GED) and stable distributions. In the empirical research symmetric and skewed t-Student distributions were used. The density function for t distribution is given as:

$$f(x)_{tStud} = \frac{\Gamma\left(\frac{\nu+1}{2}\right)}{\Gamma\left(\frac{\nu}{2}\right)\sqrt{\pi\sigma(\nu-2)}} \left(1 + \frac{1}{\nu-2} \left(\frac{x-\mu}{\sigma}\right)^2\right)^{\frac{\nu+1}{2}}, \quad (9)$$

where: $\Gamma(\bullet)$ – Euler's gamma, μ , σ expected value and standard deviation, respectively, ν number of degrees of freedom ($\nu > 0$).

Generalization of the above formula is skewed generalized t distribution (SGTD – *Skewed Generalized T Distribution*) proposed by Theodossiou in 1998. Its distribution density is given as:

$$f(x)_{SGTD} = C \left(1 + \left(\frac{k}{\nu-2}\right) (\theta(1 + \text{sign}(x-\mu)\lambda))^{-k} \left|\frac{x-\mu}{\sigma}\right|^k\right)^{\frac{\nu+1}{k}}, \quad (10)$$

where:

$$C_{SGTD} = 0,5 B\left(\frac{1}{k}, \frac{\nu}{k}\right)^{-1,5} B\left(\frac{3}{k}, \frac{\nu-2}{k}\right)^{0,5} S(\lambda)\sigma^{-1},$$

$$\theta_{SGTD} = \left(\frac{k}{\nu-2}\right)^{\frac{1}{k}} B\left(\frac{1}{k}, \frac{\nu}{k}\right)^{0,5} B\left(\frac{3}{k}, \frac{\nu-2}{k}\right)^{-0,5} S(\lambda)^{-1},$$

$$S(\lambda)_{SGTD} = \left(1 + 3\lambda^2 - 4\lambda^2 B\left(\frac{2}{k}, \frac{\nu-1}{k}\right)^2 B\left(\frac{3}{k}, \frac{\nu-2}{k}\right)^{-1} B\left(\frac{1}{k}, \frac{\nu}{k}\right)^{-1}\right)^{0,5},$$

where: $B(\bullet)$ – beta function, $k, \nu, \lambda, \mu, \sigma$ – parameters ($k > 0, \nu > 2, -1 < \lambda < 1, \mu, \sigma$ – expected value and standard deviation respectively, $\text{sign}(z) = \frac{z}{|z|}$ – sign function).

This type of distribution encompasses the following distributions:

- 1) Skewed t distribution (STD) proposed by Hansen (1994) – for $k = 2$,
- 2) generalized Student's t distribution (GTD) – for $\lambda = 0$,
- 3) Student's t distribution (STD) – for $\lambda = 0$ and $k = 2$,
- 4) skewed SGED distribution – if $\nu = \infty$,
- 5) GED distribution – for $\lambda = 0$ and $\nu = \infty$,
- 6) Gauss distribution – if $\lambda = 0, k = 2$ and $\nu = \infty$,
- 7) Laplace distribution – if $\lambda = 0, k = 1$ and $\nu = \infty$,
- 8) Cauchy distribution – if $\lambda = 0, k = 2$ i $\nu = 1$,
- 9) uniform distribution – if $\lambda = 0, k = \infty$ and $\nu = \infty$.

Summing up, possible representations of asymmetry in volatility models may be divided in two groups. First one is related with asymmetric reaction of volatility for “good” or “bad” information, the second representation describes skewed distribution of the financial returns, i.e. concerns the fraction of positive and negative returns, assuming that average value of return is zero.

3. Characteristics of empirical time series

Financial time series are understood as rates of return on financial assets. In the paper we examine logarithmic returns on chosen indices characterized stock markets in developed countries. The following formula is used:

$$r_t = \ln \frac{P_t}{P_{t-1}} \cdot 100 = (\ln P_t - \ln P_{t-1}) \cdot 100,$$

where P_t is financial price and r_t denotes logarithmic rate of return.

Financial returns are very fragile for inflowing information thus they are characterized by mean values around zero and big volatility. Moreover they are often skewed in distribution and leptokurtic. Additionally fat tails in distributions imply non-Gaussian distribution of the returns. In the current research the time series concerning four important developed marked indices are investigated. These are: Standard and Poors 500 (SP500), FTSE100, DAX and NIKKEI225. Daily returns were observed in the period 01.01.2010-31.12.2014 that covered period following after financial crisis of the years 2007-2009. Summary statistics are shown in table 1.

Table 1. Summary statistics for stock exchange indices

	Mean	Median	Mini- mum	Maximum	Std. Dev.	C.V.	Ske- wness	Ex. Kurtosis	J-B test
SP500	0.04874	0.07251	-6.8958	4.6317	1.0097	20.713	-0.4768	4.6339	1173.22*
FTSE100	0.01013	0.01393	-4.7792	5.0322	0.9756	96.260	-0.1536	2.4275	176,94*
DAX	0.03403	0.06138	-5.9947	5.2104	1.2561	36.905	-0.1262	2.5035	187,45*
NIKKEI225	0.03775	0.00000	-11.153	5.5223	18.413	37.650	0.08745	5.4122	64662.8*

**denotes rejecting the null about Gaussianity of returns using Jargue and Bera test (Jarque and Bera; 1981).*

Apart from aforementioned characteristics it is absolutely clear that the distribution of the time series under study is non-Gaussian.

4. Empirical results

In the research we checked both types of asymmetry that it was mentioned in chapter 2. Furthermore we compared several types of volatility models with two error distributions. As a criterion of comparison Bayesian Information Criterion (BIC) was used (17, 461-464). The results of estimation are presented in table 2. All the computations were prepared in GARCH variants - a modulus of Gretl computer package (<http://gretl.sourceforge.net/win32>). We found very strong asymmetric reactions that were present in the US and West-European stock markets indices. Concerning Japanese stock market the reactions exhibit symmetry but some asymmetries were also found.

Table 2. Parameter estimates of symmetric and asymmetric GARCH models for main stock indices

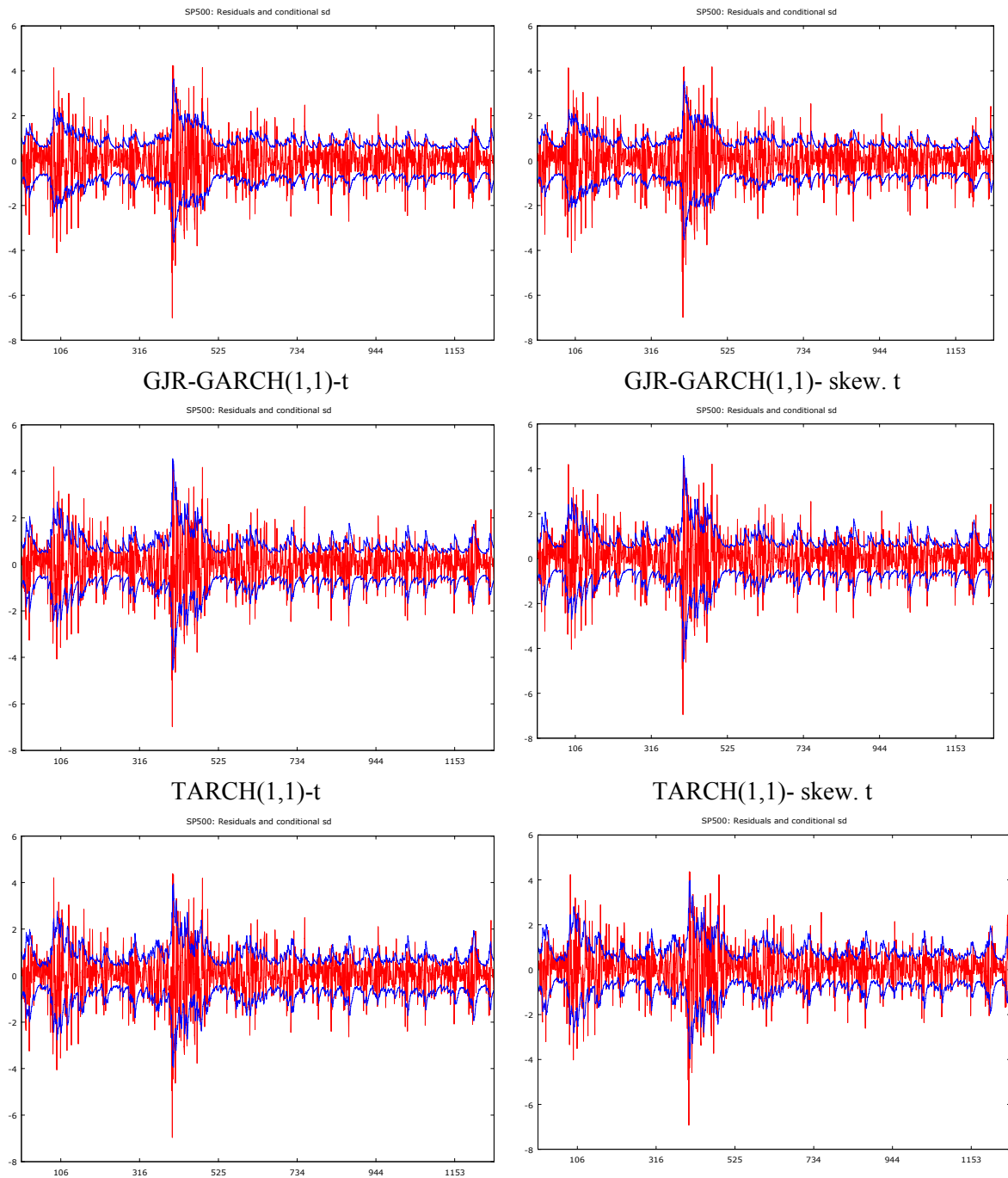
Index	S&P					
Coefficients	GARCH(1,1)-t	GARCH(1,1)-skew. t	GJR-GARCH(1,1)-t	GJR-GARCH(1,1)-skew. t	TARCH(1,1)-t	TARCH(1,1)-skew. T
ω_0	0,0361	0,0324	0,0362	0,0359	0,0433	0,0464
α	0,1508	0,1420	0,0726	0,0744	0,0888	0,0823
γ	--	--	1,0042	1,0048	1,6168	1,8030
β	0,8238	0,8313	0,8197	0,8232	0,8865	0,8947
ν	5,0388	5,4899	5,6123	5,9990	5,8545	6,1385
λ	--	-0,1297	--	-0,1807	--	-0,2128
BIC	3204,49	3199,67	3150,38	3135,68	3127,49	<u>3105,81</u>
Index	FTSE100					
Coefficients	GARCH(1,1)-t	GARCH(1,1)-skew. t	GJR-GARCH(1,1)-t	GJR-GARCH(1,1)-skew. t	TARCH(1,1)-t	TARCH(1,1)-skew. t
ω_0	0,0233	0,0187	0,0347	0,0330	0,0401	0,0386
α	0,1111	0,0989	0,0606	0,0582	0,0962	0,0909
γ	--	--	1,0049	1,0045	1,0565	1,0958
β	0,8684	0,8837	0,8439	0,8519	0,8819	0,8897
ν	8,0109	8,5437	9,5723	10,1064	9,6935	10,1187
λ	--	-0,0868	--	-0,0964	--	-0,1072
BIC	3273,61	3273,39	3221,91	3222,60	3215,86	<u>3215,24</u>
Index	DAX					
Coefficients	GARCH(1,1)-t	GARCH(1,1)-skew. t	GJR-GARCH(1,1)-t	GJR-GARCH(1,1)-skew. t	TARCH(1,1)-t	TARCH(1,1)-skew. t
ω_0	0,0261	0,0244	0,0375	0,0381	0,0574	0,0592
α	0,1006	0,0961	0,0563	0,0567	0,0892	0,0867
γ	--	--	1,0033	1,0037	1,2710	1,3220
β	0,8898	0,8939	0,8691	0,8704	0,8953	0,8988
ν	5,7404	5,9309	6,0920	6,2962	6,2021	6,4163
λ	--	-0,0657	--	-0,0920	--	-0,1112
BIC	3872,37	3876,03	3824,70	3825,47	3811,68	<u>3809,78</u>
Index	NIKKEI225					
Coefficients	GARCH(1,1)-t	GARCH(1,1)-skew. t	GJR-GARCH(1,1)-t	GJR-GARCH(1,1)-skew. t	TARCH(1,1)-t	TARCH(1,1)-skew. t
ω_0	0,0660	0,0649	0,1014	0,0997	0,1167	0,1156
α	0,0753	0,0750	0,0592	0,0609	0,0798	0,0798
γ	--	--	0,5507	0,5228	0,8708	0,8590
β	0,8894	0,8896	0,8644	0,8653	0,8753	0,8762
ν	6,9604	7,3422	7,0286	7,3532	6,4876	6,7421
λ	--	-0,0438	--	-0,0415	--	-0,0439
BIC	4190,63	4196,35	4180,98	4186,83	<u>4177,99</u>	4183,68

Significant coefficients are bolted, minimum BICs are underlined.

The results obtained after estimation shows that asymmetric effects are present in all analyzed returns on stock indices. Two types of asymmetry can be distinguished. First, asymmetry in reaction on new information, represented by γ parameter in GJR-GARCH and TARCH models is observed. Three of four indices under study, i.e. S&P, FTSE100 and DAX exhibit strongly this type of asymmetry. As NIKKEI index is analyzed in GJR-GARCH model asymmetric part is insignificant while in Threshold GARCH model γ parameter is significant buy smaller in magnitude than corresponding parameters in remained models. Second type of asymmetry is observed in error distribution of GARCH model. Empirical results confirm that λ parameter is significant in all models describing S&P, FTSE100 and DAX and insignificant for returns on NIKKEI. It is worth noting that

conditional density parameters can be derived directly from descriptive statistics of the time series. Particularly skewness observed or not in the time series distributions corresponds to the significant or insignificant skewness parameter estimates in the skewed Student's t model.

Figure 1. Symmetric and asymmetric effects in volatility modeling – S&P case
GARCH(1,1)-t **GARCH(1,1)-skew. t**

Source. Own computations in GRET.

Relations between alternative GARCH-type models in volatility modeling are presented in figure 1. It can be noticed that in the case of S&P returns asymmetric models better fit big changes in the data. This confirms the results obtained in statistical inference process and has serious implications for forecasting.

5. Conclusions

Traditional approach to econometric modeling assumes that the reactions for positive and negative information are symmetric. Observing one's attitude towards risk it is obvious that a person reacts for profits and losses in different way. As a stock market is characterized by stock exchange index the mentioned reactions of many investors are aggregated and observed. It is difficult to decide whether they are resulted from rational or an irrational reaction, the fact is that they are present. Volatility models with asymmetry let evaluating both: the magnitude and direction of asymmetry. In the presented paper it was shown that three world indices like S&P, FTSE100 and DAX are strongly asymmetric while NIKKEI225 revealed rather symmetric reactions for different types of information. In practice one must be careful for possible differences between time periods as well as the markets while volatility is subject of modeling and forecasting.

Literature:

1. Baillie R.T., Bollerslev T. and Mikkelsen H.O. Fractionally Integrated Generalised Autoregressive Conditional Heteroscedasticity *Journal of Econometrics* (74). 1996.
2. Bollerslev T. Generalized autoregressive conditional heteroskedasticity, *Journal of Econometrics*, 31, 1986.
3. Bollerslev T. Modelling the coherence in short-run nominal exchange rates: A multivariate generalized ARCH model, *Review of Economics and Statistics*, 72, 1990.
4. Bollerslev T., Engle R. F. and Wooldridge J. M. A capital asset pricing model with time-varying covariances, *The Journal of Political Economy*, 96, 1988.
5. Cont R. Empirical properties of asset returns: Stylized facts and statistical issues, *Quantitative Finance*, 1(2), 2001.
6. Ding Z., Granger C.W.J. and Engle R.F. A long memory property of stock market returns and a new model *Journal of Empirical Finance* (1). 1993.
7. Doman M. and Doman R. *Econometric Modelling of Dynamics of Polish Financial Markets* (in Polish), AE, Poznań, Poland. 2004.
8. Engle R. F. Autoregressive conditional heteroscedasticity with estimates of the variance of United Kingdom inflation, *Econometrica*, 50, 1982.
9. Engle R. F. Dynamic conditional correlation: A simple class of multivariate generalized autoregressive conditional heteroskedasticity models, *Journal of Business and Economic Statistics*, 20, 2002.
10. Engle R. F. and Kroner K. F. Multivariate simultaneous generalized ARCH, *Econometric Theory*, 11, 1995.
11. Engle R. F., V. K. Ng. and Rothschild M. Asset pricing with a factor ARCH covariance structure: empirical estimates for treasury bills, *Journal of Econometrics*, 45, 1990.
12. Glosten L. R., Jagannathan R. and Runkle D.E. On the Relation Between the Expected Value and the Volatility of the Nominal Excess Return on Stocks, *Journal of Finance* 48, 1993.
13. Hansen B. Autoregressive conditional density estimation. *International Economic Review* 35, 1994.
14. Jarque C. M. and Bera A. K. Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals: Monte Carlo evidence. *Economics Letters* 7 (4). 1981. 15.
- Nelson D. B. Conditional Heteroscedasticity in Asset Returns: A New Approach. *Econometrica* 59 (2), 1991.

15. Osinska M. Financial Econometrics (in Polish). PWE, Warszawa. 2006.
16. Pagan AR and Schwert G.W. Alternative models for conditional stock volatility. Journal of Econometrics, 45, 1990.
17. Schwarz G. E. Estimating the dimension of a model, Annals of Statistics 6 (2). 1978.
18. Silvennoinen A. and Teräsvirta T. Multivariate GARCH models SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance No. 669 January 2008.
19. Theodossiou P. Financial data and the Skewed Generalized t Distribution. Management Science 44. (12-1)1650-1661. 1998.
20. Zakoian J. Threshold Heteroskedastic Models, Journal of Economic Dynamic and Control, Vol. 18, 1994.

მაგდალენა ოსინსკა
ფინანსური დროის რიგის მოდელირება ასიმეტრიული
GARCH-ის მოდელის გამოყენებით
რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია ასიმეტრია ცვალებადობის მოდელირებაში GARCH-ის მოდელის გათვალისწინებით. ასიმეტრია ჩნდება დადებით და უარყოფით ახალ ამბებზე ინვესტორების განსხვავებული რეაქციის შედეგად. ის პირდაპირ კავშირშია მათ დამოკიდებულებასთან რისკისადმი და ქმედებების გავლენასთან მათ გადაწყვეტილებებზე. ნაშრომი ძირითადად ცდის ხასიათს ატარებს. აქცენტი კეთდება ასიმეტრიის სიღრმისეულ შესწავლაზე, ასევე იმაზე, თუ როგორ რეაგირებს ფინანსური დროის რიგი ნეგატიურ და პოზიტიურ იმპულსებზე. კვლევის საგანს წარმოადგენს ზოგიერთი განვითარებული ბაზრის საფონდო ბირჟის მაჩვენებლები.

Магдалена Осинска
Моделирование финансового временного ряда, используя
асимметричные модели GARCH
Резюме

В статье рассмотрено моделирование финансового временного ряда, используемое асимметричными моделями GARCH.

Асимметрия появляется как реакция инвесторов на положительные и отрицательные новости. Она в прямой зависимости от решений до рисков и действий. Статья, в основном, носит опытный характер. Акцент делается на глубокое изучение асимметрии, а также на то, как реагирует ряд финансового времени на негативные и позитивные импульсы. Предметом исследования являются показатели фондовой биржи некоторых развитых рынков.

Oksana Petinova
(Ukraina)

ECOCENTRISM IN THE NEW HOMO ECONOMICUS' OUTLOOK PARADIGM

The economic system created by the man, is extraordinarily booming in the context of globalization and acts as a destabilizing factor in the ecological system, thus disrupting its overall balance. Economy and education ecologisation is a factor of sustainable development in society. The rapid industrial development, industrialization and urbanization perform the negative economic activity influence on the environment, and under the conditions of the XXI century global environmental crisis in the process of destruction a person loses the opportunity to recreate ecological systems. General ecological balance is broken and disappointing consequences awaiting mankind in the long run, as the ecological systems are characterized by the ability to accumulate the negative impact; environment, economics and society are brought together by the complex co-evolutionary relationships.

Becoming of the New Homo Economicus (by which we mean socially oriented market personality who is characterized by high economic culture, oriented to the achieving of well-being, high quality of life, social justice and protection, has creative abilities, able to take risks and to adapt quickly to variable market conditions) in Ukrainian society is inextricably linked with its focus on ecological development. Considering the structure of the individual's value orientations (by value orientations we understand the way the subject differentiates vitally important for him objects according to their importance), we believe that eco-centrism must occupy one of the first places in the values hierarchy.

The problem of relationship between man and nature is in terms of investigators' scientific research. In the XXI century the problem of interaction between ecology and economy becomes extremely relevant, in particular, various aspects of the subject are covered both by domestic and foreign scholars. Particularly, Y. Kulchytskyi focuses in his work on the problems of theory and research methodology of ecological-economic systems and the creation of social and ecological public relations in the context of modern ecological-economic systems transformation (5, 220-224), reveals ecological paradigm of economic theory peculiarities in context of economics ecologisation increasing (7, 144). S. Zlupko examines the formation, development and current state of economic systemology in Ukraine (4, 77-83).

S. Podolynskyy examines human labor and its relation to the distribution of energy [Podolynskiy 1880]; peculiarities of the modern economic system are explored by I. Hrabynskyy (2, 176); peculiar features of ecocentric worldview are covered in works by S. Rowe (17, 106-107), etc.

Considering the recent studies of modern economic systems, we agree with the fact that any existing modern economic system should be considered as eco-economic system (2). Any ecological-economic system includes ecological and economical subsystems. The environment is not only a place of human existence and the object of their labour activity, but also the result of such activities.

The study of the ecosystem was formulated by English naturalist A. Tansley (18, 284-307). However, in the process of production people use raw materials to create wealth, and remove it from the environment. Thus, an economic system emerges, develops and functions in the ecological system. The global environmental crisis is a very pressing problem of humanity and its solution requires urgent action on the part of the state and on the part of each individual. A high level of ecological culture that aims to overcome the human's own limitations as natural being (species) should be the attributive part of the New Homo Economicus, as to adaptation to the biosphere under the constant competition condition, it appears to be a mean of raising the naturalness

of human existence to the supernatural, elevation of one form of living substance - Homo sapiens – to the factor that organizes the natural world. Breaking through the limitations of their physical potential in embracing nature with the help of gained means, new Homo Economicus must reform the consumerist approach to the environment, because under the conditions of the global ecological catastrophe existing paths and directions of development can no longer stay the same.

Thus, the ecological development is understood as a process aimed at constructive change in attitude of the individual and society as a whole towards the environment. In our opinion, ecocentrism is the only universal worldview that reorients the value orientation of the New Homo Economicus to Earth, it is the center of life, it is the whole, people are only components of it. Such fundamental philosophy will provide ontological perception, which denies the existence of any differences between man and nature and that will be sufficient to declare the human as the highest value. Ecocentrism provides nature-centered value system.

Supporters of ecocentrism put forward a radical challenge to anthropocentrism, which led to the destruction of the environment, as the nature was used for human needs. Ecocentric ethics is aimed at the development of a systematic basis for the environmental protection. Ecologist A. Naess (15) defines anthropocentrism as the main cause of the ecological crisis. As stated by S. Rowe, ecocentric worldview is based on the assertion that compared to the important part of nature - humanity, the whole Ecosphere is far more important: it is the more difficult, more creative and more integrated even than the time itself. Environment, which is defined by the anthropocentrism as a material for human use to serve their needs is actually the source and support for humanity, a brilliant and creative matrix of life (17, 106-107). We consider a statement of S. Rowe as a very reasonable; according to which ecocentrism is not the slogan of equality of all organisms, or against those who seek social justice: it defines the ecological status of all organisms, because ecosphere is a Being that prevails over the importance of separate beings' existence and even those who proclaimed themselves "intelligent" (16).

The origin of ecocentric ethics is associated with the name of A. Leopold (12), according to which all species (including humans), act as a product of the long evolutionary process and therefore are closely connected in life. A. Leopold's main idea is the idea of "Earth Ethics" and the task of ecocentrism is to preserve the completeness of ecosystems and ecological processes. The distinction between the concepts of "biocentrism" and "ecocentrism" is quite vague, the key difference is the interaction between living and non-living systems in ecocentrism and solely living systems in biocentrism (13).

Philosophy of environment and environmental movements are divided into two "intelligent camps" - anthropocentric (or human-centric) and biocentric (or life-centric). This distribution is also described by other terms, such as "superficial ecology" as opposed to "deep ecology", "technocentrism" and "ecocentrism". Thus, technology that can influence, control and protect the environment is recognized as the main value of technocentrism, while ecocentrists consider people not as the nature controllers, but as conquered by nature; do not recognize the modern technology and bureaucracy, and believe that nature and all the processes that occur in it should be respected, and thus the recognition of its self-evaluation is more important than technological control. Technocentrists have a different idea: human should control nature, and environmental problems couldn't be solved by a decline in industrial production, and the only certain way to achieve this is academic progress and further development of the industrialized countries, environmental problems resolution are defined by scientific and technological progress.

Ecocentrism as a philosophical trend in the framework of movement for the environment preservation, "green movement" as a political and ethical movement is aimed at protection and improvement of the environment quality by changing the human activity from nature destruction to reconsideration of political, environmental and social organizations, aimed at redefining the relationship between nature and human, as all the organisms of our planet and the environment

deserve equal consideration when moral assessing of the political, economic and social policy.

In 2004 T.Mosquin and S.Rowe published "A Manifesto for Earth" in the «Biodiversity» magazine (14), which became a platform that brings together earlier works on environmental ethics, including Deep ecology Platform (8), the United Nations World Charter for Nature (11). The Earth Charter (Chart) (10). Thus, the deep ecology Platform was developed in 1984 by A. Naess and J. Sessions; deep ecology movement provides the Nature with creativity and gives all organisms and ecosystems more importance than just recognition as resources for humans. The United Nations World Charter for Nature was signed in 1982, it emphasized the dependence of life forms on the natural systems functioning and the need for environmental protection (in terms of its usefulness to humans). In 2000 the principles of the Earth Charter determined the respect to all forms of life, care about them, ecological integrity, which is recognized as the priority over humanism. The Charter emphasizes the interdependence between biodiversity and recovery of the number of species and Earth ecosystems that are under threat of extinction.

A Manifesto for Earth moves the focus from the undeniable value of human life to the ecosphere as a complex system of organic, inorganic and symbiotic structures and processes on Earth. Ecosphere is the parent matrix that gives life to all organisms, including humans. Economic globalization has led to the belief in the superiority of biological species over the others, but the Earth, its ecosystems and numerous organic and inorganic components cannot be considered only in terms of ability to meet human needs. A very reasonable idea, which we fully support, is the T. Mosquin and S. Rowe's assertion that the Earth is our home, human is the part of the Earth, the so-called product of harmoniously coexisting world of land, sea, sky and countless organisms, significance of existence of which human does not fully understand. A Manifesto for Earth includes 11 principles, the first 6 of which are positioned as the main, and the last 5 as the principles of action. The main ones are: Ecosphere is the key value to human; reproductive and regenerative capacity of Earth's ecosystems depends on their integrity; Earth is the fundamental ideological concept which is confirmed by the history of nature; ecocentric ethical principles are based on the understanding of man's place in nature; the main value of ecocentric worldview is the diversity of ecosystems and cultures; ecocentric moral principles support social justice. Principles of their action: protection and conservation of the Earth's creative potential, reduction of the population of the Earth; reduction of the amount of resources used by human; creation of ecocentric management system; distribution of the main ideas of the Manifesto (14, 39).

Podolynsky's economics paradigm got the widest distribution among economic systems ecological concepts. The scientist infers that the total amount of energy received from the Earth's surface, from its inside and the sun is slowly decreasing, the accumulation of energy on Earth increases at the same time; this increase is influenced by the work of people and animals (work is understood as every usage of mechanical or physical force by humans or animals, which leads to an increase in the energy budget at the earth's surface); a human (when viewed as a thermal machine) has some economic coefficient that reduces with increasing human needs, while labour productivity increases in higher degree than economic factor decreases and thus needs are met more easily and in greater numbers; until the person is able to dispose as many chemical compounds and free mechanical work that this number exceeds its own power as many times as economic coefficient denominator is higher than the numerator, till then the mankind existence is financially secure" (9, 135-211). Thus the ways of managing that contribute to the energy accumulation on Earth are recognized as the best.

V. Vernadsky developing his theory of the noosphere actually completed S. Podolynsky's theoretical concept. As a basic fact of geological history thinker recognizes creation of cultural biochemical energy. In his academic work he examines the noosphere as a condition of the biosphere, in which the mind and directed labor rights as a new unprecedented geologic forceshould appear (1), i.e., the noosphere is the global ecological and economic system.

S. Zlupko justifies the need for ecomology existence as the science of the relationship between socio-economic and natural systems. His ecomologic concept emphasizes the unity of man and nature, and nature is the basis of not only biological, but also psychological nature of man, thus the mentality, spiritual culture, peculiarities and the culture of farming are only explained by taking into account the natural habitat and environment features. Therefore, the system of national values is based on an analysis of the people's natural habitat. Author sees the role of ecogomology in the creation of the preconditions of national economy development, represented by the individual. Common between ecogomology and national economy is that they take into account the unity of economic and environmental security; the economy cannot be effective if labor potential is destroyed, population is dying out, soils, air and water are contaminated, mineral, forest and other resources are wasted; the obsolete technology is used, fauna and flora are being destroyed, as all these phenomena are closely related, and education, spirituality, beliefs cannot be removed from the system of these relations as they all are the elements of the world's unity. The task of practical politics is to develop effective steps to preserve the suitable environment for civilized life. Ecomology is one of the humanization factors of human consciousness. Thinker says that in the globalization's activation conditions the erosion of human values and standardization of man are taking place, it is increasingly perceived as a unified planetary unit, meanwhile, it is a national, ethnic and cultural diversity as well as natural environment diversity creates the unity of Universe and ensures the integrity of humans and the environment organic development. If you destroy this diversity, our planet will become numb. Without taking into account economic, legal, cultural, mental, ethical and ethnic mechanisms the organic development of the person and the environment at the global, regional, national and local levels cannot be provided. The human potential with all its energy and cultural heritage, which includes the newest technology in all their forms is a tool, used by ecomology (3).

Thereby, we believe that the ecosphere should be considered as a common basis of any of the New Homo Economicus' deeds and ecocentrism as a value orientation of New Homo Economicus' Rights; without ecocentric perspectives and values exceeding the personal interests, resolving political, economic and religious conflicts will be impossible. Human and planet improvement programs will be incapable in terms of a narrow vision of the man's nature and destiny. Earth aesthetics and harmony is not completely understood by man, thus the task entrusted to our society is to restore the earth beauty, to become ethical members of the ecosystem, capable of cooperation on a planetary level. Homocentric management system that increases the exploitation extent of Earth's resources must be replaced by the concept of preserving the integrity of the Ecosphere and its elements. Ukrainian policy should take into account the market ideology, but also to limit it: the philosophy of the market should be changed by the symbiosis philosophy, where all the members of the Earth co-exist on the principles of peace and harmony, this orientation will facilitate restoring ecosystems' reproductive capacity.

Literature:

1. Vernadskyi V. Dekilka sliv pro noosferu [Few words on noosphere] // *Liudyna i dovkillia: U 2-kh knykhakh*. Kn. 2. K. Zapovit, 1995.
2. Hrabynskyi I.M. Suchasni ekonomichni systemy [Modern economic systems] / I.M. Hrabynskyi. Lviv: Intereko, 1997.
3. Zlupko S. Nauka pro orhanichni rozvytok liudyny ta dovkillia [The study of human and environment organic development] / Stepan Zlupko // *Visnyk*. №10, 2002. Rezhym dostupu: <http://archive.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2002-10/4.htm> Data zvernennia 28.09.2013.
4. Zlupko S. Formuvannia, rozvytok i suchasnyi stan ekonomichnoi systemolohii v Ukraini [Formation, development and modern state of economic systemology in Ukraine] / S. Zlupko //

- Ekonomika Ukrainy. 2005, №3.
5. Kulchytskyi Ia.V. Ekolohichna paradyhma rozvytku ekonomichnoi teorii u konteksti posylennia ekolohizatsii ekonomiky [Economic theory development ecologic paradigm in the context of economic ecologisation reinforcement] / Ia.V.Kulchytskyi // Naukovi visnyk, 2005. №15.6.
 6. Kulchytskyi Ia.V. Ekoloho-ekonomichni systemy (problemy teorii i metodolohii doslidzhennia) [Ecologic and economic systems (problems of theory and methodology of investigations)] / Ia.V.Kulchytskyi. Lviv: UkrDLTU, 2003.
 7. Kulchytskyi Ia.V. Problemy formuvannia sotsialno-ekolohichnykh suspilnykh vidnosyn u konteksti transformatsii suchasnykh ekoloho-ekonomichnykh system [Problems of socio-ecologic public relations formation in the context of modern ecologic and economic systems' transformation] / Ia.V.Kulchytskyi. Lviv: Kamula, 2005.
 8. Platforma hlybyynnoi ekolohii [Elektronnyi resurs](Deep ecology platform). Rezhym dostupu: <http://www.ecospherics.net/pages/eightpoints.html> Data zvernennia 26.08.13.
 9. Podolinskiy S. Trud cheloveka iyego otnoshenie k raspredeleniyu energii [Human labour and its relation to the energy distribution] / S.Podolynskiy // Slovo. №4/5, Sankt-Peterburh, 1880.
 10. Statut (Khartiia) Zemli [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.earthcharterinaction.org/content/> Data zvernennia 26.09.13.
 11. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii z okhorony pryrody [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.ecospherics.net/pages/worldnature.html>Data zvernennia 24.09.13.
 12. Leopold A. A sand county almanac [Text] / A. Leopold. New York: Oxford University Press, 1949.
 13. Leopold A. Ecocentrism [Text] / A. Leopold. The Oxford Pocket Dictionary of Current English, 2009. Encyclopedia.com. Retrieved 13 June, 2009.
 14. Mosquin T., Rowe S. A Manifesto for Earth [Elektronnyi resurs] / Ted Mosquin, Stan Rowe. Biodiversity №5 (1) 2004. Rezhym dostupu: <http://www.ecospherics.net/pages/EarthManifesto.pdf>. Data zvernennia 26.08.13.
 15. Naess, Arne & Sessions, George 1984. "A Deep Ecology Eight Point Platform" cited in Deep Ecology for the 21st Century, Readings on the Philosophy and Practice of the New Environmentalism, ed. George Sessions, Shambhala, Boston and London, 1995.
 16. Rowe, Stan J. Ecocentrism and Traditional Ecological Knowledge [Elektronnyi resurs] / Stan Rowe. Rezhym dostupu: <http://ecotopianetwork.wordpress.com/2010/06/23/ecocentrism-and-traditional-ecological-knowledge-j-stan-rowe/> Data zvernennia 28.09.2013.
 17. Rowe, Stan J. Ecocentrism: the Chord that Harmonizes Humans and Earth [Text] / J. Stan Rowe. The Trumpeter 11(2). 1994.
 18. Tansley A.G. The Use and Abuse of Vegetational Concepts and Terms [Text] / A.G. Tansley //Ecology. 1935. Vol.16, No.2.

ოქსანა პეტინოვა
ეკოცენტრიზმი ახალი ეკონომიკური ადამიანის
მსოფლმხედველობრივ პარადიგმაში
რეზიუმე

სტატია ეხება ახალი ეკონომიკური ადამიანის ეკოცენტრული ღირებულებითი ორიენტაციის სოციალურ-ფილოსოფიურ გააზრებას. საბაზრო ტიპის პიროვნების ჩამოყალიბება უკრაინაში დაკავშირებულია ეკოლოგიური განვითარების აქცენტუაციაზე. გლობალიზაციის პირობებში ადამიანისა და ბუნების ურთიერთობის პრობლემა, მეცნიერებისა და ტექნიკის არნახული განვითარება განსაკუთრებულ აქტუა-

ლობას იძენს, იმდენად რამდენადაც გარე სამყარო არა მხოლოდ უკრაინელი მოქალაქეების საარსებო ადგილია, არამედ ამავედროულად არის შრომითი საქმიანობის ობიექტი და შედეგი: ეკონომიკური სისტემა აღმოცენდება, ვითარდება და ფუნქციონირებს ეკოლოგიურ სისტემაში.

სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია იმაზე, რომ ახალი ეკონომიკური ადამიანისათვის დამახასიათებელი უნდა იყოს ეკოლოგიური კულტურის მაღალი დონე, რომელიც მიმართული იქნება საკუთარი შეზღუდულობის დაძლევისა და, გარემოსადმი მომხმარებლური დამოკიდებულების რეფორმირებით, ბუნების სამყაროს ორგანიზაციისაკენ, ხოლო ეკოცენტრიზმი – ეს ერთ-ერთია ადამიანის საკვანძო ღირებულებებითი ორიენტაციიდან.

სტატიაში გაკეთებულია დასკვნა, რომ უკრაინის პოლიტიკაში ბაზრის ფილოსოფია უნდა შეივსოს სიმბიოზის ფილოსოფიით, რაც განაპირობებს ახალი ეკონომიკური ადამიანის ბუნებასთან თანაარსებობასა და ეკოსისტემის რეპროდუქტიული შესაძლებლობის აღდგენას.

Оксана Петина

Экоцентризм в мировоззренческой парадигме нового экономического человека

Резюме

Статья посвящена социально-философскому осмыслению экоцентристской ценностной ориентации нового экономического человека. Становление личности рыночного типа в Украине неразрывно связано с ее акцентуацией на экологическое развитие. Проблема взаимоотношений человека и природы в условиях глобализации, бурного развития науки и техники приобретает особую актуальность, так как окружающая среда является не только местом существования граждан Украины, но и одновременно объектом и результатом трудовой деятельности: экономическая система возникает, развивается и функционирует в экологической системе.

В статье акцентируется внимание на том, что атрибутивной составляющей нового экономического человека должен быть высокий уровень экологической культуры, которая направляется на преодоление собственной ограниченности и организацию природного мира путем реформирования потребительского подхода к окружающей среде, а экоцентризм – это одна из ключевых ценностных ориентаций человека.

Автор делает вывод о том, что в политике Украины философия рынка должна быть дополнена философией симбиоза, который даст возможность новому экономическому человеку сосуществовать с природой, и восстанавливать репродуктивные возможности экосистем.

კულტურის მენეჯმენტი – CULTURE MANAGEMENT – МЕНЕДЖМЕНТ КУЛЬТУРЫ

სოფიო თავაძე
(საქართველო)

კინოწარმოების პრობლემები საქართველოში და მენეჯმენტის როლი კინოინდუსტრიის განვითარების პროცესში

ქართული კინო გარდაქმნისა და განვითარების ურთულეს გზას გადის. ქართულ კინოინდუსტრიაში დღესდღეობით მრავალი პრობლემა იჩენს თავს. წინა წლებთან შედარებით, მნიშვნელოვანი წინსვლა შეიმჩნევა, ბოლო პერიოდში იმატა ფილმწარმოებამ. თუმცა, ამის მიუხედავად, კინოწარმოების განვითარებისთვის ხელისშემშლელი ფაქტორები მრავლად არსებობს. უკვე დიდი ხანია მიდის მსჯელობა კინოინდუსტრიის განვითარებისა თუ მისი ხელისშემშლელი ფაქტორების შესახებ. პრობლემების დაძლევისათვის გარკვეული დრო და სახსრებია საჭირო. წლების განმავლობაში ქართული კინო სახელმწიფო დაფინანსებით არსებობდა, მაგრამ საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ერთად, ეს სისტემაც დაიშალა და ეროვნული კინემატოგრაფია მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა. პაუზა, რომელიც ქართულ კინოში საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ გაჩნდა, დიდ ხანს გაგრძელდა. მრავალი წელი დასჭირდა იმას, რომ რეჟისორებს ე. წ. საავტორო ფილმებისთვისაც მოეკიდათ ხელი და მოგებაზე გათვლილ კომერციულ პროექტებზეც ემუშავათ.

ქართულ კინოში ხანგრძლივი პაუზის მთავარ მიზეზად, ძირითადად ფინანსური კრიზისი სახელდება. ბოლო წლებში დაიწყო კინოინდუსტრიის ფინანსური მხარდაჭერა როგორც სახელმწიფოს, ასევე კერძო კინოსტუდიების მხრიდან. ქართულმა კინომ კვლავ შეძლო საერთაშორისო ასპარეზზე გასვლა და უცხოური კინობაზრის დაინტერესება. თუმცა, თუკი ათეული წლების წინ ევროპული კინემატოგრაფისგან განსხვავებულობა ქართული კინოს საამაყო ასპექტი იყო თავისთავადობის მხრივ, ახლა პირიქით ხდება – ქართველი რეჟისორები ცდილობენ ევროპულ ბაზარზე ორიენტირებული ფილმები შექმნან და თანამედროვე, „ევროპულ სტანდარტებს“ შეუსაბამონ თავიანთი პროდუქცია. თემის ძიებისას, ხშირ შემთხვევაში, რეჟისორები და პროდიუსერები გათვლას აკეთებენ იმაზე, რა უფრო მოეწონება და დააინტერესებს დასავლელ მაყურებელს.

ბიუჯეტი, რაც საქართველოში სახელმწიფოს მხრიდან გამოიყოფა კინოწარმოების დასაფინანსებლად, ძალზედ მწირია იმასთან შედარებით, რაც უცხოური ქვეყნების კინოინდუსტრიის დაფინანსებას ხმარდება. ქართულ კინოწარმოებაში ხშირია შემთხვევა, როცა ფილმის სცენარს გამოყოფილი თანხის რაოდენობას არგებენ, ანუ სცენარი და ფილმი ბოლომდე ბიუჯეტის რაოდენობაზე დამოკიდებული. ძირითად შემთხვევებში ბიუჯეტი მცირეა, რაც პირდაპირ აისახება ფილმის ხარისხზე. ამის ფონზე ევროპული ქვეყნების კინოინდუსტრიასთან პარალელის გაკლება და შედარება შეიძლება გაუმართლებლად და წარმოუდგენლად მოგვეჩვენოს, თუმცა, ევროპული კინოინდუსტრიის, მოდელის ანალიზის საფუძველზე, ალბათ შესაძლებელია კინოინდუსტრიის მენეჯმენტის ზოგადი ქართული მოდელის შექმნა.

საქართველოში კინოინდუსტრიის განვითარების ერთ-ერთი შემაფერხებელი

გარემოება კინოთეატრების სიმცირეა. მოგვსენებათ, საქართველოში 90-იან წლებში კინოთეატრების დიდმა ნაწილმა ფუნქციონირება შეწყვიტა, რამაც კინოინდუსტრიას მნიშვნელოვანი პრობლემები შეუქმნა. დღეისათვის საქართველოში სულ რამდენიმე კინოთეატრია, მაშინ, როდესაც ათეული წლების წინ ქვეყნის მასშტაბით 120-ზე მეტი კინოთეატრი იყო. ამჟამად მათი უმეტესობა ძალზედ ცუდ მდგომარეობაშია – ზოგი გაიყიდა, ზოგი დაინგრა, ზოგმა კი სულ სხვა დანიშნულება შეიძინა. ქვეყანაში კინოთეატრების სიმრავლე მნიშვნელოვნად გააფართოებს კინოწარმოების ბაზარს. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ კინოთეატრებში მაყურებლის სიმცირის პრობლემა არსებობს. ამას სხვადასხვა მიზეზი აქვს – ფინანსური კრიზისი, მაყურებლის მხრიდან „სალაროზე“ ორიენტირებული კინოპროდუქციისადმი გულგრილობა, ასევე – ტელევიზია და ინტერნეტი.

საქართველოში არ არის კომერციული კინოთეატრების ალტერნატიული სივრცე, სადაც მაყურებელს ამერიკული ბლოკბასტერებისა და ფანტასტიკის გარდა სხვა კატეგორიის ფილმების ნახვის შესაძლებლობა ექნება. ერთადერთი საშუალება ადამიანი გაეცნოს თანამედროვე კინოში მიმდინარე პროცესებს და ნახოს კინოკლასიკა – ინტერნეტი, რომელმაც ბევრი ადამიანისათვის ჩაანაცვლა კინოთეატრი. ეს ფაქტი მეტყველებს იმაზე, თუ რამდენად საჭიროა ალტერნატიული კინოსივრცის არსებობა, ისეთის, როგორიც მაგალითად, მუნიციპალური კინოთეატრია. საქართველოში მუნიციპალური კინოთეატრის ფუნქციონირების გამოცდილება არ არსებობს. თუმცა, მისი საჭიროება აშკარაა, განსაკუთრებით დღეს, როდესაც ქვეყანაში მოქმედი კინოთეატრები კომერციულ კინოზეა ორიენტირებული.

მუნიციპალური კინო – არაკომერციული, კულტურული ინსტიტუციაა. მუნიციპალურ (იგივე კომუნალურ) კინოთეატრებს ძირითადად ქალაქის მუნიციპალიტეტები აფინანსებენ. ევროპაში, უმეტეს შემთხვევაში, მუნიციპალურ კინოებს აქვთ საკუთარი, დამოუკიდებელი კინოთეატრები. გამომდინარე იქედან, რომ მუნიციპალური კინოს პოლიტიკა რადიკალურად განსხვავდება კომერციულისგან, ის არ წარმოადგენს მის კონკურენტს (1, 97). ევროპის ქვეყნების მუნიციპალური კინოს პოლიტიკაში მოიაზრება: არა მხოლოდ დასავლური, არამედ სხვა ქვეყნების ფილმებიც; დოკუმენტური, ექსპერიმენტული, დამოუკიდებელი კინოპროდუქცია; უხმო და მოკლემეტრაჟიანი ფილმები, რომელთაც დისტრიბუციის პრობლემები აქვთ და კომერციულ კინოთეატრებში არ აჩვენებენ.

აღსანიშნავია, რომ ევროპაში მუნიციპალური კინო კინოფესტივალების ორგანიზების ინიციატორადაც გვევლინება, ზოგჯერ კი თავადვეა მათი ორგანიზატორი. მუნიციპალური კინოთეატრებისა და მათი ქსელის შექმნით, საქართველოში გადაწყდება ლოკალური და საერთაშორისო ფესტივალების გამართვის საკითხიც. ცნობილია, თუ რა პრობლემების წინაშე დგას საქართველოში კინოფესტივალები არაკომერციული დარბაზების არარსებობის გამო. კინოდარბაზების იჯარის თანხა ფესტივალის ბიუჯეტის არც თუ მცირე ნაწილს წარმოადგენს. სივრცის სათანადო მოწყობით, კომუნალურ კინოთეატრს შეუძლია მასპინძლობა გაუწიოს არა მხოლოდ კინო, არამედ ვიდეოარტებისა და მუსიკის ფესტივალებს, ფოტოექსპოზიციებს და სხვ. კომუნალური კინოდარბაზი შეიძლება იქცეს აუდიტორიად არა მხოლოდ კინოს, არამედ ხელოვნების სხვა დარგების წარმომადგენლებისათვის და რაც მთავარია – ფართო აუდიტორიისათვის. თუმცა, ის, რომ კომუნალური კინოთეატრების განვითარებისთვის მხოლოდ კეთილი ნება არ კმარა და არსებული კინოთეატრების რეაბილიტაცია, ახალი კინოთეატრების აშენება თუ მათი ტექნიკური აღჭურვა დიდ ხარჯებთანაა დაკავშირებული – სიახლეს არ წარმოადგენს.

კინოთეატრების გამართულად ფუნქციონირებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს სწორ მენეჯმენტს, რაც კინოთეატრის მენეჯერის პრეროგატივას წარმოადგენს. მე-

ნეჯერი უნდა ფლობდეს თანამედროვე მართვის მიდგომებს, გააჩნდეს ინოვაციური ხედვა, რაც ხელს შეუწყობს მის წარმატებულ საქმიანობას. მან უნდა განსაზღვროს მიზანი, შეადგინოს მოქმედების გეგმა და დასახოს მისი მიღწევის გზები; უნდა მოიზიდოს მიზნის რეალიზაციისთვის აუცილებელი რესურსები და აკონტროლოს მთელი ეს პროცესი. მენეჯერის კომპეტენციაში შედის მაყურებლის მოზიდვის ფორმებზე მუშაობა. ერთ-ერთი ასეთი ფორმა შეიძლება იყოს სააბონენტო სისტემის შემოღება, რაც ერთნაირად ხელსაყრელი იქნება როგორც მაყურებლებისთვის (რომლებიც ფასდაკლებით შეძლებენ კინოსეანსებზე დასწრებას), ისე კინოთეატრებისთვის (რომლებიც ერთიანად აიღებენ დიდ თანხას).

აუცილებელია საზოგადოებასთან ურთიერთობის მენეჯერის აქტიური ურთიერთობა მასმედიასთან – ინფორმაციის გაცვლის და კომუნიკაციის კუთხით. მნიშვნელოვანია ფილმის პრემიერის დროისა და თარიღის გავრცელება მასმედიის საშუალებებით, აგრეთვე ისეთი PR კამპანიის დაგეგმვა და განხორციელება, რითაც მოხდება საზოგადოების დიდი ნაწილის დაინტერესება. პრემიერამდე ჩვენების მოწყობა ტელე-რადიო თუ ბეჭდვითი მედიის წარმომადგენლებისთვის და მათ მიერ მედია საშუალებებში გავრცელებული მოსაზრება ფილმზე (განსაკუთრებით – დადებითი), რასაკვირველია, ზრდის მაყურებლის ინტერესს. აუცილებელია სხვადასხვა სახის სარეკლამო კამპანიები, ურთიერთობა მასობრივი ინფორმაციის გამავრცელებელ საშუალებებთან და მჭიდრო კონტაქტი მაყურებელთან.

რაც შეეხება კინოთეატრის მარკეტინგულ გეგმას და საინფორმაციო-სარეკლამო მასალების მომზადებას, ეს მარკეტინგ-მენეჯმენტის სამსახურის პრეროგატივაა. მნიშვნელობა არა აქვს, რის გამო არ მოხდება ფილმზე მაყურებლის დასწრება – დაბალმხატვრული პროდუქციის გამო თუ არასწორი მარკეტინგული სტრატეგიის ან არასათანადო მენეჯმენტის გამო. შედეგი ერთი იქნება – მაყურებლის დეფიციტი, რაც სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს, ვინაიდან კინოთეატრის მომხმარებელი თავისთავად მაყურებელია. მომხმარებლის გარეშე დარჩენილი სახელოვნებო პროდუქტი კი სრული კრახია კულტურის ნებისმიერი სფეროს მენეჯმენტისთვის. ამის თავიდან ასაცილებლად, კინოთეატრს შეუძლია შექმნას „მუდმივი მაყურებლის“ კლუბი, სადაც გაწევრიანებულებს საშუალება ექნებათ ფასდაკლებით ან მოსაწვევებით დაესწრონ როგორც პრემიერებს, ასევე ჩვეულებრივ სეანსებს. უფრო მნიშვნელოვანია, დარბაზი იყოს მაყურებლით სავსე ნახევარფასად შექმნილი ბილეთებით, ვიდრე პრემიერაზე იყოს არც თუ ისე ბევრი მაყურებელი, ძვირადღირებული ბილეთებით. ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილი საშუალებების სწორად გამოყენებისა და ამასთან ერთად, სხვა სპეციფიკური ღონისძიებების გატარების შემდეგ, კინოთეატრებს მაყურებლის პრობლემა ნაკლებად შეექმნებათ.

წელიწადში ერთხელ დედაქალაქში მოქმედი კინოთეატრები – „ამირანი“ და „რუსთაველი“ – მასპინძლობენ საერთაშორისო კინოფესტივალს „პრომეთეს“. ამ პერიოდში კინოთეატრები აჩერებენ მიმდინარე რეპერტუარს და ერთი კვირით სივრცეს ფესტივალს უთმობს. ფილმებზე დასასწრები ბილეთის ფასი არის ძალიან დაბალი, რაც მაყურებლისთვის დიდი შედავათია. კინოთეატრის მენეჯმენტისთვის ეს კომერციულად მომგებიანი არ არის, თუმცა ემსახურება კინოს განვითარებას (კინოფესტივალის შემდეგ მაყურებლის რაოდენობა საგრძნობლად იზრდება, მაყურებელი ეჩვენება კინოთეატრში სიარულს და ეკრანზე ფილმის ნახვის მეტი მოთხოვნილება აქვს) და იმიჯის თვალსაზრისით, დადებითად აისახება კინოთეატრზე.

სტატიკური გარემო და ეკონომიკური კრიზისი საფრთხეს უქმნის ზოგადად ხელოვნებისა და კულტურის (და მათ დაქვემდებარებაში მყოფი ორგანიზაციების) არსებობას. აუცილებელია შეიცვალოს სისტემა, შემუშავდეს კულტურისა და ხე-

ლოვნების დახმარების სახელმწიფო პოლიტიკა, მაღალ დონეზე განხორციელდეს ხელოვნების მენეჯმენტი და მარკეტინგი. ძალზედ მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს როლი კინონდუსტრიის გაძლიერებისთვის, როგორც ეკონომიკური წარმატების, ასევე კულტურული სარგებლის მიღების თვალსაზრისითაც. სახელმწიფომ უნდა შეძლოს კინოწარმოებისთვის დახმარების აღმოჩენა, ვინაიდან კინემატოგრაფს შეუძლია ქვეყნის ღირებულებების წარმოჩენა საერთაშორისო დონეზე.

ქართული კინო ის ფენომენია, რომელიც განვითარებას და ხელშეწყობას საჭიროებს. აუცილებელია, ქვეყანას ჰქონდეს ისეთი კულტურული პოლიტიკა, რომელიც არ შემოიფარგლება კინემატოგრაფიაზე მხოლოდ საუბრით, არამედ ხელს შეუწყობს ამ დარგის წინსვლას და არსებული პრობლემების მოგვარებას.

ლიტერატურა:

1. გაბიძაშვილი თ., რა არის „მუნიციპალური კინოს პოლიტიკა“, ჟურნალი „ფილმ პრინტი“, 2013, №8.
2. კოტრიკაძე ა., კინონდუსტრიის დაფინანსების ზოგიერთი საკითხი, ჟურნალი „სახელოვნებო მეცნიერებათა ძიებანი“, 2010, №2 (43).
3. მეფარიშვილი ნ., ქართული კინობაზარი დღეს, ჟურნალი „ფილმ პრინტი“, 2012, №4.

Sophio Tavadze

Film Production Problems in Georgia and the Role of Management in The Cinema Industry Process of Development

Summary

Nowadays Georgian film production is on a hard way of transformation and development and accordingly a lot of problems impact this process. In comparison with the previous decade, significant steps forward are obviously seen in film production increase, but despite of it there are always lots of the factors obstructing its development. The paper deals with the problems of film production, its prospects and a role of the proper management of film production. Attention is especially paid to the following issues: current condition of the Georgian cinematography, funding of film production, the role of the state in film production development.

Georgian cinema needs development and promotion. It is necessary to conduct state cultural policy, which will be implemented by real promotion of film production and solving existing problems.

София Тавадзе

Проблемы кинопроизводства в Грузии и роль менеджмента в процессе развития киноиндустрии

Резюме

Грузинское кино переживает труднейший путь преобразования и развития. Сегодня в грузинской киноиндустрии возникает много проблем. По сравнению с прошлыми годами, наблюдается значительный прогресс, повысилось фильмопроизводство. Однако, несмотря на это, существует множество факторов, препятствующих его развитию. В статье речь идет о проблемах и перспективах кинопроизводства и о роли менеджмента в развитии

киноиндустрии. Основное внимание уделяется следующим вопросам: нынешнее состояние грузинского кино, вопрос финансирования киноиндустрии, роль государства в развитии кинопроцесса.

Грузинское кино нуждается в развитии и содействии. Необходимо проводить в стране такую культурную политику, которая не будет ограничиваться только разговорами о кинематографе и будет содействовать прогрессу указанного сектора и решению существующих проблем.

Пшемыслав Зюлковский, Цезарь Косцеляк
(Польша)*

**ДЕТСКИЙ И СЕМЕЙНЫЙ УНИВЕРСИТЕТЫ ПРИ УНИВЕРСИТЕТЕ
ЭКОНОМИКИ В БЫДГОЩЕ (ПОЛЬША) - ПРОМОУТЕРЫ
МЕЖКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Детские университеты в Польше существуют уже более десяти лет. Их форма и структура разнообразны, однако объединяет их общая идея – интерес детей к научной проблематике и их развитие на уровне творческих игр. Речь идет о дополнительных занятиях для детей, как правило, в возрасте 7-12 лет, организованных в первую очередь вузами, а также фондами или языковыми школами. Преподавателями является профессорский состав вузов, а занятия в лабораториях и мастер-классах проводят научные работники и представители организаций образования, культуры и искусства. Занятия в детских университетах проводятся на территории вузов, а также серьезных научно-исследовательских центров, содержащих в себе огромные ресурсы знаний, в местах, где дети каждый день не бывают. Дети дают торжественное обещание учиться, получают зачетки, а в конце цикла обучения получают дипломы «окончания вуза».

Распространенным является создание детских университетов в сотрудничестве с вузовскими центрами (например, *Unijunior* Италия, *Unikids* в Польше) или в сотрудничестве с определенным вузом. Большинство детских университетов в настоящее время открывается в Германии и Австрии. О росте заинтересованности обучения детей с помощью университетских кадров свидетельствует активная деятельность программы *European Children's Universities Network*, которая объединяет все европейские детские университеты (2, 150).

В связи с динамикой процессов, происходящих в современном мире, образование становится важным фактором развития на протяжении всей жизни. Непрерывное образование является цивилизационным требованием и одновременно большим вызовом. Для человека – это возможность нормального функционирования в современном мире, планирования своей жизни, шанс на активное гражданство (в европейском измерении) и способ удержаться на рынке труда с его растущими требованиями. Непрерывное образование нужно анализировать в соответствии с потребностью формирования личности, а с другой стороны – с потребностью, связанной с растущим уровнем жизни общества и с экономическим развитием. Образовательные проблемы, связанные с социальными, экономическими, политическими, культурными изменениями, могут быть рассмотрены в различных масштабах – глобальном (мир, Европа), региональном (страна), локальном (область) или групповом (например, безработные, не работающие матери) или единичном (отдельные люди). Одним из самых известных теоретиков непрерывного образования является Пауль Ленгранд (*Paul Lengrand*), считающий, что образование является комплексом задач, направленных на создание новой образовательной системы.

* Пшемыслав Зюлковский, Цезарь Косцеляк – Университет Экономики, Быдгощ.

Давнее разделение человеческой жизни на периоды: образование, профессиональная деятельность и общественная активность – уходит, а приходит этап постоянного и возможно всестороннего образования. Первый этап жизни – образование в начальной, средней и высшей школе – становится подготовкой к работе и к дальнейшему образованию. Период обучения в школе, прежде всего, должен ознакомить школьников с навыками непрерывного образования, развивать интересы и мотивировать к обучению. Основным принципом непрерывного образования, согласно Ленгранду, является сохранение непрерывности и регулярности процесса образования, что, с одной стороны, обеспечивает устойчивое развитие, а с другой стороны – защиту от устаревания знаний (2, 151).

Обучение и развитие каждого человека должно проходить на многих уровнях, не только в системе школьного и вузовского образования, а также в системе образования взрослых и в самообразовании. Суть непрерывного образования наиболее полно отражает мнение, что оно охватывает всю жизнь человека и служит его развитию. Это также руководящий принцип определения направления современных образовательных реформ в рамках общего, профессионального и высшего образования, а также профессиональной подготовки работающих, параллельного образования и воспитания в семье и окружающей среде. Основная задача непрерывного образования в этом подходе – воспитание нового типа человека, который характеризуется творческим и динамичным отношением к жизни и культуре – человека, который способен улучшать самого себя, изменять и улучшать условия жизни на благо общества (2, 152).

Такое понимание непрерывного образования было принято ЮНЕСКО. Оно признано французскими, польскими, скандинавскими и американскими учеными (6).

Проект введения детей в вузы был начат в Германии в 2002 году журналистами *U. Steuernageli, U. Janssen*. Эти журналисты были вдохновлены идеями и вопросами, полученными от детей при сборе материалов для подготовки репортажа. Ответы они решили искать среди академических авторитетов. Первым поддержал идею такого эксперимента Тюбингенский вуз. При поддержке ректора вуза, профессора *E. Schaich*, в 2002 году был открыт первый в Европе детский университет *Die Kinder – Uni*. 4 июня этого же года, проф. Г. Меркель (*G. Merkel*) прочитала первую лекцию для группы из 400 детей на тему: *Почему вулканы извергают огонь?* На следующих лекциях количество заинтересованных возросла до почти 900 детей в возрасте 7-12 лет. Некий наблюдатель описал это явление в следующих словах: «(...) Тюбингенский вуз, в летнем семестре 2002 года, был заполнен детьми. Каждый вторник приходили массово к главному зданию – к Новому актовому залу. Дети вбегали по широкой лестнице, показывали студенческие билеты, получали штампик и с настоящим рвением заполняли зал до отказа (...). Все преподаватели оказывали много внимания детям, которые могли задавать вопросы в течение всей лекции. Таким образом, были открыты новые перспективы и появились новые проблемы (...). Дети были также очень находчивы в ответах, а преподаватели не жалели для них похвал, говоря, что высказываемые ими взгляды «достойны ученых» (4).

Вскоре идея организации детских университетов начала передаваться в другие университеты Германии – было создано 70 таких центров, а в дальнейшем это нововведение появилось в европейских странах: Австрии, Швейцарии, Лихтенштейне, Великобритании, Словакии и в других странах мира: США, Колумбии, Мексике. В настоящее время с 2003 года крупнейший детский университет в Европе работает в Вене.

Эта новаторская инициатива быстро завоевала популярность как среди родителей маленьких студентов, так и руководства вузов, участвующих в проекте. Университеты объединяли свои силы в идее создания нового инструмента для развития интереса детей к науке и технологиям. Детский университет стал признанным синонимом для определения мастер-классов, лекций, научных показов, реализованных на базе программ, направленных

на удовлетворение потребностей и в соответствии с возможностями детей в возрасте от 6 до 14 лет. Одним из замыслов проекта было привлечение преподавателей с целью проведения лекций для детей.

Проекты детских университетов получили от Европейской комиссии премию Декарта¹⁰ за научные коммуникации (*Descartes Prize for Science Communication*), за выдающиеся достижения в популяризации знаний. В 2009 году был начат проект 7-й целевой программы Европейского Союза (*European Children's Universities Network*), в рамках которого был создан международный сайт вуза для детей, были проведены первые конференции по тематике университетов для детей. В основе этого проекта лежит убеждение, что образование является важнейшим инструментом, которым можно вооружить детей. Дело не в преподавании конкретного предмета – суть в самом факте задавания вопросов и получения на них ответов. Дети открываются, и важно предотвратить их возможную замкнутость в мире. Решение о том, кем кто будет в будущем, как правило, формируется в возрасте примерно 11 лет.

Учитывая постоянное развитие человека, начинающееся с детского возраста, можно с уверенностью предполагать, что идеей детских университетов является проявление у детей интереса к точным наукам посредством интересных презентаций и лекций ведущих ученых в своих областях. Дети в вузах с восторгом слушают лекции о космосе, об удивительных законах физики, открывают секреты математических загадок и тайны человеческого мозга. Детей вдохновляет идея следовать по пути своих научных интересов, задавать вопросы, высказывать свои сомнения в манере, соответствующей ученым. Многие университеты организуют также лекции, охватывающие области гуманитарных дисциплин, искусство и даже *savoir vivre* (этикет).

Благодаря занятиям в детских университетах маленькие студенты имеют в том числе возможность:

- узнать вещи, которым нет места в традиционной школьной программе,
- развить интеллектуальный потенциал,
- расширять знания, что помогает им понять мир вокруг них и позволяет им познать «вкус» науки.

Цели и задачи детских университетов

В настоящее время первый детский университет в Тюбингене является координатором упомянутой создаваемой сети детских университетов EUCUNET (*European Children's University Network*). Благодаря совместной работе пяти различных научных учреждений (Вены, Тюбингена, Братиславы, Базеля и Страсбурга) будет создан портал, являющийся платформой для обмена опытом, а также местом, где вновь открывающиеся детские университеты смогут получать поддержку и опеку со стороны более опытных университетов. EUCUNET планирует также организовать конференции и разработать международную модель сотрудничества детских университетов. Проект EUCUNET будет частично финансироваться Европейской комиссией в рамках «Седьмой целевой программы». Целью этой инициативы, кроме самого очевидного, то есть прививания детям любви к знанию, является также пробуждение и поддержка научных интересов, промоушн открытости и удивления миром, а также поиск ответов на надоедливые вопросы, а эффектом является удовольствие от общения с видными деятелями науки на незабываемых лекциях а

¹⁰Премия Декарта (англ. *Descartes Prize*) – ежегодная премия, вручаемая Европейским союзом с 2000 года, названная в честь французского математика и философа Рене Декарта. Премия вручается за выдающиеся достижения в науке (включая экономику, социальные или гуманитарные науки) и технике, достигнутые европейскими научными группами.

также прекрасная игра и приключения, ломающие стереотип скучного обучения, а также удовлетворение от полученных знаний.

В настоящее время в Европе более 100 различных научных учреждений принимает участие в регулярных лекциях, направленных на детей в возрасте 7-12 лет. Эти проекты имеют различные названия, но имеют общую черту – открытость в географическом охвате, тематических сферах, независимости от экономического статуса детей. Характерной является открытость и честность по обеим сторонам кафедры: у любознательных маленьких студентов и у терпеливых ученых. Лекции – это фейерверк идей, образовательное шоу, праздник молодости и радости, которые требуют от проводящих занятия уникального подхода и подготовки и часто превращаются в длинные дискуссии с аудиторией, а нередко в финал в виде мультимедийных презентаций в сети (5, 41).

Очевидным является факт, что каждый детский университет ставит перед собой определенные цели и задачи. Имеем тут дело с детьми – значит только для них и под них подбираются эти цели и задачи. Таким образом, они близки друг к другу в различных вузах. Среди наиболее распространенных целей детских университетов можно перечислить в том числе:

- развитие детского любопытства, творческого ума,
- ознакомление детей с различными областями науки и культуры,
- содействие пробуждающимся интересам, способностям и талантам,
- укрепление мотивации родителей к сознательной и активной поддержке развития собственного ребенка,
- создание дидактических ситуаций для обнаружения способностей и талантов детей,
- организация образовательной деятельности в форме лекций, мастер-классов, научно-дидактических экскурсий, эвентов¹¹ и т.д.,
- поддержка образовательной деятельности родителей и опекунов детей-студентов, путем их участия в лекциях, семинарах, мастер-классах и лабораторных работах, проводимых преподавателями вуза и студентами.

Задачей детских университетов является пробуждение любопытства детей ко всему окружающему их миру, чтобы стимулировать их интерес к науке и, прежде всего, показать, что наука не должна быть только скучной повседневной обязанностью, а может стать настоящей жизненной страстью. Детские университеты являются местами, где малыши имеют уникальную возможность играть с учеными в учебу в вузе, слушать лекции, дискутировать с учеными, а также самостоятельно экспериментировать. Здесь учитывается практика, а не теория. Дети могут развивать свое мастерство, изучая физику, химию, археологию – все с практической стороны. Например, историю Польши изучают, создавая точную копию града Пястов¹², или наблюдают работу археологов. Химию, в свою очередь, изучают, самостоятельно выращивая кристаллы, а на занятиях по робототехнике создают реальных роботов. Для многих детей игра в учебу в вузе – это единственный шанс, чтобы собственными глазами увидеть мумию, встретить полярника или узнать, как действует самолет. Поддержка со стороны научных авторитетов – профессоров и докторов – показывает, что эти учебные дисциплины в Европе находятся на очень высоком уровне преподавания. Детские университеты в основном развивают творческий и интеллектуальный потенциал у детей,

¹¹Эвент или ивент, от английского *event* – событие

¹²Пясты (польск. *Piastowie*) – первая польская княжеская и королевская династия. Легендарным основателем династии был крестьянин Пяст. Первый исторически достоверный князь династии Пястов – Мешко I (около 960-992). Один из королей Руси, Юрий II Болеслав, также принадлежал к династии Пястов.

которые в контакте с наукой и культурой находят свои собственные интересы и узнают мир, в котором живут и способны в нем работать.

Дети с раннего возраста задают вопросы, показывая, что их наиболее интересует. К этим вопросам нужно отнестись серьезно и учитывать их при создании учебных программ. Во время лекций ведущие вместе с детьми должны искать на них ответы. В детских университетах нет экзаменов, дети не сдают зачеты. Это должна быть игра в учебу в вузе, поэтому дети получают зачетки, в которых за присутствие на лекции собирают – в зависимости от вуза – штампики, подписи, вкладыши с тематикой прослушанных занятий (1, 37).

Развитие детских университетов в Польше

В Польше первый детский университет был создан в 2007 году в Кракове - как совместная инициатива польского фонда PAIDEIA, а также научных сотрудников Ягеллонского университета в Кракове и Польской академии наук. Цель этой инициативы заключается в оснащении детей инструментами, помогающими справляться с растущими потребностями в будущем. Идея оказалась правильной и пользовалась большим вниманием. Вскоре были созданы очередные объекты такого типа в Варшаве и Вроцлаве. В основе этих проектов лежало убеждение, что самым важным инструментом, которым можно оснастить молодое поколение, является образование. Дело тут не в накоплении фактического материала или изучении конкретного предмета, а в способности приобретения знаний путем задавания волнующих вопросов, в поиске и получении ответов.

Кроме Кракова, Варшавы и Вроцлава, детские университеты были также созданы в других вузах, в том числе при Университете Адама Мицкевича в Познани, Университете в Лодзи, Главной школе торговли в Варшаве, Политехническом университете во Вроцлаве, Политехническом университете в Катовицах, Высшей школе бизнеса в Домброве Гурничей, а также в научных и академических центрах в Ополе, Радоме, Тшебине, Быдгоще, Кошалине и Радомске. Очередные детские университеты создаются далее лавинообразно, и в настоящее время в Польше их существует уже более 70.

Открытость на мир, которой обладают маленькие студенты, позволяет им простым способом запустить механизм увлечения этим миром, наукой и научными исследованиями. Присутствие на занятиях дает детям возможность узнавания на ранней стадии жизни, того чем является истинная наука. Хотя занятия проводятся опытными преподавателями, речь идет только о том, что дети хотят узнать, какие тайны не дают им покоя или на какие вопросы хотели бы получить ответы.

Детские университеты являются увлекательными встречами детей в возрасте 6-13 лет с наукой и персонажами из круга знаний о мире. Программа лекций и мастер-классов на каждом из направлений вузов является адекватной возрасту, потенциалу познаний и интересов маленьких студентов. В соответствии с этим принципом, в рамках детских университетов, реализованы следующие направления:

- *Дети в возрасте 6-7 лет: «Открываем — убеждаемся и играем»*

Это программа ориентирована на самую младшую группу маленьких студентов, то есть тех, кто только начинает свое приключение в процессе начального обучения. В течение 2-х семестров дети участвуют в 12 мастер-классах и 2-х презентациях на основе интерактивных демонстраций. В этом возрасте дети проявляют естественное желание испытывать и познавать. Они задают много вопросов и с удовольствием что-то делают. Занятия, подготовленные для них, отвечают на вопрос: «Что это?» и дают живую связь с миром науки и искусства. Малые слушатели с наибольшим интересом посещают занятия природоведческого содержания, развивающие познавательные навыки, художественные навыки, стимулирующие креативность.

- *Дети в возрасте 8-9 лет: «Вдохновение — узнаем богатство мира науки»*

Программа направлена на детей, которые прошли уже период школьной адаптации. В течение одного года занятий в детском университете они участвуют в 10 лекциях и 10 мастер-классах. В общей сложности, в течение двух лет, участвуя в проекте, маленькие студенты могут познакомиться с 40 различными областями знаний. На основании знаний, полученных в школе и за ее пределами, дети в этом возрасте развиваются очень быстро, на данном этапе жизни понимают гораздо больше и в состоянии использовать различные источники информации, такие как телевидение, книги и интернет. В этом возрасте быстро растут горизонты их опыта и знаний. Во втором и третьем классе их интересует практически все, с чем в этот период времени приходится иметь дело. Мир ощущений в возрасте 8 и 9 лет расширяет, и в кругу интересов находится более новая тематика области жизни. На этом этапе обучения предложенные детям занятия будут отвечать на вопрос «Как?». Слушатели познают многосторонность знаний и сложность мира науки. Благодаря разнообразию тематики, маленькие студенты будут заинтересованы в развитии своих интересов и увлечений. Курс занятий разделен на научные направления, в рамках которых участники знакомятся с областями знаний, систематизированными в следующем порядке: природоведческие науки, гуманитарные науки, социальные науки, политехнические науки, формальные науки¹³.

- *Дети в возрасте 10-11 лет: «Темы — давайте попробуем понять мир»*

В течение 2-х семестров слушатели могут участвовать как минимум в 8 лекциях и 8 тематических мастер-классах и в 1 компетенционном мастер-классе. Дети в этом возрасте начинают понимать, что обучение является средством познания реальности. Кроме того, на этом этапе жизни они мечтают, кем станут в будущем. Способ передачи знаний, а также предлагаемый слушателям ресурс информации, должен формировать сознание разнородной проблематики и обеспечить основы ее понимания. Согласно этим принципам занятия помогают ответить на вопрос: «Почему?». Программа вузовских встреч сосредоточена на многопоточных проблемах и описывает мир во взаимосвязи познающего его ребенка. Целью занятий является задача привить слушателям способ мышления, сконцентрированного на задавании вопросов, любознательности и формулировании выводов. Проблематика занятий построена таким образом, чтобы за 8 встреч маленькие студенты смогли создать свои собственные горизонты знаний о мире. Каждая из тем, обсуждавшихся на занятиях в детском университете, разработана междисциплинарно, что позволяет применять теоретические знания на практике.

- *Дети в возрасте 12-13 лет: «Мастер и ученик — углубляем знания»*

Программа подготовлена с учетом учащихся, оканчивающих начальную школу и начинающих учебу в гимназии. Молодежь в этой возрастной группе находится на этапе распознавания своих талантов, предрасположенностей и заинтересованностей. Есть также такие лица, которые не имеют перед собой определенных целей. Для того, чтобы уточнить эти потребности, требуется поддержка компетентных советчиков. На занятиях для старшей группы делается сильный акцент на их активность, поощряется любопытство и попытки делать выводы. Целью занятий является передача академических знаний в выбранной области на высоком уровне и с учетом возраста слушателей. В соответствии с интересами, юные студенты выбирают от 6 до 12 различных специализаций. В течение одного семестра проводится 4 или 5 встреч. Занятия имеют характер проекта, а завершает их соавторская работа. И в заключение, в зависимости от специфики занятий, молодые студенты готовят

¹³ *Формальные науки — совокупность наук, занимающихся исследованием формальных систем. К формальным наукам относятся: математика, логика, кибернетика, теоретическая информатика, теория информации, теория систем, теория принятия решений, статистика, некоторые аспекты лингвистики.*

выставку, результаты исследований, передачу в эфир, конструкцию или фильм. Настоящие студенты участвуют в лекциях, проводимых научными авторитетами в различных областях науки и сферах жизни. Кроме того, в рамках занятий проходит компетенционная подготовка, вырабатывающая навыки проектной работы и работы в команде.

Учебный год в детском университете начинается в конце сентября и длится до июня. Двухсеместровый период обучения для самых юных студентов разделяют две недели зимних каникул. В каждом семестре проводится несколько встреч. Частота встреч похожа на режим занятий в вузе на заочном отделении, дети встречаются 1-2 раза в месяц. Занятия проводятся только по выходным, как правило, по субботам, но длятся всего лишь 1,5 часа. Занятия проводятся в вузе, а иногда в других местах, указанных организаторами. К маленьким студентам относятся в вузе не менее серьезно, чем к их взрослым коллегам. Специально для них проводят торжественное начало учебного года, где университетские власти появляются одетые в традиционные мантии. Каждый маленький студент должен дать торжественное обещание учиться и получает зачетку и персональный идентификатор, которым будет пользоваться в течение всего периода обучения. Учеба в детском университете проходит без зачетов и экзаменов, без стрессов, связанных с оценками. В конце каждого заседания студенты получают штампики и отметки в зачетках. Особым образом отмечают слушателей, которые регулярно участвуют в занятиях. Самые трудолюбивые слушатели получают диплом с отличием. Для самых амбициозных слушателей предусмотрен итоговый тест. Юный студент, который получает наибольшее количество баллов в рамках проекта, может ожидать интересные и ценные призы. Проблематика занятий вращается вокруг вопросов из самых разных областей науки. Доступность представленного на занятиях материала повышается за счет презентаций и визуализаций. Характерной особенностью лекций является их интерактивный характер. Занятия сочетают в себе лекции, дискуссии, мастер-классы, и даже выступления перед группой. Кроме того, привлекательность занятий повышается за счет викторин, турниров, симуляций или выполнения художественных работ. Использование по ходу занятий различных форм и средств образования благотворно влияет на способность самостоятельного мышления, принятия решений, планирования, и что важно — учит работать в группе.

Родители и опекуны лично не участвуют в занятиях. Во время занятий за безопасностью маленьких студентов присматривают преподаватели учебных заведений и волонтеры. Во время занятий родители могут подождать в отдельных аудиториях, где лекции транслируются в прямом эфире через веб-камеры, в кафе, в мастер-классах по психологии детского развития или по решению проблем, связанных с воспитанием. Среди тематики, которая используется на занятиях с родителями, могут быть темы практические, примеры из повседневной жизни, психологические и педагогические советы, рекомендации по эффективному образованию и личностному развитию ребенка, а также другая тематика.

Инновационная и одновременно интересная форма занятий показывает, что в деятельности детских университетов принимают участие ученые и практики из области образования детей. Поддержка со стороны научных авторитетов показывает, что эти учреждения могут гордиться высоким уровнем преподавания.

Детские университеты по своей сути — это некоммерческие проекты. Однако из-за коммерческого характера участие в занятиях платное. Размер оплаты зависит от места, типа и частоты занятий. Диапазон колеблется от 160 до 290 польских злотых. Оплата указана за обучение в течение одного семестра. Взимаемая оплата в полном объеме уходит на аренду аудиторий, зарплату преподавателям, на учебные пособия, организационные вопросы, связанные с определением места очередных занятий. В исключительных случаях может быть софинансирование в рамках различных грантов, стипендий или фондов ЕС.

Детские университеты формально не подчиняются Министерству науки и высшего

образования, они могут рассматриваться как проекты, связанные с реализацией идеи, что человек учится всю свою сознательную жизнь.

Детские университеты, также как и «университеты третьего возраста», являются активизирующими инициативами, являющимися ответом на потребности рынка труда. Идея существования этих двух учреждений где-то похожа, поэтому детским университетам часто приписывают название «университетов первого века». Потребители (родители), ищут интересных, активизирующих форм поддержки для познавательного и интеллектуального развития своих детей. Родители, записывая детей на занятия уже с раннего возраста, ясно дают детям понять, что наука — это удовольствие, которое содержит много тайн, а их открытие может стать интересным хобби. Необходимо помнить, что участие в занятиях должно восприниматься ребенком не принудительно. Ребенок должен иметь свободу выбора в принятии решений о своем участии в занятиях. Это будет сигналом родителям того, что их ребенок получает удовольствие от занятий.

Права и обязанности детей, посещающих лекции в рамках детских университетов, а также условия участия и организация занятий, регулируют положения, содержащиеся в «Правилах» участника. «Правила» детских образовательных проектов каждый раз согласовываются и утверждаются ректором в письменной или электронной форме. «Правила» эти распространяются на всех лиц, участвующих в процессе организации занятий в детских университетах. «Правила» эти должны соблюдать слушатели, родители и опекуны, а также структуры, организующие или патронирующие эти занятия.

Стандартно «Правила» определяют общие положения, цели и задачи вуза, регулируют условия приема и принципы организации встреч и участия в занятиях. Перечисленные в «Правилах» задачи реализуются с особой тщательностью и на основе принципа равноправия. Помещенная в «Правилах» общая информация сообщает, кто является организатором проекта и к чему он относится. В «Правилах» указывают, кто будет проводить занятия, определяют, где и как часто они будут проводиться. Кроме того, в общих положениях документа, как правило, помещена информация об оплате за участие в лекциях. В пункте, касающемся условий набора, указывается дата приема заявок. В «Правилах» упоминаются принципы индивидуального и группового набора, указываются критерии набора и профиль кандидата, говорится о необходимости заполнения и отправки формуляра заявки, информируется об ограничениях набора и условия первенства подачи заявок, признаются открытость в процессе публикации списка о зачислении маленьких студентов.

«Правила» участия в занятиях – это перечень пунктов, говорящих об обязательствах вуза в отношении маленьких студентов и правила проведения занятий. В этом пункте обычно описан принцип добровольности участия и возможного отказа от занятий в детском университете. Кроме того, регулирует вопросы безопасности и опекунов над детьми по дороге в вуз, во время занятий и после их окончания. Оговариваются условия окончания семестра, участия в конкурсах, олимпиадах и выступлениях. Указывается, каким образом будут награждаться маленькие студенты отличники. Большинство «Правил» содержит пункт, предусматривающий право организатора отменять или переносить срок занятий. В связи с тем, что занятия в детских университетах охватывают одновременно значительное количество детей, то о них говорят, что они являются сложным логистическим процессом. Содержание «Правил» явное и доступно для родителей и опекунов в бумажном виде и в электронной версии и опубликовано на сайте вуза.

«Семейный университет» при Университете экономики в Быдгоще

Деятельность Семейного университета при Университете Экономики в Быдгоще (УЭ) — это новаторское в масштабе страны предложение, в пределах которого, кроме лекций, мастер-классов и экскурсий для детей в возрасте от 4 до 12 лет, вуз предоставляет

возможность маленьким студентам приобретения новых умений, познания тайн жизни науки, а также поиск собственного хобби. Во время занятий реализованы также встречи для родителей, целью которых является развитие воспитательных компетенций через познание проблематики из сферы коммуникаций в семье, создание ситуаций, помогающих развивать ребенка, а также справляться с трудными ситуациями в процессе воспитания и решением проблем, возникающими в этом процессе. Каждая встреча заканчивается общими занятиями детей и родителей.

Целью деятельности Семейного университета является привлечение детей и желание познавать мир и науку, пробудить креативность и любопытство. Спецификой семейного университета при УЭ является предложение, направленное не только маленьким студентам, но также их родителям, что делает ее более полной. Во время учебы в стенах УЭ в Быдгоще дети имеют возможность почувствовать себя настоящими студентами, так как получают зачетки, приносят присягу, а каждый новый учебный год начинается торжественным открытием.

Занятия Семейного университета УЭ Быдгоща проводятся (в каждую вторую субботу с 11:00-14:00) и начинаются короткой лекцией, проводимой научными работниками всех факультетов вуза. После окончания лекции слушателей делят на меньшие группы, в которых дети-студенты принимают участие в занятиях о характере мастер-классов или экспериментального характера. В то время, когда маленькие студенты заняты собственной учебой и находятся под опекой преподавателей и волонтеров (студентов из направления «Педагогика», а также «Наука о семье»), родители либо опекуны участвуют в лекциях и семинарах, подготовленных специально для них. Занятия эти связаны с обогащением знаний и накоплением опыта по вопросам эффективного воспитания их сына или дочери, где могут побеседовать, поделиться своим опытом, сомнениями, вопросами. Тематика занятий для родителей составляет открытое предложение, создаваемое в ответ на заявленные потребности и ожидания. Занятия для родителей/опекунов реализованы в двух тематических блоках:

- **«Узнай себя - стань лучшим родителем»** – целью занятий является в основном пробуждение у родителей авторефлексии, представление себя, своих ограничений и возможности, используемых лично способов общения, решения конфликтов и т. д.;
- **«Что каждый родитель должен знать о воспитании?»** — целью этих занятий является приобретение знаний о ребенке и воспитании, а также осознание себя в роли родителя.

Маленькие студенты в конце учебного года получают диплом Семейного университета УЭ, а те, кто выделяется активностью, креативностью и познавательным любопытством – получают диплом с отличием.

Организаторы Семейного университета УЭ хотят, чтобы дети дружили друг другом, а также переживали радость от совместного пребывания. Области проводимых занятий и тематические циклы охватывают богатство мира природы, здоровья и безопасности, культуры, а также техники. Кроме того, научные работники вуза заботятся о развитии детей, совершенствовании их языка, познания и усвоения основ моральных норм, развитие эстетической чувствительности, а также акцептации.

Инновационным предложением Университета экономики Быдгоща является также реализация в рамках Семейного университета научно-художественного отдыха для детей, что вуз предлагает в период летних и зимних каникул. Во время занятий организаторы креативным и творческим способом соединяют искусство с техникой, искусство с мультфильмами, композицию с кулинарным искусством, «внедряют» детей в тайны химии и физики, мир моторизации и роботов, компьютеров. Во все занятия организаторы и ведущие вносят много движения и танца, доброго юмора и игр. Целью летнего и зимнего отдыха для

детей является творческое развитие, пробуждение воображения, умение работать в коллективе и совершенствование мануальных талантов. Организаторы ежегодно предлагают богатую и интересную программу, являющуюся гарантией добрых игр, а прежде всего возможностью приобретения новых умений. Местом отдыха является прекрасно благоустроенный современный кампус Университета экономики в Быдгоще, где имеется много профессионально оснащенных лабораторий и специализированных аудиторий, где дети в возрасте 4-12 лет могут узнавать тайны науки (7, 147).

Необходимо добавить, что на территории кампуса Университета экономики в Быдгоще активно работает Академический дворец культуры с единственным в северной части Польши музеем фотографии, а также академический детский сад для детей студентов и работников вуза. Полная и современная инфраструктура обоих учреждений полностью используется при проведении занятий, реализованных в УЭ, либо в семейном университете, либо на упомянутом выше научно-артистическом детском отдыхе.

Говорят, что учеба в вузе по-детски проста. Подтверждением этой истины может быть пример такой инициативы, как детский университет. Участие в занятиях детского университета — это не что иное, как интеллектуальное приключение в форме игр. Дети в упор сталкиваются с проблематикой, которая скрывает в себе много вопросов. Достаточен один толчок, слово – ключ, соответственно поставленный вопрос, а детское воображение, в соединении с собственной ему любознательностью, «заводится» лавинообразно.

Запись ребенка на тщательно подготовленные, специально изобретенные для него университетские занятия, открывает перед детьми новые возможности, пробуждает их страсти, оживляет симпатию к науке и к лучшему старту во взрослую жизнь, это вклад УЭ в будущее. Участие в занятиях этого типа несет за собой много пользы, на лекциях реализуется материал, которому нет места в традиционной школьной программе. Маленькие исследователи с помощью новаторского и незаурядного метода приобретают знания, которые облегчат в будущем понимание окружающего их мира. Занятия проводятся в местах, где дети не бывают каждый день. Эти места включают в себе огромные ресурсы знаний, это могут быть астрономические обсерватории, банки, телестудии, лаборатории, больницы и даже мусорные свалки. Маленькие студенты могут узнать, какое большое значение в сменяющихся каждодневных реалиях жизни играют современные образовательные формы, а также культивированные с давних времен традиции польской науки.

Знаменательным доказательством того, какой популярной в Польше становится «дисциплина», называемая детским университетом, есть растущая посещаемость на занятиях и участие родителей в поиске мест для обучения для своих детей.

Литература:

1. Domżał U. A., Jaworska-Witkowska M. Dzieci i inicjacja uniwersytecka, wyd. WSEZiNS, Łódź 2010.
2. Frąckowiak A. Kształcenie ustawiczne i szkoły wyższe, wyd. ITE, Radom 2012.
3. Frąckowiak A., Półturzycki J. Kształcenie ustawiczne podstawą nowoczesnej edukacji, wyd. ITE, Radom 2011.
4. Jansen U., Steuernagel U. Uniwersytet Dziecięcy, wyd. Dwie Siostry, Warszawa 2006.
5. Jaworska-Witkowska M., Olejniczak A. Uniwersytet według dzieci. Od inicjacji poznawczych do integracji akademickich, wyd. KPSW, Bydgoszcz 2013.
6. Półturzycki J., Aleksander Kamiński, wyd. ITE, Radom 2006.
7. Kozubka A., Ziółkowski P. Artystyczny uniwersytet dziecka i rodzica, wyd. WSG, Bydgoszcz 2014.

პშემისლავ ზიულკოვსკი, ცეზარ კოსტელიაკი
ბიდგოშჩის უნივერსიტეტთან (პოლონეთი) არსებული საბავშვო და ოჯახური
უნივერსიტეტები – კულტურათაშორისი განათლების პრომოუტერები
რეზიუმე

კულტურათაშორისი კომპეტენციები ევროპული კომისიის ათი პრიორიტეტიდან და „მომავლის თანამშრომლის ათი კომპეტენციიდან“ ერთ-ერთია, რაც შეესაბამება კონფედერაცია „ლევიათანის“ განსაზღვრებას.¹⁴ ეს კომპეტენციები უყალიბდება მოზარდ თაობას დაწესებული საბავშვო ბაღიდან, სასკოლო განათლების ყველა დონეზე და დამთავრებული უმაღლესი განათლებით. კულტურათაშორისი კომპეტენციები ყალიბდება ასევე ბავშვებისა და ახალგაზრდების სხვადასხვა ღონისძიებასა და პროექტში მონაწილეობით, ახალგაზრდული კულტურის სახლების, მრავალრიცხოვანი ფონდების და ასოციაციების, ბოლო დროს მოღური „საბავშვო უნივერსიტეტების“ შემეცნებითი საქმიანობით. ბიდგოშჩის ეკონომიკის უნივერსიტეტი უკვე რამდენიმე წელია წარმატებით ახორციელებს პროექტს სახელწოდებით „საოჯახო უნივერსიტეტი“. ის გულისხმობს შვილებისა და მშობლებისათვის ერთობლივ მეცადინეობებს, რაც წარმოადგენს შესანიშნავ პლატფორმას იმ ღონისძიებებისა და ინიციატივების განსახორციელებლად, რომლებიც ხელს შეუწყობენ კულტურათაშორისი კომპეტენციების განვითარებას.

Pshemyslaw Ziulkowski, Cezary Kostsielak
Children and Family University at University of Economy in Bydgoszcz (Poland) -
Promoters of intercultural education
Summary

The intercultural competence is one of the ten priorities of the European Commission, as well as so-called "Ten competencies of the future", which corresponds to the definition of the Confederacy "Leviathan." These competencies are being formed in the younger generation from kindergarten, then, at all levels of school education, to higher education. The intercultural competences are being also formed by the participation of children and young people in various activities and projects, including the educational activities of youth cultural centers, numerous foundations and associations, as well as in fashion lately, "Children's University", whose work in the field of intercultural competences is presented in this article. University of Economy in Bydgoszcz, who are the authors of this article, has been implementing successfully a project entitled "Family University" for several years. This initiative of joint activities for children and parents is also an excellent platform for the implementation of activities and initiatives in the field of intercultural competences, which is also presented in this article.

¹⁴ კონფედერაცია ლევიათანი – 1999 წლის იანვარში შექმნილი არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომელიც წარმოადგენდა პოლონელი კერძო მეწარმეების ინტერესებს.

Ирэна Кудлинска, Светлана Лобода
(Польша)* (Украина)**

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ У СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ В КУРСЕ ИЗУЧЕНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА

Включение иностранных студентов, будущих учителей, в самостоятельную работу, направленную не только на совершенствование собственно лингвистических знаний при изучении русского языка как иностранного, но и творческую деятельность, ориентированную на получение пропедевтических педагогических знаний, обеспечивает активное управление процессом получения, усвоения и закрепления профессиональных коммуникативных навыков и умений. Мы рассматриваем самостоятельную работу как творческий поиск и как условие формирования профессиональных коммуникативных навыков посредством материалов педагогической публицистики, при котором будущий учитель активно воспринимает, осмысливает знания об учительском труде, перерабатывая, углубляя, расширяя полученную и создавая самостоятельно новую информацию.

Использование педагогической публицистики в качестве источника получения новых знаний о русском языке и о будущей профессии не только позволяет обогатить словарный запас студента-иностранца педагогического высшего учебного заведения, но и дает возможность творчески использовать публицистические тексты в совершенствовании учебно-воспитательного процесса при изучении неродного языка. Тексты педагогической публицистики при помощи искусства слова располагают к эмоциональному восприятию профессионально ориентированной информации, глубокому осмыслению содержания педагогической проблематики и тем самым способствуют формированию у иностранных студентов, будущих педагогов, устойчивого интереса к получению профессионально ориентированной информации, эмоционально мотивируют и стимулируют процесс изучения неродного языка.

Предлагаемая методика направлена на то, чтобы уже на начальном этапе изучения русского языка:

- приобщить будущих учителей к чтению специальной педагогической литературы через систематическое изучение материалов педагогической публицистики;
- познакомить иностранных студентов с деятельностью выдающихся педагогов-классиков, их публицистическими произведениями и теми фактами из их жизни, которые способствуют воспитанию творческого восприятия профессии учителя;
- формировать коммуникативные навыки и умения, расширять профессиональный терминологический словарь на примере лучших образцов педагогической публицистики;
- воспитывать устойчивый интерес, любовь и уважение к учительскому труду.

В качестве основной **цели статьи** мы поставили задачу раскрыть основные составляющие методики пропедевтической профессиональной подготовки иностранных студентов в курсе обучения русскому языку. Методика базируется на использовании материалов педагогической публицистики в структуре занятий по русскому языку, что, как подтверждает многолетний опыт преподавания авторов статьи, способствует обогащению словарного запаса психолого-педагогическими терминами и в целом формированию начальных профессиональных знаний у будущего учителя, располагает к созданию эмоционально-непринужденной атмосферы на

* Ирэна Кудлинска - Университет Экономики, Быдгощ.

** Светлана Лобода - Национальный авиационный университет, Киев.

занятии, лучшему усвоению коммуникативных навыков и умений.

Успешность практической реализации предлагаемой методики, на наш взгляд, зависит от следующих педагогических условий организации самостоятельной работы студентов-иностранцев с материалами педагогической публицистики:

- использование разножанровых форм произведений педагогической публицистики;
- организация продуктивного педагогического общения в системе «педагог – студент (будущий учитель)»;
- применение игровых форм обучения в композиционной структуре занятия;
- включение будущего учителя в самостоятельную работу по сбору, обработке и использованию материалов педагогической публицистики;
- реализация приемов эмоционально-интеллектуального стимулирования познавательной активности.

Четкое определение критериев отбора произведений педагогической публицистики является одним из требований при организации работы с разножанровыми формами материалов. Мы считаем необходимым выделить следующие параметры отбора материала педагогической публицистики: критерий тематичности, типичности, доступности, убедительности, эмоциональности и значимости. Предполагается, что эти критерии помогут будущему учителю, студенту-иностранцу, преодолеть языковой барьер в познании ценностей учительского труда.

Критерий тематичности – основополагающий критерий отбора материала педагогической публицистики. Информация материалов педагогической публицистики об учительском труде должна обладать педагогической ценностью, т.е. освещать те особенности учительского труда, знание которых способствовало бы возникновению творческого интереса к учительскому труду.

Критерий типичности призван обеспечить отбор той информации, которая отражает наиболее характерные для учительского труда особенности, а также сформировать профессионально ориентированный терминологический багаж.

Критерий доступности является условием легкости восприятия, правильности понимания информации об учительском труде, получения в конечном итоге удовольствия от изучения материалов педагогической публицистики. Публицистическая информация должна соответствовать познавательным и коммуникативным возможностям будущего учителя, т. е. она должна быть понятной.

Критерий убедительности подразумевает обоснованность и доказательность содержания информации об учительском труде. Публицистическая информация помогает снять барьер неприятия теоретических знаний о труде учителя.

Критерий эмоциональности имеет своей целью вызвать через специфические особенности публицистического произведения (композиционное построение, стиль изложения, языковое оформление информации и т.п.) определенное эмоционально-ценностное отношение к явлениям и фактам учительского труда (удивление, восхищение, интеллектуальную радость, сопереживание и пр.).

Критерий значимости – информация из материалов педагогической публицистики активно воспринимается и усваивается в том случае, если ее содержание является для личности в том или ином отношении значимым, т.е. отвечает определенным потребностям и запросам будущего учителя. Это может быть и понимание практической пользы материала для будущей профессионально-педагогической деятельности, и интерес к новым ценным фактам из жизни великих педагогов, и полезные педагогические советы, рекомендации опытных учителей и пр.

Самостоятельная внеаудиторная работа иностранных студентов в ходе курса представляет собой следующие виды деятельности:

- 1) внеаудиторную, познавательную деятельность, направляемую преподавателем, но

протекающую без непосредственного его влияния (осмысление, углубление, расширение знаний об учительском труде, овладение умениями самостоятельной работы с различными текстовыми источниками педагогической публицистики);

2) поисково-творческую деятельность (подготовка сообщений, «круглых столов», написание сочинений, обсуждение педагогических ситуаций и т.п.).

Результативность самостоятельной работы, направленной на повышение коммуникативного уровня иностранных студентов, зависит от системной реализации совокупности заданий, требующих от студентов умственных и практических действий, ориентирующих студентов на творческое применение знаний из области педагогической публицистики и личных наблюдений. При разработке системы заданий для самостоятельной работы, учитывая воспитательные цели пробуждения интереса к учительскому труду посредством материалов педагогической публицистики, мы считаем необходимым придерживаться следующих требований:

1) система заданий должна учитывать специфику публицистического материала педагогической направленности;

2) при построении системы заданий следует сочетать различные типы самостоятельной работы: репродуктивные, учебно-поисковые, творческие;

3) система заданий должна способствовать активизации мыслительной и коммуникативной деятельности будущего учителя – студента-иностранца;

4) система заданий должна формировать прочные знания, профессионально-педагогические коммуникативные умения и навыки будущего учителя;

5) система заданий должна давать будущему учителю возможность проявлять свои профессионально-коммуникативные способности и развивать (совершенствовать) их.

Задания предлагаем распределить по блокам. Творчески сочетая задания из разных блоков, преподаватель и студенты в активной совместной деятельности создают гармоничное, целостное представление о специфике учительского труда.

Блок №1 «Информационно-познавательный». Практическая направленность указанного блока заключается в активном чтении и выполнении серии учебно-практических, поисковых заданий, направленных на развитие познавательной активности, самостоятельности мышления и творческой инициативы будущего учителя.

Это способствует активному включению студентов в чтение публицистических материалов и извлечению из них ценной информации о жизни и творческой деятельности, педагогическом опыте великих педагогов-классиков, учителей, их мыслях, чувствах, переживаниях, положительных и отрицательных сторонах учительского труда, профессиональной компетентности педагога, его личностных качествах и пр. Изучение творчества выдающихся педагогов посредством материалов педагогической публицистики приобщает к идеям классической педагогики.

Блок №2 «Педагогическая осведомленность» предусматривает выявление у студентов наличия знаний об учительском труде. Перечень контрольных вопросов позволяет определить сознательность и объективность ответов:

– Нравится ли Вам читать материалы педагогической публицистики?

– О каких личностных качествах, педагогических способностях Вы узнали со страниц педагогической публицистики?

– Изучив серию произведений педагогической публицистики, как Вы считаете, в чем заключается основная цель работы учителя?

– Часто ли Вам приходится обращаться к материалам педагогической публицистики?

– Изменилось ли Ваше отношение к учительскому труду после знакомства с материалами педагогической публицистики?

Для выявления педагогической осведомленности будущего учителя о содержании

учительского труда, его творческого характера, личностных качеств учителя на обсуждение может быть вынесен ряд педагогических ситуаций.

В качестве критерия сформированности опорных знаний рассматривается правильность и полнота ответов, привлечение в качестве доказательства своей точки зрения информации из материалов педагогической публицистики.

Блок №3 «Педагогические умения» направлен на то, чтобы усилить нацеленность личности будущего учителя на выбранную профессию, формирование психологической готовности к ней. Данный блок включает самостоятельную деятельность будущего учителя. Самостоятельная деятельность дифференцируется по уровням сложности от репродуктивных, познавательных действий по заданному образцу, поисковой деятельности до индивидуальных заданий на основе интеграции разнообразных видов учебной деятельности с использованием гностико-эвристических, репродуктивных, исследовательско-творческих, игровых методов. Исходя из уровней сложности самостоятельной деятельности, были разработаны следующие задания:

- обзор и обсуждение произведений педагогической публицистики;
- разработка кроссвордов, ребусов, тестовых заданий, педагогических викторин по изученным материалам;
- ведение рабочих конспектов, составление сборника цитат, написание сочинений по публицистическим материалам;
- разработка воспитательных игр, составление фрагментов педагогических ситуаций;
- анализ педагогического опыта учителей.

Такие задания воспитывают внимание к публицистическим материалам, освещающим различные стороны школьной жизни, передового педагогического опыта, развивают у студентов оценочное критическое отношение к содержанию, выявляют личностное отношение к описанным ситуациям и фактам.

Блок №4 «Творческое проектирование» направлена развитие у будущего учителя способностей ставить и решать творческие задачи, проектировать собственную деятельность. Формирование готовности к творческой деятельности осуществляется на основе следующих творческих стимулирующих заданий:

- задания, направленные на формирование исследовательских творческих умений: подготовить вопросы для интервью, проанализировать публицистический текст;
- задания на осмысление информации публицистического материала: написание статьи, очерка, репортажа, разработка газетной рубрики;
- задания композиционного характера: придумать заголовок к отрывку или целому произведению, выявить замысел публицистического произведения;
- задания хрестоматийно-содержательного характера: написание рассказа-загадки по серии материалов педагогической публицистики;
- задания персонализирующего характера: составление словесного портрета учителя, изображенного на фотографии;
- задания творчески осмысленные: написание рефератов, докладов по творчеству великих педагогов, обобщение опыта работы педагогов-новаторов, подготовка публицистических журналов, газет, подбор статейного материала и обработка его в иллюстрированные комплекты.

Задания последнего блока, безусловно, требуют продвинутого уровня знаний языка и могут быть использованы на завершающем этапе обучения.

Общая схема занятия

Предлагаем общую схему занятия, практическая часть которого может содержать следующие виды учебной работы:

1. Чтение публицистических материалов (по выбору).
2. Работа с терминологическим словарем: дайте толкование следующим понятиям, ключевым словам текста.
3. Конспектирование из текстовых источников высказываний известных педагогов, философов, писателей, журналистов о роли учителя в жизни общества.
4. Подготовка творческих сообщений по следующим темам:
 - а) жизнь и творчество великих педагогов-классиков;
 - б) педагогическая культура учителя;
 - в) из опыта работы школьных учителей.

Методические указания к самостоятельной работе студентов. Самостоятельная работа студентов-иностранцев прежде всего связана с работой над текстами и выполнением разработанных к ним заданий. При этом они должны выделить в тексте всю новую лексику, подобрать к ней соответствия в родном и русском языках, составить тезисный план текста, подготовить устный пересказ текста. По окончании работы студентам предлагаются дополнительные тексты по той же теме, а также рекомендуется самостоятельно найти и представить на занятии информацию в рамках обсуждаемой проблематики. В ходе работы над каждым текстом необходимо подготовить письменную работу (форма оговаривается преподавателем).

Методические указания к совместной самостоятельной работе студентов и преподавателя. По прочтении текста студентам предлагается самостоятельная работа, которая заключается в выборе правильного варианта ответов по предложенному тексту, подстановке нужных лексических единиц в предложениях из текста, т.е. осуществление многократного и внимательного изучения текста. После этого они составляют аннотацию с комментариями к тем выдержкам из текста, которые требуют более глубокого осмысления, анализа и обобщения. Аннотации передаются выбранному на занятии «редактору газеты». Таким образом, решается задача обучения студентов правилам работы в коммуникационной сети и формирования медиаобразовательных умений. Заключительной проверкой является написание заметки с использованием предусмотренного для данного аспекта публицистического стиля и объема. Заметка содержит оценку тем, суждений, с которыми они ознакомились, и комментарии своей собственной позиции по данной проблеме. Заметка отправляется преподавателю, который оценивает работу не только по количеству использованных в ней лексических единиц, но и комментирует качество отбора, целесообразность их использования в данном контексте, что свидетельствует о сформированности личностного, эмоционально-ценностного отношения к окружающим студентам объектам и явлениям педагогической действительности.

Навыки и умения, которыми должны овладеть студенты. Предполагается, что по окончании курса студенты смогут соответствовать требованиям, предъявляемым к абитуриентам педагогического вуза. Достичь определенного программой уровня устной и письменной коммуникации. Уметь вступить в контакт с носителями языка с целью быть понятыми по широкому кругу жизненных и профессиональных вопросов. Логично и связно воспринимать и представлять информацию в устной и письменной форме. Развить и закрепить навыки письма на иностранном языке, при этом письмо рассматривается как средство активизации усвоения языкового материала. Большое внимание уделяется коммуникативности устной речи, мотивированному высказыванию в формах монологической и диалогической речи в виде пояснений, аргументации, выводов, оценки явлений, возражений, сравнений, противопоставлений, вопросов, просьб и т.д.

Овладеть навыками чтения на иностранном языке с различной степенью полноты и точности понимания: просмотровым, ознакомительным и изучающим. Научиться свободно читать оригинальную монографическую и периодическую литературу на иностранном языке

по тематике широкого профиля в соответствующей отрасли знаний и статьи из газет и журналов.

Оформлять извлеченную из источников на иностранном языке (письменных и устных) информацию в виде перевода, резюме, аннотации и реферирования, написание докладов.

Уметь формулировать свое мнение, выступая с сообщениями, докладами, участвуя в дискуссиях, работая в больших и маленьких группах.

Выявлять ключевые параметры проблем, подбирать, оценивать и анализировать информацию, решения, проекты в устном и письменном виде.

Принципы оценивания уровня достижений студентов. Специфика иностранного языка как предмета изучения такова, что создание абсолютно объективной оценки критериальной базы оценивания уровня достижений студентов не представляется возможным. Существует несколько факторов, которые определяют возможный подход к оцениванию.

Во-первых, это работа в группах, что предполагает постоянное изменение функций и ролей каждого студента на каждом учебном занятии.

Во-вторых, это самостоятельная подготовительная учебная работа вне аудитории. Оценка должна выполнять не только фиксирующую функцию относительно формальных результатов обучения, но и работать на его (студента) образовательную перспективу.

Этот фактор понуждает нас вводить индивидуальную экспертную оценку уровня достижений студента преподавателем, которая накладывается на взаимное и самооценивание работы в группах. Критериями этих оценок является уровень и динамика (положительная или отрицательная) коммуникативной компетентности студентов, которая происходит на иностранном языке. Из большого ряда навыков, умений и признаков языковой компетенции как оцениваемых результатов обучения, следует назвать следующие:

- организация и представления данных в различных формах с ориентацией на слушателя;
- активное слушание;
- понимание устной и письменной информации;
- участие в дискуссиях;
- аргументированное представление своей точки зрения, интерпретирование различных точек зрения;
- редактирование собственных текстов;
- использование различных жанров и форм коммуникации;
- извлечение информации из художественных и публицистических текстов, СМИ, электронных носителей и т.д.

Выводы. Наличие интереса к какому-либо виду деятельности является необходимым условием ее успеха. Развитие интереса к приобретению знаний об учительском труде из материалов педагогической публицистики представляется нам как неотъемлемая часть подготовки студентов-иностранцев к будущей профессиональной деятельности в высшем учебном педагогическом заведении. Уровень развития эмоционально-волевой сферы (возможность управлять своим эмоциональным состоянием, преодолевать интеллектуальные барьеры, стремление к самостоятельному поиску) влияет на систематичность и последовательность усвоения знаний в процессе изучения русского языка на материале текстов педагогической публицистики. Коммуникативная готовность формируется на основе развития познавательных процессов будущего учителя: памяти, внимания, восприятия, воображения, мышления, речи. Воспитательный аспект таких занятий обусловлен наличием определенного уровня коммуникативных знаний и умений, необходимых для организации и осуществления процесса формирования и закрепления пропедевтических профессиональных знаний путем использования материалов педагогической публицистики. При этом процессуальная включенность

студентов достигается путем сочетания учебно-познавательной, учебно-практической и самостоятельной деятельности.

Перспективу дальнейших исследований связываем с поиском путей повышения уровня собственно языковых знаний у студентов-иностранцев в курсе изучения русского языка, созданием определенных педагогических условий для их актуализации в практической деятельности и одновременно различных форм организации самостоятельного поиска и осмысления профессиональной информации при помощи педагогической публицистики.

Литერატურა:

1. Мещеряков В. Н. Жанры учительской речи: Публицистика. Рецензии на сочинения. Отзывы. Школьные характеристики. Педагогические эссе: Учебное пособие/ В.Н. Мещеряков. М.. Флинта: Наука, 2003.
2. Педагогическое речеведение. Словарь-справочник. Изд. 2-е, испр. и доп./ Под ред. Т. А. Ладыженской и А. К. Михальской; сост. А.А. Князьков. М. Флинт, Наука, 1998.
3. Лобода С. М. Педагогическая публицистика в системе допрофессиональной подготовки студентов-иностранцев: Учебно-методическое пособие для преподавателей и студентов высших педагогических учебных заведений / С. Н. Лобода. Луганск: Альма-матер, 2007.

**ირენა კუდლინსკა, სვეტლანა ლობოდა
უცხოელ სტუდენტებში რუსული ენის სწავლებისას პროფესიონალური
პედაგოგიური ცოდნის ფორმირების მეთოდოლოგია
რეზიუმე**

სტატიაში აღწერილია უცხოელ სტუდენტებში რუსული ენის სწავლებისას პროფესიონალური პედაგოგიური ცოდნის ფორმირების მეთოდოლოგიის საკვანძო საკითხები. მეთოდოლოგია ეფუძნება პედაგოგიური პუბლიცისტიკის მასალის გამოყენებას, რაც ხელს უწყობს ლექსიკური მარაგის ფსიქო-პედაგოგიური ტერმინებით გამდიდრებას და საერთოდ, მომავალ მასწავლებელში დაწყებითი პროფესიული ცოდნის ფორმირებას, კომუნიკაციური უნარების უკეთ ათვისებას.

**Irena Kudlinska, Swietłana Loboda
*Methodology of forming professional pedagogical knowledge in foreign students during
the study of Russian language*
Summary**

The article describes the key components of the methodology of foreign students' propaedeutic professional training while learning Russian. The method is based on the use of journalistic materials on pedagogy within the structure of Russian lessons, which, as confirmed by many years of the authors' teaching experience, contributes to the enrichment of the vocabulary with psycho-pedagogical terms and, in whole, to the initial formation of professional knowledge of future teachers, the creation of an emotionally relaxed atmosphere in the classroom, and to better assimilation of communicative skills.

Lina Garšvė
(Lithuania)

CHALLENGES OF INTERCULTURAL EDUCATION TO THE UNDERSTANDING OF MIGRANT PUPILS' NATIONAL IDENTITY

In the course of intense migration, certain social, cultural, political and pedagogical conditions occur that correspond to the need to look in a different way and to analyse the understanding of national identity of migrant pupils. There is a need to analyse what paradigms, methodologies and education methods are important under such conditions. Referring to the fact that a changing social, cultural, political and science paradigms are full of new migration challenges, it becomes essential to actualize the perception of new socio-educational and cultural phenomena, along with their constant interacting importance. In the context of paradigms' conversion, society changes, the necessity of "new thinking" and knowledge emerges (6, 7, 10). Modern forms of migration, interculturalism, globalization change national politics, society, education system. National identity's issue with hidden and visible discourses is not an exception. The analysis of national identity's construct and its understanding is not a new problem which origins are related to psychoanalysis, but when the issue of identity's change is questioned regarding modern processes it becomes especially important to various spheres. Identity is formed by various social, cultural, political factors, therefore, different types of identity are respectfully distinguished: cultural, national, religious, political, social, etc. In the course of changing society due to modern globalization processes, society's relationship with the past changes as well. This stimulates to reconsider the understanding of national identity. Society's relationship with the past becomes fragmental, inconsequent, grand narratives collapse, as a result national identity gains more shades of subjectivity and changes collective, identified identity's construct. The more traditions are lost, rejected when everyday life demands reconstruction under dialectics conditions, i.e. local – global, native – immigrant, etc. the more individuals are forced to negotiate their identity. It is worth to mention that classical theory on national identity is related to the territory, geopolitical location. However, modern processes consider the discourse of national identity as interterritorised and raise the aspects of global identity. Consequently, identity becomes decentered, deterritorised, there are no links with a particular geopolitical location, therefore, the aspect of ethnic identity independent from a particular location is being raised. Recently, the issue of decentered identity has been especially relevant in education system when due to various migration forms a person does not relate himself/herself to a particular location but preserves emotional, psychological, natural links with the nation combining emotional shades of other cultures. It means very important becomes interdisciplinary (educational, anthropological, sociological etc.) view to national identity. As well, it becomes important to analyse the identities of different pupils encountering ethnic variety in a homogeneous environment. Inevitably there is a need to speak about hermeneutical pedagogy, which is the practice of intercultural education, that forms conditions for a dialogue and enablement of *distinctiveness* in intercultural educational environment. These issues imply the main **aim of the article** – to analyse the challenges of intercultural education to the understanding of migrating pupils' national identity.

Methods: scientific literary analysis, meta-analysis.

From one-dimensional toward multi-dimensional understanding of identity

The object of identity is researched by various scientific spheres, therefore, the complexity and inter-disciplinary of researchers of national identity expose is in international scientific

research. *Researchers of identity in the field of sociology* analyse the identity in the context of social memory, emphasizing intermittent relationship with the past, in the context of migration, highlighting immigrant's positioning, as well theorists of nationalism of modern trend researches analyse the issue of national identity employing constructive national myths and their variability depending upon creators' aims and expectations. *Researchers of national identity in the field of anthropology* analyse the variety of configurations of identity's sociocultural expression, identity's ethnic and national, also emphasising the trajectory of creation of "personal space" through an identity's displacement. *Researchers of identity in the sphere of education* analyse the change of national identity at senior school age through definitions of personal national sameness, emphasizing the need for education based on national values and as well as the aspects of change in the education philosophy of national sameness, emphasizing the ratio of education of multicultural and national sameness.

The beginning of identity's investigation is related to psychoanalysis, psychology and sociology, however, in contemporary scientific researches this concept is being widely used in social sciences and humanities (22). Traditional theory of identity covers psychology's deposits and the beginning is related to E. Erikson's personal perspective of individual's identity. It is an individualistic theory which does not analyse groups of individuals or social identities covering gender, ethnicity, sexual orientation. Traditional theories concentrate on individual, personal theory of identity's evolution ignoring existential dimension of group of people. However, Derald Sue (2007), suggested tripartite structure that helps to perceive diverse dimensions of personal identity. He used three levels of identity: *individual* – sharing of individual qualities with the group members; *group* – covering such components as gender, class, race, socioeconomic status, religion, culture, etc; *universal* – individuals share their experience with the whole humanity.

The importance of identity's investigations grew in 1980 and 1990 when not only individual forms of identity but collective ones as well were started to be investigated. Identity is involved in the discussions of narrative's role in the society, postmodernism, globalization, nationalism, cultural pluralism, social movements, social inequality. Identity also became a central position in feministic social theory, in masculinity studies. Researches discuss about fragmentation and loss of identity. Duality of identity in postmodernism was investigated.

Often identity is defined through a binary position: similarity and difference. Consequently, when constructing own identity there is a double opportunity: 1) construction of identity through the similarity with other representatives of a group; 2) or through the difference from the existing group i.e. a person realizes himself/herself as much as he/she differs from others. The idea of solid and harmonized person's identity is strange also to J. F. Lyotard (2010). In his opinion, person's identity changes depending upon the situation, therefore, various aspects of identity are characteristic to an individual. In collision with *distinctiveness of the other* an individual starts reflecting own identity in order to see how similar or different he/she is from *the other*. As a consequence, identity may be treated as a reflexive project (10), when we are as we are because we make ourselves like this. This way of making foresee the trajectory of identity's evolution from the past till the foreseen future while creating the present. According to A. Giddens (2000), reflectivity is constant and inclusive.

A certain dominating cultural discourse may reconstruct identity in a new way which in this case is expressed as hybridity (1). Hybrid identities may be liberating and transgressive since they issue challenges and trespass old limits and offer the third place (4). The example of the third place could be Lithuanian diaspora abroad, for instance in England. The third place here is named as a connection between Lithuanian and English cultures. Diasporic identity is treated as engaging culturally syncretic third place. Hybridity, transnationalism – modern trends that issue challenges to interterritorised collective identity's idea, e.g. nation. When hybridity is analysed, usually it is understood at the perspective of globalization (1). The concept of hybridity is influenced by the

theories of postmodernism, post-structuralism and reflects identity's constructive conception (1, 621). Multiple and hybrid identities are the axis of post-structural culture theory and postmodernism. The theory of hybridity treats the identities as changing and random/unexpected. Cultural hybridization points at melting of old forms and construction of the new ones. This phenomena might be detected in migration studies, anthropology, sociology, cultural studies. As a consequence, we may state that postmodern state changes the concept of national identity from interterritorised to decentered, deterritorised.

The component of modern identity's theory is the theory of identity's negotiations emphasizing the conception of identity or reflexive "me" considered through explanation mechanism in the process of intercultural communication (21). Identity is a reflexive, empirical construct of self imagination, which is formed through culture and certain collision situations. The theory of identity negotiations is defined through interaction process when individuals define, express, modify, question their own and others' identities (21). Contemporary identity's theories postulate national identity as an object that constantly gets new meaning. Identity is characterized by dynamics avoiding fixation. Theories of modern identity postulate that every national identity might be changed by negotiations which involve multiple identifications and sub-identities as well as multiple social, psychological and cultural dimensions in everyday life.

Constructional changes of national identity in the context of intercultural education

Education system is an important aspect while analysing the shift of national identity, especially when the national identity is discussed. Therefore essential problems occur – reconceptualization of education in the national identity of migrant pupils in the context of the migration process. As L. Garšvė (2014), discuss, when tradition (ethno-culture) confronts civil spirit, dialogism confronts otherness there is a need to analyse the national identity as a multiple, complex construct and to identify how these changes influence education. Under such conditions, pedagogues must solve the issues regarding integration of migrant pupils who have different linguistic skills and linguistic experience into the current linguistic, didactic and social environment. Scientists of qualitative researches concentrate on the issue of negotiations of children and teenagers' national identity, analyse the meaning of their dependence upon national state and constructions of national identifications through education system (21).

While analyzing the case of Lithuanian education in respect of national identity it is worth to mention that significance of national identity is a relevant problem in Lithuania. This was influenced by oppression of the Soviet Union when the conception of global citizen was actively formed using education system as a tool. However, after Lithuania has restored independence, special attention was paid at preservation and fostering of national identity. This reflection is felt also in today's education system. The schools appeal to safety and development of national identity through linguistic competences and practice also presenting a homogeneous discourse of culture. However, when Lithuania became the EU member, when entered the Schengen area rapidly developing various modern globalization processes caused the need for reconceptualisation of national identity. Active emigration of Lithuanian citizens, re-emigration cause identity's subjectivity i.e. when nationality becomes not as geopolitically defined structure but is related to emotional affection to the nation. Therefore, it might be state that national identity is decentered and deterritorised. Consequently, instead of the word nation's citizen a broader concept is being used – global citizen. Since this concept is not legal, there are many doubts what the concept global citizen involves and how its usage should be reflected in education system. However, various investigations carried out by Lithuanian scientists testify about the problem of the change of Lithuanian national identity in education system: L. Garšvė defended doctoral dissertation on "Education of National Identity of Lithuanian origin pupils applying methodology of hermeneutic

pedagogy”, 2014; L. Lukočiūtė, R. Mickutė “Hermeneutic analysis of teaching/learning experiences caused by return emigration” (2008); J. Ruškus, D. K. Kuzmickaitė “Education features of the children who returned to Lithuania: the case of Šėltinis school” (2008), J. Ruškus “Experience of pupils of Lithuanian origin who came to Lithuania: the case of “Lithuanian house” school” (2008); D. Antinienė “National identity of Lithuanian academic youth” (2011), etc. According to D. Antinienė (2011), the content of individual’s national identity defined as national self-consciousness may be very wide: it is formed by the feeling of dependence to the nation, understanding of nation’s interests, culture, knowing the language, place of residence. In addition, cognition and evaluation of own nation as well as other nations become very important.

The importance of national identity is significant to education systems of other countries by made various researches. *Ethnic school context and the national and sub-national identifications of pupils* (3). The authors of this work analyse the change of national identity of immigrants’ children in Belgian schools. The research points out that identities of immigrants’ children do not fight with each other, on the contrary, multiple identities are created. It is emphasized that greater ethnic variety at school stimulates pupils’: 1) social, educational isolation; or 2) tendency to recategorise own identity trying to reduce social tension with local pupils. Majority of researchers use the concept *biculturalism* (Benet-Martínez, Leu, Lee, & Morris 2002; Tadmor, Tetlock, & Peng, 2009), which provides dual opportunity: a) assimilation or b) isolation. Alba (2005) indicates that immigrants may pursue equal cooperation with the majority in order to reduce social tension, isolation through institutionalisation which includes the following forms: language, religion and citizenship.

The research *The Culture Project: diasporic negotiations of ethnicity, identity and culture among teachers, pupils and parents in Chinese language schools* (3) analyses the discourse of Chinese immigrants’ identity at schools in Great Britain. In the research it is indicated that parents and teachers consider schools as a source that helps to feel more Chinese. Often identity is related to culture and it is treated that loss of culture is equal to identity loss or identity crisis. In addition, in the research it is emphasized that there are possible hybrid identities that point at the third place (Bhabha, 1990). The third place in this research is indicated as a link between Chinese and British cultures when speaking about Chinese diaspora in Great Britain.

Another research *Teachers from the majority population – pupils from the minority: Results of a research in the field of Greek minority education* (15), analyses the case of Greek schools, the problem of identity of Turkish immigrants’ pupils encountering with local educators. The research emphasizes that teachers are still against heterogeneous classes, discriminate ethnically and culturally diverse pupils and pursue an “ideal” class which, in their opinion, is homogeneous. Majority of Greek teachers identify themselves as defenders of Greek culture and concentrate teaching on protection and development of Greek identity.

The above mentioned researches show that schools in various countries encountering ethnic variety also encounter the problem of pupils’ identity. Therefore, empowerment of heterogeneous class and dialogue within it become very important but not the expropriation of discourses and reticence. The importance of heterogeneous environment is illustrated by *the common ingroup identity model*, which indicates the importance of inter-ethnic contact and friendship. Referring to this theory, contacting individuals from different social and cultural groups show greater tendency to recategorise their identities. For the strangers it creates a wish to contact and become friends with the local, also it might influence strengthening of national identity. For the local people it may reduce social tension with the strangers. In such case negotiation of identity becomes essential. It is worth to mention that a school and education politics carried out in it are the reflection of national politics. According to V. Rubavičius (2011), state is effective in education system where it can stimulate consolidation of national features. Every education system is a political way in an appropriate manner to expropriate discourses with all accompanying forms of knowledge (Foucault,

1998). Every society controls the “production” of discourse through which the conception of identity is formed to be able to manage it, and when the discourse becomes inconvenient – to eliminate it. According to M. Foucault (1998), it is done through various prohibitions, separations, rejections. In this case national identity is considered as an object controlled by the great discourses. However, construction of identity involves also an individual level when an individual can make certain decisions.

The researches discussed above also point at limitation of classical identity theories and question the need for multiple, hybrid, global identity theories in education system. So, there is a need to discuss about the educational conditions letting to explore different understandings of national identity. A pupils’ transition from one education system to another reflects the different conceptions of national education, which becomes problematic. Migrant pupils are not considered as creators and representatives of conceptions of narrative identities of different nationalities’ they have different cultural experiences and multiple identities (9). The national education system, like “grand identity’s narrative”, educates migrant pupils in the context of a national policy, selecting ethno-linguistic national narrative, not reacting to necessary interaction with “national narrative” created in the migration process. This happens because schools ensure collection of political discourses and their transfer to pupils following political-social order reacting to reforms of education bureaucracy, issued documents reflecting the power of restructuring and control, allowing restrictions and control the education activities at school (6).

Hermeneutic pedagogy as a unity of educational philosophy and practice

Hermeneutic pedagogy in education philosophy refers to the aim of a subject’s internal (self) liberation when teachers applying this methodology have opportunities: to refuse old models of thinking and education proceeding and adopt self-reflection and reflection of pupils’ experiences (9). Multidimensional national identity which corresponds to identity’s deterritorialisation and deceteredness, which indicates referring to the criticism of the narrative of institutional history and metamorphoses of consciousness.

When analyzing the issues of experience of identity’s safety and development of migrants’ pupils at school we undoubtedly encounter the grand/master narratives which through the programmes of pupil’s education and self-education at school are expressed as power discourses that control pupils’ social, cultural, personal medium. In power games the winner is the one who has more powers. Therefore, pedagogues representing education system are the agents representing power discourses and the pupils in this case obey the rules of power games. In the course of changes of grand narratives, identity change is also possible, however, identity formed in hermeneutical interpretation is more stable. A pupil interpreting symbols, phenomena or reports in his/her own way that are not his/her own make them the own ones. Therefore, the issue of subjective identity arises. However, we must admit that hermeneutics in education is still related to the grand narratives.

Hermeneutic pedagogy refers not only to a possible dialogue between otherness, but also to the emphasis of possible incomprehension, differences and education of perception. Differences exit and constantly multiplies due to globalization, technical advances, information and migration, therefore, the change of these differences influences the development of a migrant pupils.

Therefore, it is very important to speak about identities of different pupils, especially encountering ethnic variety in homogeneous environment. Inevitably there is a need to speak about a dialogue and enablement of *distinctiveness* in intercultural educational environment. In order to enable the differences and their equal dialogue one of the methods might be the *method of hermeneutical class* (20), as a way to solve the problems in intercultural classes. Practical didactic applicability of hermeneutical philosophy occurs here. The feature of hermeneutical class is a public and multiple discussion of pupils' subjectivity, enablement of their voices, explanation of related meanings and problems applying the methods of hermeneutics, dialogue and dialectics (16, 40). Hermeneutics helps to disclose the multiplicity of meaning whereas a dialogue – to emphasize existential problems. Migrantology researchers emphasise that safety and development of identity which is defined through variations of identity, its forms, existential, educational problems is an acute problem of integration into society. As G. Mažeikis (16, 42) states, the method of hermeneutical class is also applied when a group of pupils or students is trying to look deeper inside any literary or historic text in order to reveal its either already lost meanings or hidden between the lines or implication. Such reading is slow and thorough different from the one characteristic to modern world way of fast reading when it is considered that the thought read at a glance is adequate to the thought of writer's era or civilization.

While analyzing practical application of hermeneutics it is worth to mention that its elements are used not only in education system trying to enable distinctiveness but they are also applied in psychoanalysis when trying to reveal various layers of meaning, also used in intercultural communication. When analyzing intercultural groups and migration K. Liberman emphasizes the importance of hermeneutics method while solving intercultural communication problems (12, 53-83). He highlights that hermeneutic communication analysis points not at the communication act but at what the communication says, what meaningful content is revealed. The scientist stresses that absence of deep dialogue stimulates tensions. Intercultural hermeneutic class is a group analysis of subjects identity's narrative applying method of hermeneutics which is related to exploring and repetitive understanding (16, 45). Hermeneutic class provides opportunities for the change of individual's self-understanding and deep intercultural evolution of participants. Deep understanding and its repetition creates conditions for changes of a person and his/her thinking, together changing the essence of life, relationship with social world, culture or even with the world itself.

Contemporary schools when encountering migration challenges also encounter the importance of intercultural (self)education. When children with different ethnic backgrounds come to schools they encounter educational and existential problems, i.e. they experience various traumas of identity evolution (9). Since these problems are not being widely solved at a school or family's level therefore, class becomes an important aspect of adaptation and integration. In such a case it is advisable to apply the method of hermeneutic class which helps to enable differences, to hear multiplicity of voices, to implement deep dialogue and point out peculiarity of *other* emphasizing it or suppressing. This would create conditions not only for pupils to understand different conception of identity but also for pedagogues to change didactical provision of methods transferring to the conception of global identity.

Conclusions

1. Having performed theoretical analysis of scientific literature, it was determined that national identity in the context of modern migration becomes a multidimensional, complex construct corresponding to the dialogue of modernity and tradition. The construct of national identity acquires the aspects of multiplicity, fragmentation, performativity, liquidity and hybridity that question the need of reconstruction of national identity at schools.

2. The article shows that contemporary migration changes the conception of nation as a geopolitical formation, the relation with nation's past also changes, the shift of national identity is supposing towards decentered, deterritorised identity.

3. Developing national identity of migrant pupils by applying the methodology of hermeneutic pedagogy and the need for importance of reflection and interpretation of lived experience emerge. Dialogue then becomes important, not only understanding but also as an approach to giving sense of the lived experience with all the discourses of differences leading to the interactive relationship with otherness.

4. It has been revealed that in education, not only strict rules prevail but various interpretations and varieties of perception in practice are available as well. It is emphasised that due to the migration process in the education environment of pupils' variety in a school class exposes also educational paradigm oriented to a pupil and his/her experience, culture that supposes the necessity to emphasise integrity of education practice and education philosophy.

Literature:

1. Anthias F. New hybridities, old concepts: the limits of 'culture' // *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 2001.
2. Antinienė D. *Lietuvos jaunimo tautinis tapatumas*. Kaunas: Technologija, 2011.
3. Archer L., Francis B., Mauc A. The Culture Project: diasporic negotiations of ethnicity, identity and culture among teachers, pupils and parents in Chinese language schools // *Oxford Review of Education* Vol. 36, No.4, August 2010, 2010.
4. Bhabha H. *Nation and narration*. London: Routledge, 1990.
5. Derald W. S. *Counseling the Culturally Diverse: Theory and Practice*, 2007.
6. Duoblienė L. *Ideologizuotos švietimo kaitos teritorijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011.
7. Foucault M. *Disciplinuoti ir bausti*. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
8. Fullan M. *Pokyčių jėgos: skverbimasis į ugdymo reformos gelmes*. Vilnius: Tyto alba, 1998.
9. Garšvė L. *Education of National Identity of Lithuanian origin pupils applying methodology of hermeneutic pedagogy*. Doctoral dissertation. Šiauliai, BMK press, 2014.
10. Giddens A. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai, 2000.
11. Kuhn T. S. *Mokslo revoliucijų struktūra*. Vilnius: Pradai, 2003.
12. Liberman K. B. *The Hermeneutics of Intercultural Communication* // *Anthropological Linguistics* Vol. 26 (1), 1984.
13. Lyotard J. F. *Postmodernus būvis: ataskaita apie žinojimą*. Vilnius: Baltos lankos, 2010.
14. Lukočiūtė L., R. Mickutė. *Grįžtamosios migracijos sukeltamų mokymo(si) patirčių hermeneutinė analizė*. Master paper. Šiauliai, 2009.
15. Magos K. *Teachers from the majority population-pupils from the minority: Results of a research in the field of Greek minority education* // *European Journal of Teacher Education* Vol.29, No.3, August 2006, 2006.
16. Mažeikis G. *Skirtingumo ir integracijos dialektika hermeneutinėje klasėje* // *Mokytojų ugdymas* Nr.15 (2). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2010.
17. Mieke Van Houtte and Piet Van Avermaet. *Ethnic school context and the national and sub-national identifications of pupils in* *Ethnic and Racial Studies* Vol. 34 No.2 February 2011, 2011.
18. Rubavičius V. *Nacionalinis tapatumas medių aplinkoje* // *Nacionalinis tapatumas medių kultūroje*. Vilnius: Kitos knygos, 2011.
19. Ruškus J., Kuzmickaitė D. *Į Lietuvą grįžusių vaikų ugdymo ypatumai: „Šėltinio“ mokyklos*

- atvejis // Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai. Vilnius: Versus Aureus, 2008.
20. Sotirou P. Articulating a Hermeneutic Pedagogy: The Philosophy of Interpretation in Journal of Advanced Composition. Vol. 13 (2) Fall, 1993.
21. Ting-Toomey S. Identity Negotiation Theory: Crossing Cultural Boundaries // B. William Gudykunst (Ed.). Theorizing About Intercultural Communication. Sage Publications, 2005.
22. Wrong D. Adversarial Identities and Multiculturalism // Society 37(2). 2000.

ლინა გარშვე
*კულტურათაშორისი განათლების პრობლემები მიგრირებადი მოსწავლეების
 მხრიდან ნაციონალური იდენტობის გამოვლენისას*
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ნაციონალური იდენტობის ცვლილებების საკითხი და მისი გავლენა განათლების სისტემაზე მიგრაციის ჩარჩოებში. გამოვლენილია ნაციონალური იდენტობის ცვლილებების დინამიკა და მისი განმსაზღვრელი ფაქტორები უცხოელი და ლიტველი მოსწავლეების მაგალითზე. უცხოელი ავტორების კვლევები აჩვენებენ ცნობიერების ცვლილებების დინამიკას. წარმოდგენილი სტატია არის ჰერმენევტიკული პედაგოგიკის მაგალითი, რომელიც ქმნის ასეთი მოსწავლის კლასთან პრაქტიკული შეგუების პირობებს, ამასთან გამორიცხავს მისი ცნობიერების ტრამვირების რისკს. ჰერმენევტიკული პედაგოგიკა განიხილება როგორც მეთოდოლოგია, რომელიც აერთიანებს განათლების თეორიასა და პრაქტიკას.

Лина Гаршве
*Проблемы межкультурного образования при выявлении национальной
 идентичности мигрирующих учеников*
Резюме

В статье описываются вопросы изменения национальной идентичности и отражение на системе образования в рамках миграции. Автор выявляет динамику изменения национальной идентичности и факторы, определяющие ее, ссылаясь на литовских и зарубежных ученых. Исследования зарубежных авторов показывают динамику изменения самосознания, начиная с модели одномерной идентичности, заканчивая многомерной моделью. Данная статья представляет собой пример герменевтической педагогики, которая создает условия для практической адаптации такого ученика в классе, при этом избегая риска травмирования его самосознания. Герменевтическая педагогика рассматривается как методика, объединяющая теорию и практику образования.

Mehmet Selim Ayhan
(Turkey)

EVALUATION OF SERGI JIKIA'S TURKISH READER IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE WITHIN THE CONTEXT OF LITERARY TEXTS

Introduction

Teaching Turkish as a foreign language in Georgia has a long history. As researches like Thompson note, it goes back to 7th century, when Hazar Turkish was one of the foreign languages spoken in Georgia out of six (11, 19-23).

Various sources had been used in this historical process of teaching Turkish Language. Books prepared during Tsar and Soviet regimes of Russia are the ones worth of mentioning in this context. As for the Soviet period of Georgia, books prepared by Georgian Turkologistin terms of teaching Turkish as a foreign language for Georgian native speakers, are interesting. After the collapse of Soviet Union direct relations between Georgia and Turkey constitute a new level in terms of utilising new sources in the process of teaching Turkish Language.

The first researcher who used the method of compilation and/or collation in terms of teaching Turkish as a foreign language in Georgia was the founder of Turkology in Georgia Sergi Jikia. In 1965 Sergi Jikia published the first and second issues of the Turkish Textbook (*Türkçe Okuma Kitabı*) for educational purposes in Georgia. The book which originally consisted from two volumes was issued in one volume in the following years. Extended issues were published in 1971 and 1986 once again (2, 45).

Turkish Textbook prepared by Sergi Jikia consists of seven parts. In the first part examples are given from proverbs, puzzles, mani (Turkish Poem), türkü (Turkish Folk songs) and fairy tales as well as folklore in general; second part gives examples of stories, third part consists of news/information from that eras Turkish newspapers like Ulus, Yeni Gazete, Cumhuriyet and Hürriyet; fourth part presents various articles from journals regarding modern day Turkish, cultural and everyday life in Turkey; fifth parts gives examples of different periods of Turkish literature and biographic information of Turkish writers as well as parts of their literary writings; sixth part deals with history book by a Turkish historian İsmail Hakkı Uzunçarşılı entitled *Osmanlı Tarihi* (Ottoman History) and texts from the book related to Georgia and Georgians; in the last seventh part general information about Turkey's geography is being presented.

Selection of literary texts and intensity of their usage in Sergi Jikias Turkish Textbook

Literary texts are of a great interest in terms of a particular society's culture, feelings, history, language as well as reflection of the usage of that particular language. Comprehensive researches are conducted from the point of view of utilizing literary texts in terms of teaching foreign languages and which genres have to be preferred on what levels. Sergi Jikia's Turkish Textbook constitutes fairly important work in terms of utilizing literary texts, ways of their selection and intensity of their usage.

Literary texts used in the textbook are the ones which belong to various Turkish writers of different periods of Turkish Literature. It is of a great importance that different texts had been selected in terms of teaching of Turkish Language as a foreign language for Georgian native speakers. Writings of 53 different Turkish authors have been selected for the above mentioned

Turkish Textbook. Textbook consists of proverbs, puzzles, Turkish Folk Songs, Turkish Poems, fairy tales, stories, poems, novels, essays, letters, reminiscences, biographies, history and geography texts. The fact that different Turkish literary texts had been selected for the mentioned Turkish textbook gives some insights regarding the high level of methodology that is applied in Georgia in terms of teaching Turkish Language for native speakers.

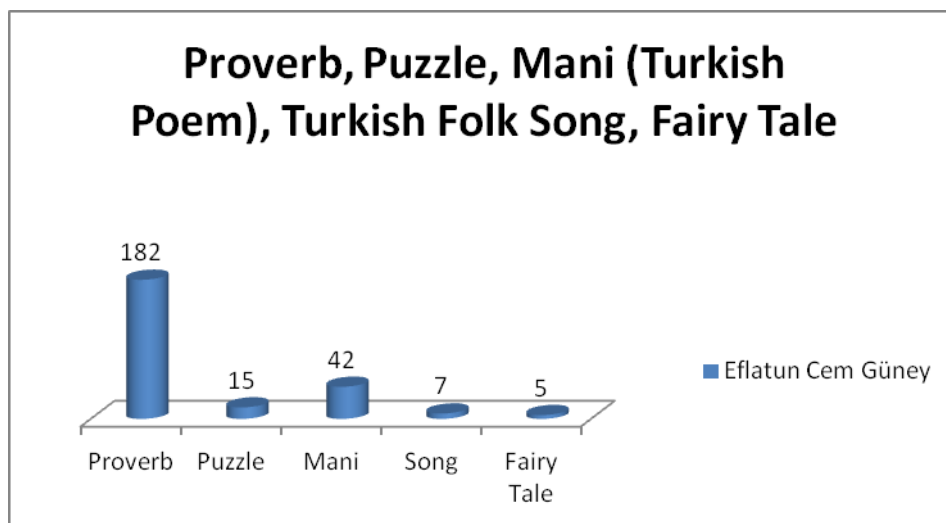

Table 1. Levels of using proverbs, puzzles, mani (Turkish Poem), Turkish Folk Songs and fairy tales

Eflatun Cem Güney who was a prominent writer of a Republic Period, is a well known with its writings outside the Turkey. In 1965, Danish Society of Hans Christian Andersen Medal awarded him with a Honour Diploma of Anderson and Certificate of World Children's Literature (Gürtürk, 1982: 383, akt: Mert, 2009:60). The fact that Sergi Jikia had especially chosen E. C. Güney's fairy tales for his Textbook once more proves the high level of his professionalism.

S. Jikia chose examples of proverbs, puzzles, mani and folk songs from the same source. There are 182 examples of proverbs, 15 puzzles, 42 mani and 7 folk songs in the mentioned Textbook. S. Jikia had chosen different genres of folk literature and presented them in terms of teaching Turkish as a foreign language.

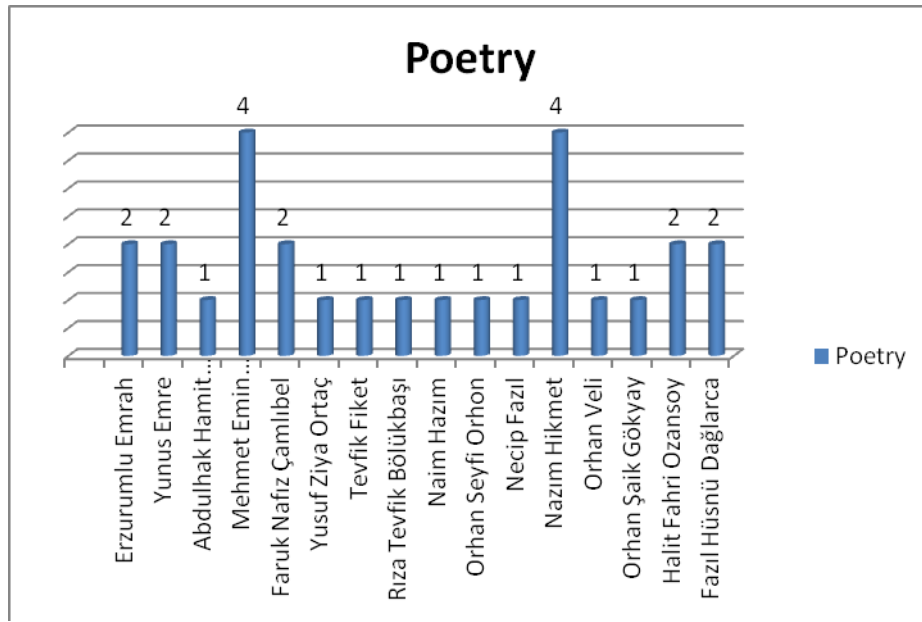

Table 2. Intensity of poetry examples

Examples of poetry is another literary genre which is presented in Jikia's Turkish Textbook. Poetry by the sixteen Turkish poets are exemplified in mentioned book.

As seen from the table 2 most of the poetry examples in Turkish Textbook belong to Mehmet Emin Yurdakul and Nazım Hikmet. Nazım Hikmet "has reflected his everyday life events, feelings, thoughts and inspirations and has utilized ordinary folk language for presenting themes developed in the above mentioned aspects with great mastery" (7, 276). Likewise Nazım Hikmet, Mehmet Emin Yurdakul is a poet who also reflects ordinary peoples patriotic feelings, their distress, aspirations, struggle for living (9, 35) and therefore, their poetry has been selected for the mentioned Turkish Textbook as literary examples. Presenting poetry examples by the above mentioned poets by S. Jikia can be evaluated on several levels: a. Both poets use ordinary folk language, b. Both of them had experienced direct or indirect misunderstandings with contemporary political leaders (12, 216-234) and c. Personal acquaintances with Nazım Hikmet by some of the Georgian Turkologs.

There are also poetry examples in the mentioned Textbook by Turkish poets like Yunus Emre, Faruk Nafiz Çamlıbel, Halit Fahri Ozansoy, Fazıl Hüsni Dağlarca and Erzurumlu Emrah.

As Düzgün points (2000); "Emrah is close to ordinary folk thoughts while preserving his classical influence". As for Yunus Emre, he has used ordinary folk language in his poetry: "honest, sincere, warm, far from any kind of formality and literary concerns and therefore, he has been given a name 'Bizim Yunus' (Our Yunus) and he was the one who could reach the deepest levels of Anatolian spirit and soul" (Tanpınar, 2005. Akt: Akbalık, 2013:21). The above mentioned point can be the reason why S. Jikia has chosen Yunus Emre's poetry examples in his Turkish Textbook.

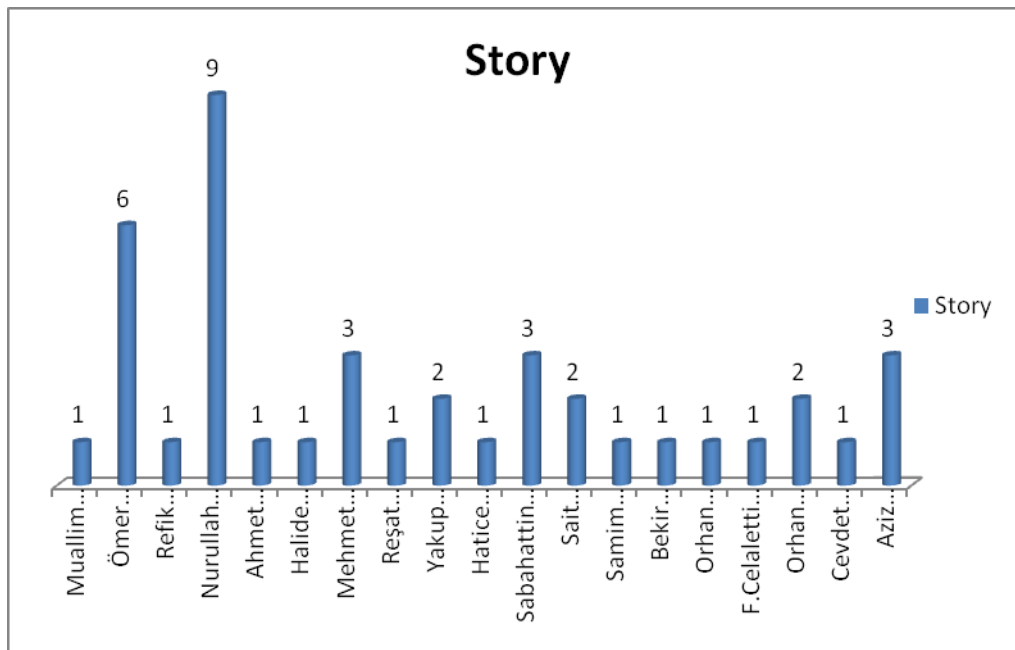

Table 3. Intensity of using stories

It can be observed that stories hold an important role in Sergi Jikia's Turkish Textbook. Stories presented in the mentioned Textbook are translations of Aesopus by Nurullah Ataç. Six stories have been selected from Ömer Seyfettin. Nine stories (three from each) by Aziz Nesin, Ömer Seyfettin and Sabahattin Ali have been selected. They are the writers who tried to reflect issues of Turkish society in their writings. It can be assumed, that Sergi Jikia has chosen Ömer Seyfettin's stories as an example for his Turkish Textbook for writers ability of presenting real social/individual issues in his general context of national thematic while his language of expression is also close to ordinary language (5, 331).

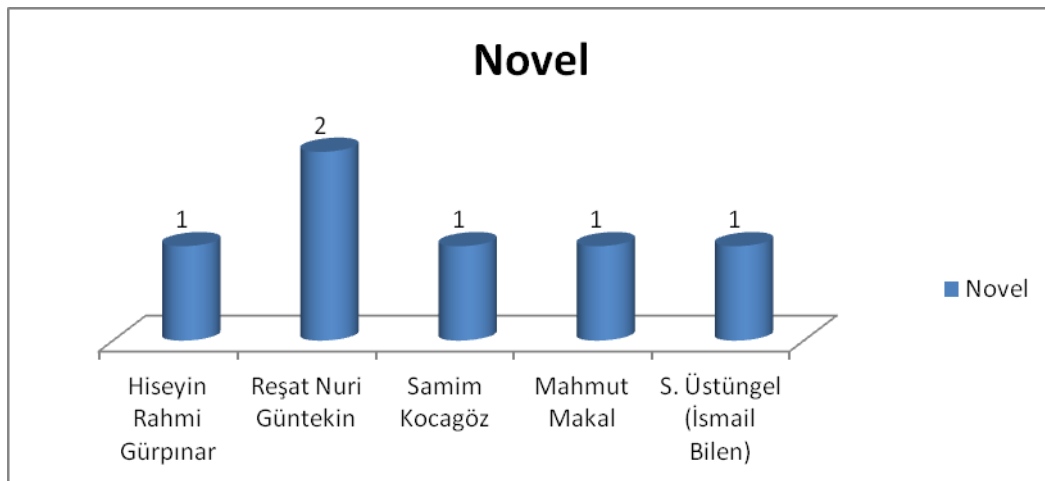

Table 4. Intensity of using Novel examples

Reşat Nuri Güntekin's novel *Çalikuşu* (Scrubbird) which was a quite popular novel during Soviet period is an example of Turkish novel presented in the mentioned Textbook. It stated that

the above mentioned novel reflects peoples aspirations within Turkish national literature (6, 95). S. Jikia gives examples from two novels by Reşat Nuri Gültekin. He also gives examples from other Turkish writers as well.

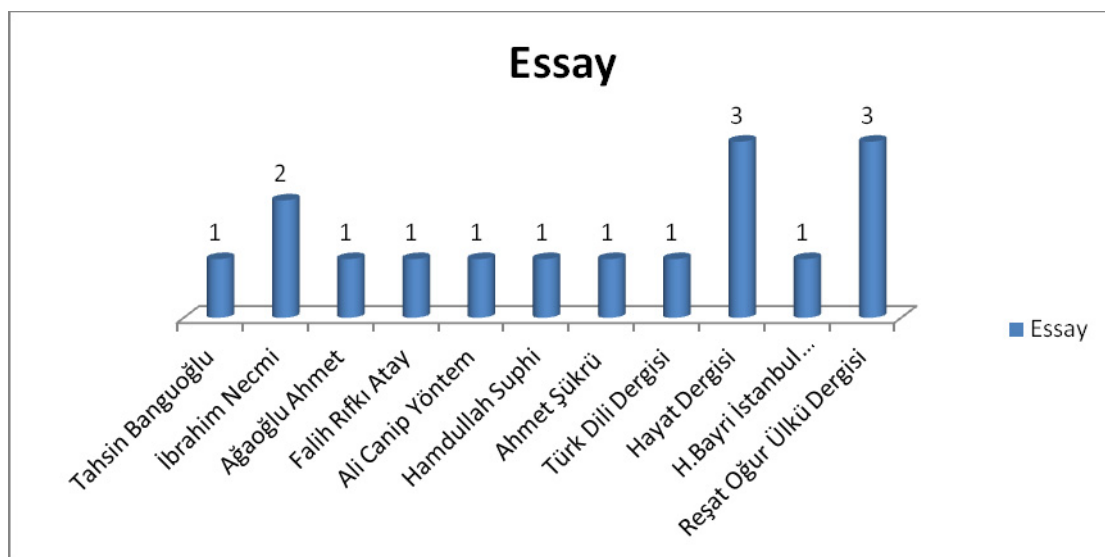

Table 5. Intensity of using Essay examples

As for essays, we can say that basically, S. Jikia gives examples of essays from journals like Hayat and Reşat Oğur's Ülkü. We can assume that variety of literary genres given in the mentioned Textbook as examples in teaching Turkish Language to Georgian native speakers proves the high level of authors professionalism as he fully realised the importance of different literary genres presented as examples. We can interpret the presentation of different Turkish writers and poets as an endeavour of reflection of different levels of modern literary Turkish Language into the Georgian Turkish Studies.

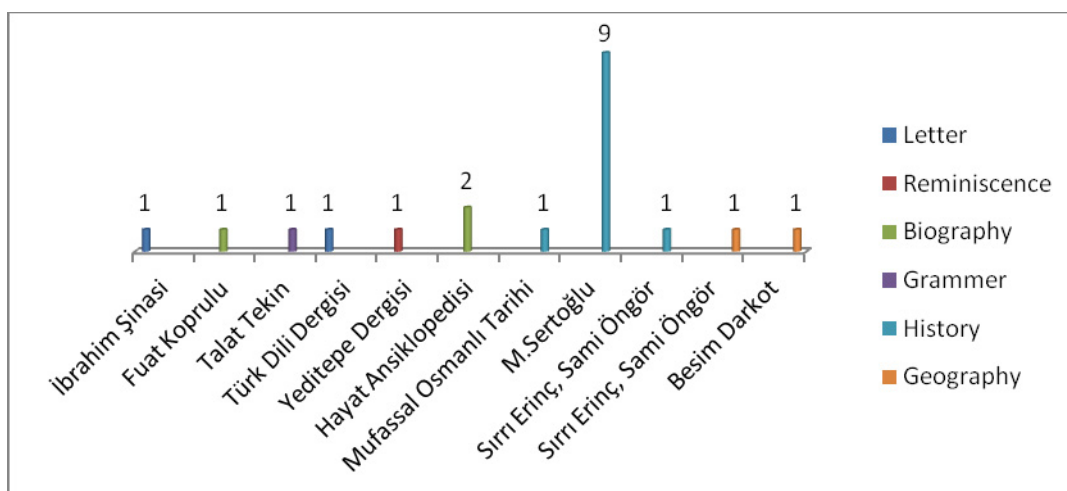

Table 6. Intensity of using Letter, reminiscence, biography, grammer, history, geography examples

S. Jikia mentioned eleven examples of letter genre in his Turkish Textbook. It is known that letter genre is quite effective in teaching and acquiring skills like reading, writing, vocabulary, grammar and transferring cultural aspects and it is obvious that the Georgian author has utilized them accordingly.

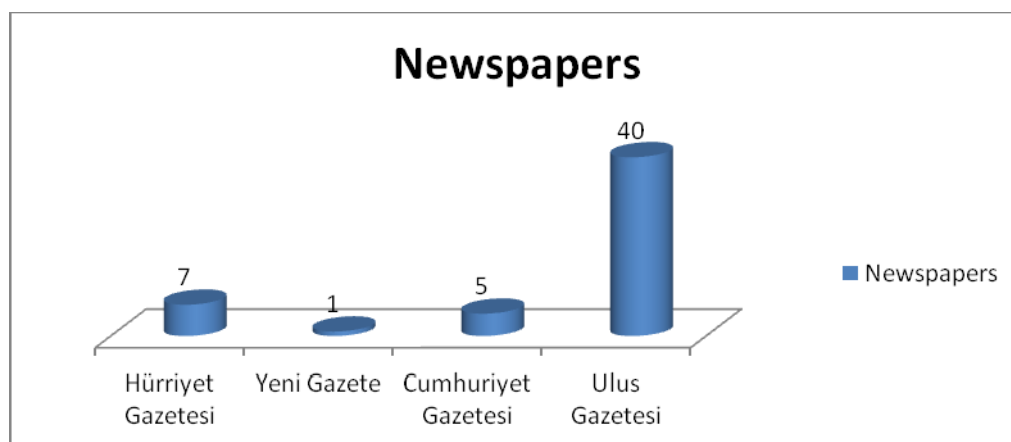

Table 7. Intensity of using newspaper information as examples

Ulus Newspaper is the primary source in terms of newspaper examples given in the mentioned Textbook. It is the newspaper which supported the governments policies of the time Hurriyet and Cumhuriyet newspapers are newspapers which follow the Ulus newspaper in terms of examples from the Turkish press. Only one example has been given from other Turkish newspapers in the mentioned Textbook. Basic themes taken from the above mentioned Turkish newspapers are everyday events, sports, magazine, politics, announcements, condolence as they constitute effective examples in terms of presenting modern trends in Turkish Language intended for Georgian native speakers who want to study Turkish.

In addition to this, Sergi Jikia presents his contemporary innovations which takes place in literary Turkish under the title of Turkish Language Association.

Periods of time of different writers

Tanzimat is the common name for Turkish Literature when it first opened itself for Western Literary trends. According to Elçin and Tefikoğlu “Tanzimat is a movement from the East towards the West”. From this period the general intention was to spread ideas that came from the west in all spheres of life. Sergi Jikia intentionally focused basically on this very period of Turkish Literature not mentioning the Divan period of Turkish Literature in his Turkish Textbook. We can assume that as Divan Literature genre is directly linked to Ottoman period and its language of expression is quite heavy in terms of modern day Turkish, author deliberately did not give examples of this literary genre/period in the mentioned work. Two anonymous authors from the Folklore had been presented as an example in the Textbook.

Sergi Jikia presented examples from the authors of the Milli edebiyat (National Literature) period. He especially presented original references from the Republic period writers. Twenty five authors of the mentioned period are presented in the Turkish Textbook.

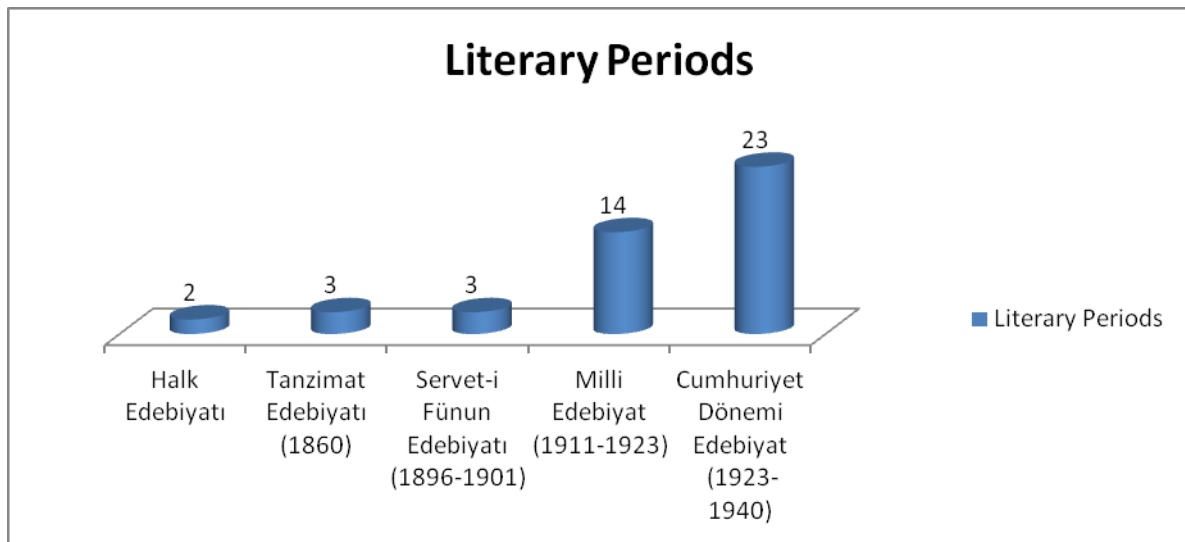

Table 8. Number of writers from different time periods

As the Republic period was crucial in terms of introducing linguistic and cultural policies of Westernization (10, 200), Sergi Jikia had basically focused on this time period accordingly.

Selection/preferences of Literary Texts

Preferences made by Sergi Jikia in terms of modern day and old Turkish linguistic examples when selecting literary texts are of a big importance. As for the Turkish Folklore, proverbs had been given as an example. No explanation are added for proverbs Chapter presented fifteen puzzles, which can be selected as a means for vocabulary skills. In addition to this, presentation of manies (Turkish poem) could be selected for teaching phonetic and vocabulary skills to students. Also, presenting Turkish fairy tales is an important aspect in terms of acquiring reading skills for those learners who have reached to the certain level of language learning. Besides, fairy tales and stories are rather short and easy to understand which is an additional benefit for the learners.

Historical and geographic texts are presented in the last part of the mentioned Textbook. The author tried to present historical information regarding Turkey in relation with Georgia in the context of historical relationship. Geographic information mainly focuses on landmarks, different cities, economic information according to regions.

In addition to this, one of the main focuses has been made on Georgian-Turkish relations which constitutes the basic motivator for native speakers for learning Turkish Language. As the period when the mentioned book was prepared there were no relations between two countries, it constituted an additional factor of motivation for native speakers in terms of learning Turkish Language.

Findings and conclusion

- 1- Turkish Textbook presents texts like proverb, puzzle, mani, Turkish Folk songs, fairy tales, stories, novel, essay, letters, reminiscence, biography. In this context most examples of the mentioned genres have been presented in the textbook. In addition presenting information from different Turkish newspapers is a plus in terms of acquiring knowledge about the country's everyday life.

- 2- S. Jikia has started his work with proverb, puzzle and mani (Turkish poem) genres. As these genres constitute examples of abstract ideas, we can assume that the mentioned textbook was prepared for those learners who had already reached the certain level of knowledge of Turkish Language.
- 3- There are 2 examples from the Tanzimat era, 3 from Servet-i Fünun period, 14 from Milli Edebiyat period, 23 from Republic era and 2 from Folklore. All these show that the author mainly focused on modern day of Turkish Language.
- 4- As Divan Literary genre constitutes the old Turkish which is not understandable for modern Turkish speakers, the author did not include examples of this particular genre in his textbook.
- 5- Historical and geographic information is also presented in the textbook. This fact proves that this method chosen by author is in accordance with the general understanding of Turkology.
- 6- Selected texts mainly focus on social issues which indicates that they have been chosen prior to certain ideological preferences.
- 7- Selecting literary texts in a systematic order is in accordance to the general methodology of foreign language teaching.
- 8- The textbook presents the examples of the twentieth century Turkish Literature except Divan Literature genre.

Literature:

1. Akbalık Esra. Yunus Emre'nin Şiirlerinde 'Gönül' İmgesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2013.
2. Dudaçava İa. Gürcü Türkolojisinin Kurucusu: Sergi Cikia (Çev: İlyas Üstünyer). Konya: Palet Yayınları. 2014.
3. Düzgün Dilaver. Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Erzurumlu Emrah. Milli Folklor: 47. 2000.
4. Elçin Şükrü; Tefikoğlu Muhtar. Yeni Türk Nesri Antolojisi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
5. Eliuz Ülkü. Ömer Seyfeddin Metinlerinde Aydınlanma ve Milli Bilinç. Turkish Studies. Volume 7/4, 2012.
6. Gündoğdu Abdullah. Sadaka Kültürü veya Milli ve Sosyal Devlet. 21. Yüzyıl Dergisi. 2008.
7. Leontik Marija. Nâzım Hikmet'in Hayatı ve Şiirleri (Nazim Hikmet's Life and Poetry." Bal-Tam Turkluk Bilgisi 17. 2012.
8. Mert Esra. Türkçenin Sözcük Açısından Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masallar. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi. 2009.
9. Özsarı Mustafa. Mehmet Emin Yurdakul'un Şiir Anlayışı ve Şiirlerinde Milli Değerler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, 1996.
10. Sadoğlu Hüseyin. Türkiye'de Ulusculuk ve Dil Politikaları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
11. Thomson Robert W. ewriting Caucasian History, London: Oxford. 1996.
12. Üstünyer İlyas. Gürcistan'da Türk Edebiyatı Çalışmaları, Erzurum: Fenomen Yayınları. 2013.

მეჭმეთ სელიმ აიჰან

სერგი ჯიკიას თურქული ენის სასწავლო სახელმძღვანელოს შეფასება თურქული ენის, როგორც უცხო ენის, შესწავლაში რეზიუმე

თურქულის, როგორც უცხო ენის, სწავლების მიზნით მომზადებულ სასწავლო სახელმძღვანელოებს შორის თურქი და უცხოელი ავტორების წიგნების რაოდენობა მკვეთრად განსხვავდება. თურქული ენის (რომელიც წარმოადგენს მსოფ-

ლიოში ყველაზე გავრცელებულ მე-6 ენას) სახელმძღვანელოთა შორისაა ქართველ ავტორთა მიერ შედგენილი სახელმძღვანელოებიც.

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია ქართველი თურქოლოგ სერგი ჯიქიას თურქული ენის სახელმძღვანელო (Türkçe Okuma Kitabı). ნახვენებია, თუ რომელი ლიტერატურული მაგალითები და შესაბამისად, რა კონტექსტებია გამოყენებული; აგრეთვე, საუბარია ლიტერატურულ ტექსტთა ინტენსიობასა და მათი შერჩევის მოტივებზე.

Мехмет Селим Айан

Оценка учебного пособия Серги Джикия по изучению турецкого языка как иностранного

Резюме

Учебные пособия «Турецкий язык как иностранный», составленные турецкими и зарубежными авторами, редко отличаются друг от друга.

С целью изучения турецкого языка (который представляет собой самый распространенный шестой язык в мире) среди готовых учебников подразумеваются также турецкие учебники, составленные грузинскими авторами.

В данной работе оценивается учебник турецкого языка грузинского турколога Серги Джикия (Türkçe Okuma Kitabı). Автор рассматривает в нем литературные примеры и контексты, интенсивность литературных текстов и мотивы их отбора.

ღია სვანძე
(საქართველო)

ფსიქოლოგიის სწავლებისა და კვლევის ხედვა

ფსიქოლოგია, რომელიც შეისწავლის ფსიქიკურ მოვლენათა კანონზომიერებებს, ფსიქიკის, როგორც ცხოველმოქმედების განსაკუთრებული ფორმის განვითარებასა და ფუნქციონირებას, შეისწავლის ადამიანის შინაგან სულიერ სამყაროს, მისი ფსიქიკის განუმეორებელ აგებულებას, გვიჩვენებს ადამიანის ფსიქიკის უნიკალურ შესაძლებლობებს გარე სინამდვილის შემეცნებასა და გარდაქმნაში, მის ყველა სულიერ ფენომენს, როგორც ცნობიერს, ისე არაცნობიერს, საზოგადოების სულ უფრო და უფრო მეტ ყურადღებას იპყრობს. ფსიქოლოგია მოწოდებულია მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს ჰუმანისტური მიმართულების უზრუნველყოფაში, მაღალი ღირებულებების ფორმირებაში.

ფსიქოლოგიის საფუძვლიანი ცოდნა აუცილებელია თითოეული ადამიანისათვის, მის ყოველდღიურ ცხოვრებასა და მოღვაწეობაში. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ჩემი აზრით, ის, რომ ფსიქოლოგიური ცოდნის კომპლექსი წარმოადგენილი იყოს უმაღლესი განათლების მქონე თითოეული პიროვნების ცოდნის სისტემაში. ეს ეხება როგორც ზოგად ფსიქოლოგიას (ფსიქოლოგიის შესავალი), ისე გამოყენებითი ფსიქოლოგიის დარგებს – ეკონომიკურ ფსიქოლოგიას, იურიდიულ ფსიქოლოგიას, საზოგადოებასთან ურთიერთობისა და მართვის ფსიქოლოგიას, სამედიცინო ფსიქოლოგიას, საქმიანი ურთიერთობების კულტურას, განვითარების ფსიქოლოგიას და სხვა ფსიქოლოგიურ დარგებს.

ფსიქოლოგია მხოლოდ გამზადებულ რეკვაპტებს არ წარმოადგენს ცხოვრების ყოველი შემთხვევისათვის. იგი ემსახურება ადამიანს სიღრმისეულად გაერკვეს სამყაროს მრავალფეროვნებაში, შეძლოს მაღალეფექტურად განახორციელოს პროფესიული საქმიანობა, წარმატებულად იურთიერთოს სხვა ადამიანებთან, კარგი დამოკიდებულება დაამყაროს ოჯახში, უკონფლიქტო ჯანსაღი ურთიერთობა დაამყაროს სტუდენტებთან, რაც კარგად სწავლის საწინდარია.

დიპლომატიასა და პოლიტიკაში ხომ ფსიქოლოგიის ღრმად ცოდნის გარეშე შეუძლებელია წარმატებული საქმიანობა.

ნებისმიერ საზოგადოებრივ-სოციალურ ინსტიტუტებში, ორგანიზაციებში მენეჯმენტის საფუძველს წარმოადგენს ფსიქოლოგია. პროფესიონალი მენეჯერი არა სპონტანურად, არამედ ფსიქოლოგიის ძირფესვიანად ცოდნის საფუძველზე წყვეტს ყველაზე რთულ პრობლემებს და სანაქებოდ აწესრიგებს პიროვნებათა შორის ურთიერთობებს (5).

თუ ადამიანმა კარგად იცის აზროვნების, წარმოსახვის, მეხსიერების, ტემპერამენტის, გრძნობა-ემოციებისა და სხვა ფსიქიკური მოვლენების კანონზომიერებები, იგი მოსწრებულად გაივლის ცხოვრების ურთულეს ლაბირინთებში.

ასეთი ადამიანები ადვილად ფლობენ საკუთარ თავს და პოზიტიურად აღიქვამენ სინამდვილეს. მათ შეუძლიათ ასწავლონ გარშემომყოფთ ურთულესი სიტუაციიდან უმტკივნეულოდ გამოსვლის გზები და სიტუაციის გაკონტროლება, პიროვნებათა შორის ურთიერთობის ცოდნით წესრიგი დაამყარონ ნებისმიერ აუდიტორიაში.

საუნივერსიტეტო ფსიქოლოგიური განათლების კონცეფცია სთავაზობს იმათ, ვისაც ეს ხელეწიფება, ფსიქოლოგიის მიმართულების გაძლიერებას, მისი მნიშვნელობის წინ წამოწევას, ამით მხოლოდ მოიგებს ნებისმიერი უნივერსიტეტი. როგორც ჟან პიაჟემ ბრძანა, „ფსიქოლოგია არის მეცნიერებათა გალაქტიკის ღერძი“.

მართლაც, ნებისმიერი მეცნიერება შექმნილია ადამიანის ფსიქიკის წყალობით, რომელსაც შეისწავლის ფსიქოლოგია. ევროპის, ამერიკისა და აზიის ცნობილ უნივერსიტეტებში ფსიქოლოგიას პრივილეგირებული ადგილი უკავია. მე სამაგალითოდ მოვიყვან სანქტ-პეტერბურგის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, რომელსაც 2008 წელს 300 წელი შეუსრულდა. უნივერსიტეტის დაარსებიდანვე უდიდესი ყურადღება ექცეოდა ფსიქოლოგიას. ამჟამად ფსიქოლოგიის ფაკულტეტს აქვს 10 კათედრა, რაც უზრუნველყოფს ფსიქოლოგების მომზადებას 11 სპეციალიზაციით. სტუდენტთა სწავლა ხორციელდება სამ განყოფილებად – დღის, საღამოს და დაუსწრებელზე. დღის განყოფილებაზე ღებულობენ 100 სტუდენტს, საღამოსა და დაუსწრებელ განყოფილებებზე 75-75 სტუდენტს. სწავლა მიმდინარეობს პროგრამით – „დიპლომირებული სპეციალისტი“ 5 წლის ვადით, ბაკალავრიატი 4 წლის ვადით და „მაგისტრი“ 2 წლის ვადით. საღამოს და დაუსწრებელ ფაკულტეტზე იგივე პროგრამით მიმდინარეობს სწავლება, მაგრამ 1 წლით მეტი დროით. ყოველწლიურად ხდება არაფსიქოლოგიური განათლების მქონე 150 ადამიანის მიღება. მათთვის სწავლის ვადა შემცირებულია სამ წლამდე „დიპლომირებული სპეციალისტის“ პროგრამით.

ფაკულტეტის წამყვან კათედრად ითვლება „ზოგადი ფსიქოლოგიის“ კათედრა. ერთ-ერთი ძალზე სერიოზული კათედრა გახლავთ – „სოციალური ადაპტაციისა და პიროვნების ფსიქოლოგიური კორექციის კათედრა“, სადაც კათედრის საძირკველს წარმოადგენს „იურიდიული ფსიქოლოგია“ (ძალიან ვწუხვარ, რომ 2012 წელს სოხუმის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის ხელმძღვანელობამ დისციპლინა „იურიდიული ფსიქოლოგია“ გადაულოცა იურისტებს, როგორც იურიდიული საგანი, რაც საკითხისადმი არასწორი მიდგომაა!).

ფსიქოლოგიის კვლევისა და სწავლების კონცეფცია, მისი ჩემეული ხედვა უფლებას მაძლევს საზგასმით აღვნიშნო შემდეგი: „ეკონომიკური ფსიქოლოგია“ და „იურიდიული ფსიქოლოგია“ აუცილებლად უნდა იყოს სპეცსაგნები და არა არჩევითი დისციპლინები, თავისი არსიდან გამომდინარე.

„იურიდიული ფსიქოლოგია“ არის მეცნიერება კანონსაწინააღმდეგო ქცევაში, პროცესუალურ ქმედებაში და სასჯელის რეალიზაციის პროცესში გამოვლენილი და განვითარებული ფსიქიკური კანონზომიერებების შესახებ. იგი მოიცავს ფსიქიკურ მოვლენათა განსაკუთრებულ სამყაროს. ესაა მართლმსაჯულების პროცესში ჩართული პიროვნების ფსიქიკის თავისებურებანი და კანონზომიერებები. როგორც ვრწმუნდებით, იურიდიული ფსიქოლოგიის ცოდნის გარეშე შეუძლებელია მართლმსაჯულების სფეროს გამართული საქმიანობა. ეს ჭეშმარიტება სრულიად გასაგები და მისაღები უნდა იყოს იურიდიულ სფეროში მოღვაწე ყველა პიროვნებისათვის.

იგივე შეიძლება ითქვას „ეკონომიკურ ფსიქოლოგიაზე“, მის კავშირზე ეკონომიკის სფეროსთან. ეკონომიკური პროცესების ფუნქციონირების პრაქტიკაში ეკონომიკური, ფსიქოლოგიური და სოციალური კომპონენტები განუყოფელ ერთიანობაში იმყოფებიან და რომელიმე მათგანის გამოთიშვას დისონანსი შეაქვს სისტემაში. თითოეული მათგანის შესწავლა-შეცნობა, ამასთან ერთად, გულისხმობს მათი შინაგანი ურთიერთკავშირის გარკვევასა და შესატყვისი ერთიანი ინტეგრალური წარმოდგენის შექმნას, რის გარეშეც შეუძლებელია მთელი სისრულით გაირკვეს შრომითი საქმიანობის როგორც წმინდა ეკონომიკური, ისე წმინდა სოციალურ-ფსიქოლოგიური მხარეები.

„ეკონომიკური ფსიქოლოგია“ არის მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის ეკონომიკური პროცესების, ეკონომიკური მოვლენების და ეკონომიკური ურთიერთობების ფსიქიკური ასახვის კანონზომიერებებს. ბუნებრივია, „ეკონომიკური ფსიქოლო-

გაის“ გარეშე წარმატებული ვერ იქნება საზოგადოებრივი განვითარების ნებისმიერი ეკონომიკური სფერო (სოხუმის უნივერსიტეტის ეკონომიკური ფაკულტეტის სანაქებოდ უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული პრობლემა დადებითად არის გადაწყვეტილი).

მეცნიერების იმ დარგთა შორის, რომლებმაც თავისი სახელი უკვდავქვეყნეს, ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი ფსიქოლოგიას უკავია, რომელმაც სრულად მოიცვა სამყაროსთან ადამიანის დამოკიდებულების მრავალფეროვნება. ამ მეცნიერების მომავალი ბევრად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად ნაყოფიერი იქნება მისი კავშირი იურისტებთან, ეკონომისტებთან, მედიცინასთან, სოციოლოგიასთან და სხვა დარგებთან.

როდესაც ვეხებით ფსიქოლოგიის სწავლების და კვლევის კონცეფციას, საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის მდგომარეობა, განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს ახლის ძიებას, არსებულის გაანალიზებას და გადამოწმებას. ფსიქოლოგს არ უნდა გამოეპაროს ის სიახლეები, რაც მოიპოვა ფსიქოლოგიურმა მეცნიერებამ, დაეყრდნოს სანდო, პროფესიონალ მკვლევართა კვლევის შედეგებს და საჭიროებისამებრ გამოიყენოს ისინი, ამავდროულად დაეუფლოს კვლევის ახალ ტექნოლოგიებს.

მეცნიერული კვლევა-ძიება თან უნდა ახლდეს ფსიქოლოგიის საქმიანობას (როგორც პრაქტიკულ, ისე თეორიულ საკითხებთან დაკავშირებით). კვლევის უამრავ მეთოდს შორის, რომლებსაც მკვლევრები გვთავაზობენ, სასურველია, შეირჩეს ისეთი ადვილად გამოსაყენებელი ტექნოლოგიები, რომლებიც ინფორმაციის მოპოვების და მისი ხარისხის, სანდოობის მიხედვით, მისი გამოყენების სიმარტივის მიხედვით, არაფრით ჩამოუვარდებიან კვლევის ურთულესი ტექნოლოგიებით მიღებულ ინფორმაციას, ანუ ჭკვიანმა მეცნიერმა, პედაგოგმა, რომელმაც ჰიპოთეზის სახით მაინც იცის, რას და რისთვის იკვლევს, შეიძლება გამოიყენოს აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტის ნებისმიერი მეთოდი.

როგორც ცნობილია, გენიალურმა ქართველმა ფსიქოლოგმა დიმიტრი უზნაძემ თავისი საკაცობრიო მნიშვნელობის განწყობის ზოგადფსიქოლოგიური თეორია კვლევის ხელმისაწვდომი, მოხდენილი და ეფექტური მეთოდით დაამტკიცა.

ჩვენს დროში ფსიქოლოგია წარმოდგენილია მეცნიერული ცოდნის მსოფლიო სისტემაში, როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერება, რომელსაც აქვს განშტოებული კავშირები და საქმიანობის მოსაზღვრე სფეროები სოციალურ, ეკონომიკურ, სამედიცინო, ტექნიკურ და სხვა მეცნიერებებთან. ფსიქოლოგიის პრაქტიკული ამოცანები მიმართულია ადამიანის ყოფიერების ჰუმანიზაციისაკენ.

საქართველოში (და არა მხოლოდ საქართველოში) ქართველი ფსიქოლოგის მიერ ფსიქოლოგიის სწავლებისა და კვლევის ხედვა წარმოდგენილია გენიალური ქართველი ფსიქოლოგის დიმიტრი უზნაძის განწყობის ზოგადფსიქოლოგიური თეორიის პირველ პლანზე წამოწევის გარეშე.

მსოფლიო ფსიქოლოგიური ცოდნის ისტორიის საგანძურში ოქროს ასოებით ჩაიწერა ქართული ფსიქოლოგიური სკოლა დიმიტრი უზნაძის განწყობის ზოგადფსიქოლოგიური თეორიის წყალობით.

განწყობის თეორიის სწავლება საქართველოს უმაღლეს სასწავლებელში უამრავი და მეტად საინტერესო პრობლემების ირგვლივ გაჩენილ კითხვებზე გასცემს პასუხს. ამიტომ აღნიშნული თეორიით დაინტერესება და მასზე სრულყოფილი წარმოდგენის შექმნა, დიმიტრი უზნაძის განწყობის თეორიას კიდევ ერთხელ წარმოაჩენს და აამაღლებს ქართველი სტუდენტების – ბაკალავრების, მაგისტრანტების, დოქტორანტების განათლების ხარისხს.

ორიოდე სიტყვით უნდა აღინიშნოს ის უმნიშვნელოვანესი კატეგორიები, რომ-

ლებიც არსებითად არის ჩართული განწყობის თეორიაში.

პიროვნების (სუბიექტის) კატეგორიასთან ერთად განწყობის თეორიაში დამუშავებულია ფსიქოლოგიის ისეთი ძირითადი კატეგორიებიც, როგორებიცაა ქცევა, ცნობიერება, არაცნობიერი. განწყობის თეორიაში სრულყოფილი, უნივერსალური ზოგადფსიქოლოგიური კონცეფცია ამ კატეგორიებს ერთიანი პრინციპიდან გამომდინარე განიხილავს. როგორ არის მასში წარმოდგენილი თუნდაც არაცნობიერის კატეგორია? არაცნობიერის სფერო განწყობის სფეროა – ესაა ამომავალი დებულება.

განწყობა ორგანიზმის ჩარჩოში მოქცეული სინამდვილეა, იგი სუბიექტის მდგომარეობაა და ცნობიერების ყოველგვარი შინაარსი მისი გამოვლენაა.

ქცევაში ჩართული სხეულებრივი და მოტორული პროცესები ცნობიერების შემეცნებით, ემოციურ და ვოლიტურ პროცესებთან ერთიანობით აღმოცენდება იმ არაცნობიერი საწყისიდან, რასაც განწყობა ეწოდება. თვით განწყობა კი თავისებური ფსიქიკური ფენომენია.

როდესაც სუბიექტზე სინამდვილე მოქმედებს, განწყობა, როგორც მთლიანი, პასუხობს მას, იგი წინ უსწრებს ფსიქო- და ფიზიოლოგიურს და მათზე არ დაიყვანება. განწყობა მოთხოვნების ფონზე გარემოს, სიტუაციის ზემოქმედებას ასახავს.

დ. უზნაძის თქმით, განწყობა სუბიექტში გადმოსული ობიექტური ვითარებაა. მასში წინასწარ არის მომზადებული ისეთი ქცევა, რომელიც სუბიექტისათვის საჭიროცაა და შესაძლებელიც.

განწყობის ფსიქოლოგიაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ფსიქიკური აქტივობის პროგნოზირებას. განწყობიდან ქცევის წინასწარმეტყველების შესაძლებლობა ერთ-ერთი აქტუალური საკითხია.

უნდა აღინიშნოს, რომ განწყობის ფსიქოლოგია არის დეტერმინისტული ფსიქოლოგია. განწყობის თეორიის მიხედვით, ქცევის არც ერთი რგოლი არ უნდა იყოს ამოვარდნილი მიზეზობრივი ჯაჭვიდან.

დ. უზნაძის სკოლაში ყოველთვის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ფსიქოლოგიის სხვადასხვა მიმდინარეობის შესწავლას და კრიტიკულ ანალიზს.

განწყობის ზოგადფსიქოლოგიურმა თეორიამ ჩამოყალიბების და სრულყოფის ხანგრძლივი და რთული გზა გაიარა. თვით დიმიტრი უზნაძეს მუდამ შეჰქონდა ცვლილებები და დაზუსტებები თავის სისტემაში, სხვადასხვა დროს იგი არაერთი ახალი დებულებით და მონაცემით შეივსო.

ეს ტენდენცია შემდგომშიც შენარჩუნდა. განწყობის ფსიქოლოგიის მრავალი ასპექტი ღრმად იქნა დამუშავებული და განვითარებული მის მიერ დაფუძნებული სკოლის სხვადასხვა თაობის მეკლევართა მიერ. ბევრი ცნობილი ფსიქოლოგი მოღვაწეობდა და მოღვაწეობს ფსიქოლოგიური მეცნიერების უმნიშვნელოვანეს პრობლემებზე.

ფსიქოლოგთა საუკეთესო პლეადა დაუღალავად ეწევა ფსიქოლოგიური მეცნიერების სწავლებისა და კვლევის საპატიო, ურთულეს საქმიანობას.

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მყარად მოიკიდა ფეხი ფსიქოლოგიური მეცნიერების სწავლებამ და კვლევითმა საქმიანობამ. მრავალმა აბიტურიენტმა შემოადო უნივერსიტეტის კარი სწავლის გასაგრძელებლად ფსიქოლოგიის მიმართულებით.

სიამაყით შეიძლება აღინიშნოს, რომ ფსიქოლოგიის მიმართულების სტუდენტები ერთ-ერთ წარჩინებულ სტუდენტთა ნაკადს წარმოადგენენ. ისინი დიდი ინტერესით და წარმატებით ეუფლებიან ფსიქოლოგიური მეცნიერების სხვადასხვა დარგს. გამოიყო პრეზიდენტის 6 სტიპენდია, საიდანაც სამის მფლობელნი გახდნენ

ფსიქოლოგები. გაიხსნა ფსიქოლოგთა კლუბი, რომლის წევრებიც ბევრ სასარგებლო საქმეს აკეთებენ.

თვით ფსიქოლოგიის მიმართულება გამოირჩევა თავისი წარმატებით და გამართული საქმიანობით.

არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ ერთი გულდასაწყვეტი გარემოება: ფსიქოლოგიის მიმართულებისათვის (ფაკულტეტის ყველა მიმართულებისგან განსხვავებით) სრული პროფესორის შტატი ვერ გამოინახა (სრულიად გაუგებარი მიზეზის გამო!).

ფსიქოლოგიის ცოდნა შესაძლებლობას აძლევს ადამიანს მაქსიმალურად გამოავლინოს თავისი უნარები და სწორი გზით წარმართოს თავისი ცხოვრება. ადამიანს ცხოვრება იმასვე უბრუნებს, – ბრძანა ციცერონმა, – რასაც თვითონ ადამიანი სთავაზობს საკუთარ ცხოვრებას, რასაც მისი სასწაულებრივმოქმედი ფსიქიკა (ჯანსაღი ფსიქიკა) უმტკივნეულოდ ახერხებს, ოღონდ გვახსოვდეს სოკრატეს დევიზი „შეიცან თავი შენი“. ამ დევიზის ხორცშესხმა ხდება ცნობიერების მეშვეობით, რაც ფსიქიკის განვითარების უმაღლეს ფორმას წარმოადგენს და რომელიც მხოლოდ ადამიანისათვის არის დამახასიათებელი. როდესაც რამეს ცნობიერად ვაკეთებთ, მაშინ მასზე დაკვირვება, თუ რა მდგომარეობაშია ჩვენი ცნობიერება, ნიშნავს თვითცნობიერებას ანუ თვითკონტროლს, თვითკრიტიკას, რაც გვეხმარება საკუთარი თავის შეცნობაში. ჩვენი ქცევის თუ აზროვნების განსჯა-განხილვას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ჩვენი შემდგომი მოქმედების უკეთესად წარმართვისათვის. „ვინ ვარ მე?“ – ეს არის თვითცნობიერების მთავარი საკითხი, იგი ჩვენ გვეხმარება შევიცნოთ საკუთარი თავი, ამაში კი გვეხმარება ფსიქოლოგია, რომელიც სწავლობს ფსიქიკურ მოვლენათა კანონზომიერებებს და რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გაცილებით ფართოა, ვიდრე ცნობიერება. ცხოვრების პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ თვითცნობიერება რჩეულთა ხვედრია. ვისაც თვითცნობიერება საკუთარი ცხოვრების წესად უქცევია, ბრძენს უწოდებენ, ანუ ჭკვიან ადამიანად მოიხსენიებენ, რომელსაც გონებით შეუძლია სირთულეში გარკვევა და მათი გადალახვის რეალური გზების პოვნა.

ლიტერატურა:

1. უზნაძე დ., ზოგადი ფსიქოლოგია, თბ., 1998.
2. ნადირაშვილი შ., განწყობის ანთროპოლოგიური თეორია, თბ., 2001.
3. Майерс Д. Социальная психология. 7-е издание. Санкт-Петербург, 2007.
4. სვანიძე ლ., ლექციები ეკონომიკურ ფსიქოლოგიაში. შემეცნებითი სწავლება, თბ., 2009.
5. სვანიძე ლ., მენეჯმენტის ფსიქოლოგიის ძირითადი პრინციპები. ჟურ. „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, 2012, №18.
6. სვანიძე ლ., პოლიტიკური ფსიქოლოგიის როლი და მნიშვნელობა პოლიტიკურ ქცევაში. ჟურ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2012, №5.
7. ფსიქოლოგია და ლიტერატურა. ჟურ. „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, 2008, №4.

Lia Svanidze
Approach to study u research of psychology
Summary

Psychology, which studies regularities of psychic phenomena, psyche as the development and functioning of special form of life activity, studies the inward mental world of the human, inimitable mental structure, shows us unique possibilities of psyche in perception and transformation of external reality, all its spiritual phenomena, both conscious and unconscious, attracting more and more attention of society.

Proceeding from above mentioned, the author of article substantiates that fundamental knowledge of psychology is necessary for every human in his/her everyday life and activity. Author convincingly establishes the spheres of development of the society (number of which is too big), functioning of which is impossible without deep knowledge of psychology. We will mention only some of them: diplomacy, politics, management in all its dimensions, jurisprudence, economics, medicine, education and enlightenment, interrelations in all their diversity and many other areas. Author shows how successfully the psychology is studied in foreign countries and how endless are the possibilities given by knowledge of psychology. After comprehensive and thorough examination of this important issue the author offers us her own view according to which, the whole complex of psychological knowledge should be presented in the knowledge system of every human with higher education.

Лия Сванидзе
Взгляд на изучение и исследование психологии
Резюме

Психология, изучающая закономерности психических явлений, психику, как развитие и функционирование особой формы жизнедеятельности, изучает внутренний духовный мир человека, неповторимое строение его психики, показывает нам уникальные возможности психики в познании и преобразовании внешней действительности, все его духовные феномены как сознательные, так и бессознательные, привлекая все большее внимание общества.

Исходя из вышесказанного, автор статьи обосновывает, что основательное знание психологии необходимо каждому человеку в его повседневной жизни и деятельности. Автор убедительно устанавливает те сферы развития общества (число которых очень велико), функционирование которых невозможно без глубокого знания психологии. Мы указываем только на некоторые из них: дипломатия, политика, управление во всех его измерениях, юриспруденция, экономика, медицина, воспитание и просвещение, отношения во всем их многообразии и многое другое. Автор показывает, насколько успешно изучается психология в зарубежных странах, какие безграничные возможности дает человеку знание психологии. После всестороннего и глубокого рассмотрения этого важного вопроса автор предлагает нам собственный взгляд на то, что комплекс психологических знаний должен быть представлен в системе знаний любого человека, имеющего высшее образование.

Нурида Атеши-Гадирова
(Азербайджан)

К ИСТОРИИ АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ КАВКАЗА (XIX-XX ВВ)

На заре археологии Кавказа. История европейской археологии на Кавказе берет свое начало в 1829 году (1, 28). В 1829 профессор из Гессена, 28-летний немецкий философ и ориенталист Фридрих Эдуард Шульц (1799-1829) посетил этот регион и высказал мнение о его археологической перспективе (2, 6). Он осуществляет поездки в Турцию, Иран и их армянские области, куда он вновь отправляется при французской финансовой поддержке в 1828 и 1829 годах (2, 6). Уже в 1828г. при поддержке *Société asiatique* («Азиатское общество», общество французский ученых, посвятивший себя изучению Азии) начинает свои исследования в городе Ван. Совместно с немецким исследователем доисторической эпохи К. Моисеем им были найдены в Башкале (Хаккяри) знаменитые клинописи из Кел-и-Шина.

Однако за этот успех молодой исследователь поплатился своей жизнью. В 1829 году в окрестности Чёлемерик (Хаккяри) он стал жертвой алчности курдского вождя (2, 6). Его убийство в горах вблизи Чёлемерик (3, 11) было совершено по приказу тогдашнего главы Башкалы, Нураллы-бека, который по ошибке принял его за шпиона. Также в 1829 году из Москвы в Азербайджан был послан русский исследователь А. Яновский. Целью этой поездки - поиск следов кавказской Албании, которые были описаны еще римскими и греческими историками Плинием и Страбоном. Собранную им информацию он опубликовал в статье «Античная Кавказская Албания» в 1846 году (4).

Уже с XIX века эти памятники вызывали интерес у европейцев (5, 114). Приблизительно с 30-х годов этого столетия все больше иностранных лиц, заинтересованные историей Кавказа, посещают этот регион. Они приезжали из Франции, Швейцарии, Германии и Австрии. Памятники культуры периода поздней бронзы и раннего железного века известны в археологической литературе под следующими тремя именами: Центральная Южнокавказская культура, Гянджа-Карабахская культура и Ходжалы-Кедабекская культура (5, 114). Вначале они собирали раскопанные находки и продавали их в европейские музеи, тем самым одновременно создавая основы археологии на Кавказе. С 1834 года исследователь Фр. Дюбуа де Монперэ совершил путешествие из Шуши (Нагорный Карабах) в Тбилиси. По пути он на некоторое время остановился в Еленендорфе (сегодняшний Кёйгёл в Азербайджане), где он провел раскопки, в результате которых собрал бронзовые изделия и черную керамику (6, 6). На территории сегодняшнего Нахчывана он раскопал 30 курганов, чьи находки он направил во Францию (7, 8).

Кавказский музей и библиотека в Тбилиси были основаны в 1867 году биологом и географом из г. Данцига, Густафом Радде (1831-1914 гг.); он стал также их первым директором. Там находился также научный центр по изучению истории и культуры кавказских этнических групп. В 1871 году в Тбилиси был основан Кавказский археологический комитет (7, 9). В сущности, он должен был организовывать, оценивать и контролировать научные раскопки; в действительности он не выполнял эти задачи.

Раздел кавказского наследия. В 1881 году V археологический съезд в Тбилиси вновь объявил важной целью основательное археологическое исследование Кавказа. Это должно

было послужить систематическому исследованию под надзором Кавказского отделения Русского археологического общества. С годами после начала исследований сильно возрос интерес русских и иностранных исследователей к этому региону. По поручению археологического общества в Москве географ Ивановский А. А. провел многочисленные раскопки на территории Северного и Южного Азербайджана. Находки из около 32 каменных погребальных ящиков были переданы в Исторический музей в Москве и опубликованы в собраниях под названием «Материалы Кавказской археологии» (8, 159). Но научный и методологический уровень этих публикаций был достаточно низким (6, 8). В 1896 году в Елизаветполе, инспектором местной государственной школы, А. Я. Якимовым были проведены несколько раскопок, чьи находки были посланы в Москву в Государственный исторический музей вместе с артефактами, найденными местными жителями во время строительных работ (6, 8-9). В Западном Азербайджане горный инженер немецкого происхождения Б. Шульцце и аптекарь Б. Розендорф со своим братом провели раскопки без регистрации находок. Находки, которые они считали ценными, были посланы ими в Европу, остальные уничтожены (6, 9).

Французский исследователь Жак де Морган вёл несколько лет археологические раскопки в Иране, Армении и Азербайджане. В 1890 году он исследовал в Тальшских горах (Азербайджан) многочисленные пещеры, дольмены и вскрыл более 230 погребений. Он извёл оттуда находки, которые указывают на конец бронзовой эпохи и начало железного века. В одном погребении он обнаружил до 16 кг бронзового материала. Несколько из самых ценных артефактов он послал в музей Сан Жермена в Париже (7, 9). Принадлежащие Азербайджану находки Ж. Морган классифицировал во французском музее как «персидские и армянские культурные достояния» (они до сих пор сохранили это название). В настоящее время между Францией и Азербайджаном заключаются договоры о сотрудничестве в области научного исследования, которые будут содействовать дальнейшей разработке этих вопросов.¹

По большей части это были материально мотивированные раскопки, чем научные (7, 7-8). Так, например, невозможно получить заключение из культурных слоев, так как находки были просто раскопаны и собраны; по многим захоронениям они не вели раскопочных отчетов. В 1896 году Н. Ф. Федоров по поручению археологической комиссии в Нахчыване (Гызыл-Венг) раскопал много памятников из периода бронзы и железа. Сегодня они находятся в Государственном музее в Москве (7, 10). Добытые в результате раскопок находки на Кавказе должны были быть переданы в Тбилиси в основанный там Кавказский музей. Сенсационные находки из курганов лагеря Редкина, находящемся сегодня на территории Армении, разбросаны до сих пор по всему миру. Они являются типичным примером раздела кавказского наследия.

В 1901 году в Тбилиси был открыт филиал Московского археологического общества (5, 22). Тем самым окончательно останавливается передача находок доисторического времени из Кавказа в Европу и все собирается в архив. В 1905 году с разрешения Кавказского отделения, офицером запаса Б. А. Скиндером в Елизаветполе (Гянджа, Елелендорф) на 7 курганах вблизи Човдар были вскрыты 2 каменных ящика. В 1906 году он описал «Опыт археологической разведки» (9; 6, 9-10). В 1908 году горно-строительным

¹ Это представляет собой четырехлетний проект. Его инициатором является Мишель Казанова – лектор Университета Ренн 2 (RENNES 2 – L'université Rennes 2) и руководитель департамента археологии. Окончание проекта запланировано 2016 году. Будет организована экспозиция. Проект осуществляется при участии и финансовой поддержке Института археологии и этнографии АН Азербайджана, Службы Музеев (Le service des musées) Франции и Министерства иностранных дел Франции. Второй проект оформляется между АН Азербайджана (Нахичеван) и Национальным центром научных исследований (Centre National de la Recherche Scientifique – CNRS) Франции.

инженером Фердинандом Лассом были вскрыты 7 каменных ящиков в Дашкесане, село Кушчу. Только небольшая часть была передана в этнологический музей Еленендорфа, местонахождение других частей неизвестно (6, 10). Хотя это должно находиться под строгим надзором. В 1904 году армянский этнолог Е. Лалаян вел раскопки на развалинах древних городов в Нахчыване и на берегу реки Аракс, где обнаружил культурные достояния из эпохи неолита, а также периода бронзы и железа. Часть этих находок Лалаян передал кавказскому музею в Тбилиси (7, 11).

В 1908-1920 гг. В. Тер-Гусаков проводил раскопки недалеко от Гянджы и собрал несколько находок, которые он передал недавно учрежденному Азербайджанскому историческому музею. В 1913 году он систематично вносил в каталог обнаруженные в селе Гушчу, относящиеся к бронзовому веку, находки из каменных ящиков и собранные сельскими жителями материалы из бронзы и керамики, и подарил их Грузинскому национальному музею (6, 10). В Еленендорфе учителя О. Вецель и Д. Берман без разрешения раскопали несколько курганов и отправили лучшие находки в Германию, а другие, которые они посчитали «не представляющих ценности», уничтожили (6, 10). Много культурных достояний Кавказа украшают сегодня известные музеи Германии, Франции и Австрии. В большинстве случаев не указано их точное происхождение. Первая мировая и гражданская войны прервали работы. Но несмотря на это, многие местные грабители гробниц продолжили охотиться за трофеями.

Братья Сименс на Кавказе и их роль в археологии Кавказа. Сегодня малоизвестен тот факт, что своему развитию кавказская археология обязана строительству телеграфии в России и на Кавказе; многое связано с именем Siemens. В 1843 году сыновья Иммануила Нобеля Альфред, Людвиг и Роберт, отправляются из Швеции в Россию. Они начинают производство оружия для русской армии в период Крымской войны. В 1873 году Роберт Нобель прибыл в Ленкорань на юге Азербайджана, чтобы изготовить из произрастающего там железного дерева приклады винтовок. Из Ленкорани он отправился в Баку, где его заинтересовали нефтяные источники и в 1875 году со своими братьями он основал «нефтяную компанию братьев Нобель».

Братья Нобель подписали с братьями Сименс договор, по которому те получают всю медь и пирит (серный колчедан), возникшие как побочный продукт на местах бурения. Таким образом, перешли долгосрочно во владение братьев Сименс. В 1847 году фирма *Сименс & Халске* основала дочернюю фирму в России и начала строительство телеграфной сети в России. Чтобы самому изготавливать материал для телеграфной линии, Сименс купил в 1864 году медный рудник в Кедабеке (Азербайджан) и построил фабрику, чей фундамент заложил сам Вернер Сименс и чьим строительством руководил брат Вальтер; в августе 1865 года она была запущена в ход.

Недолго наслаждался Вальтер своими успехами, ибо в ноябре 1868 года во время верховой прогулки в Кедабеке упал с лошади и разбился. Он, как и его брат, был похоронен на католическом кладбище в Тбилиси. После его смерти братья Вернер и Карл взяли на себя руководство фабрикой. Во время строительных работ строителями были найдены много каменных могил, скелетов, оружия и драгоценностей из бронзы. Они были посланы в Берлин, Рудольфу Вирхову, другу семьи Сименс. Находки вызвали интерес Вирхова.

Вернер фон Сименс стал членом учрежденного Вернером «Общества антропологии, этнологии, и древней истории в Берлине». Поэтому вскоре после этого он посылает своего знакомого и доверенного Вольдемара Белька в Кедабек. Его, в основном, материально мотивированные раскопки, при которых, к примеру, не обращалось внимание на культурные слои, бесконтрольно разрушали находки и когезию находок. Его обширные собрания были посланы Рудольфом Вирховом в Берлин.

В 1883 году в *Siemens* работал инженер по имени Кох, который преподнес в подарок

директорам Siemens в Шамхоре (сегодня Шемкир) около 40 каменных находок из кремня (10, 67). Были посланы также и другие находки в качестве подарка в Берлин к Рудольфу Вирхову, который очень интересовался Кавказом (6, 7). В 1884 году во время строительных работ еще один работник Siemens натолкнулся на несколько каменных могил во дворе фабрики. Г-н Кирхгоф, который работал учителем в Кедабеке, обладал также частной коллекцией. Он показал их Бельку, когда тот новичком прибыл в Кедабек, и сказал ему, что лучшие экземпляры будут посланы в Берлин к Вирхову (10, 67).

Рудольф Вирхов и кавказская археология. *«Общество антропологии, этнологии и древней истории в Берлине»*, а также фонд им. Рудольфа Вирхова поддерживали Белька в период от 1888-1891 гг., поскольку надеялись получить ответ на вопрос, о котором философы, археологи и антропологи того времени много спорили, а именно вопрос о прародине индоарийцев, чье нахождение предполагалось в этом регионе (3, 15). Проведенные Вирховом антропологические исследования показали что, по форме головы речь идет здесь о кавказцах, к которым относились также армяне (11, 4). Все скелеты, отнесенные к кавказскому антропологическому типу были обозначены как армянские. Не учитывая таких данных, как, например, возраст могил, археологический материал и др. эти скелеты не дифференцировались далее по различным кавказским народам.

Известный, прежде всего как врач, Рудольф Вирхов (1821-1902) был к тому же страстным коллекционером археологических находок с Кавказа, которые он сначала собирал в Патологическом музее университета Берлина, сохранившиеся там до его смерти. Спасенные им и отправленные в Берлин находки из бронзы были направлены после его смерти в 1902 году в доисторический отдел Королевского этнологического музея в Берлине (12, 7). Он финансировал эти, в основном, нелегальные раскопки многочисленных немецких или немецкого происхождения сотрудников на Северном и Южном Кавказе. Основанная в 1895 году Императорская археологическая комиссия в Санкт-Петербурге вела раскопки во всех русских регионах, а также на Кавказе. Найдены были посланы в Москву и Санкт-Петербург. Управляющий археологической работой в Осетии, официальный «уполномоченный Императорской археологической комиссии в Санкт-Петербурге», тайный статский советник Василий Долбежев, старший преподаватель гимназии во Владикавказе, был, по словам Рудольфа Вирхова, «очень бойким и интеллигентным человеком» (13, 411-427). Оба, Канукоф и Долбежев с предпочтением продавали свои находки платежеспособным иностранцам: только Долбежев имел разрешение поступать с дубликатами и трипликатами по своему усмотрению (12, 23).

В 1881 году Рудольф Вирхов принял участие во Всероссийском Археологическом съезде в Тбилиси, который был посвящен, в основном, исследованию Кавказа. Сразу вслед за этим он провел раскопки на уже знакомом месте могильника Кобан на Северном Кавказе и в Осетии (12, 7). Он был также в Азербайджане и Армении. Постоянно читал доклады на эту тему в Германии и написал много археологических статей. В течение нескольких лет Рудольф Вирхов собрал значительную коллекцию находок с Кавказа, которая составила основу Берлинской коллекции. Его важнейшим вкладом стало то, что он платил местным жителям с совершенно другой профессией деньги за то, чтобы они вели раскопки и отправляли ему найденные артефакты. Эти, так называемые, «сотрудники» не имели археологического образования и поэтому работали во время раскопок несистематично. Их главной целью было получить деньги от передачи находок. По такому методу работы были потеряны важные познания, которые следует например, из культурных слоев т.е. положения находок в них. Много иностранных коллекционеров давали поручения для раскопок или скупали у местных коллекционеров тысячи экспонатов. Часть этих находок Вирхов привез в Германию, Эрнест Шантре и Жак де Морган во Францию (в музей Сен-Жермен-ан Ле и Лиона), Франц Хегер в Австрию (в музей естествознания в Вене).

Фридрих Байерн «Основатель кавказской предыстории». Фридриха Байерна (1817-1886) Вирхов называл «основателем Кавказской предыстории». Фридрих Байерн, родился в 1817 году в Кронштадте в Трансильвании (сегодня Брашов, Румения), умер в 1886 году, пользовался щедрым финансированием фонда Вирхова и вел на Кавказе раскопки, особенно в таких местностях как Маринфельд (1869), Сарташли (1869), Самтавро-Мцхета (1872), Казбек (1879) и Лагерь Редкина (1879). Он временно работал учителем в Одессе и был основателем общества «любителей археологии Кавказа» (Общество археологов Кавказа) в Тбилиси, а также членом «Общества антропологии, этнологии, и древней истории в Берлине» созданный Р. Вирховым. Большая часть находок находится сегодня в Грузии, Азербайджане, Баку, некоторые также в Москве, Санкт-Петербурге и Германии. Рудольф Вирхов назвал его основателем кавказской предыстории (11, 21). Во времена царской России Тбилиси был центром исследований. Раскопанные находки на Кавказе привозили в Тбилиси и размещали в основанный там музей. Сенсационные находки одного кургана в Лагере Редкина на территории сегодняшней Армении разбросаны по всему миру. Одна часть была послана в Тбилиси, другая в Москву, остальная была отослана в Берлин к Вирхову. После окончания Второй мировой войны большая часть была вывезена из Берлина в СССР, где эти экспонаты до сих пор хранятся в русских музеях (в основном в Историческом музее и музее изобразительных искусств им. Пушкина в Москве и Эрмитаже в Санкт-Петербурге). В 1925 году Кавказский музей в Тбилиси передал часть этих экспонатов в новый основанный национальный музей Азербайджанской истории в Баку (14, 238-239).

Сегодня небольшая часть лежит в «Музее доисторического периода и ранней истории» (Берлин). Эти находки не были до сих пор изучены и опубликованы.

Лагерь Редкина: Пример раздела кавказского наследия. Могильник Лагеря Редкина расположен в верхнем течении реки Акстафы, на правом берегу на расстоянии 6,3 км от города Диличан, расположенного на территории Армении. Территория, на котором находился могильник, принадлежала в древности Гянджинскому ханству. Позже, в царские времена, в 1868 году, Диличан перешел в губернию Елизаветпол. Расположенное в этой области небольшое плоскогорье поднимается до 5000 м над уровнем моря. Могильник начинается на небольшом расстоянии от реки и соединяет долину со склонами этих гор. Название могильника происходит от имени инженера Редкина, который жил в этой местности в 1850-ых годах, чтобы провести строительство сельской дороги. Дорожно-строительные эксперты еще тогда, во время закладки фундамента для дома инженеров натолкнулись на остатки, содержащие следы погребений. Но в то время погребениям еще не придавалось значение. Как выяснилось, сельские дороги, как и все постройки, были построены на могильнике. Повторные наблюдения показали, что самые богатые погребения находились именно под этими постройками. Отсюда нельзя исключить тот факт, что во время строительства сельской дороги большая часть могильника была разрушена. Кроме того нельзя исключить и то, что в древние времена целый ряд погребений был разграблен разбойниками. Только спустя 20 лет, в 1876 году, когда инженер-полковник Вайс фон Вайсенхоф был назначен руководителем строительства сельской дороги, обнаружилось, что на этом месте находится древнее захоронение. Полковник Вайс фон Вайсенхоф вскрыл вместе со своим зятем несколько погребений и изучил их. В марте 1879 года Ф. Байерн вместе с Вайсем фон Вайсенхофом вынес в течении определенного времени находки нескольких погребений из лагеря Редкина, и эти материалы были посланы ими в Антропологическое общество в Москву (15, 49). За эту работу общество вознаградило Ф. Байерна денежной суммой (16, 23, 48). Позже в течении двух месяцев Ф. Байерн открыл погребения с материальной поддержки полковника Вайсенхофа и стал владельцем ценных материалов. В том же году Ф. Байерн отправил относящиеся к материальной культуре находки в построенный им музей в Тбилиси, а также в Берлин. Есть даже информация,

согласно которой часть материала из Лагеря Редкина была собрана в музее «Общество любителей Кавказской археологии», который просуществовал с 1874 до 1878 гг. (17, 6).

Позже Г. Д. Филомонов, а также граф и графиня Уваровы занимались исследованиями могил Лагеря Редкина. Но систематическое изучение могил и их научное описание является заслугой Ф. Байерна. Р. Вирхов редактировал свою монографию, посвященную раскопкам, и написал к ней предисловие. После смерти Баерна он опубликовал свою монографию в ежегоднике «Общество антропологии, этнологии и древней истории в Берлине» (15, 1-50).

Ф. Байерн занимался интенсивно не только изучением могильника Лагеря Редкина, но также другими археологическими памятниками Кавказа. Как известно, в 1859 году в Санкт-Петербурге состоялась встреча Императорского Археологического общества. В 1872 году открылось Кавказское отделение Императорского Московского археологического общества в Тбилиси. После того, как он некоторое время проработал в Одессе учителем, прибыл в Тбилиси, где благодаря его усилиям в 1873 году возникло «Общество археологов Кавказа» и затем «Общество истории и археологии Кавказа». Одновременно Байерн являлся членом учрежденного Рудольфом Вирховым в Берлине «Общества антропологии, этнологии и древней истории в Берлине» и других научных заведений. По поручению упомянутого общества Ф. Байерн увёз бесчисленное количество находок из сегодняшней Армении и Грузии и продал их, в том числе России и Германии. Он вел археологические раскопки в таких местностях, как Мариенфельд (1869), Сарташли (1869), Самтавро-Мцхета (1872), Лагерь Редкина (1879) и Казбек (1879) (3, 12).

Относящиеся к коллекции Лагеря Редкина находки материальной культуры можно найти в «Музее доисторического периода и ранней истории» (Берлин), в Московском Государственном историческом музее, в Национальном музее Грузии, а также в других значительных музеях. От добытых в Лагеря Редкина экспонатов, находящиеся в «Музее доисторического периода и ранней истории», сегодня остались только очень мало материалов: Шд 5377 и 5378: дырчатые кулоны из бронзы (2 шт.), Шд 5381: бронзовые кулоны с решеткой, Шд 5382: прямоугольный кусок бронзы, Шд 5644-5650: шарики из сурьмы (7 шт.) и Ш 5850 бронзовая трубка.¹

Согласно показаниям, сделанным музеем к материалам из Лагеря Редкина, оставшийся материал регистрируется, в основном, как военная потеря; но, тем не менее, можно еще рассчитывать на то, что часть экспонатов может находиться в музеях России. Но, с другой стороны, существует предположение, что хранившиеся во время Второй мировой войны в Мартин-Гропиус Бау экспонаты были уничтожены во время воздушного нападения. Другая теория предполагает, что коллекция Лагеря Редкина находится на сегодняшний день среди керамических материалов, которые хранятся в фонде «Музей доисторического периода и ранней истории», в ящиках в беспорядочном виде.² Мы надеемся, что большая часть материалов из Лагеря Редкина обнаружится и будет предоставлена исследователям. Также в Национальном историческом музее Азербайджана хранится часть коллекции Лагеря Редкина, что была передана Кавказскому музею в 1925 году. Большие заслуги имел при перемещении коллекции в Азербайджан и её передачи Государственному музею Азербайджанской ССР (сегодня Национальный Исторический музей Азербайджана), работающий в 1923-1928 годах директор музея Давуд бей Шерифов (14, 238). Материалы из других памятников объединили с коллекцией материальной культуры Лагеря Редкина. Это было связано с тем, что в царское время археологический материал, раскопанный в

¹ Сведения, полученные автором статьи из архива Берлинского «Музей доисторического периода и ранней истории» от Манфред Наврот (27.1. 2014).

² Сведения, полученные автором статьи из архива Берлинского «Музей доисторического периода и ранней истории» от Манфред Наврот (27.1. 2014).

различных местах Кавказа был передан, как правило, в расположенный в Тбилиси Кавказский музей, так как управленческий центр находился в этом городе.

Хранящийся сегодня в Национальном историческом музее Азербайджана материал из Лагеря Редкина был занесен в инвентарные книги 1 и 2 фонда. Главным образом, речь здесь идет о гончарных изделиях из Лагеря Редкина, украшений из бронзы, останки костей. Некоторые зафиксированные глиняные кувшины из Лагеря Редкина были переданы в 1944 году в музей Шемахи и в 1958 году в музей Нуха. В целом коллекция лагеря Редкина зарегистрирована с 351 инвентарными номерами.

В. Бельк, «расхититель» погребений.

В 1888 году Вольдемара Белька отправили в качестве инженера Сименса в Кедебек, где он (по словам самого Белька) еженедельно грабил от двух до пяти погребений.¹ В награду Бельк хотел стать Членом-Корреспондентом общества этнологии и древней истории. После одного письма, адресованного Вирхову, это желание было позже исполнено.² Вирхову было известно о нелегальных раскопках Белька, но, тем не менее, постоянно поддерживал его (18, 32) и даже допустил, чтобы Бельк (18, 32) параллельно отсылал находки также в другие музеи Германии, в том числе Данциг. В 1891 году Бельк возвращается в Германию. После того как Императорская Археологическая Комиссия запретила Бельку раскопки,³ его дело переходит к Е. Рёслеру, другому сотруднику.⁴ Несмотря на запрет, он продолжил вести раскопки. По этой причине Вирхов придумал тайный язык с Бельком, который мы узнаем из письма Белька: «...К моему сожалению, я должен Вам также еще сообщить, что тайный совет Сименса написал мне из Тбилиси, что он и его брат хотят избежать возможных трений с властями из-за раскопок (от чего возможно только я буду страдать), отчего мне велели на время приостановить эти работы. Это было в начале октября; но я спокойно работал дальше до 9 ноября...».⁵ Несмотря на запрет, Бельк вскрыл за эти 28 дней 45 погребений.⁶ Далее, Бельк просит Вирхова «позаботиться об отмене этого запрета, что для Вас будет нетрудно».⁷ Вирхов не поддерживает Белька и тот вынужден покинуть Кедабек. Но перед этим Бельку удалось приехать в Шушу, и там с ведома Вирхова пригласить на работу Рёслера, чтобы тот мог дальше работать на Вирхова. Бельк: «...я рад, что господин Рёслер так усердно работает; надеюсь, что большая часть этой коллекции попадет в этот раз в Берлин...».⁸

Таким образом, гимназистский учитель немецкого происхождения становится следующей жертвой поисков за сокровищами Вирхова на Кавказе. Вирхов хвалит его как археолога в своих публикациях и представляет его немецкой науке как антрополога.

Эмиль Рёслер. После возвращения Белька в 1891 году в Германию, когда Императорская Археологическая Комиссия России наложила запрет на его раскопки (18, 124), гимназистский учитель немецкого происхождения Э. Рёслер, находившийся в 1892 на лечении в Германии, обсудил с Вирховым свою рабочую программу на следующие годы (19, 6) и до 1895 года вёл раскопки для Вирхова в Нагорном Карабахе и Гяндже. Он поддался влиянию научных утверждений Белька и Вирхова и повторил их тезисы о древних народах, старых могильниках, церквях и племенах. При этом он поддался влиянию недостоверным

¹ Письмо Белька Вирхову из Калакента, от 19.04.1889.

² Письмо Белька Вирхову из Калакента, от 11.02.1890.

³ Письмо Белька Вирхову из Кагизмана, от 28.06.1891.

⁴ Письмо Белька Вирхову из Гиссена, от 07.09.1893.

⁵ Письмо Белька Вирхову из Калакента, от 19.11.1890.

⁶ Письмо Белька Вирхову из Калакента, от 19.11.1890.

⁷ Письмо Белька Вирхову из Калакента, от 19.11.1890.

⁸ Письмо Белька Вирхову из Гиссена, от 07.09.1893.

утверждениям Белька и Вирхова. Его раскопчные записи были опубликованы в Санкт-Петербурге (19, 7) и этнологическом журнале в Берлине (20, 213-241). Эти тезисы, однако, следует пересмотреть под аспектом современных научных познаний и дать новую оценку. В 1894 году Императорская археологическая комиссия запретила Рёслеру работать на Вирхова, так как русское законодательство предписывало, что все находки должны остаться в Российском государстве (21, 13). С тех пор Рёслер работал до 1905 года по указаниям комиссии. В своем письме к Вирхову Рёслер писал о разрешении русской археологической комиссии на раскопки в 1894 году в Нагорном Карабахе (Шуша, Ходжалы, Довшанлы и Авчадзорда). (22, 77). Раскопчные записи Э. Рёслера хранились в архиве часто как записи Российской Императорской археологической комиссии.¹ В следующих изданиях этнологического журнала *ZfE (Zeitschrift für Ethnologie)* опубликованы записи Э. Рёслера (23). Необходимо тщательно рассмотреть издания *ZfE* с 1872 по 1909 гг. с учетом новых научных исследований.

Коллекция Кавказа в Берлине и ее судьба. Собранный Бельком материал отличается не только изобилием форм и количеством предметов, но особенно тем, что большая часть этих находок была раскопана им самим, и что существуют именно им составленные раскопчные записи. Коллекция Кавказа «Музея доисторического периода и ранней истории», охватывала до Второй мировой войны не менее 6.563 инвентаризированных объектов и объектных групп. К этому числу прибавились еще от 500 до 2000 объектов, которые до 1939 года не были занесены в инвентарные книги Берлинского музея.²

В 2003 году все объекты исторического рукописного каталога коллекций «Музея доисторического периода и ранней истории», были внесены в базу данных с местом происхождения на «Кавказе». В последующие годы данные были отчасти дополнены. Дополнение учитывает обстоятельство, что все тома-оригиналы каталога коллекции «Южная Россия» были недоступны с 1945 года (военные потери) и последовавший в 1942 году микрофильм (по сути, уходя корнями на все имеющиеся систематические данные объектов) указывает, к сожалению, на отдельные проблемы.³

Рудольф Вирхов собрал посланные ему находки сначала в Патологический институт Берлинского университета, которые хранились там до его смерти 5 сентября 1902 года. В 1903 году коллекции Белька и Картхауза из Кедабека вместе с другими коллекциями Белька из Турции и Армении были переданы в отдел «Музея доисторического периода и ранней истории», тогдашнего этнологического музея. Ганс-Герман фон Швейниц передал в «Музей доисторического периода и ранней истории», около 180 объектов. Во время сортировки выяснилось, что во время пожара в Патологическом музее университета в 1901 году находки были потеряны. Но, тем не менее, коллекции Кавказа в Берлине были до войны очень большими и объемными.

Альберт Фосс, первый директор основанного в 1886 году доисторического отдела музея этнологии установил: «Благодаря этому значительному подарку королевский музей этнологии получит полную репрезентацию Закавказья, которой до сих пор не владел ни один другой европейский музей, за исключением музеев Санкт-Петербурга и Москвы. Только небольшой музей в Тбилиси станет, разумеется, богаче от таких находок. Находки

¹ Архив Института истории материальной культуры Российской Академии Наук (ИИМК РАН), Фонд 1, Дела Археологической Комиссии. №130/1891; 54, 1894, 60/1895,36/1896,48/1897; ОАК за 1894-1897 гг.

² Сведения, полученные автором статьи из архива Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» от Хорста Юнкера (2.11.2013).

³ Сведения, полученные автором статьи из архива Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» от Хорста Юнкера (2.11.2013).

Кавказа представлены сегодня в Королевском музее этнологии очень скудно и значительно уступают находкам в музеях Вены, Лиона и Парижа. В то же время пробел, который обнаруживается в основном в коллекции Северокавказской старины, и которые поименно исключительным образом представлены в упомянутых европейских музеях, дополняется только отчасти, поскольку коллекция Белька охватывает закавказские страны». «Собранный Бельком материал отличается, кроме того, не только изобилием форм и количеством предметов, но особенно тем, что большая часть этих находок была раскопана им самим, и что существуют именно им составленные раскопачные записи» (18, 11-12). Это доказывает, что научный мир в Германии очень серьёзно отнесся к раскопачным записям Белька, но по моему мнению, именно эти записи доставляют некоторые неудобства в изучении археологии Кавказа.

Регистры *«Музея доисторического периода и ранней истории»* по коллекции Кавказа попали в 1945 и 1946 гг. в Советский Союз и до сих пор хранятся в России. Большая часть объектов была вывезена во время Второй мировой войны в безопасные места. Уже в 1941 году некоторые особые золотые находки кавказской коллекции были помещены в Прусский государственный банк в Берлине и на так называемой башне с зенитной установкой в зоопарке Берлина. В большом количестве объекты Кавказской коллекции оказались с 1944 по 1945 год в подвалах берлинского городского замка и соляных рудниках Граслебена под Хельмштедтем и Шёнебек под Магдебургом.¹

Часть коллекции Кавказа, помещенные на башне с зенитной установкой в зоопарке и в Берлинском городском замке, были привезены после окончания Второй мировой войны в Советский Союз. Части коллекции, находящиеся в соляных рудниках Граслебена и в Шёнебеке хранились временно в британском хранилище культурных ценностей замка Целле. Между 1956 и 1958 гг. объекты оттуда вновь прибыли в Берлин,² в то время как привезенные в Советский Союз предметы из Кавказской коллекции Берлина находились в России, распределённые по различным музеям Москвы и Санкт-Петербурга, которые до сих пор недоступны свободному научному исследованию. В настоящий момент в *«Музее доисторического периода и ранней истории»*, находится только часть Кавказской коллекции, которая еще не основательно была изучена.

До войны Кавказская коллекция не была точно обработана и каталогизирована. Так, многие уничтоженные во время войны или пожара находки навсегда были потеряны для науки; но многие инвентарные номера потерянных объектов можно найти в каталоге Калакента у Нагела/Штротменгера 1985. Объекты с такими номерами следовало бы искать во время будущих исследовательских работ в русских музеях (Эрмитаже в Санкт Петербурге, Историческом музее в Москве и музее изобразительных искусств им. Пушкина) совместно с русскими исследователями. В *«Музее доисторического периода и ранней истории»*, находятся также более 50 ящиков с керамическими обломками с войны, которые до сих пор не могут быть идентифицированы.

Вероятно, значительное число первоначальных объектов было потеряно во время Второй мировой войны (18, 9). Регистры коллекции Кавказа *«Музея доисторического периода и ранней истории»* попали в 1945-1946 гг. в Советский Союз и находятся до сих пор в России. Из-за отсутствия оригиналов в Берлине работают с черно-белыми копиями этих регистров коллекции, которые были созданы на основе микрофильма в 1942 году. Снятие на

¹ Сведения, полученные автором статьи из архива Берлинского *«Музея доисторического периода и ранней истории»* от Хорста Юнкера (2.11.2013).

² Сведения, полученные автором статьи из архива Берлинского *«Музея доисторического периода и ранней истории»* от Хорста Юнкера (2.11.2013).

пленку инвентарных книг последовало в 1942 году при упущении отдельных страниц.¹ Эти страницы отсутствуют сегодня в реконструированных берлинских инвентарных книгах. Предполагается, что на этих недостающих страницах были названы и описаны следующие объекты и объектные группы с кавказским происхождением.

Точное число объектов остается до сих пор неясным, пока не будут рассмотрены и обработаны оригиналы регистров коллекции Берлинской коллекции Кавказа в России. Большинство объектов Кавказской коллекции Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» были помещены во время Второй мировой войны в безопасное место. Уже в 1941 году некоторые особые золотые находки Кавказской коллекции были помещены в Прусском государственном банке в Берлине и на так называемой башне с зенитной установкой в зоопарке Берлина.² В большом количестве объекты Кавказской коллекции проникли с 1944 по 1945 год в подвалы берлинского городского замка и соляные рудники Граслебена под Хельмштедтем и Шёнебек под Магдебургом.³ Часть коллекции Кавказа, помещенные на башне с зенитной установкой в зоопарке и в Берлинском городском замке, были привезены после окончания Второй мировой войны в Советский Союз, часть коллекции, находящиеся в соляных рудниках Граслебена и в Шёнебеке хранились временно в британском хранилище культурных ценностей замка Целле.

Между 1956 и 1958 гг. объекты оттуда вновь проникли в Берлин (24, 21-23), в то время как привезенные в Советский Союз предметы из Кавказской коллекции Берлина находились в России, распределённые по различным музеям Москвы и Санкт-Петербурга, которые до сих пор недоступны свободному научному исследованию. Они понесли ущерб ещё во время передачи могильных находок Белька в тогдашний доисторический отдел музея этнологии в 1903 году (18, 9). Пожар в Патологическом институте университета в 1901 году уничтожил некоторую часть (18, 9). Другие могильные находки Белька со всей вероятностью также пострадали во время пожара «Музей доисторического периода и ранней истории», во время Второй мировой войны, третьего февраля 1945 года. Среди сожженных, безномерных металлических объектов и в сотнях ящиках с разбитой, отчасти во время пожара сплавленной керамикой, спасенных из руин, некоторые являются, несомненно, объектами коллекции Белька (18, 10). Сохранившиеся до сих пор в Музее архива эти ящики невозможно было идентифицировать и переработать.

По указанию комитета по делам искусства при совете министров СССР под инвентарными номерами 6 и 7, фонда № 962 (акты хранятся в русском государственном архиве литературы и искусства, РГАЛИ в Москве), в 1945 году в музей изобразительных искусств им. Пушкина в Москве и в 1946 году в Восточный отдел Эрмитажа в Санкт-Петербурге, а также в другие музеи для временного хранения были привезены ящики, которые содержали находки материальной культуры, привезенные из Германии в качестве трофейного искусства в Советский Союз. Эти факты выявлены 4 июня 2014 года, автором этой статьи, однако автору не дали возможность разрабатывать и опубликовать эти

¹ Сведения, полученные автором статьи из архива Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» от Хорста Юнкера (2.11.2013).

² Сведения, полученные автором статьи из архива Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» от Хорста Юнкера (2.11.2013). Помещенные в башне с зенитной установкой в зоопарке Берлина объекты из благородного металла кавказского происхождения во многом подобны предметам этого происхождения, перечисленные в каталоге так называемых золотых ящичков «Музея доисторического периода и ранней истории» (Берлин). Ср.: **K. Goldmann, Ch. Reich** Staatliche Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz. Dokumentation der Verluste, Band IV. MVF, 1996, с. 42.

³ Сведения, полученные автором статьи из архива Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» от Хорста Юнкера (2.11.2013); **K. Goldmann, Ch. Reich** Staatliche Museen zu Berlin..., с. 11-19, 24-25.

материалы. Целесообразно было бы эти материалы в дальнейшем привлекались к исследованию.

В настоящий момент в Берлинском «Музее доисторического периода и ранней истории», еще находятся около 158 экспонатов¹ из Кедабека и окрестностей; также в других музеях Германии следовало бы искать следы. Как было выше отмечено, регистры коллекции Кавказа Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» оказались в 1945-1946 гг. в Советском Союзе и находятся до сих пор в России.² Они хранятся в различных музеях Москвы и Санкт –Петербурга и все еще недоступны для ученых.

Коллекция Франка Кортхауза. Часть экспонатов в Берлинском «Музее доисторического периода и ранней истории», происходят также из коллекций Франка Кортхауза,³ а именно коллекция из приблизительно 130 объектов периода поздней бронзы и раннего железного века, которые происходят непосредственно из Кедабека. Ф. Кортхауз приобрёл их в течение несколько лет путем покупки и отдал их Бельку на переработку и соответствующее применение (18, 11). В одном сообщении говорится о происхождение коллекции, которую Бельк вручил Вирхову в качестве подарка в Кедабеке (18, 13). Также и они были приобретены Бельком В. Кортхаус собрал много экспонатов, чтобы вручить их одному музею. По договоренности с Вирховым Бельк скупал эти экспонаты; так эти объекты из Кедабека проникли вместе с находками Белька в доисторический отдел Берлинского музея.

Ганс-Герман фон Швейниц. Немецкий офицер Герман граф фон Швейниц, с 1840 года член НОАИ, передал в «Музей доисторического периода и ранней истории», около 180 объектов.⁴ Как видно из актов приобретения по коллекции графа Г.-Г. Фон Швейница, он не был самым открывателем предметов.⁵ Ганс-Герман ф. Швейниц пытался собрать 29 могил Дзегамы при помощи примитивных рисунков в хронологическом порядке. Но, к сожалению, всю область, простирающую между железнодорожной линией Дзегамы и медной фабрике Кедабека, он обозначил «армянской». Его наброски хотя и будут полезными для дальнейших исследований по эпохе поздней бронзы и раннего железного века, но все же их следует критически пересмотреть. Граф фон Швейниц также как и его предшественники Бельк, Хаупт, Байерн и Рёслер верил в антропологические тезисы Вирхова и следовал им слепо.

Чтобы правильно оценить коллекцию Кавказа, необходимо сначала основательно просмотреть все публикации европейских, русских и кавказских авторов за последние 185 лет. Затем следовало бы сравнить раскопочные отчёты в Европе, России и на Северном и Южном Кавказе и выявить по всему миру рассеянное культурное наследие Кавказа в музеях разных стран.

Исследование Кавказа в Советское время. В Советский период археологические памятники были объявлены национальным наследием народа. Я. И. Гуммель вел в 1930 году несколько раскопок в Азербайджане вокруг Еленендорфа (сегодняшний Кёйкёл) (25). В 1920

¹ Сведения, полученные автором статей из архива Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» от Хорста Юнкера (2.11.2013).

² Сведения, полученные автором статей из архива Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» от Хорста Юнкера (2.11.2013). *Die im FLAK-Turm am Zoo eingelagerten Edelmetall-Objekte kaukasischer Provenienz sind weitgehend identisch mit den im Inhaltsverzeichnis der sog. drei Goldkisten des Berliner Museums für Vor- und Frühgeschichte aufgeführten Gegenständen dieser Herkunft.* Ср.: К. Goldmann, Ch. Reich Staatliche Museen zu Berlin., с. 42; 11-19; с. 21-23; 24-25.

³ Сведения, полученные автором статей из архива Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» от Хорста Юнкера (10.02.2014).

⁴ *Erwerbungsakte zur Sammlung des Grafen H.-H. von Schweinitz im Berliner Museum für Vor- und Frühgeschichte: SMB-SPK /MVF, IA 14, Bd. 23, E 2051/13.*

⁵ Сведения, полученные автором статей из архива Берлинского «Музея доисторического периода и ранней истории» от Хорста Юнкера (2. 11. 2013).

году в Азербайджане открылся Государственный Исторический музей и в 1923 Азербайджанский археологический комитет. А. А. Иессен в 30-ых годах прошлого столетия ввёл понятие «Северокавказская культура» для находок эпохи бронзы из Северного Кавказа и причислил их всех к своему «второму этапу металлургии» (26). Параллельно Е. И. Крупнов проводил (до 1940 года) раскопки в Северной Осетии (27).

О развитии археологической науки в Грузии в Советский период ценную работу, касающуюся успехов археологической науки в Грузии опубликовал А. М. Апакидзе (28). В своей работе он представил все этапы истории человечества на территории Грузии, начиная с каменного века, заканчивая поздним средневековьем. В книге также представлены работы всех археологических экспедиций в Грузии Советского времени (28, 10-116), даны перечни всех важнейших публикаций (28, 123-147) и показана работа музеев (28, 116-122). Развитию археологии в Грузии посвящены также работы известного грузинского археолога О. Д. Лордкипанидзе (29). Большим вкладом в археологическую науку являются следующие публикации: «Археология Грузии» (1959 г.) (30), «Археология Грузии» (т. I, 1991) (31), «Археология Грузии» (т. II, 1992), (32) учебное пособие для студентов О. М. Джапаридзе «Археология Грузии. Каменная и бронзовая эпохи» (33) и «Очерки истории Грузии» (на грузинском (34) и русском (35) языках).

В это же время в исследование Кавказа большой вклад внесли такие известные ученые, как А. М. Апакидзе, Г. Е. Арешян, А. Б. Аржиковский, Т. Буниятов, В. В. Буньянин, Р. М. Вахидов, Р. Б. Геюшев, М. И. Диakoнов, О. М. Джапаридзе, И. М. Джафарзаде, А. А. Иессен, С. М. Казиев, Е. И. Крупнов, Б. А. Куфтин, Б. А. Латинин, А. А. Мартиросян, И. И. Мещанинов, А. А. Миллер, Г. К. Ниорадзе, Г. Оруджев, Т. С. Пассек, Б. Б. Пиотровский, Х. Ф. Фёдоров, О. Н. Хабибулаев, Э. В. Ханзадян, Т. Н. Чубинишвили и др. Некоторые из этих ученых часто цитировали в своих трудах Жака де Моргана, Е. Шантра, Р. Вирхова, В. Белька, Ф. Байерна и Э. Рёслера. Они доверяли их исследованиям и часто использовали в своих работах. Б. Б. Пиотровский хотя и цитировал их, но правильно обозначал географическое месторасположение и топонимику (36). Работы Жака де Моргана (37), Е. Шантра (38), Р. Вирхова, В. Белька, Ф. Байерна и Э. Рёслера должны быть тщательно изучены и критически оценены. Это одна из важнейших задач преисторической археологии Кавказа.

Оригинальные бронзовые пояса в «Музее доисторического периода и ранней истории» (Берлин). Сегодня в этом музее находятся 10 Оригинальных бронзовых поясов (39). Местонахождение этих поясов: Райская крепость, могила 98, инвентарный номер: III d 2684h; Райская крепость, погребение 95, инвентарный номер: III 2681m; Райская крепость, погребение 189, инвентарный номер: III D 2760; Райская крепость, погребение 48, инвентарный номер: III d 2641f; Райская крепость, погребение 49, инвентарный номер: III 2642j; неизвестно, инвентарный номер: III d 2486a и 2698q; погребение Годая 8, инвентарный номер: III d 2547c; Заклик-Дашкесан, инвентарный номер: III d 5131a; Калакент, инвентарный номер: III d 2546d; Калакент, инвентарный номер: III d 8825.

В нашей работе мы сопоставили оригиналы раскопочных отчетов немецких, русских и кавказских исследователей. Результаты показывают, что по одной и той же эпохе (период поздней бронзы и раннего железного века) на Кавказе существуют различные версии историографии: немецкие, русские и азербайджанские. Изучение археологического материала и специальной литературы об археологии Кавказа приводят к следующим выводам:

1. Публикации за последние 185 лет работы европейских исследователей о Кавказе требуют нового фундаментального изучения и анализа;
2. Происходящие из Кавказской коллекции находки периода поздней бронзы и раннего железного века, которые сегодня находятся в музеях России, должны стать доступными науке, каталогизированы и заново опубликованы;
3. Роль тогдашнего «Общества антропологии, этнологии, и древней истории в Берлине» по

исследованию Кавказа, следует рассмотреть в свете актуальных познаний и дать новую оценку;

4. На Южном Кавказе необходимо по возможности провести новые раскопки на местах старых раскопок и изучить археологический материал в свете новейших методов, что будет содействовать созданию новой и объективной археологии мирного Кавказа.

Сокращения:

ИИМК РАН - Институт истории материальной культуры Российской Академии Наук.

ОАК - Отчеты Археологической комиссии.

MVF - Museum für Vor- und Frühgeschichte.

SPK - Stiftung Preußischer Kulturbesitz.

SMB - Staatliche Museen zu Berlin.

ZfE - Zeitschrift für Ethnologie.

Литература:

1. Авшарова И., Пиркулиева Р. Кавказская Археология. Бакинский Университет. Баку, 2010 (на азерб. яз.).
2. Lehmann-Haupt C.F. Armenien, einst und jetzt. Reisen und Forschungen. Behr's Verlag. Berlin, 1910.
3. Kohlmeyer K., und Saherwala G. Frühe Bergvölker in Armenien und im Kaukasus. Berliner Forschungen des 19. Jahrhunderts. – Ausstellung des Museums für Vor- und Frühgeschichte Berlin, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz und der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Berlin, 1983.
4. Яновский А.О. О древней Кавказской Албании. Журнал Министерства народного просвещения, №52, 1846.
5. Геюшов Р.Б., Мартынов А.И. Археология СССР. Баку, Maarif, 1991 (на азерб. яз.).
6. Сафаров Я. Древний Азербайджан. Что мы знаем. Баку, 1989 (на азерб. яз.).
7. Буниятов Т. Очерки Азербайджанской археологии. Б., 1960.
8. Ивановский А.А. По Закавказью. По Закавказью. Археологические наблюдения и исследования 1893, 1894 и 1896 гг. Материалы по археологии Кавказа, выпуск VI, 1911.
9. Скиндер В.А., Опыт археологической разведки. Пятигорск, 1906.
10. Belck W. Hr. Waldemar Belck berichtet über archäologische Forschungen in Armenien. – Zeitschrift für Ethnologie (Далее – ZfE) 25, 1893, Verhandlungen.
11. Virchow R. Über die Kulturgeschichtliche Stellung des Kaukasus. Verlag der Königl. Berlin, 1895.
12. Motzenbäcker I. Sammlung Kossnierska – der digorische Formenkreis der kaukasischen Bronzezeit. Band 3. Staatliche Museen zu Berlin, 1996.
13. Virchow R. Hr. Virchow hält einen Vortrag über Kaukasische Prähistorie. ZfE, 13, 1881.
14. Халили Ф. Археологические материалы, поступившие в Музей Истории Азербайджана из Тбилисского Музея. – Материалы научной конференции аспирантов Академии Наук Азербайджана. Июнь 2006, Баку (на азерб. яз.).
15. Friedrich Bayern's Untersuchungen über die ältesten Gräber- und Schatzfunde in Kaukasien. Hrsg. und mit einem Vorwort versehen von R. Virchow. ZfE, 17, Supplement. Berlin: Asher, 1885.
16. Уварова П.С. Окрайный хребет высокой Армении. Верхняя долина реки Акстафи. Редкин лагерь. – Археология. Коллекции Кавказского музея. Том М. Составила графиня П. С. Уварова, 1900.

17. Пиотровский Б.Б. Археология Закавказья с древнейших времён до I тысячелетия до н.э. Курс лекций. Л. 1949.
18. Nagel W., Strommenger E. Kalakent: fruheisenzeitliche Grabfunde aus dem transkaukasischen Gebiet von Kirovabad, Jelisavetopol. – Berliner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte NF. 4), Berlin. Wissenschaftsverlag Volker Spiess, 1985.
19. Джафаров Г. Азербайджан конец IV – начало I веков до н.э. (На основании материалов бассейна Гаргарчай и Тертерчай Карабаха). Баку, 2000 (на азерб. яз.).
20. Rösler E. Herr Waldemar Belck überreicht im Namen des Hrn. Emil Rösler in Schuscha den nachfolgenden Bericht. Letzteren über seine archäologische Thätigkeit im Jahre 1893 in Transkaukasien. – ZfE, 26.
21. Махмудов Ф.Р. Культура Юго-Восточного Азербайджана в эпоху бронзы и раннего железа. Баку, 2008.
22. Rösler E. 10. Das auswärtige Mitglied Hr. E. Rösler, hat Hrn. Rud. Virchow mit Schreiben aus Schuscha vom 13. Januar einen umfassenden Bericht übersendet, betreffend archäologische Untersuchungen in Transkaukasien. ZfE, 28, 1896, Verhandlungen, 77.
23. Rösler E. 27. Hr. Gynasiallehrer Emil Rösler in Schuscha. ZfE, 24, 1892, Verhandlungen, 565-566; E. Rösler. 27. Zwei Gräber von Schuscha (Transkaukasien). ZfE, 24, 1892, Verhandlungen, 566-569; E. Rösler. 28. Hr. Waldemar Belck überreicht im Namen des Hrn. Emil Rösler in Schuscha den nachfolgenden Berichtes Letzteren über seine archäologische Thätigkeit im Jahre 1893 in Transkaukasien. ZfE, 26, 1894, Verhandlungen, 213-241; E. Rösler. 11. E. Rösler berichtet in einem Briefe an Hrn. Rud. Virchow aus Schuscha, Transkaukasien, 25. September (7. October) über neue Grabfunde von Chodschali. ZfE, 27 1895, Verhandlungen, 549-551; E. Rösler. 24. Hr. E. Rösler berichtet in einem Briefe an den Vorsitzenden aus Baku, 16. Dezember 1894, über transkaukasische Forschungen. ZfE, 27, 1895, Verhandlungen, 147-148; E. Rösler. 10. Das auswärtige Mitglied Hr. E. Rösler, hat Hrn. Rud. Virchow mit Schreiben aus Schuscha vom 13. Januar einen umfassenden Bericht übersendet, betreffend archäologische Untersuchungen in Transkaukasien. ZfE, 28, 1896, Verhandlungen, 77-108; E. Rösler. 12. Hr. E. Rösler übersendet d. d. Schuscha, 25. Mai, durch Vermittelung des des Hrn. R. Virchow folgenden Bericht über neue Ausgrabungen bei Gülaplu, Transkaukasien. ZfE, 28, 1896, Verhandlungen, 398-402; E. Rösler. 12. Hr. E. Rösler übersendet aus Schuscha, 19./31. März, folgende Mittheilungen: Mittheilungen über archäologische Funde in Transkaukasien. ZfE, 29, 1897, Verhandlungen, 209-213; E. Rösler. 13. Hr. E. Rösler sendet aus Schuscha unter dem 10. Juni einen archäologisch-ethnologischen Bericht über seine für die kaiserl. russ. Archäologische Commission unternommenen Untersuchungen im Gouv. Elisabethpol im Februar und April 1897. Ausgrabungen südlich von Schuscha an der Eriwanschen Poststraße. Darin die Beiträge Untersuchung eines von Dorfbewohnern zerstörten vorhistorischen Grabhügels mit Bestattungsgrab aus der Eisenzeit bei dem Dorfe Mechtikend, Kreis Schuscha sowie Ausgrabungen bei dem Dorfe Daschalti, Kreis Schuscha. ZfE, 30, 1898, Verhandlungen, 290-329; E. Rösler. 10. E. Rösler übersendet aus Schuscha, 26. December, den Schluss seiner im Auftrage der Kaiserlich Russischen Archäologischen Commission unternommene archäologischen Forschungen in Transkaukasien im Jahre 1897. Neue Ausgrabungen am Flusse Chatschenaget und Forschungsreisen daselbst (Kreis Dshewanschir). ZfE, 31, 1899, Verhandlungen, 243-291; E. Rösler. 10. Hr. Emil Rösler in Elisabethpol übersendet unter dem 31. December 1900 folgenden Bericht über die für die kaiserl. Russische Archäologische Commission im Jahre 1899 unternommenen archäologischen Forschungen in Transkaukasien. Archäologische Untersuchungen und Ausgrabungen im Elisabethpolischen Gouvernement, Kreis Elisabethpol. ZfE, 33, 1901, Verhandlungen, 78-150; E. Rösler. 19. Von Hrn. Staatsrath Rösler (Elisabethpol, Transkaukasien) ist ein ausführlicher Bericht eingegangen über archäologische Forschungen und

- Ausgrabungen in Transkaukasien, unternommen für die kaiserlich russische Archäologische Commission im Jahre 1900. A. Fortsetzung der archäologischen Ausgrabungen bei der Colonie Helenendorf, Kreis und Gouvernement Elisabethpol, im Jahre 1900. ZfE, 34, 1902, Verhandlungen, 137-191; E. Rösler. 13. Hr. Emil Rösler sendet aus Elisabethpol den Schluss (vgl. Verhandlungen 1902, 187, seines Berichtes über archäologische Forschungen und Ausgrabungen in Transkaukasien, unternommen für die kaiserlich Russische Archäologische Commission im Jahre 1900, Reisen in die Gouvernements Kars und Eriwan. – ZfE, 34, 1902, Verhandlungen, 221-245; E. Rösler. 10. Hr. E. Rösler aus Tiflis übersendet wieder einen sehr fleissigen Bericht über archäologische Ausgrabungen im Transkaukasus im Jahre 1901, welche er unternommen im Jahre 1901 im Auftrage der kaiserlich russischen Archäologischen Regierung durchgeführt hat. ZfE, 35, 1903, 926; E. Rösler. Bericht über archäologische Ausgrabungen in Transkaukasien. Von Emil Rössler-Tiflis. Unternommen im Jahre im Auftrage der kaiserlich russischen Archäologischen Kommission. Zweimaliger Ausflug nach dem Dorfe Bayan Kreis und Gouvernement, Elisabethpol und Ausgrabungen daselbst. ZfE, 37, 1905, 114-151 и др.
24. Goldmann K., Reich Ch. Staatliche Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz. Dokumentation der Verluste, Band IV. MVF, 1996.
 25. Гуммель Я.И. Археологические очерки (Сборник статей). – Известия Аз. ФАН СССР, 1940.
 26. Иессен А.А. К вопросу о древнейшей металлургии меди на Кавказе. – Известия Государственной академии истории материальной культуры (ГАИМК), вып. 120. Л. 1935.
 27. Крупнов Е.И. Древняя история Северного Кавказа. М. 1960.
 28. Апакидзе А.М. Полвека грузинской советской археологии. Тб. 1972 (на груз. яз.).
 29. Лордкипанидзе О. Наследие древней Грузии Тб. 1989; O. Lordkipanidze Archäologie in Georgien. Von der Altsteinzeit zum Mittelalter. Quellen und Forschungen zur prähistorischen und provinzialrömischen Archäologie. VCH, Acta humaniora, Weinheim 1991.
 30. Археология Грузии. Под ред. А. М. Апакидзе. Тб. 1959 (на груз. яз.).
 31. Археология Грузии. Гл. редактор О. Д. Лордкипанидзе, т. I. Тб. 1991 (на груз. яз.).
 32. Археология Грузии. Гл. редактор О. Д. Лордкипанидзе, т. II. Тб. 1991 (на груз. яз.).
 33. Джапаридзе О.М. Археология Грузии (каменная и бронзовая эпохи). Тб. 1991 (на груз. яз.).
 34. Очерки истории Грузии т. I. Гл. редактор Г. А. Меликишвили. Тб. 1970 (на груз. яз.).
 35. Очерки истории Грузии т. I. Редакторы: Г. А. Меликишвили и О. Д. Лордкипанидзе), Тб. 1989.
 36. Пиотровский Б.Б. История и культура Урарту. Ереван, 1944; Пиотровский Б.Б. Археология Закавказья с древнейших времён до I тысячелетия до н.э. Курс лекций. Л. 1949.
 37. J. de Morgan. Mission scientifique au Caucase; études archéologiques & historiques. Paris, 1889 и др.
 38. Chantré E. Recherches anthropologiques dans le Caucase 2 Text. Période protohistorique. Paris/Lyon, 1886.
 39. Атеши Н. Раскрываются следы материально-культурных образцов центрального Кавказа: 10 оригинальных бронзовых поясов в Берлинском музее (MVF). Азербайджан археология, №2. 2013, Нафта, Баку, 2013.

ნურიდა ატეში-გადიროვა
კავკასიის არქეოლოგიური შესწავლის ისტორიისთვის
(XIX-XX საუკუნეები)
რეზიუმე

წინამდებარე სტატიაში წარმოდგენილია ავტორის მცდელობა გააანალიზოს კავკასიის გვიანბრინჯაოსა და ადრერკინის ხანის შესწავლა კავკასიაში, რომელიც XIX საუკუნეში დაიწყო და რომლის სათავეებთანაც გერმანელი არქეოლოგები იდგნენ. ნაშრომში ყურადღება ეთმობა ისეთ პრობლემებს, რომლებიც დღემდე უარყოფითად აისახება სამხრეთ კავკასიის გვიანბრინჯაოსა და ადრერკინის ხანის შეფასებაზე. განხილულია კავკასიაში აღმოჩენილი, დიდი სამეცნიერო მნიშვნელობის მქონე კოლექციები, რომლებიც მეორე მსოფლიო ომამდე ბერლინის „ისტორიამდელი პერიოდისა და ადრეული ისტორიის მუზეუმში“ იყო დაცული.

სტატიაში გამოთქმულია აზრი იმის შესახებ, რომ აუცილებელია გერმანელი, რუსი და კავკასიელი არქეოლოგების პუბლიკაციების კრიტიკული შესწავლა XIX საუკუნიდან საბჭოთა პერიოდამდე. ავტორის ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენდა ის, რომ მოეძიებინა განათხარი მასალის დოკუმენტაცია და ანგარიშები სხვადასხვა ენაზე გამოცემულ პუბლიკაციებთან შესადარებლად. შესრულებული შრომის შედეგად აღმოჩნდა, რომ გვიანბრინჯაოსა და ადრერკინის ხანის აღმოჩენათა უმეტესობა, რომლებიც გერმანიის მუზეუმებში, კავკასიის კოლექციებში იყო დაცული, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გერმანიიდან სსრ კავშირში იქნა გატანილი. მათი დიდი ნაწილი დღეს რუსეთის (მოსკოვის ან პეტერბურგის), ასევე, კავკასიის ქვეყნების მუზეუმებში ინახება, მაგრამ უმეტესობა მეცნიერებისთვის ხელმისაწვდომი არ არის. ასეთი მდგომარეობა დაუშვებელია, რადგან ამ ისტორიული მასალის კვლევა უნდა მოხდეს საერთაშორისო ინტერდისციპლინარული პროექტების ფარგლებში და მომზადდეს პუბლიკაციისთვის თანამედროვე სტანდარტების მიხედვით.

ისეთმა მკვლევარებმა, როგორებიც არიან რ. ვირხოვი, ვ. ბელკი, ფ. ბაიერნი და ე. რიოსლერი თავიანთ ნაშრომებში გამოიტანეს არაერთი მცდარი ისტორიული, გეოგრაფიული, ეთნოლოგიური თუ ანთროპოლოგიური დასკვნა, რომელსაც ამჟამად იყენებს ზოგიერთი თანამედროვე მეცნიერი. ეს შრომები კრიტიკულად უნდა გადაიხედოს და გააანალიზდეს, რაც ხელს შეუწყობს კავკასიის ახალი და ობიექტური არქეოლოგიის შექმნას.

Nourida Ateshi-Gadirova
On the History of Archaeological Study
of the Caucasus (19th-20th centuries)
Summary

In the present article, the author attempts to critically analyze Archaeological studies of the Late Bronze and Early Iron Age Caucasus at the origins of which in 19th century stood German archaeologists. In the work are considered the problems that still have a negative impact on the scientific evaluation of the Late Bronze and Early Iron Age of South Caucasus. Special attention is paid to the Archaeological collections from the Caucasus, which before the World War II were kept in the "Museum of Prehistory and Early History" (Berlin).

In the article the critical study of the works of German, Russian and Caucasian

archaeologists from the 19th century to the Soviet period is suggested. One of the main tasks of the author was to discover place of storage of the documents and reports on the excavated materials for comparing them with the new and latest publications on the different languages. The work showed that most of the findings belonging to the Late Bronze and Early Iron Age stored in the German Museums in the Caucasian collections, after finishing of the World War II were moved to USSR. Many of them are available today in museums of Moscow and St. Petersburg in Russia, as well as in museums of the Caucasian states. Unfortunately in most cases they are not available to scientists. This state of affairs is unacceptable, as these historical materials should be studied in the frames of interdisciplinary projects and prepared to publication based on the current standards.

Researchers such as R. Virchow, V. Belk, F. Bayern and E. Rösler in their works made some erroneous Historical, Geographical, Ethnological and Anthropological conclusions, which are still used in some works of contemporary scientists. These works should be critically reviewed and analyzed, which will help to create a new and objective Archaeology of Caucasus.

ინგლისურიდან თარგმნა ინგა მორგოშიამ

ლ. ბ. ჯონსონი

თეთრი სახლის დღიურიდან

დალასი, პარასკევი, 22 ნოემბერი, 1963 წელი

ყველაფერი მშვენივრად დაიწყო. დილით ოდნავ უინულავდა, მერე მზემ გამოანათა და გამოიღარა. ჩვენ დალასისკენ მივეშურებოდით. პრეზიდენტის მანქანა წინ მიგვიძლოდა, შემდეგ მისი მეუღლე – მისის კენედი, ჯონი და ნელი კონელი, საიდუმლო სამსახურის მანქანა მთელი შემადგენლობით, ჩვენი მანქანა ლინდონთან ერთად, მე და სენატორი რალფ იარბორი.

გზის გასწვრივ ძალიან ბევრი ადამიანი ჩამწკრივებულყო – ბავშვები გაღიმებული იყურებოდნენ, იყო პლაკატები, კანფეტები, ზოგიც ფანჯრებიდან ხელს იქნევდა. ერთი-ერთი ბოლო ბედნიერი მომენტი მერი გრიფიტის ნახვა იყო. ის ფანჯარას მიყრდნობოდა და ხელს მიქნევდა (მერი ჩემს ჩაცმულობაზე ზრუნავდა).

მერე თითქმის ქალაქის განაპირას, გზად ტრეიდ მარტისკენ – ჩვენი საპრეზიდენტო ლანჩისკენ, რკალში მოვექცეთ. ჩავედით ქვევით და უცებ შემზარავი შეტყობინება მოვიდა. ეს გასროლას ჰგავდა. მომეჩვენა, რომ მარჯვენა მხარეს განლაგებული შენობიდან ჩემამდე ხმამ მოაღწია. ერთი წუთის შემდეგ ორი სწრაფი გასროლა მიჰყვა. სადღესასწაულო განწყობა სუფევდა. დაცვის სამსახურის ხალხი უცებ ქვევით გაეშურა, სადაც მთავარი მანქანა იდგა. რადიოსისტემების მეშვეობით მე მომესმა – „აქაურობას გაეცალეთ!“ დაცვის უფროსი რუფუს იანბლადი წინა ადგილიდან გადახტა, ლინდონი იატაკზე დაანარცხა და თქვა: „ჩავიდეთ!“ სენატორმა იარბორმა და მე თავები დაგხარეთ. მანქანამ სიჩქარეს მოუმატა, მერე კი უცებ ძლიერ დაამუხრუჭა, გაგოგნდი, როცა მარცხნივ, კუთხის ბოლოში მკვეთრად შემოვტრიალდით. შენობასთან გავჩერდით. ავიხედე და ვნახე წარწერა „საავადმყოფო“. მხოლოდ მაშინ დავიჯერე, რაც მოხდა. სენატორი იარბორი აღეღებებული ხმით გამუდმებით კითხულობდა: „პრეზიდენტს ესროლეს? პრეზიდენტს ესროლეს?“ მე რაღაც ამდაგვარი ვთქვი: „არა, ეს შეუძლებელია“.

როდესაც ადგილზე გაჩერდით – ჩვენ მესამე მანქანაში ვისხედით – დაცვის ხალხმა ქაჩვა დაიწყო, წინ მიგვიძლოდა და ხელს გვეკრავდა. იქაურობა ბოლოჯერ შევათვალიერე და დავინახე პრეზიდენტის ტყვიით გახვრეტილი მანქანა. უკანა სავარძელში მისის კენედი იწვა, რომელიც მეუღლის სხეულის ქვეშ მოქცეულიყო. საიდუმლო სამსახურის ხალხი მოვარდა ჯერ მარცხნიდან, შემდეგ მარჯვნიდან; მერე წინ წავიდნენ საავადმყოფოს მყუდრო პალატისკენ – ოთახი ძალიან პატარა იყო. ჩემი აზრით, ის თეთრ ზეწრებში იყო გახვეული.

ადამიანები მიდი-მოდიოდნენ – კენი ო'დონელი, პრეზიდენტის მთავარი მრჩეველი კონგრესმენი ჰომერ სორნბერი, კონგრესმენი ჯეკ ბრუქსი. მარჯვნივ რუფი და საიდუმლო სამსახურის სხვა აგენტები იმყოფებოდნენ – ემორი რობერტსი, ჯერი კივეტი, ლენ ჯონსი და ვუდი ტეილორი. ხალხი იმაზე საუბრობდა, თუ როგორ გავრცელებოდა ეს ამბავი. იმაზეც იყო საუბარი, სად წავსულიყავით – თვით-

მფრინავისკენ, სახლისკენ თუ უკან, ვაშინგტონში დავბრუნებულიყავით. ყველაფრის მიუხედავად, ლინდონი საოცრად მშვიდად და წყნარად იყო. მან გვიჩვენა, რომ პრეზიდენტის თვითმფრინავი სხვა ნაწილში გადაეყვანათ. ყველა, ვინც კი შემოდინდა, პასუხს ელოდებოდა, ყველაზე მეტად კი, ვფიქრობ, კენი ო'დონელი, რომელსაც პრეზიდენტი ძალიან უყვარდა.

ლინდონი პირველი ალაპარაკდა. „სჯობს შეეცადო ჯეკი და ნელი ნახო, ჩვენ არ ვიცით ჯონს რა მოუვიდა“, – მითხრა მან.

მე ვიკითხე – საიდუმლო სამსახურის ხალხს თუ შეეძლო ჩემი წაყვანა. მათ მიმანიშნეს ზევით, ერთი დერეფნისკენ, შემდეგ ქვევით, მეორისკენ და უცებ ჯეკის პირისპირ აღმოვჩნდი პატარა ვესტიბულიში. ვფიქრობ, მარჯვნივ საოპერაციო ოთახი იყო. ის სრულიად მარტო იყო. მე არასდროს მენახა ვინმე ასეთი მარტოსული. მივუახლოვდი, მოვხვიე ხელები და რაღაც ამდაგვარი ვუთხარი: „დმერთი დაგეხმარება“. ჩემი გრძნობები მის მიმართ იყო ძალიან მგზნებარე, მღელვარე. შემდეგ წავვედი ნელის სანახავად. იქ სულ სხვა სიტუაცია დამხვდა, მე და ნელიმ ბევრი რამ გამოვიარეთ ერთად 1938 წლიდან. ის მაგრად ჩავიკარი გულში, ორივემ ტირილი მოვრთეთ. ვუთხარი: „ნელი, ჯონი კარგად იქნება“. მან მიპასუხა: „დიახ, ის კარგად იქნება“. ყველა კარგ თვისებასთან ერთად ის ძალიან ძლიერიცაა. მოგტრიალდი და ისევ პატარა ოთახში დავბრუნდი, სადაც ლინდონი იმყოფებოდა. მაკ კილდუფი, პრეზიდენტის პრესმდივანი, რომელიც მას თან ახლდა ამ გამგზავრების დროს და კენი ო'დონელი მიდი-მოდიოდნენ. მე მგონი, კენი იყო ის პიროვნება, ვის სახეზეც ამოვიკითხე ნამდვილი სიმართლე და ვისგანაც პირველად გავიგე შემდეგი სიტყვები: „პრეზიდენტი მკვდარია“. მისტერ კილდუფი შემოვიდა და უთხრა ლინდონს: „პრეზიდენტი მოკლეს“. გადაწყდა, დაუყოვნებლივ აეროპორტში წავსულიყავით. ნაჩქარევად იქნა გადაწყვეტილება მიღებული იმის თაობაზე, რომ ჩამსხდარიყავით მანქანებში და თუ ვის რომელი მანქანა წაეყვანა. ჩვენ ჩავსხედით. ლინდონმა ნდობით აღჭურვილ პირებს უთხრა, რომ სირენები გამოერთოთ. ჩვენ რაც შეიძლება სწრაფად გავემგზავრეთ. მე გავხედე შენობას, ანძაზე დროშა ნახევრად ჩამოშვებულიყო. გავიფიქრე იმაზე, თუ რა საშინელი ამბავი დაგვატყდა თავს და ელდა მეცა.

როდესაც მინდორს მივუახლოვდით, ჩვენ პირველად ავედით პრეზიდენტის პირად თვითმფრინავში. იქ იყო ტელევიზორი და კომენტატორი ამბობდა: „ლინდონ ბი ჯონსონი ახლა აშშ-ის პრეზიდენტი“. კომენტატორი იუწყებოდა, რომ პრეზიდენტი მოკლულ იქნა 30-30 კალიბრის იარაღით. პოლიციას ჰქონდა ეჭვი. ისინი არ იყვნენ დარწმუნებული იმაში, რომ ეს დაქირავებული ქილერი იყო. თვითმფრინავში ყველა ფარდა დაშვებულიყო. ჩვენ გვითხრეს, რომ უნდა დავლოდებოდით მისის კენედის და კუბოს. შემდეგ სატელეფონო ზარი შემოვიდა. ეს იყო ვაშინგტონისადმი მიმართვა – მე მგონი, გენერალური პროკურორი გახლდათ. გადაწყდა, რომ ლინდონს ფიცი რაც შეიძლება სწრაფად დაედო, რადგან შეიქმნა ნაციონალური და მსოფლიო ჩართულობის სიტუაცია. მოსამართლე სარა ჰიუ, დალასის ფედერალური მოსამართლე და მე მოხარული ვიყავით, რომ მას დაურეკეს და სთხოვეს სასწრაფოდ მოსულიყო, რათა აღესრლებინა ფიცის დადების პროცესი.

მისის კენედი ჩამოვიდა იმ დროისათვის, როცა კუბო მოიტანეს. იქ, თვითმფრინავის ძალიან ვიწრო გასასვლელში იდგა ჯეკი ლინდონთან ერთად. თმა სახეზე ჩამოშლოდა, ძალიან თავდაჭერილი ჩანდა ჩემთან. მის გვერდით იმყოფებოდნენ მოსამართლე ჰიუ, საიდუმლო სამსახურის მთლიანი შემადგენლობა, თანამშრომლები, კონგრესმენები, რომელთაც ჩვენ დიდი ხნის მანძილზე ვიცნობდით. ლინდონმა ფიცი დადო.

უცნაურია, როცა უდიდესი განსაცდელის ჟამს თანაგრძნობა და სიბრალული

შეგიპყრობს იმ ადამიანის მიმართ, ვინც ნამდვილად არ არის ტრაგედიის ეპიცენტრში. მე გავიგე საიდუმლო სამსახურის თანამშრომლის სასოწარკვეთილი ხმით ნათქვამი – „ჩვენს სამსახურში არასოდეს ყოფილა პრეზიდენტის დაღუპვის შემთხვევა“ – და მის მიმართ სულიერი ტკივილი ვიგრძენი. შემდეგ თვითმფრინავში ამოვიდა დალასის პოლიციის უფროსი და თქვა: „მისის კენედი, დამიჯერეთ, ჩვენ გავაკეთეთ ყველაფერი, რაც ჩვენს ძალებში იყო“. ეს მისთვის აუტანელი მომენტი იყო.

„სასახლე“ დერეფანში იდგა. მე შევედი კონფიდენციალურ ოთახში, რათა მისის კენედი მენახა, მან შემდეგი სიტყვები წარმოთქვა: „ოჰ, ლედი ბ... ჩვენ ორივეს ძალიან გვიყვარდით... – ოჰ, იქ რომ არ ვყოფილიყავი. მე მოხარული ვარ, რომ აქ ვარ“. მე მას შევხედე. მისის კენედის კაბა სისხლით იყო დაღაქავებული. ცალ ფეხზე მთლიანად და მის მარჯვენა ხელთათმანზე შეამჩნევდით შედედებულ სისხლს, ეს მისი მეუღლის სისხლი იყო. ყველაზე მძაფრი სანახავი ის იყო, რომ პეწიანი და დახვეწილად ჩაცმული ქალბატონი სისხლით იყო დაღაქვული. შევეკითხე - შემეძლო თუ არა მისთვის შემცვლელი მომეყვანა. მან მიპასუხა: „ოჰ, არა. ცოტა მოგვიანებით მე მერი გალაპერს ვთხოვე, მხოლოდ ახლა არა...“ შემდეგ ძალა მოიკრიბა – მხოლოდ ღირსეულ და სათუთ პიროვნებას შეიძლება ასეთი თვისებები ახასიათებდეს – და თქვა: „მე მინდა, რომ მათ ნახონ, თუ რა გააკეთეს მათ ჯეკისთვის“. მე გამიჩნდა სურვილი გამომეხატა ჩვენი გრძნობები იმ ძნელბედობის ჟამს: „ოჰ, მისის კენედი, თქვენ იცით, რომ არასდროს სურვილიც არ გვქონია, რომ ვყოფილიყავით ვიცე-პრეზიდენტი და ახლა, ღმერთო, საქმე აქამდეც მივიდა“.

ყველაფერს გავაკეთებდი მისთვის, მაგრამ გასაკეთებელი არაფერი იყო. სწრაფად იქაურობას გავეცალე და უკან მოვბრუნდი, მოკაალათდი იქ, სადაც ყველა იჯდა, თვითმფრინავის ძირითად ნაწილში.

ვაშინგტონის მიმართულებით მიმავალ თვითმფრინავში ყველა გაჩუმებულიყო, ყველა საკუთარ ფიქრებში ჩაფლულიყო. როგორც იქნა ჩავედით დედაქალაქში, სადაც უამრავი ხალხი გველოდა და ყველგან შუქი იყო ანთებული. წინ „სასახლე“, მისის კენედი, მერე ჩვენ მივყვებოდით. ოჯახი ჩამოვიდა და მათ შეურთდა. ლინდონმა გააკეთა ძალიან მოკლე, უბრალო და, ვფიქრობ, სერიოზული განცხადება ხალხისთვის, სადაც ოთხი წინადადება. ჩვენ ავედით ვერტმფრენზე, პრეზიდენტი თეთრ სახლში დავასვენეთ და მე სახლში მივედი ღიზ კარპენტერთან ერთად, რომელიც მისის ჯონსონის პრეს-მდივანი გახლდათ.

ფილოლოგია – PHILOLOGY – ФИЛОЛОГИЯ

ირინა ყრუაშვილი.....	3
<i>სუბსტანტიური უცხოური (ნასესხები) სუფიქსები გერმანულ ენაში</i>	
Irina Kruashvili	
<i>Substantive Foreign (Acquired) Suffixes in German Language</i>	
Ирина Круашвили	
<i>Субстантивные заимствованные суффиксы в немецком языке</i>	
ლილია ტრინკა.....	12
<i>ლინგვისტური დრო და მისი სივრცითი კოორდინატები რუმინულ ენაში</i>	
Lilia Trinca	
<i>Spatial Coordinates of Time in Romanian</i>	
Лилия Тринка	
<i>Лингвистическое время и его пространственные координаты в румынском языке</i>	
ზემფირა ახმადოვა.....	23
<i>ვეფემიზმის ფენომენი ენაში</i>	
Zemfira Ahmadova	
<i>The Phenomenon of Euphemism in Language</i>	
Земфира Ахмадова	
<i>Феномен эвфемизма в языке</i>	
მერი მახარაძე.....	27
<i>ავტორ-ფელეტონისტის როლი ფელეტონში</i>	
Mery Makharadze	
<i>The role of the writer in feuilleton</i>	
Мери Махарадзе	
<i>Роль писателя в фельетоне</i>	
მანანა გამბაშიძე.....	30
<i>განსაზღვრებითი მიმართებების პრობლემატიკა თანამედროვე გერმანულ ენაში</i>	
Manana Gambaschidze	
<i>The problems of attributive relations in the modern German language</i>	
Манана Гамбашидзе	
<i>Проблематика атрибутивных отношений в современном немецком языке</i>	
ქემალა გულიევა.....	35
<i>ფრაზული ზმნების ლექსიკური და ფრაზეოლოგიური თავისებურებანი</i>	
Kemala Guliyeva	
<i>Lexical and Phraseological Characteristics of Phrasal Verbs</i>	
Кемала Гулиева	
<i>Лексические и фразеологические особенности фразовых глаголов</i>	

ნინო ეთერია.....	39
<i>ხასიათების კომიკურობის შესახებ ლიტერატურაში</i>	
Nino Eteria	
<i>Upon Comical Character in Literature</i>	
Нино Этерия	
<i>О комизме характеров в литературе</i>	
ფერგანა ზულფუგაროვა.....	44
<i>ბერნარდ შოუ და ქალის ცივილიზაციის პრობლემები</i>	
Fargana Zulfugarova	
<i>Bernard Shaw and woman's civilization</i>	
Фергана Зулфугарова	
<i>Бернард Шоу и проблемы цивилизации женщины</i>	
ალია ახმედოვა.....	48
<i>მულტიკულტურული პიესა უ. შექსპირისა და ტ. მორისონის შემოქმედებაში</i>	
Aliya Akhmedova	
<i>Multicultural play in the creative activity of W. Shakespeare and T. Morrison</i>	
Алия Ахмедова	
<i>Мультикультурная пьеса в творчестве У. Шекспира и Т. Моррисон</i>	
თეა შავლადე.....	52
<i>ქართული და ანგლო-ამერიკული ანტი ანდაზების იუმორი</i>	
Thea Shavladze	
<i>The Humour of Georgian and Anglo-American Anti-proverbs</i>	
Tea Shavladze	
<i>Юмор грузино- и англо-американских антипословиц</i>	
ლეონიდე ჯახაია.....	56
<i>ტრადიციული მისამღერები ქართულ ხალხურ და თანამედროვე სიმღერებში (საკითხის დახმისათვის)</i>	
Leonid Djakhaia	
<i>Traditional refrain in Georgian folk and modern songs (Raising the Issue)</i>	
Леонид Джахая	
<i>Традиционные припевы в грузинских народных и современных песнях (Постановка вопроса)</i>	
ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY –	
ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ	
ანარ ისმაილოვი.....	61
<i>ნავთობის პირველი კომპანიების ისტორია და მოწინავე ნავთობმწარმოებლები აზერბაიჯანში</i>	
Anar Ismailov	
<i>History of the First Oil Companies and Advanced Oilmen in Azerbaijan</i>	
Анар Исмаилов	
<i>Возникновение первых нефтяных предприятий и передовые нефтяники в Азербайджане</i>	

განირა პაშაევა.....	68
<i>ევროკავშირი და საგარეო პოლიტიკის შემადგენელი აზერბაიჯანის მდგრადი განვითარებისთვის</i>	
Ganira Pashaeva	
<i>The EU and Foreign Policy Constituent for Steady Development of the Republic of Azerbaijan</i>	
Ганира Пашаева	
<i>Внешинополитическая составляющая устойчивого развития Азербайджанской Республики и Европейский союз</i>	
ვუგარ რაჰიმზადე.....	73
<i>მასმედიის ადგილი და როლი პოლიტიკური ცხოვრების გარდაქმნაში</i>	
Vugar Rahimzade	
<i>The place and role of the media in transformation of political life</i>	
Вугар Рагимзаде	
<i>Место и роль СМИ в преобразовании политической жизни</i>	
მუხტარ გუსეინოვი.....	77
<i>ელექტორალური აბსენტიზმის პრობლემა ტრანსფორმირებად საზოგადოებებში</i>	
Mukhtar Guseynov	
<i>The Problem of Electoral Absenteeism in Transforming Societies</i>	
Мухтар Гусейнов	
<i>Проблема электорального абсентизма в трансформирующихся обществах</i>	
სეიმურ მამედოვი.....	81
<i>სამხრეთი: კორიდორი თუ დინება?</i>	
Seymur Mamedov	
<i>South: corridor or stream?</i>	
Сеймур Мамедов	
<i>Южный: коридор или поток?</i>	
ნესტან ჯაჭვლიანი, ამზა ჩარგაზია.....	85
<i>დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკა ევროკავშირში და მისი წევრობის პრობლემები</i>	
Nestan Jachvliani, Amza Chargazia	
<i>Policy of Great Britain in the EU and Some Problems of its Membership</i>	
Нестан Джачвлиани, Амза Чаргазия	
<i>Политика Великобритании в Евросоюзе и проблемы его членства</i>	

სამართალმცოდნეობა – JURISPRUDENCE – ПРАВОВЕДЕНИЕ

ია ხარაზი, ბადრი გორგილაძე.....	91
<i>გაუმართლებელი რისკი</i>	
Ia Kharazi, Badri Gorgiladze	
<i>Unreasonable Risk</i>	
Иа Харази, Бадри Горгиладзе	
<i>Неоправданный риск</i>	

ჯანო წულუკიძე.....	98
<i>მუნიციპალიტეტის საკრებულოს უფლებამოსილება და საქმიანობის წესი</i>	
Jano Tsulukidze	
<i>Authority of Municipality and the Code of the Conduct</i>	
Джано Цулукидзе	
<i>Правомочия и порядок деятельности сакребуло (собрания) муниципалитета</i>	

ავთანდილ ხაზალია, ია ხარაზი.....	103
<i>ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის პრობლემები საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევებისათვის</i>	
Avtandil Khazaliya, Ia Kharazi	
<i>The problems of Administrative Liability for the violation of Tax-Custom's Rules</i>	
Автандил Хазалия, Ия Харазн	
<i>Проблемы административной ответственности за нарушение налогово-таможенных правил</i>	

სოციოლოგია – SOCIOLOGY – СОЦИОЛОГИЯ

ოლეგ ბაზალუკი, ოლგა ნეჟივა.....	121
<i>ნეიროევოლუცია ნოოგენეზში</i>	
Oleg Bazaluk, Olga Nezhyva	
<i>Neuroevolution in Nooge</i>	
Олег Базалук, Ольга Нежива	
<i>Нейроэволюция в ноогенезе</i>	

მარიამ ფრიდონაშვილი.....	126
<i>ფემინისტური ხელოვნება</i>	
Mariam Pridonashvili	
<i>Feminism in Art</i>	
Мариам Придонашвили	
<i>Феминизм в искусстве</i>	

ჟურნალისტიკა – JOURNALISM – ЖУРНАЛИСТИКА

ალექსეი დემჩენკო.....	135
<i>საქმიანი ტელეარხები და მიზნობრივი აუდიტორია უკრაინაში: რაოდენობრივი და ხარისხობრივი პარამეტრები</i>	
Alexey Demchenko	
<i>Coverage of target audience Business TV channels in Ukraine: quantitative and qualitative parameters</i>	
Алексей Демченко	
<i>Охват целевой аудитории деловыми телевизионными каналами в Украине: количественные и качественные параметры</i>	

ეკონომიკა – ECONOMICS – ЭКОНОМИКА

მაგდალენა ოსინსკა.....	142
<i>ფინანსური დროის რიგის მოდელირება ასიმეტრიული GARCH-ის მოდელის გამოყენებით</i>	
Magdalena Osinska	
<i>Modeling financial time series using asymmetric GARCH models</i>	
Магдалена Осинска	
<i>Моделирование финансового временного ряда, используя асимметричные модели GARCH</i>	

ოქსანა პეტინოვა.....	150
<i>ეკოცენტრიზმი ახალი ეკონომიკური ადამიანის მსოფლმხედველობრივ პარადიგმაში</i>	
Oksana Petinova	
<i>Ecocentrism in the New Homo Economicus' Outlook Paradigm</i>	
Петинова	
<i>Экоцентризм в мировоззренческой парадигме нового экономического человека</i>	

კულტურის მენეჯმენტი – CULTURE MANAGEMENT – МЕНЕДЖМЕНТ КУЛЬТУРЫ

სოფიო თავაძე.....	156
<i>კინოწარმოების პრობლემები საქართველოში და მენეჯმენტის როლი კინოინდუსტრიის განვითარების პროცესში</i>	
Sophio Tavadze	
<i>Film Production Problems in Georgia and the Role of Management in The Cinema Industry Process of Development</i>	
София Тавадзе	
<i>Проблемы кинопроизводства в Грузии и роль менеджмента в процессе развития киноиндустрии</i>	

პედაგოგიკა და ფსიქოლოგია – PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY – ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

პშემისლავ ზიულკოვსკი, ცეზარ კოსციელიაკი.....	161
<i>ბიღელშიის უნივერსიტეტთან (პოლონეთი) არსებული საბავშვო და ოჯახური უნივერსიტეტები – კულტურათაშორისი განათლების პრომოუტერები</i>	
Pshemyslaw Ziulkowski, Cezary Kostsielak	
<i>Children and Family University at University of Economy in Bydgoszcz (Poland) - Promoters of intercultural education</i>	
Пшемыслав Зюлковский, Цезарь Косцеляк	
<i>Детский и семейный университеты при университете экономики в Быдгоще (Польша) - промоутеры межкультурного образования</i>	

ირენა კუდლინსკა, სვეტლანა ლობოდა.....	172
<i>უცხოელ სტუდენტებში რუსული ენის სწავლებისას პროფესიონალური პედაგოგიური ცოდნის ფორმირების მეთოდოლოგია</i>	
Irena Kudlinska, Swietlana Loboda	
<i>Methodology of forming professional pedagogical knowledge in foreign students during the study of Russian language</i>	
Ирэна Кудлинска, Светлана Лобода	
<i>Методика формирования профессиональных педагогических знаний у студентов-иностранцев в курсе изучения русского языка</i>	

ლინა გარშვე.....	179
<i>კულტურათაშორისი განათლების პრობლემები მიგრირებადი მოსწავლეების მხრიდან ნაციონალური იდენტობის გამოვლენისას</i>	
Lina Garšvė	
<i>Challenges of Intercultural Education to the Understanding of Migrant Pupils' National Identity</i>	
<i>Проблемы межкультурного образования при выявлении национальной идентичности мигрирующих учеников</i>	

მეჰმეთ სელიმ აიჰან	187
<i>სერგი ჯიქიას თურქული ენის სასწავლო სახელმძღვანელოს შეფასება თურქული ენის, როგორც უცხო ენის, შესწავლაში</i>	
Mehmet Selim Ayhan	
<i>Evaluation of Sergi Jikia's Turkish Reader in Teaching Turkish as a Foreign Language within the Context of Literary Texts</i>	
Мехмет Селим Айхан	
<i>Оценка учебного пособия Серги Джикия по изучению турецкого языка как иностранного</i>	

ლია სვანიძე.....	196
<i>ფსიქოლოგიის სწავლებისა და კვლევის ხედვა</i>	
Lia Svanidze	
<i>Approach to study u research of psychology</i>	
Лия Сванидзе	
<i>Взгляд на изучение и исследование психологии</i>	

არქეოლოგია – ARCHEOLOGY – АРХЕОЛОГИЯ

ნურიდა ატეში-გადიროვა	202
<i>კავკასიის არქეოლოგიური შესწავლის ისტორიისთვის (XIX-XX საუკუნეები)</i>	
Nourida Ateshi-Gadirova	
<i>On the History of Archaeological Study of the Caucasus (19th-20th centuries)</i>	
Нурида Атеши-Гадирова	
<i>К истории археологического изучения Кавказа (XIX-XX вв)</i>	

თარგმანი – TRANSLATION – ПЕРЕВОД

ლ. ბ. ჯონსონი	219
<i>თეთრი სახლის დღიურიდან (ინგლისურიდან თარგმნა ინგა მორგოშიამ)</i>	
L. B. Johnson	
<i>A White House Diary (Translated by Inga Morgoshia)</i>	
Л. Б. Джонсон	
<i>Дневник Белого Дома (Перевод с английского: И. Моргошия)</i>	

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: Tel.: (+ 995 32) 2 30 25 48; (+ 995 32) 2 54 14 49
indira@dzagania.com Mob.: (+995 93) 93 20 91
irsociety@rambler.ru

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

**Ответственность за содержание публикации
в журнале несет автор.**

**Authors are solely responsible for the content
of published materials.**

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 01 79, ი. ჭავჭავაძის ბაზ. 1, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

9771512436007